

TOIVO T. KAILA

POHJALAINEN
RAKENTAJA

JA HÄNEN

VIIPURILAINEN
PYRAMIDINSA

WSOY

Korjauksia

Toivo T. Kailan teokseen

Pohjalainen rakentaja ja hänen viipurilainen Pyramidinsa.

- Sivu 12 rivi 4 alhaalta lue: alempana mainittu
- » 19 » 6 alhaalta lue: 1682
 - » 64 » 6—7 ylhäältä lue: Kirkkokuistikon ja Kasarmikadun
 - » 107 » 15 alhaalta lue: Donetsin alueen
 - » 178 » 5—6 ylhäältä lue: laati Sosiaaliministeriön
 - » 196 » 6 alhaalta lue: 3. Tapolanlahden
 - » 224 » 4—5 ylhäältä lue: Yleisten rakennusten ylihallituksen
 - » 224 » 18 ylhäältä lue: Yleisten rakennusten ylihallitus
 - » 224 » 13—14 alhaalta lue: Yleisten rakennusten ylihallituksen
-

Vastaavasti on muissakin kohdissa korjattava Yleisten töiden ylihallitus muotoon Yleisten rakennusten ylihallitus

TOIVO T. KAILA

POHJALAINEN RAKENTAJA
JA HÄNEN VIIPURILAINEN
PYRAMIDINSA

PORVOO * HELSINKI

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

Helsinki 1947. Nelopaino Oy

ALKULAUSE

Kun viipurilainen Rakennusosakeyhtiö Pyramid vuoden 1946 alussa täyttää neljännesvuosisatansa — Valtioneuvosto hyväksyi sen yhtiöjärjestyksen maaliskuun 9 p. 1921 — halusi sen päämies, diplomi-insinööri Antti Kiikka saada esityksen liikkeensä kehitysvaiheista.

Tehtävä osoittautui sekä vaikeaksi että mielenkiintoiseksi. Kun sodan tulet Viipurissa paljon muun ohella tuhosivat Pyramid-yhtiön arkiston, on monessa kohden täytynyt tyytyä irrallisiin merkintöihin ja muistitietoihin, sanomalehtimainintoihin ynnä muuhun eriarvoiseen aineistoon, jota tämän kirjoittaja mm. usean kuukauden aikana sotavuosina 1943 ja 1944 merkitsi muistiin Kiikan rakentamassa Viipurin kaupungin kirjastossa.

Kuta pitemmälle työ edistyi, sitä läheisemmin näyttivät Pyramidin kohtalot samastuvan Kiikan elämäntarinaa. Vihdoin kävi ylivoimaiseksi houkutus yrittää piirtää viimeksimainittuakin alusta alkaen, useita vuosikymmeniä ennen Pyramidin perustamista, sekä samalla ääri viivoja siitä historiallisesta maisemasta, josta rakentaja elämäntöineen on kasvanut esiin.

Yritys laajentaa yksityisen liikkeen historiikki yleisemmäksi kulttuurikuvaukseksi edellyttää käsitystä siitä, että useissa kohdin täytyy mainita pikku pärtteitäkin ja muistin verkkokalvoon tarttuneita välähdyksiä, jotka saattavat

luoda valoa laajempiin yhteyksiin, mutta joita kaikkia ei enää ole voitu tarkistaa.

Noista sinänsä vähäisistä seikoista on kutoutunut mittasuhteiltaan huomiota ansaitseva elämäntyö. Pyramid-yhtiön neljännesvuosisadan aikana Viipurissa suorittaman rakentamisen kaltaista ei siellä tunneta. Myös muualla Karjalassa ja kauempanakin se on saanut aikaan suuria rakenteita, kohoten alalldan ensimmäisten riviin.

Rakennusosakeyhtiö Pyramid on neljännesvuosisadan aikana pystyttänyt puolisen toistasataa rakennusta, keskimäärin yhden joka toinen kuukausi. Yhtä suureen määrään nousevat sen valmistamat linnakkeet, minkä lisäksi se on rakentanut joukon suuriakin tie-, silta- ja satamalaitteita.

Me kaikki rakentelemme, ken jykeviä teelmiä, kuka tuulentupia, mutta harva »meidän luokan» pojista on saanut aikaan sellaisen pyramidin kuin ilmajokinen Kiikan Antti kaikessa vaatimattomuudessaan.

Helsingissä heinäkuun 31 p. 1945.

T. T. K.

Jonkin verran täydennetty toukokuuhun 1947.

JOEN KANSAA

Viljely eli cultura on kautta aikojen liittynyt hedelmällisiin, helppokulkuisiin jokilaaksoihin. Nimet sellaiset kuin Jangtsekiang ja Hoangho, Indus ja Ganges, Tigris-Eufraat ja Niili, Rein ja Tonava, Dnepr ja Volga, Mississippi ja Amazon merkitsevät maailmankulttuurille enemmän kuin monien järvien, merien, vuoristojen ja kokonaisten maitten.

Etelä- ja Pohjoiseuroopassa ei jokien merkitys ole ollut yhtä ratkaiseva, mutta meillä Suomessakin liittyy voimaperäisen viljelyn historia enemmän Pohjanmaan jokilakeuksiin kuin Järvisuomen kivikkoharjuihin, ja pitkän merenrannikon ohella ne ennen muita ovat muovanneet kansamme luonnetta ja kohtaloita.

Kyrön- eli Ilmajoen läpivirtaama Ilmajoen entinen suurpitäjä on luonteenomaista jokimaisemaa. Sen historia liittyy jokivarsiin. Larvojen, vedenjakajamaiden merkitys on yhä suhteellisen pieni. Järviäkin on Ilmajoella yksi ainoa, vähäinen Kalajaisten järvi lähellä pitäjän rajaa, rannalla kasvavista harvinaisista puista tunnettu.

Ilmajoesta on tullut sisämaanpitäjä verraten myöhään. Vielä historiallisena aikana on Pohjanlahti huuhdellut sen läntisiä lievemaita. Tästä muistuttaa vanhan merisataman nimi, Tervahamina, kolmisen kilometriä Ilomäen larvalosta, Antti Kiiikan velimiehen, herastuomari J. W. Talvitién vaimon sukutilasta Laihialle päin, ennen kuin saavutaan Havin nevoille ja Laihian joen lähteille.

Valtaosa Ilmajoen pitäjän asutusta on keskittynyt jokivarrelle. Kirkon seutu jakaa sen yliseen ja alaaseen eli alaaseen päähän. Toisena jakoperustana on joki itse: parempana puolena on pidetty vasenta eli Ilmajoen alueella luoteista rantaa, jolla on kirkko, pappila ja seurahuone Jaakko Ilkan patsaineen ynnä pitäjän museo sekä »paremmat», päivän puolohooset talot. Kaakkoisen vastarannan asukkaista on nimitetty kalvehen puolohoosiksi, varjon puolella asuviksi.

Vanha jokivarsiasutus alaseen päähän päättyy puoli peninkulmaa kirkolta Peltoniemen kylään, vaikka pitäjän aluetta jatkuu sieltä peninkulman verran kohti koillista, pitkin alavaa jokivartta. Vanhan asutuksen päättymistä korostaa sekin, että jokivarsia noudatelleet maantiet, vasentantainen Kauhajoelta ja Kurikasta tuleva, sekä kalvehen puolohoonen Jalasjärveltä ja Kurikasta, Peltoniemen kylän kohdalla eroavat joesta, lähtien ensiksimmäin pohjoista kohti Vaivaistennevan halki Ylistaroon ja Isoonkyröön, jälkimmäinen Nikkolannevan halki itään päin Seinäjoelle.

Peltoniemen vanhan kylän keskeisiä taloja on Talvitie, Antti Kiiikan lapsuudenkoti. Se oli aikoinaan suurtalo, vuosisatoja saman suvun asuma. Väkiluvun lisääntyessä ja viljelyn voimaperäistyessä se niin kuin useimmat muutkin jokivarren vanhat suurtalot aikaa myöten jakaantui Yli- ja Ala-Talvitieksi. Onpa Fossilankin talo, Yli-Talvitiestä kappaleen matkaa yliseen päähän, aikoinansa siihen kuulunut. — Toisista jokivarren taloista on riittänyt maata Keskitaloksikin tai Rintataloksi, ja asutuksen viimeisissä vaiheissa myös Larvataloksi. — Samalla tapaa jakaantuvat pitäjätkin: entisestä Suur-Ilmajoesta tuli Ilmajoki, Kurikka, Kauhajoki, Jalasjärvi, Seinäjoki ja Alavus.

Varhaisimman lapsuutensa Antti Kiiikka joutui viettämään vanhan viljelyn ja uudisraivuun rajamailla: kotikylästä Peltoniemestä yliseen päähän ulottuu taaja, ikivanha asutus, jokea alas rannaton luhtaniitty, »Alajoki», samaa yksitoikkoista aukeaa Nurmoon saakka.

Ilmajoen museo, entisen kirkon jäljittely

Jokivene Lapuanjoella, K. Lamminheimon piirros

Kun maaperä täälläkin Alajoen varrella on hyvin hedelmällistä, on tuota toistakymmentä kilometriä pitkää ja suunnilleen yhtä leveätä, Seinäjoelle päin hiukan kapenevaa jokiluhtaa yhä tarmokkaammin koitettu saada viljeltyyn.

Kuivaustyön pani toista sataa vuotta sitten alulle Vaasan läänin kuvernööri Tandefelt. Hänen ponnistuksiaan oli omansa kannustamaan se seikka, että hän Peltoniemen kylässä omisti Ala-Sihdon talon, Ala-Talvitiestä kuutisenkymmentä metriä jokivartta myötävirtaan. Läheltä hänen talonsa nurkkia Munakan tulevalle rautatiesillalle saakka maisema keväisin lainehti järvenä. Kahta puolta jokea kaivettiin suuret Sotaojat, jotka saivat nimensä siitä, että kuivaustyöhön käytettiin sotaväkeä. Lisää työvoimaa otettiin taloista, jotka korvaukseksi saivat uutta luhtamaata. Kylän sepän vain onnistui vapautua pakkotyöstä takomalla taidokkaat lukkolaitteet maanmittarin laukkuun. Hänen jälkeläisensä sitä saavat katua, sillä tuolla latolakeudella on nykyään Ilmajoen parhaat maat, lannatta kasvavat. Käytiin noissa töissä Kiikkalan talostakin, jonka Antin isä osti Talvitiestä luovuttuaan, ja sen luhdat ovat Laivanpään jokimutkan paikkeilla.

Kun Kyrönjoen yläjuoksun puroja ja alajuoksun koskia myöhemmin on perattu, on tulviminen edelleen supistunut ja itse joki, joka Antti Kiikan lapsuuden aikana kesällä oli kuutisenkymmentä metriä leveä, jonkin verran kuivunut. Kokonaan ei kuitenkaan ole paisuntaa eli tulvimista saatu loppumaan, ja sateisina syksyinä on heinä Alajoen varren luhtaniityillä veden alla.

Jokivarren tärkeimpiä rakennelmia ovat sillat. Kiikan lapsuuden aikana niitä oli Kyrönjoen poikki Ilmajoen pitäjän alueella yhdeksän kappaletta, joista kaksi oli matalaa ja muut korkeita ns. trakuunasiltoja. Edellä mainitut jäivät korkean veden alle, jälkimmäiset täytyi kevättulvan ajaksi purkaa. Erään ilmajokisen sillan vaiheista esittää Jussi Pukkila mainiossa kansanromaanissaan »Isoo-Eläjä»

värikkäitä piirteitä. Erikoislaatuinen oli Pukaran kosken alapuolelle rakennettu Koskisilta, jota kauempana asuvat nimittivät Västilän sillaksi sen vasenrantaisen talon mukaan. Siinä oli erään vanhan västiläisen kertoman mukaan aikoinaan ollut niin sanottu Ruottin jatko. — Tämän sillan sijaan rakensi ilmajokinen Valle Antila kosken yläpuolelle uuden puisen kaarisillan. Vielä hiukan ylemmäksi tuli uuden Suupohjan radan rautatiesilta. Sen rakentaja, Sipi, johti kauempana päivän puolella jokivartta kulkevan maantien pahan mutkan kautta rautatiesillan rantapenkereeseen tekemäänsä alikäytävään. Tässä »Sipin mutkassa» sattuu yhä jokeen-ajoja ym. kolareja. — Tänne komealle patokoskelle, pitäjän ainoalle, tulivat Kiikan lapsuudessa joka vappuna »valporia hyppäävät» pikkupojat, usein Peltoniemestä asti, kuivuvia maantiensyrjiä avojaloinkin juosten ja meiskaten, lehmän- tai lampaankello kaulassa, kaiketi »soittamaan suden suuta kiinni» alkavaksi laidunkaudeksi . . .

Korkeisiin siltoihin kuului Peltoniemen kylässä Yli-Talvitiien kohdalla oleva Nikkolan silta, siihen aikaan ja pitkälti sitä ennen koko pitäjän tärkein ja levein, punaisiksi maalattuine käsipuineen. Se yhdistää joen kumpaakin rantaa noudattaneet maantiet siinä kohdassa, missä ne erkanevat joesta, niin kuin yllä esitettiin. Antti Kiikan lapsuudessa se siis oli niin sanottu trakuunasilta, joka täytyi keväisin purkaa toisinaan useita päiviä kestävän jäittenlähdön ja korkeaveden ajaksi. Silloin vedettiin kahden puolen rannalle sillan kaidepuut sekä kansilankut ja ylimmäiset pituus- ja poikkikannattajat ynnä nuo trakuunat eli ratsastajat, jota vastoin alapukit jäivät veden alle. Sillan korvassa oli valmiina proomu, jota käytettiin joen yli kulkemiseen, kunnes vesi sen verran laski, että päästiin siltaa jälleen kokoomaan.

Jottei jäittenlähtö pääsisi yllättämään ja veisi siltaa, niin kuin eräille niistä sattui — jolloin siltaa toisinaan ei enää uudelleen rakennettu — täytyi jouduttaa sana kylän miehille. Silloin otettiin sillankorvassa sijaitsevan Yli-Talvitiien

talossa seinällä nahkarivasta riippuva oltermannin kapula. Se oli toista kyynärää pitkä, noin puolikolmatta tuumaa paksu puukeppi, jonka onteloon pistettiin kutsupaperi kiireellisiin siltatöihin. Kapula ja varsinkin kansitulppa, jolla ontelo suljettiin, oli koristettu puuleikkauksilla. Talosta taloon sitä vietiin kainalossa kantaen, ja kapulan mittainen Antti-poikanenkin joutui sitä vuorollaan kuljettamaan. Seuraavassa talossa se avattiin ja luettiin sekä edelleen lähetettiin, talon miesväen varustautuessa kutsua noudattamaan. Viestimiehen vaihtuessa tulija jäi kotvaksi toiskan tietymiä kuulemaan.

Varallisuuden ja rakennustaidon lisääntyessä sillatkin paranivat, ja oltermannin kapula korvattiin puhelimella. Vanhojen trakuunasiltojen tilalle rakenteli entisille tai uusille paikoille köysisiltoja edellä mainittu Antila.

Näitä jokivarsia asuu kansa, joka vanhojen pirkkojen tarmoon liittää savokarjalaisen vilkkauden, ja jolle antaa lisäväriä monias ulkomainenkin veripisara, muistona ison vihan ajoilta, jolloin usea Pohjanmaan pitäjä tyysten tyhjeni omasta miespuolisesta väestä. Aatelismiehiä täällä on ani harvassa, niin kuin sananparsit tietää. Orisbergin eli »pruukin» patruuna tunnettiin hyvin Ilmajoellakin, ja vielä lähempänä asui toinen, Wasastjernan sukua. Hän omisti Seinäjoella Östermyran salpietarikeittämön »siuvarilatoineen», ruutitehtaan ja rautaruukinkin, jos oikein muistamme. Käydessään tapaamassa veljeänsä, Ilmajoen maantien varrella sijaitsevan Rintalan talon omistajaa, hän joskus ulotti matkansa kauemmas Ilmajoelle, jolloin pitäjäläiset saivat ihailia hänen kaksivaljakon vetämää kalessiaan.

Ilmajoen suurimpia taloja on Korpi, kirkolta puolen toista kilometriä ja Kiikkalasta pari kolme sataa metriä yliseen päähän, samalla puolen jokea komean puiston keskellä. Sen aikaisemmista omistajista on ylempänä mainittu luutnantti Borgeman; Antti Kiikan lapsuuden aikana sitä asui Ilmajoen tuomiokunnan tuomarin, kansan yhä vielä »tuomarivainaan» nimellä mainitseman Paul Ludvig

Roschierin poika, agronomi Paul Rudolf Roschier. Hän auttoi naapureitaan laatimalla heille virallisia asiakirjoja ja oli muutenkin perin avuliaan ja hyväntahtoisen miehen maineessa. Hänen poikiaan ovat Paul Rafael, Helsingissäkin hyvin tunnettu tukkuprofessori Paavo Korpisaari, Teknillisen korkeakoulumme professori Rolf Helmer Roschier sekä Ossi Rosokivi, tunnettu vakuutusmies ja keilaaja. Pojat eivät taloon jääneet, heidän leskiäitinsä möi sen vuosisadan alussa maanviljelijä Kalle Uotilalle, joka vuorostaan on vuokrannut sen Etelä-Pohjanmaan maanviljelysseuralle, ja tilalla toimii maan suurin tietopuolinen karjanhoitokoulu.

Merkille pantava on Korven talon puisto, kauniin puron läpivirtaama. Kuusien ja koivujen ohella siellä oli aikanaan tiheä pihlajaistutus sekä lehmuksia ja tuomia, ja siihen liittyy iso omenapuutarha. — Kun puistot ovat leimaa-antavia Ilmajoen jokivarsille, on syytä niistä hiukan mainita. Yliässä päässä ne ovat enimmäkseen kalvehen puolella jokea. Täällä on Havuselan vanhan kapteeninvirkatalon iso puisto. Koskenkorvan entisen ruotuväen kasarmin lähellä on sen komentajan eversti Enehjelmin aikoinaan omistama Koskenkorvan talo puistoineen. On siellä peltokin, jota kansa nimittää Äkseeringiksi, sen alkuperäistä merkitystä tietämättä: ruotuväen harjoituskenttä. Samoin on vanhan kersantinvirkatalon Länsmansin eli Taloselan metsään hakattu ns. Patterilinja, jonka toisesta päästä pikkupojat maasta vanhoja lyijyluoteja kaivoivat.

Kalvehen puolohoosia on myös alla usein mainittu Peuralan talo kauniine puistoineen; vastapäätä päivän puolella on tuo suuri Korven talon puisto, ja vähän matkaa jokivartta alaspäin kappalaisen puustellin, pikkupappilan eli Kiikkalan pappilan hyvin hoidettu istutus. Samalla päivän puolella jokea ovat edelleen Seppälän talon sekä ison pappilan eli Herralan pappilan komeat puistot, ja viimeisenä huomattavana alasessa päässä Peltoniemi, monen herraspolven hoitama ja kaunistama. — Tällä päivän puolella jokea on maantienvarsikin niin monien tuuheiden ja iki-

vanhojen koivujen varjostama, että sitä nykyään sanotaan Esplanaadiksi. — Alasessa päässä on hyvin hoidettu kuusi-aidan ympäröimä omenapuutarha Larva-Luhtaselän talossa, jonka omistaa tohtori Oiva Jääskeläinen, pikajuoksijatoveri Vaasan lyseosta.

Hyvin merkittävä pohjalaispitäjissä oli papisto, jonka asemaa maamme henkisen ja aineellisen viljelyn historiassa nykyaikaan saakka ei voida kyllin korostaa. — Millainen lauma, sellainen paimen, Ilmajoki on kautta aikojen saanut arvoisiaan sielun ja ruumiin paimenia. — Kun Turkuun vuonna 1797 oli perustettu Suomen Talousseura, Kungliga Finska Hushållningssällskapet, sai se tuekseen vuonna 1803 perustetun Ilmajoen maamiesseuran, laatuaan ensimmäisen koko Ruotsin laajassa valtapiirissä. Sen perustajien joukossa huomataan törnäväläisen maanviljelijän ja tehtaan-kirjurin G. A. Fahlanderin — ruukinperustajan ja sitten Wasastjernan nimellä aateloidun miehen — sekä Ilmajoen parhaiten maatalousmiesten, Sihtolan isännän maaviskaali Antti Schöringin, Peltoniemen isännän everstiluutnantti Otto Reinhold Meurmanin, Peuralan maisterin Salomon Hanelleksen sekä Länsmansin eli Yli-Talonselän kersantin, myöhemmin Korven luutnantin Karl Gustaf Borgemanin ohella pari pappismiestäkin. Nämä olivat Kurikan kappalainen Nils Lagus ja Ilmajoen kappalainen Johan Gabriel Toppelius, hekin molemmat hyviä maanviljelijöitä.

Suurin merkitys Ilmajoen maamiesseuran ja koko pitäjän niin aineelliseen kuin henkiseenkin kehitykseen 1800-luvun ensimmäisellä neljänneksellä oli eräällä kolmannella hengenmiehellä, Erik Johan Frosteruksella, joka toimi tämän suurpitäjän kirkkoherrana ja rovastina vuodesta 1807 lähtien. Tämä laajalti levinneen pohjalaisen pappissuvun jäsen alkoi uransa maisterina, tuomiokapitulin varanotariuksena ja professorina, mutta kehittyi Ilmajoelle muutettuaan pian yhdeksi maamme parhaita maanviljelijöitä, joka tarmokkaasti asui suurpappilansa mallitilaksi. Parisen vuosikymmentä, kuolemaansa v. 1826 saakka, hän toimi Ilmajoen

maamiesseuran sihteerinä, enemmän etsien työtä kuin kun-
niaa, ja hänen työnsä jäljet ovat havaittavissa yli sadan
vuoden takaa. Vieläkin elävä muistitieto puhuu hänen ajas-
taan valistuksen ja työn kultakautena, ja myöhemminkin
Ilmajoella pappi ynnä muu herrasviljelijä on ollut harras
viljelijä, naapuriensakin nostaja.

Maamiesseuran perustajat ja johtomiehet eivät kansaansa
pahoina päivinä hylänneet. Syttyi sota, johon luutnantti
Borgeman otti osaa, muun muassa Ruonalla taistellen. Peu-
ralan maisteri puolestaan, Hannuksela-Hannelius-Hanelles,
järjesti ilmajokisista sissijoukon, joka toimi myös kauem-
pana kotiveräjiltä. Kauhajoella he anastivat venäläisten
kuormaston. Tästä ja muista tuon Kauhajoen kapinan
nimellä tunnetun liikehtimisen aikana suoritetuista teoista
kostoksi venäläiset polttivat Kauhajoen kirkon, tappoivat
muutaman miehen ja pahoinpitelivät Kauhajoen kapp-
läistä sekä lähtivät jokivartta alas rauhoitusretkelle. Olipa
Ilmajoen tienhaarassa vastassa yllä mainittu kirkkoherra
Frosterus, muistitiedon mukaan apunansa sotamies Pietari
Västi sekä uljas viinatynnyri. Frosterus piti venäläisille
upseereille ranskankielisen puheen ja kestitsi sotamiehiä.
Ilmajoki pelastui, ja palkinnoksi osuudestaan Västistä sit-
ten tehtiin valtiopäivämies.

Vuosisadan puolivälissä Ilmajoen kirkkoherraksi tuli
toisen pohjalaisen pappissuvun voimallinen edustaja, Carl
Rudolf Forsman, jota kansa Frosteruksen rinnalla muistelee
jämeränä valistuksen esitaistelijana ja jonka suonissa vir-
tasi ilmajokista Peldanien verta. Ennen Ilmajoelle tuloaan
hänkin oli toiminut tieteen alalla, julkaisten latinankielisiä
tutkimuksia Cicerosta, ja rovastina hän yhä edelleen har-
rasti puhetaitoa. Vanhat seurakuntalaiset vielä ulkomuis-
tista laskettelevat kohtia hänen hengenvoimaisista saarnois-
taan: »Te Kuhnan ja Röyskölän kyläiset, te kiljutta ja kar-
jutta kaiket Herran pyhäpäivät, ettekä te siitä parannu,
vaikka teillen saarnaas n'otta se kuuluus Vakkurista Pel-

toniemehen!» — Vakkurin kylä on Kauhajoen pitäjää Hongonjoen rajalla, kaukana Kurikastakin yliseen päähän.

Niin kuin aikoinaan Frosterus, koki myös Forsman väkipakolla ilmajokisille lukutaitoa opettaa. Kova pala vanhoillisille isännille oli, kun hän ajoi pitäjään ensimmäistä kansakoulua. Kerrotaanpa, että silloin hänen kansliaansa vääntäytyi mahtava isäntä susiturkit yllä ja karvalakki päässä. Kun kirkkoherran apulainen pastori J. A. Cederberg kyseli tulijan asiaa, ilmoitti tämä komiasti, ettei hänellä ole tapana puhua trenkien kanssa: »Mihnä on isäntä?» — Forsman kuuli puheen toiseen huoneeseen, tuli kuin tuulispää ja heitti öykkärin ulos jotta klasit heläji.

Forsmania seurasi rovasti Elias Malakias Rosengren, jonka saarnat kuuluivat evankeliseen suuntaan, mikä tuli yleisesti suosituksi Ilmajoella. Häntä mainitaan paitsi perheestään muun muassa siitä, että hän jo eläessään hakkautti itselleen harmaakivisen hautapatsaan. Työn suoritti vanha ilmajokinen Kivi-Iisakki, joka oli taitonsa saavuttanut Saimaan kanavan töissä. Noihin aikoihin eivät vielä kivimiehemme oppineet ammattiansa Yhdysvalloissa käydessään.

Rosengrenin jälkeen ilmajokiset valitsivat rovastikseen häjyihin tottuneen miehen, Kakolan saarnaajan Frans Alexander Heikelin, niin kuin kerrotaan entisten vankien suosituksesta. Kilpahakijana oli pastori Johannes Ilmanen, joka oli Hämeenkyröstä tullut tänne kotipitäjänsä kappalaiseksi siihen aikaan kun Antti Kiikka vielä oli pieni poikanen. Kun Ilmanen nuorena miehenä ei päässyt vaalisijalle, yritti kansanopistonjohtaja Niilo Liakan kannattajajoukko saada häntä neljänneksi, mutta vanhojen kakolaisten sekä Kuhnalan talon isännän, kansakouluntarkastaja Karl Waldemar Forsmanin vanhoillisen kaptajoukon äänet ratkaisivat. — Nyt kun on leipää, ei ole hampaita, Heikel valitti kuultuaan vaalin tuloksen. — Sama huumorin lahja seurasi häntä uudessa virassa. — Siihen aikaan oli Ilmajoella olutpanimo, ja naapurikylän akat kerran valittamaan Heikelille, että heille menee paljon olutta . . . — Onhan se iso

kyläkin, tuumi tasapuolinen rovasti. — Perheessä oli kaksi poikaa ja yksitoista tytärtä, mikä kerran sai Heikelin Vaasan muotiliikkeestä kysymään alennusta tusinasta naisten hattuja, ruustinna itse kun oli kahdestoista nainen joukossa.

— Höm Härmästä, rikkahan miehen poika Kokkoolasta, ei kuole vaikka tapetaasihin, sanoo ilmajokinen sananparsi, jossa Kokkoola tarkoittaa Ilmajoen kylää eikä Kokkolan kaupunkia. Vielä miespolvi sitten kylätappelut olivat yleisiä näillä jokivarsilla. Pienetkin mielellään ottivat osaa, edes sivustakatsojina. Muuan tällainen, iältään jo aikamies, mutta varreltaan vähäinen, kerran kätkeytyi reen alle, sadakseen läheltä seurata tapahtumain kulkua. Tästä aiheutui sanonta, että »Näin pojat suikkii, sanoo Aatamin Antti kun reen alta luikkii».

Papisto yleensä tyytyi tappelijoita saarnastuolista nuhtelemaan, mutta Albert Emil Tallroth, rovasti Forsmanin tuleva vävy ja Kansallispankin Honkajuuren tuleva isä, kävi nuorena apulaispappina useasti paikan päällä häyjä asettelemassa. Kerrankin oli Röyskölän sillan korvassa Luhtaselan kohdalla, kirkosta pari kolme kilometriä alas-päin, aikamoinen nujakka, jota hän ryhtyi miehekkäästi asettamaan, kunnes itse sai kangesta päähänsä ja lensi maantienojaan.

Ilmajoella, joka oli Suomen ensimmäisiä kansakoulupitäjiä, oli Santeri Alkion ja Niilo Liakan aatteellisella nuorisoseura- ja raittiusliikkeellä hyvät versomismahdollisuudet. Perusteellisempi käänne kohti terveempiä elämänmuotoja todettiin sen jälkeen kuin nykyaikainen urheilu ankarine valmennuksineen alkoi voittaa jalansijaa säännöstelemättömän tappelun kustannuksella. Tähän kysymykseen palaamme tuonnempana. Mainittakoon nyt vain urheilun edeltäjästä, sotaleikeistä, joita pikkupojat omatekoisine puukivääreineen harjoittelivat. Tämän jalkaväen tarkastajana toimi vielä ikämiehenä luutnantti Borgeman. — Hyvä tulee!, sotavanhus vakuutti innostuneille sotureilleen. Myös Peltoniemen kylän pikkupojat, Antti Kiikan isä muiden jou-

kossa, kuuluvat 1850-luvun jälkipuoliskolla tällaista ruotuväkiäksiisiä omiksi iloikseen pitäneen. — Ilkkaisten henki...

Ilmajokisten elämäntyyliin on enemmän kuin monien muiden suomalaisten aina kuulunut riipaisevan työn ja tappelun tahdin ohella hyvä annos kauneustajua ja sen ilmentämistä. Jo kauan ennen Alkion ja Liakan aikoja on se syvemmissä muodoissa ilmennyt. Sekä Engelin sopusuhtaisissa kartanoissa vehmaiden puistojen keskellä että jokivarren matalammissakin majoissa on elämäntaito ollut heleän runollista ja sointuvaa kuin kuulas kansanlaulu. Tätä joen kansan olemusta kuvastaa seuraavakin Antti Kiikan isän muistelmä:

— Lähdimme kerran joukko meidän kylän miehiä kuu-della hevosella Vaasaan jyviä myymään. Virstan verran tul-lista oli maantiellä vastassa kauppiaan renki, joka siellä tovereineen maalaisia vartoi ja isäntänsä puotiin ohjaili. Kun sitten kaupat oli tehty ja minä ensimmäisenä jouduin kuittaamaan rahat, ihmettelivät puotipojat hyvää käsialaani. — Ei Ilmajoella ole yhtään miestä, jok' ei osaa nimeänsä kirjoittaa ja polkkaa pelata, vastasin siihen. Ja kun lopuksi juotiin harjakaisia ja otettiin esille hanuri, saivat vaasalaiset näytteen ilmajokisten toisestakin taidosta.

TALVITIEN SUKU JA TALO

Sukututkimus saa yleensä tyytyä harvoihin kirkon- ja maakirjoissa ym. virallisissa lähteissä löytyviin merkintöihin, sukukronikkainkin noudattaessa miehenpuolista linjaa, vaikka perinnöllisyysopin kannalta esiäidit ovat yhtä mielenkiintoisia.

Kun toisaalta esivanhempiemme luku joka polvessa kaksinkertaistuen huimasti kasvaa, voidaan pitää etunakin, että aika on unhosta pelastanut vain osan esipolvia ja heidän vaiheitansa. — Suvun luonne ei kuitenkaan ilmene yksistään suoranaisissa esivanhemmissa ja heidän teoissaan. Tämän vuoksi tahdomme mainita toistenkin, etäisempien sukulaisten luonteenpiirteitä ja vaiheita, sikäli kuin asiakirjat ja muistitieto ovat katsoneet ne säilymisen arvoisiksi.

Antti Kiikan sukua on isän puolelta selvitetty kolmen vuosisadan ajalta. Elokuun 24 p. 1659 hänen esi-isänsä suoraan ylenevässä polvessa, Ilmajoen pitäjän Kokkolan kylän Possolan talon isäntä Klemetti Paavonpoika vaihtoi taloa Kurikan Saaren isännän Jaakko Yrjönpojan kanssa, niin kuin tuomiokirjasta ilmenee. Hän kuoli vuonna 1862.

Hänen pojastaan Simosta tiedetään vielä vähemmän. Pojanpoika, Tuomas Simonpoika, joutui Kurikasta takaisin Ilmajolle: ensimmäisenä adventtina 1680 hänet vihittiin Peltoniemen Talvitien isännän, valtiopäivämies Jaakko Sakariaanpojan ja hänen vaimonsa Liisa Vilpunnyttären

vanhemman tyttären Margareetan kanssa, tullen kotivävyksi. — Nuorempi tytär Vappu ja hänen miehensä Simo Yrjönpöika saivat viereisen Fossilan talon; pojasta, Sakari Jaakonpojasta tuli Kauhavan kappalainen, jolloin hän otti sukunimekseen Julenius, mitä myös hänen pappispoikansa ja -pojanpoikansa käyttivät.

Talvitien tila Peltoniemen kylässä, vanha kevaritalo, on Ilmajoen historian merkittävimpiä. Sen aikaisemmista omistajasuvuista on säilynyt vain hajatietoja. V:n 1569 käräjillä sakotettiin sen isäntää Jaakko Laurinpoikaa jostakin rikkeestä; mutta Jaakko Jaakonpojan, joka ilmeisesti oli hänen poikansa, kihlakunnanoikeus v. 1584 tuomitsi kerettiläisenä (katolisena) peräti kuolemaan. Hän kuitenkin pakeni, ja häneen tämä suku loppui Talvitien tilalta.

Toinen Talvitien omistajasuku oli lähtöisin saman Peltoniemen kylän Peltoniemen talosta, »jossa vanhastaan nimismiehet ovat asuneet ja jonka ensimmäinen asukas sanotaan olleen eräs ruotsalainen lännen puolesta». Suvun ensimmäinen nimeltä mainittu jäsen ja kantaisä oli Lars Laurinpoika joskus 1400-luvun lopulla. Häntä seurasivat isännyydessä hänen poikansa Bengt Laurinpoika ja pojanpoika Bengt Pentinpoika, joka asiakirjassa mainitaan v. 1563 Peltoniemen isäntänä. Hän tai hänen poikansa Mats Pentinpoika oli suvun ensimmäinen nimismies, toimien 1500-luvun keskivaiheilla. Viimeksimainittu jätti viran ja Peltoniemen talon pojalleen Paavolle eli Paavalille.

Paavonpoikia tietävät aikakirjat mainita neljä kappaletta: Jacobus, Hans, Mats ja Zakarias. Tarmokas nimismies-isä piti hyvää huolta heidän tulevaisuudestaan. Vanhin, v. 1597 syntynyt Jaakko, meni lukutielle, opiskeli Upsalan yliopistossa ja otti Peltoniemen mukaan sukunimekseen Peldanus. Hän kuoli v. 1652 Ilmajoen kirkkoherana sekä Peuralan ynnä Ojanperän ja Luhtaselan talojen omistajana. Hänen jälkeensä toimivat hänen poikansa Henrik ja Gabriel sekä Gabrielin poika Henrik Peldanus ja vihdoin tämän poika, tunnettu Gabriel Peldan vuoron

Yli-Talvitien talo

perään Ilmajoen kappalaisina ja kirkkoherroina, kautta »olkivuosien» ja nuijasodan sekä ison ja pikku vihan anka-rien aikojen. Gabriel Peldan toimi ison vihan aikana veljensä Israelin kanssa talonpoikaisen nostoväen päällikkönä, piileskeli sitten, pakeni Ruotsiin, palasi ja joutui venäläisten vangiksi sekä vihdoinkin heidän ylipäällikkönsä ruhtinas Galitsinin sihteeriksi v. 1719. Tultuaan Ilmajoen kirkkoher-
raksi v. 1735 hän pikku vihan aikana hankki venäläiseltä kenraalilta lievitystä Pohjanmaalle sotaväen majoituksessa. — Mutta palatkaamme suvun nimismieshaaraan.

Kullekin muista kolmesta pojastaan tuo ensimmäisen Peldanus-kirkkoherran nimismies-isä Paavo Matinpoika jätti perinnöksi talon. Hannu peri Peltoniemen kotitalon sekä isänsä ja isoisänsä kunniallisen nimismiehenviran, joka kotitalon mukana periytyi Hannun Valentin-pojalle ja pojanpojallekin, Esaias Paldanille — toinen herraskainen muunnos Peltoniemestä, vai lieneekö aikanaan ollut pelkkä kirjoitusvirhe, sillä varsinaiset Paldanithan ovat alkuisin Paltamon pitäjistä. Tämä Esaias, Peltoniemen isäntä, mainitaan siellä viimeisenä nimismiehenä 1700-luvun alussa.

Mutta talo menestyi edelleen, saipa sadan vuoden kuluttua uuden kauniin päärakennuksen, Engelin piirtämän. Se siten aikanaan 1880-luvulla paloi, mutta jäipä tänne Pohjois-suomen kenties huomatuimpaan kulttuurikeskukseen muita Engelin ja hänen oppilaittensa jalomuotoisia töitä todistamaan paikkakuntalaisten harrastusta ja hyvää makua.

Paavo Matinpojan kolmannesta pojasta Matista tuli vauraan Nikkolan talon isäntä; nuorimmalle vihdoiin, Sakarille, tuo mainio nimismies-isä hankki ison Talvitien talon. Sakarin kuoltua sen peri ensin hänen vanhempi poikansa Juho, ja tämän jälkeen v. 1675 nuorempi, Jaakko Sakariaanpoika, valtiopäivämies ja pitäjän napoja. Hänen kuoltuaan v. 1697 Talvitien isännäksi tuli, niin kuin yllä mainittiin, hänen tyttärensä Margareetan mies, Kurikan Saaren vaihtotalon poika Tuomas, Antti Kiikan esi-isä suoraan ylenevässä polvessa, ja sitten vuorollaan hänen miespuoliset jälkeläisensä aina Juha Antinpoikaan, Antti Kiikan isään saakka. — Näin moninaisin säikein ovat Talvitietä asuneet eri suvut toistensa kohtaloihin kietoutuneet. — Mutta käymme pä jatkamaan tästä viimeksimainitusta sukutaitteesta.

Tuon kotivävy-Tuomaan jälkeen Talvitien talon peri hänen v. 1698 syntynyt Simo-poikansa. Tämän ensimmäinen vaimo Anna Simontytär kuoli 26-vuotiaana neljä vuotta kestäneen avioliiton jälkeen. Seuraavana vuonna Simo otti toisen vaimon, 23-vuotiaan Liisa Filipintytär Keckoniuksen, jonka isä oli räätäli ja äiti ylempänä mainitun nimismies Valentin Hannunpojan tytär Peltoniemestä, aikaisemman Talvitie-suvun toista haaraa.

Simon ja Liisan vanhin poika Antti, syntynyt joulun alla 1719 keskellä isonvihan loppuvuosien kauhuja, ennätti vuorostaan olla kolmasti naimisissa. Keskimmäisen vaimonsa Anna Matintyttären kanssa hänellä oli Simuna-pojan lisäksi neljä tyttärtä, joista keskimmäiset lienevät kuolleet naimattomina, ja vanhin, Kaisa, sekä nuorin, Heleena, olivat naimisissa Isonkyrön Pohdosta kotoisin olevien Heikki ja Iisakki Jaakonpoikien kanssa.

Heikki Pohto, kevarin isäntä, kuuluu olleen topakka mies, joka ei mahtavia tuomareitakaan kumarrellut. Tunnetumpi oli kuitenkin hänen veljenpoikansa, Iisakki Pohdon ja Heleena Talvitien v. 1817 syntynyt Matti-poika, Kirja-Matti, Pohjanmaan ja koko Suomen sivistyshistoriassa mainittu vanhojen kirjojen keräilijä ja sivistyksen esitaistelija. Hänet tapettiin vihdoin Nuoraan kylässä Viipurin maaseurakunnassa ja haudattiin Viipuriin, missä hänen serkkunsa pojanpoika Antti Kiikka pari miespolvea myöhemmin joutui suorittamaan pääosan elämäntyöstään.

Kirja-Matin eno, Antti Simonpoika Talvitien ja Anna Matintyttären ainoa poika Simuna, Antti Kiikan isän isoisä, syntyi v. 1774, kymmenen vuotta ennen äitinsä ja neljätolista ennen isänsä kuolemaa, joka viimeksimainittu tällä välin ennätti solmia kolmannen avioliiton erään Lapualta kotoisin olevan leskivaimon kanssa.

Antti Simonpoika Talvitien v. 1788 kuollessa hänen leskensä, tuo lapualainen kolmas vaimo, tietenkin jäi osattomaksi perintötilasta, josta poika Simuna vanhan lain mukaisesti sai kolmasosan ja kukin neljästä tyttärestä yhden kuudesosan. Näitä osuuksia sitten sisarukset ja heidän omaisensa toisiltaan lunastelivat, kunnes Anna Antintytär Talvitie v. 1819 »kuraattorinsa Michel Mikonpoika Kahman suostumuksella» lopullisesti möi ja luovutti kiinteästä perintöosuudestaan »toisen puolen veljellensä Simon Antinpoika Talvitielle ja toisen puolen sisarensa pojille Anders ja Jacob Heikinpojat Talvitielle», yllämainitun topakan Heikki Pohdon pojille, jotka pohjalaisen tavan mukaan äitinsä perintöosuuden kanssa olivat saaneet talon nimenkin.

Ennen tuota »lopullista» kauppaa Simuna Antinpoika perheineen oli asunut Ala-Talvitiessä ja hänen v. 1810 kuolleet sisarensa Kaisa huonekuntinensa Yli-Talvitiessä, niin kuin seurakunnan rippikirjasta vuoteen 1818 saakka käy ilmi. Mutta rippi- ja kirkonkirjoista vv. 1819—1848 ilmenee, että Simuna Antinpoika perheineen tällöin jälleen asui Yli-Talvitietä. Kun myös tuomiokirjan mukaan Heikki

Talvitie eli Pohto ilmoitti poikansa Antti Heikinpoika Talvitien »nyttemmin» myyneen talonsa, oli sen ilmeisesti ostanut juuri Simuna.

Vastaisten perinnönpirstomisten estämiseksi Simuna Antinpoika Talvitie sitten kauppakirjalla marraskuun 9 p:ltä 1831 möi talonsa 1000 ruplasta eli 2000 riikin taale-rista ym. korvausta vastaan Ruotsin vallan loppuaikoina, elokuun 12 p. 1805 syntyneelle pojallensa Antti Simonpojalle. Isän perhepoliittinen tarkoitus ilmenee siitakin, että kauppakirjassa kahteen otteeseen kielletään taloa vieraalle myymästä.

Olemme tässä, esimerkkinä lukemattomista samankaltaisista, verraten tarkoin esittänyt Simuna Antinpojan talo-asiat, koska näillä kysymyksillä on suuri väestöpoliittinen merkitys. Jonkin verran poikia ja varsinkin vanhinta heistä ennen tyttäriä suosiva suomalainen perimistapa on eräänlainen välimuoto toisaalta englantilaisen yksinperinnän, toisaalta ranskalaisen ja venäläisen tasaperinnän välillä. Edellinen on osaltaan myötävaikuttanut sekä tehokkaaseen siirtoasutukseen ja Britannian maailmanvallan syntymiseen että toisaalta emämaan velton-vanhoilliseen maatalouteen, jälkimmäinen taas vei Ranskassa näivetyttävään kaksilapsijärjestelmään, ja vanhalla Venäjällä, missä talonpoikaisperheen osuus yhteismaahan määräytyi sielujen luvun mukaan, päinvastoin mitä hillittömimpään väenlisäykseen.

Myytyään talonsa pojalleen Simuna jäi Ilmajoen Hyövälististä kotoisin olevan vaimonsa Kaisa Matintyttären kanssa eläkeläisinä asumaan Yli-Talvitien talon yläkerrassa. Olipa sitten puolentoista vuosikymmenen kuluttua eräänä iltana kuulunut ääni, kuin olisi yläkerrassa pudotettu saviastia, ja kohta sen jälkeen toinenkin. Talon nuori isäntä Antti Simunanpoika oli tällöin sanonut, että »Pian vanhat kuolevat». Niin kävikin, vielä samana vuonna 1846 heidät molemmat saatettiin hautaan.

Vaikka talo oli suuri ja vauras — syyskäräjillä 1825 sitä jälleen anottiin kestikievariksi — oli Simuna Antinpoika

velkaantunut, arvatenkin perintöosuuksien lunastusten johdosta. Velka oli suurelta osalta saatu Könniltä, jonka arveltiin haluavan taloa pojalleen. Mutta kun Antti Simunanpoika otti sen haltuunsa ja meni naimisiin Lapuan Nyrhilästä Ilmajoelle muuttaneen Mikki Heikinpoika Nikkolan marraskuun 1 p. 1821 syntyneen tyttären Susanna Margaretan kanssa, sai nuori aviomies lainan vaimonsa sukulaisilta Nyrhilästä ja maksoi pois velkansa Könnille, joka sittemmin osti Rinta-Nikkolan, luovuttaen sen pojallensa.

Tämä Antti Simunanpoika, Antti Kiikan isoisä, oli tummaverinen, komea mies, jonka aikana talo nopeasti vaurastui. Hän asui ja raivasi maatansa voimallisesti, oja kaivatti. — Oja on pellon kuningas, ja minä olen ojain kuningas, oli hänellä tapana sanoa, kun naapurit häntä työhulluksi moitiskelivat. — Kerran hän oli joutunut erimielisyyksiin pitäjään majoitettujen kasakkain kanssa. Muuan heidän upseereistaan oli pyytännyt hevosta eikä tyytynyt isännän tarjoomaan, vaan moitti kertoman mukaan, että hudoi loshad. Kun isäntä puolusteli juoksijaansa, että topra losat, oli kasakkaupseeri paljastanut pistoolinsa. Antti-isäntä pelastui hyppäämällä tallin takaovesta tunkiolle, ja siitä pitäen nähtiin ovelta kasakan luodinreikä.

Uuden päärakennuksenkin isoisä pystytti, kaksikerroksisen, vanhaa ja kaunista talonpoikaista tyyliä. Se ei kuitenkaan ennättänyt valmiiksi, kun isäntä sairastui punatautiin ja kuoli syyskuun 12 p. 1856. Isoon tupaan aiotut lattialankut levitettiin irralleen niskoille rakentajan ruumisarkun alle. — »Kun talo on valmis, tulee kuolema» — ja ennenkin jo.

Yhden, tavallisesti vanhimman, pojan asuessa perintötalossa meillä sedät ja nuoremmat veljet hankkivat itselleen talon muualta tai raivasivat kotitalon takamaita torppareina, milloin eivät maailmalle muihin töihin lähteneet. Harvakseltaan heidän nimiään näkyy tuomiokirjojen kellelastuneilla lehdillä, etupäässä heidän pienet rikkeensä, ei heidän suuremmat raivaus- ja sotatekonsa. — Vuoden 1823

syyskäräjillä ja vuoden 1824 molemmilla torppari Jaakko Jaakonpoika Talvitie ilmoitti surmanneensa kuusi sudenpentua ja vaati tapporaheja. Kuntalaisten puolesta kiisti ylempänä mainittu luutnantti Borgeman, etteivät ne sudenpentuja olleet, vaan ketun poikasia. Kun todistajien lausunnot menivät ristiin, sai Jaakko Jaakonpoika kolmen käräjämatkansa tuloksena tapporahan ketunpojista, eli yhden ruplan ja 44 kopeekkaa hopeassa. — Talvikäräjillä 1826 Iisakki Erkinpoika Hannuksela ja hänen tyttärensä Liisa ilmoittivat jäävin Antti Simunanpojan sisaren Liisa Simunantytären ja Juho Heikinpoika Ala-Hoppalan aiottua avioliittoa vastaan, väittäen että Juho oli maannut Liisa Iisakintytären aviolupauksin. Vaikka kanne toteensaattamattomana hyljättiin, sakotettiin Liisa Iisakintytärtä ja Juho Hoppaa salavuoteudesta, jälkimmäistä toiskertaisesta. — Antin nuorempaa veljeä Matti Simunanpoikaa sakotettiin erinäisiä kertoja, mm. v. 1828 för Oljud och Buller. Hän kuoli ehtimättä täyttää 27 ikävuottaan. Nuorin veli Johan sen sijaan eli vanhaksi Yli-Talvitien Kujalan torpparina ja kuuden lapsen isänä. Kirkonkirjojen maininnan mukaan hän oli vähämielinen; poika Juha Kujala mainitaan »hassahtavana keksijänä», ja tyttären Sanna Liisan erikoisuutena tiedetään olleen »siisteysmanian».

Antti Simunanpoika Talvitien vaimo Susanna Margareta eli Sanna Kreeta, Antti Kiikan isoäiti, oli monessa suhteessa merkittävää Nikkolan sukua, Talvitien lähinaapureita Peltoniemen kylässä. Samoin kuin Antti Simunanpojan serkku, Kirja-Matti Pohto, oli Sanna Kreetan setä Samuel Rinta-Nikkola 1800-luvun alun itseoppineita suomalaisen sivistyksen tienraivaajia, josta tässäkin mainittaneen pari sanaa. — Mystillistä ynnä muuta uskonnollista sekä tietokirjallisuutta levitettiin siihen aikaan yleisesti käsinjäljennettyinä suomennoksina. Elämänsä viimeisten viidenkolmatta vuoden aikana Rinta-Nikkola lienee jäljentänyt kauniilla käsialallaan toista tuhatta arkkia. Niitä on Geografia alkaville ylös pandu, Daniel Djurbergildä, Skoulu=Rectorilda, ja Cosmo-

grafiska-Seuran Jäsenellä Upsalassa, Sen neljännen Ylöspanon jälkeen Suomen kielellä kirjoitettu Wuonna 1804 Samuel Rindanickolalta. — Se on vaatimatonta luettelointista, mutta oli aikanaan varmaan merkittävä teos. — Uudeltamaalta siinä mm. mainitaan Sweaborg, yxi Fästingi, makaa muutamain holmain päällä meresä likillä Helsingforssia; se on suurin ja väkevin fästingi valdakunnasa. — Tommolan (Heinolan) läänissä mainitaan pienen Tommolan kaupungin ohella Borgo, yxi keskin kertainen kaupunki liki merta; sijnä on pispän ja Gymnasiumin istuin . . .

Virkeä oli myös tuo veljentytär itse, ylempänä mainittu Sanna Kreeta, joka kuoli v. 1905, 84-vuotiaana. Hänellä ja Antti Simunanpoika Talvitiellä oli kuusi lasta, kolmantena järjestyksessä Antti Kiikan isä, maaliskuun 1 p. 1848 keskellä Euroopan vallankumouskuuhuntaa syntynyt ja huhtikuun 29 p. 1910 kuollut Juha Antinpoika Talvitie. — Näiden sisarusten kohtaloihin palaamme tuonnempana, kerrottuamme ensin hiukan Sanna Kreetasta itsestään ja hänen toisen avioliittonsa vaiheista.

Sanna Kreeta, jota myöhemmin toisen miehensä mukaan mainittiin Sihtolan mammaksi, oli hyvä talonemäntä ja laajalti tunnettu keittäjä. Antti Kiikan poikasena ollessa, kun hänen uudessa kotitalossaan Yli-Kiikkalassa pidettiin kinkerit, sanoivat papit, että nyt saadaan hyvää ruokaa, kun Sihtolan mamma sitä laittaa. Ja miten vihainen mamma olikaan, kun taitamattomat apurit sohlasivat ja päästivät hyvän puuron palamaan pohjaan! Antti oli muuten isoäitinsä erikoisessa suosiossa, niin kuin tuonnempana saamme nähdä.

Jäätyään lähes 35-vuotiaana leskeksi Sanna Kreeta solmi toisen avioliiton 13 vuotta nuoremman Matti Matinpoika Ollilan kanssa, sitkeätä juurta hänkin, kuollut v. 1928 yli 93 ikäisenä. Hän oli toisaalta Hällströmin, toisaalta Ilmajoelle sekä Kauhajoelle, Jalasjärvelle ja Kurikkaan levinnyttä Köykän sukua. Hänet tunnettiin kotitalonsa Ollilan, Ilmajoen vanhan kirkon lähi naapurin, nimellä, kunnes

osti Peltoniemen kylästä kuvernööri Tandefeltin vanhan talon, Ala-Sihdon. Kansa käyttää siitä nimeä Klasi-Sihtoo, kun muuan sen entisistä omistajista, taisi olla Hasselblatt tai ehkä Hagman, rakensi siihen ison lasiverannan eli vilpolan. Sihdoksi eli Sihtolaksi Matti Ollilaa vaimoinensa sitten uuden kotitalonsa mukaan mainittiin. Jämerä Matti joutui monia kokemaan, sekä pitäjän fankiföörärinä kuuluisaa Haapaojan Mattia kiinniotettaessa että kälyvainajansa perintöä Pietarista pois käräjöidessään. — Sanna Kreetan sisar, maankuulu kaunotar, oli ollut naimisissa venäläisen upseerin kanssa, joka katosi tietymättömiin Turkin sodassa. Leski suri itsensä sekapäiseksi ja kuoli, jättäen jälkeensä ison omaisuuden. Matti Sihto voitti jutun vuosikymmenen kuluttua, »mutta fulmahti — valtuutettu asianajaja — oli juutalainen ja piti rahat», niin kuin usein käy kristittyjenkin lakimiesten hoitaessa kalliita ja sitkeitä asioita.

Matti Sihdon ja Sihtolan mamman neljästä lapsesta elää vielä Sanna-tytär, asuen poikansa Urho Matti Vuorisen luona Seinäjoella. Sanna joutui naimisiin Ylistaroon, ja vanhat pitäjäläiset muistavat, miten häntä isoine myötäjäisineen monella hevosella sinne vietiin, niin kuin aikoinaan Kirja-Matti Pohdon äitiä Liisa Heleena Talvitietä. Mutta avioliitosta tuli onneton, ja Sanna sai pian palata vanhaan kotiinsa. — Ennen kuin käymme puhumaan Sihtolan mamman ensimmäisestä avioliitosta Antti Simunanpoika Talvitien, Antti Kiikan isoisän kanssa, mainittakoon vielä, että pari Matti Sihdon läheisistä Ollilan kotitalon jälkeläisistä on Helsingissäkin hyvin tunnettua: veljenpoika, monivuotinen kansanedustaja ja ministeri Juho Koivisto Kurikan Valtio-Koivistosta, sekä toisen veljen tytär, kotiteollisuusrouva Alma Koskinen. — Ollilan talot yhdistettiin sitten Seppälä-nimiseksi tilaksi, joka joutui Reinius-suvulle. Matti Ollila oli sukua Simuna-paapan vaimolle Kaisa Hyövältille ja tämän jälkeläisille.

Antti Simunanpojan ja Sanna Kreetan, tulevan Sihtolan

mamman vanhin poika ja Antti Kiikan vanhin setä Gustaf Alfred oli niin kuin isänsäkin komea mies. Nuorempana hänkin oli ollut ryypiskelevä ja huimapäinen, kunnes unen kautta oli tullut mielen muutokseen, hartaaksi uskovaiseksi ja erittäin vakavamieliseksi. Hänellä oli iso Yli-Penttilän talo, kirkolta 9 kilometriä jokivartta ylöspäin, lähellä nykyistä Koskenkorvan asemaa. Vastarannalla kalvehen puolella on Piirtolan kangas-

Sihtolan mamma ja hänen toinen miehensä

harju, joka tällä kohtaa tulee lähelle jokea. Siinä on ollut ikimuistojnen asutus, harjusta on löydetty kivikauden aseita. Takana kohoaa nuijamiesten Santavuori.

Sedän eläessä Yli-Penttilä kukoisti, mutta perikunnan aikana se joutui huonompaan hoitoon. Osan siitä osti Antti Kiikan veli Ilmari. — Sedällä oli kaksi poikaa ja neljä tytärtä, joista yksi oli naimisissa erään Karjanmaan kanssa. Häyjä hänkin oli, niin kuin tuo Artturi Järviluoman ikuis-tama Karjanmaan Köysti, ellei ollutkin sama sankari.

Kun vanhimmalla veljellä oli Yli-Penttilä, saivat hänen nuoremmat veljensä Antti ja Juha, Antti Kiikan isä, kah-teen mieheen ollā vanhan Talvitien isäntinä. Justiina Muuri-mäen kanssa naimisissa ollut ja vihdoin lapsettomana kuol-lut Antti Talvitie luovutti myöhemmin hänkin osuutensa Juhalle ja muutti Ylistaroon, mistä vaimonsa oli kotoisin ja jossa osti myllyn.

Kun Juha Talvitie oli lunastanut perikunnalta sukutalon, painosti syntynyt velka ajanmittaan hänen herkkää miel-tänsä, minkä vuoksi hän jo ennen naimisiin menoaan möi

Yli-Talvitien Koivulahdelta kotoisin olevalle maisteri Carl Herrgårdille.

Tämä oli tunnetun Eugen Wolffin lanko ja sen ajan mainittavia ruotsalaisfennoja, jotka innostaan huolimatta eivät suomenkieltä koskaan kunnolla oppineet. Hän keskusteli mielellään rahvaan miesten kanssa kieleemme vivahdukista; kerrankin Juha Talvitien sattuessaan sanomaan, että tuossa on hevonen pehertänyt eli piehtaroinut, niin siitpä maisteri ihastelemaan suomen runsasta ja kuvarikasta sanavarastoa. Rahvasta itseäänkin hän rakasti, antoi mielellänsä vastaantuleville pienokaisille viisi- tai kymmenpennisen. Mutta ennen kaikkea hän antoi kansalliselle johtajalle »mikä keisarin on», aamuisin tervehtien salissaan olevaa Snellmanin kipsikuvaa, että »Hyvää huomenta, veli!»

Yli-Talvitien uusi omistajasuku jäi myös sen viimeiseksi, lyhytikäiseksi. Carl eli Kaarlo Juho Herrgård asui sitä hyvin, korjaili päärakennusta ja teetti parin vuosikymmenen kuluttua kokonansa uuden. Talon menestys oli kuitenkin hänen sisarensa, »Herkoolin fröökynän» varassa. Tämä oli erikoisen tarmokas ja vaati työväeltäkin enemmän, kuin oli kylän muissa taloissa tapana. Kaikki meni hyvin niin kauan kuin Fröökynä piti ohjaksia käsissään.

Mutta Kaarlo Juhon poika oli toista maata. Suomenmielinen isä oli muuttanut hänen nimensä muotoon Juho Herrais ja käyttänyt suomalaisessa koulussakin; mutta itsenäistyttyään tämä entisöi sen taas John Herrgårdiksi, antoi karahterata itseään patruunaksi ja taloa Talvitien kartanoksi.

Suhteet entiseen omistajasukuun vähitellen huononivat, ja Herrgård ryhtyi häätämään aikaisemmin mainittuja Kujalaisia pois torpasta. Nämä menivät nyt Ala-Könniin, jonka muualta tullut ruotsalainen Malmberg oli ostanut, ja pyysivät tätä fulmahdikseen. Papereiden joukossa heillä oli tuo ylempänä mainittu määräys, ettei Talvitien taloa saa vieraalle luovuttaa. Se oli kuitenkin päästetty vanhe-

nemaan; muuten olisikin Herrgård joutunut tilalta pois. Malmberg oli suuttunut ja sanonut: »Tuo asia teidän olisi pitänyt aikansa hoitaa». Muutamien kärjämatkojen jälkeen Kujalaiset sitten häädettiinkin vanhasta torpastaan. — Mutta heidän fulmahtinsa Könpin Malmbergin tytär joutui naimisiin tuon saman John Herrgårdin kanssa, joten hänestä tuli Talvitien suurtalon viimeinen emäntä. Siunausta ei tällä avioliitolla ollut. Nuori patruuna jatkoi mahtailuaan, ostipa mielellään iltamista etupenkit, niillä yksin istuskellen. Hän ryyppäili, teki velkaa ja vararikon, kärsittyään suuren tappion erään pankin osakkeissa — kunpa ei ollut aikoinaan kuuluisa Maanviljelys- ja Teollisuus- eli kansanomaisesti Maanviheliäisyys- ja Petollisuus-Pankki. Vuonna 1923 hän vihdoin itse päätti päivänsä.

Saamamiehet eivät joutuneet kärsimään. Tila muutettiin rahaksi vielä ennen »nuoren patruunan» kuolemaa. Vasta tästä palstoittamisesta saa oikean käsityksen tuon vanhan pohjalaistalon mahtavuudesta — joka sekin oli vain osa entistä suurtaloa. — Aluksi siitä muodostettiin neljätkymmentä pientilaa. Osa jäännöstä myytiin miljoonalla markalla sen ajan rahaa. Väentuvasta ja loppumaista Jussilan isäntä maksoi kuusisataatuhatta; päärakennuksen palstoineen kunta hankki kansakoulua varten. — Juha Talvitie oli tällöin maannut haudassa toistakymmentä vuotta; mutta hänen nuorin poikansa Ilmari yritti huutaa kotipalstaa, edes sen suvulle säilyttääkseen. Hän ei kuitenkaan vielä kyennyt kilpailemaan kunnan kanssa, ja sen edustaja Salamoni Hakala — parhaita miehiä muuten, viisas ja sanavalmis — lausahti siihen, että »Mitäpä turhaa, kunnalle se kuitenkin joutuisi sitäkin tietä!» — Köyhät kävellähän kumohon ja rahalla maksetahan . . .

Juha Talvitien nuorempi veli, Susanna Jaakontyttären kanssa naimisissa oleva Jaakko, osti ensin Luoman talon Ilmajoen Lahdenkylästä. Myytyään sen hän 1890-luvun alussa muutti Amerikkaan. Vanhana miehenä hän aikoi palata kotimaahan, kuoli matkalla ja haudattiin Liverpool-

liin. Hänen vaimonsa asui Suomessa, eläen niukoissa oloissa. Kotimaahan olivat myös jääneet heidän molemmat nuorimmat lapsensa, poika ja tytär. Edellinen, Antti Mateus, meni nuorena kellosepän oppiin, palvelen kauan Aikalan liikkeessä Helsingissä. Nykyisin hänellä on liike omassa talossaan Seinäjoella, ja häntä pidetään taitavana ammatissaan. On ahkera ja säännöllinen, mutta perin harkitseva, meni naimisiinkin vasta 50-vuotiaana. — Hänen vanhemmat sisaruksensa siirtyivät isän esimerkkiä noudattaen Amerikkaan, jossa menivät naimisiin suomalaisten kanssa; heidän lapsensa ovat täysin amerikkalaistuneet. — Samoin kävi Jaakon velipuolenkin, Sihtolan mamman ja Matti Ollila-Sihdon Matti-pojan jälkeläisten, jotka kaikki ovat Amerikassa. Ja sinne tämä Matti itsekin kuoli.

Antti Kiikan tädeistä vanhempi kuoli lapsena; nuorempi, Karoliina, meni naimisiin kauppias Matti Lamstedtin kanssa Seinäjoelta. Heidän kolmesta lapsestaan vain yksi on elossa, Ilmajoen Niemi-Fossilan emäntänä.

Pitkä sarja maan raivaajia ja viljelijöitä, monet sukupolvet Peltoniemen nimismiehiä ja Peldanus-pappeja, joiden tekoja kansa yhä vuosisatojen viertyä kunnioituksella muistelee. Näiden tilojensa asujien ja rakentajien sarjaan oli aikanansa omalla sarallaan liittyvä Antti Kiikka, veri heidän verestänsä, saman hengen käsialaa.

OMAISET JA LAPSUUS

Antti Kiikan Juha-isällä oli kaksi vanhempaa ja yksi nuorempi veli sekä tätäkin nuorempi velipuoli. Kaksi velipuolta oli kuollut pienenä. Veljet olivat komeita, Juha vartaloltaan vähäinen. — Pannaan tuo kitukasvuinen kouluun!, tuomitsi suku. Mutta hänpä ei lähtenyt talosta: Minäkö muka huonoin?!

Juhan isä ja molemmat vanhemmat veljet olivat nuorina huimapäisiä. Mutta mukana Juhakin aina oli, kun nuo Nikkolan sillalta jokeen hyppivät ja muuta urheilua harjoittivat, sekä heidän monilla kaupunkimatkoillaan. Näillä esiintyi verisiä tappeluksiakin eikä vain polkan soittoa, niin kuin alumpana kerroimme. Eräs huimimpia sattui Mustasaassa, »ruotsalaisissa», missä kaupunkimatkalaisien kesken syttyi kova temmelys. Kirves koholla vihamies hyökkäsi veljesten kimppuun, mutta Antti kävi rohkeasti päin ja siinä oli hänen pelastuksensa. Terän asemesta sattui hänen olkaansa kirveen varsi, iskun voimasta katketen, minkä jälkeen lyöjä kellistettiin.

Ei Juhakaan isännäksi tultuaan tappelua väistänyt, kun niikseen tuli. Ala-Talvitiessä eli Väljässä, jonka hän hankki myytyään Yli-Talvitien, niin kuin pian saamme nähdä, sattui kerran syystalven viimeisen riihen eli partenkoliaisten aikaan tavallista raisumpi yhteenotto, kun miehille oli tarjottu runsaasti väkeviä. Lapset pelastautuivat

ylisänkyyn katselemaan voimallista näytelmää, kun takka-valkeasta otettiin toisesta päästä kekäleiksi palaneita halvoja, joilla lyötäessä säkenet lentelivät hämärässä tuvassa ja kuului ankara töminä ja ryske. — Koko joukko siirtyi siten kylälle, josta isäntä palasi kotiin kahden naisihmisen taluttamana. Häntä oli lyöty puukolla selkään, ja hän joutui muutamia viikkoja haavaansa potemaan. Puukottajan otti kiinni naapurin isäntä Matti Sihto, fankifööräri. Lyöjä oli oman talon päivämiehiä, eikä työnantaja hänelle edesvastuuta vaatinut, pari kappaa sentään periaatteen vuoksi vähensi palkasta. Ei harrastettu käräjiä ja vihanpitoa oman väen kesken.

Mieluummin Juha kuitenkin vaelteli metsissä otuksia pyydellen, niin kuin aikansa Jukolan veljesten isä, ja hänen luonnonrakkautensa ilmeni siinäkin, että hän oli ahkera puita istuttamaan. Yli- ja Ala-Talvitien rajalla kasvava komea koivikko, hänen Antti-poikansa ikäinen, on sekin hänen käsialaansa.

Luonnonrakkauten liittyy useasti taiteellisuus, ja Juha-isännälläkin mainitaan olleen taipumuksia piirtämiseen. Kirjallisuutta hän myös harrasti, käsin jäljentäen arvokkaita teoksia äitinsä sedän Samuel Rinta-Nikkolan tavoin, ja itse niitä sitoenkin.

Talon asujana hän myös oli ahkera kaikissa pikkutehtävissä, hoiti hyvin hevoset valjaineen ja työkalut sekä muut »aseet». Mutta eräänlainen suuremman näkemyksen puute ja levoton taiteilijaveri veivät hänet tekoihin, sinänsä kylläkin kunniallisiin ja käsitettäviin, jotka koituivat kohtalokkaiksi Talvitien talon ja suvun historialle.

Yli-Talvitien myynnistä ja häviöstä on yllä kerrottu. Tämän jälkeen Juha-isäntä osti vanhan sukutilan toisen osan, Ala-Talvitien eli Väljän. Täällä asuessaan hän meni naimisiin, täällä syntyi esikoinen Antti ja joukko seuraavia lapsia. Mutta veri oli levotonta, hän möi tämänkin talonsa ja osti Yli-Kiikkalan. Se on samalla, vasemmalla

Juha Talvitiens perhettä

eli päivän puolella jokea, toista kilometriä kirkolta yliseen päähän, Peuralan kylässä.

Tämä ja muutkin Kiikkalan talot olivat tunnettuja tyylikkäästä päärakennuksista. Yli-Kiikkala oli erikoisen onnistunut, pitäjän kauneimpia — sekö lienee uutta omistajaa houkuttellut? Nykyään tämä rakennus ei enää seiso vanhalla paikallaan, vaan on siirretty Latva-Raskulaan, Västinharjun laitaan, näkösä paikka sekin. Siirretty on myös Ala-Kiikkalan asuinrakennus, lähelle kirkkoa seurakuntataloksi, ja hankittu tilalle arkkitehti Viivi Lönnin piirtämä. Mutta vaikuttavin kaikista oli sentään Keski-Kiikkalan tuparati, hyvin tyylikäs ja koko pitäjän pisin, komeasta, hakatusta kivijalastaan mainittu. Sitä varten oli tuotu harmaata kiveä Kurikan Käräjävuoresta, josta sitten Antti Kiikkakin aikanaan osasi noutaa kivijalan ainekset Seinäjoelle rakentamaansa Vaasan lääninsairaalaan varten. — Eipä seisone paikallaan enää tämä Keski-Kiikkalan uljas päärakennus.

Kun perheen esikoinen joutui opin tielle Yli-Kiikkalasta käsin, jäi hänelle siitä Kiikan nimikin, vaikka nuoremmat veljet — jopa Yli-Kiikkalassa syntynyt Ilmari — käyttävät sukutilan, Talvitien nimeä. Tällä myös Antti-poikaa vielä monet vuodet kouluajanakin papinkirjoissa mainittiin. Joskaan Pohjanmaalla ei esiinny savolaisten Laitisten ja Mannisten ynnä monien muiden sellaisten kaltaisia suursukuja, joiden jäsenet säilyttävät perintönimensä taloja vaihtaessaan, naiset vieläpä naimisiin mentyäänkin, joutui näet Juha-isäntä siksi monta kertaa taloa vaihtamaan, että hänelle ja molemmille nuoremmille pojille lopulta vakiintui alkuperäinen Talvitien nimi, vaikka esikoiselle olikin sattunut jäämään muuan noista välinimistä; senkin entisöimisestä lienee muutamaan otteeseen ollut kysymys. — Ja tunnettuahan on, että maasta irtaantuneelle länsisuomalaiselle yleensä sukunimeksi vakiintuu viimeisen tai jonkin edellisen kotitalon nimi, jonka ympärille aikaa myöten saattaa kasvaa savolaista muistuttava suursuku, tämä viimeksimainittukin kenties aikanaan johonkin paikannimeen liittynyt. Sillä »maalta sinä olet tullut...»

Isä oli ostanut Yli-Kiikkalan Antin ollessa 8-vuotias; muutamien vuosien kuluttua hän sen vuorollansa m^öi, asui jonkin aikaa Hellbergissä ja osti sitten kaimaltaan Juha Hannukselalta Röyskölän kylästä yhdysviljelyksessä olevat Luhtaselan ja Ojanperän talot. Antti-poika oli tällöin noin 15-vuotias. Muutaman vuoden kuluttua isä jälleen vaihtoi taloa, ostaen Kokkolan kylästä Keski-Ilkan, sekä pian taas tämän sijalle samassa kylässä sijaitsevan Larva-Rahnaston, ja loppujen lopuksi vähäisen Keski-Rahnaston, joka sekin oli Kokkolan kylää ja jossa hänen levoton henkensä vihdoin löysi rauhan.

Juha Talvitien ja hänen useiden sukulaistensa kohta-loista nähden suku oli vanhenemassa. Utta ja lapsista päätellen hyvää, elinvoimaista verta siihen tuli, kun hän meni naimisiin maaliskuun 20 p. 1859 syntyneen ja niinmuodoin puolen yhdettätoista vuotta nuoremman Hed-

vig Sofia Hermannintyttären kanssa. Tämä oli Kiikerin suhteellisen nuoresta larvakylästä lähellä Ylistaron rajaa, tyyni ja hiljainen ihminen, syvästi uskonnollinen, ahkeruudesta kuulu ja kokonaan omalle perheelle eläytynyt. Äidin ja lasten välinen suhde oli lämmin ja eheä, ja pari vuotta perheen isän kuoleman jälkeen Antti osti äitinsä vanhuuden kodiksi jokivarresta Kokkolan kylästä. Possolan eli ilmajokisittain lausuen Possoolan talon, saman kaiketi, josta suvun kantaisä Klemetti Paavonpoika puolen kolmatta sataa vuotta aikaisemmin oli Kurikkaan muuttanut, niin kuin yllä kerrottiin. Se oli, päinvastoin kuin perheen entiset talot, kalvehen puolella jokea, ja vuosikymmenen verran leskiäiti siinä ennätti asustaa ennen kuolemaansa, joka sattui toukokuun 24 p. 1923.

Juhalla ja Hedvig Sofialla oli kaikkiansa kymmenen lasta, joista neljä keskimmäistä ovat aikoja sitten kuolleet: poika ja tytär pikku lapsina, kaksi tytärtä ensimmäisen maailmansodan jälkeen v. 1919 raivonneeseen espanjantautiin.

Elossa olevat lapset jakautuvat siten yhdeksän vuoden toisistaan erottamaan kahteen suppeaan ikäryhmään. Edelliseen kuuluu kaksi poikaa ja tytär, jälkimmäiseen poika ja kaksi tytärtä.

Antti Kiikan sisaruksista seuraava, syksyllä 1881 syntynyt Juhon William ryhtyi vaellusvuosiensa jälkeen jatkaamaan Talvitien suvun maamiesperinteitä. Ensin omistamansa Pietilän tilan Lahden kylässä hän möi ja viljelee nykyään vaimonsa kotitilaa Ilomäkeä, jonka lunastivat vaimon sisarelta, leskeksi jääneeltä Elina Ilomäeltä. Se on larvoilla, vanha kestikievaritalo maantien varrella kymmenisen kilometriä kirkolta luoteista kohti Laihialle ja Vaasaan päin, johon kaupunkiin talosta on kuutisenkymmentä kilometriä.

Ilomäen isäntäväellä on kuusi lasta, joista neljä poikaa. Vanhimmalle, Otolle, isä osti asuttavaksi Ala-Kauppilän tilan kirkonkylästä, ensimmäisen talon kirkolta yliseen pää-

hän. Ilomäen hän on jakanut muiden kolmen poikansa kesken. — Oton lähtiessä talvisotaan tältä »jäi nuori isäntä koppaan», Juhan ja Hedvig Sofian vanhin pojanpojan poika. Myös Ottoa iässä seuraava Ilomäen poika ennätti talvisotaan, molemmat nuoremmat vasta kesäsotaan. Kolme palasi vaurioitta, nuorin Matti Talvitie haavoittui sirpaleesta, ja rintamalle jälleen palattuaan sairastui.

Juho William Talvitie on esisuvun kirjamiesten tavoin itseoppineita kilvoittelijoita. Orisbergin maanviljelyskoulun hän sentään on käynyt, ja kansanopiston. Täällä hän sai syviä vaikutteita sen raitishenkiseltä johtajalta, äskettäin Helsingissä ansioituneena kanslianeuvoksena kuolleelta Niilo Liakalta. Edelleen hän kehittyi käydessään monen muun pohjalaisen tavoin Yhdysvalloissa. Nyt hän on jo kauan ollut vakainen maanviljelijä ja herastuomari: esi-isien nimismiessarja velvoittaa. Eräissä vanhalla kotiseudulla tekemissään maatila- ja metsäkaupoissa Antti Kiikka on käyttänyt asiantuntevana fulmahtina herastuomari-veljeänsä. Hänen kauttaan Possolakin ostettiin äidin vanhuudenkodiksi. Siinäkin on pitkät, jokeen päättyvät sarat; metsäsaran larvan puolohoosen pään Antti luovutti herastuomari-veljelle, joten se jäi sukuun senkin jälkeen kun Antti äidin vielä eläessä möi eräitä Possolan maita ja loput hänen kuoltuansa. — Eräästä toisesta metsäkaupasta saanemme tuonnempana kertoa. — Juho Williamin kohta-loista mainittakoon vielä, että hänen elämäntoverinsa, Ilomäen emäntä, syyskuussa 1945 sortui syöpätautiin.

Antti Kiikkaa lähes kolmetoista vuotta nuorempi on nuorempaan eloonjääneeseen sisarusryhmään kuuluva veli, jo useampia vuosia ennen hänen syntymäänsä pikku lapsena kuolleen Matti Ilmarin kaima, Yli-Kiikkalassa syntynyt. Vanhin veli hänet koulutti, samoin kuin yhden sisaristakin. Asuessaan Antin luona Kuopiossa, jossa tämä väliaikaisesti toimi teollisuuskoulun opettajana, hän Antin opastamana kahdessa vuodessa kotonaan luki viiden lyseoluokan kurssin, minkä jälkeen kävi Suomen Liikemiesten kauppaopis-

ton Helsingissä ja joutui Antin varastokirjuriksi Hankasalmelle Jyväskylän-Pieksämäen rataa rakennettaessa. Sitten hän taas luki ominpäin, tullen Lapuan yhteiskoulusta privatistina ylioppilaaksi. Varatuomariksi valmistuttuaan hän toimii menestyvänä asianajajana Seinäjoella.

Hänessäkin ilmenee esi-isien nimismiesperinne ja Ilmajoen Ilkkaisten nuijamiesveri. Viime sodassamme hän kohosi patterinkomentajaksi ja reservimajuriksi, menettäen vihdoin toisen kätensä ja jalkansa, muttei hurttia humööriään. Myös hänen vanhin poikansa oli mukana sodan töissä, ensin isänsä patterissa ja myöhemmin Syvärillä sekä Lapissakin, entisiä aseveljiä rajoiltamme karkoitettaessa. — Sitkeätä perua on Ilmari Talvitien rouvakin. Hänen esi-äitejään oli Kauhajoen Kokosta kotoisin oleva, aikoinaan Hyypän kylän Könnöön emännäksi muuttanut ja sen mukaan sitten Könnön mummaksi mainittu ikäihminen, joka kaiketi v. 1909 kuoli 107-vuotiaana. Hän muisti vielä 1808—1809 sodan ajat, joista tiesi tarinoita kertoa. Kasvaapa hänen kotipitäjänsä kirkonkylässä keskellä peltoa tuuhealatvainen mänty, jonka rosoista kylkeä kauan koristi peltikilpeen maalattu muistokirjoitus: »Täsä puusa lymysi Kokon torppari Juha Ruja silloin kun ryssät polttivat Kauhajoen kirkon». Osoittaa lakeuksien miehen neuvokkuutta, kun hän piiloutuu avoimella paikalla kasvavaan puuhun! — Muuten oli Ilmari Talvitie itsekin toista sataa vuotta myöhemmin venäläisten vankina: v. 1917 hänet pidätettiin Ilmajoella ja kuljetettiin Koskenkorvalle turvasäilöön. — »Kenet olet tappanut?», kysyi häneltä tataari-vartija.

Antti Kiikan sisarista vanhin, pari vuotta Juho Williamia nuorempi Susanna Karoliina, Tapiolan emäntä, jäi kymmenkunta vuotta sitten leskeksi ja asuu yhä taloansa tarmokkaasti, niin että sen työt joutuvat nopeammin kuin naapurin isäntien.

Kuopusryhmän tytöistä Lempi Elisa, Ilmaria kolme vuotta nuorempi ja hänkin lapsena kuolleen edeltäjänsä kaima, toimii postinhoitajana Alavuden kirkonkylässä.

Häntä vuorostaan kolmea vuotta nuorempi Lyyli Johanna, kymmenhenkisen sisarusparven nuorin, asuu Helsingin Käpylässä ilmajokisen miehensä Lauri Kalevan kanssa.

On jäljellä perheen esikoinen, Ala-Talvitien eli Väljän vanhassa sukutalossa joulupäivänä 25. 12. 1879 syntynyt Antti, jonka vaiheita ja töitä tässä koemme kuvailla. Monta edellisestä tuttua piirrettä havaitsemme hänen olemuksessaan. Isältään hän on perinyt lyhyen varren ja tarkan silmän, äidiltä hiljaisen ahkeruuden, ja monilta esipolvilta eteläpohjalaisen kiihkeän pohjavireen sekä rakentajamielen.

Jokeen liittyvät ilmajokisen varhaisimmat lapsuuden muistot. Kun tukkeja uitettiin, naulasivat poikaset niitä yhteen parilla laudanpätkällä, purjehtiakseen kilometrikaupalla myötävirtaan. Kerran kevättulvan aikana he ottivat käyttöönsä paremman aluksen, pituussuuntaan halkaistun tynnyrin eli kaljapuolikan, jollaisia siellä kaljan- eli sahdintekoastioina käytettiin, ja istuttivat siihen kolmivuotiaan pikkuveljensä. Tätä kulkuneuvoa isonmat pojat hinasivat veneensä perässä kiihkeänä virtaavassa joessa. Muuan talon naisväestä huomasi vaaran ja riensi hätään: »Tappavat mukulan!» Mutta miehekäs kolmivuotias kimitti vastaan, että »Tee sinä ämmä sitä ja tätä!»

Kotijoessa nuori Antti ensimmäisen murhenäytelmänsäkin koki. Yli-Kiikkalan kohdalla vastarannalla on kaunis Peuralan talo, jossa 1600-luvun alkupuolella asui ylempänä mainittu Ilmajoen kappalainen Jacobus Pauli Peldanus, saatuaan sen haltuunsa avionsa kautta. Sata vuotta myöhemmin — sitten kuin siihen oli tehty uusi päärakennus Engelin piirustusten mukaan — sen omisti Suomen ensimmäinen agronomi Richard Sebastian Roos, mainio maanviljelijä ja ihminen, joka sitten osti toisenkin ilmajokisen tilan, Hoppalan, missä kuoli v. 1876. — Antti Kiikan lapsuuden aikana Peuralan omisti vaasalaisen polkupyöräkauppiaan Hasselblattin setä. Eräänä lämpimänä kesäpäivänä aamiaisruokalevon aikana lähtivät Peuralan rengit hevosia uittamaan. Muuan heistä ratsasti Kiikkalan puo-

lelle jokea, jossa joutui äkkisyvänteeseen ja virran vietäväksi. Hän oli uimataidoton ja ajautui pitkän matkaa, Ala-Kiikkalastakin ohi ja vielä jonkin verran pappilan kohdalta alas. Antti kulki mukana rantaa pitkin, kauhusta jännittyneenä, mutta ei osannut auttaa, kovin nuori kun oli, ja niin renkipoika hukkui hänen nähtensä. Saapui sitten toisiakin, alettiin naarata, ja iltapäivällä saatiin ruumis ylös. Yritettiin antaa tekohengitystä, paljon kansaa kerääntyi paikalle, pastori Ilmanenkin muiden mukana; mutta henki ei palannut. — Ei tämä tapaus sentään Anttia joesta vieroittanut. Kerrankin kun oli selkensä pahoin politanut, täytyi salaa pulahtaa jokeen, vaikka palohaavoihin liimaantunut paita näitä auki repeli.

Tuhansia muistoja liittyy tähän Santavuoren ohi ja iki-vanhan viljelysaukean halki virtaavaan väylään. Mutta salaperäisempi ja houkuttavampi saattaa olla tuntematon takamaan joki. — Eräänä myöhemmän ajan kesänä Antti Kiiikka kerran kävi koulutovereitansa apteekkari Wahanderin poikia Lapualla tervehtimässä. Mentiin veneellä kauas Lapuan-Alajoen niityille, ongittiin ja vietettiin yötä nuotiolla. Tuollainen retki tyynenä, kytösavuisena kesäkesän iltana on elämys, jollaista ei moni seutu saata tarjota. Valtava aukea viljelyyn äsken otettua suonpohjaa ulottuu peninkulmien päähän. Jos matkaseurue sattuu olemaan suuri, oman paikkakunnan nuorisoa tai yleisen kesäjuhlan viettäjiä, toimitetaan taloista hevosia. Törmällä juosten ne köysillä hinaavat leveitä, matalapohjaisia heinäveneitä, joilla äskettäin on kylälle talvenvaraksi kuljetettu noiden takamaiden tuoksuva timotei ja apila . . .

Syksyisin ennen lumen tuloa Kyrönjoki on ihanteellinen urheilurata. Toisten poikain kanssa Antti monasti oli jäässä heikkoihin jäihin, ja useasti myös pelasti tovereitaan hukkumasta. — Lumen tulon jälkeenkin joki kelpasi luis-tinradaksi: siinä on pitkin talvea niin sanottua porettajäätä. Tätä syntyi Pukaran eli Västilän padon säädön aiheuttamista pikku tulvista, kun vesi sitten jäättyi; ellei se

noussut vanhan jääpeitteen päälle vaan ainoastaan kohotti tätä, syntyi reunarailoihin uutta, kirkasta jäätä. Saman saivat aikaan keväisin vuorottelevat suoja- ja pakkassäät. Oli joessa kautta talven avoimia virtapaikkojakin, mutta jää kesti niissä lähelle sulan reunaa, ja poikaset hyppivät kovassa vauhdissa luistimillaan yli. — Kevätpuoleen, hankien ja poretjään kimaltaessa kirkkaassa auringonpaisteessa, kirkonkylän pojat kulkivat, huonot, lumiset kohdat luistimet jalassa juosten, edestakaisin peninkulmaisen taipaleen katsomassa Munakan rautatiesiltaa.

Nurmosta päin tuli jäätyneitä virtoja ylös vastavierailijoita. Ensin kapeata Seinäjokea ylös Latomäelle, jossa se yhtyy Kyrönjokeen, sitten tätä pitkin Ilmajoen kirkolle urheilukilpailuihin tai muuten tuttavissa käymään — ehkäpä jokunen hihallekin toisinaan. Noilla naapuripitäjän rotevilla pojilla oli siihen aikaan liukkaat malmiluistimet, messinkiset, joilla taitavimmat heistä, välimatkan ja vauhdin tarkasti arvioiden, saattoivat etuviistosta vastaan rientäen hypätä täyttä ravia kiitävän hevosen ja reen välitsoaisojen yli — aikamoinen suoritus lajiansa.

Ylempänä mainitut urheilutilaisuudet, köydenvetokilpailut ynnä muut sellaiset, pidettiin tavallisesti seurahuoneella Lauroselan ja vanhan kirkon kohdalla, kilometrin verran uudesta kirkosta alaseen päähän. Mikäli ne eivät olleet pitäjien välisiä, käytiin ne, niin kuin aikansa kylätappelut ja muu aatteellisempi kilvoittelu, tavallisesti ylisen ja alasen pään talojen välillä, Talvitien kuuluessa viimeksimainittuihin ja Kiikkalan edellisiin.

Niin kuin isän poikasena ollessa, kävi myös Antin polvi sotaisempiakin leikkejä. Vanhan Suomen sodan veteraaneja ei enää ollut niihin innostamassa; mutta koulutoverin Jaska Kallion isä, Ala-Talvitien torppari Kanuuna-Jaakko oli ollut mukana Turkin sodassa, ja hänen tarinansa virittivät uutta tulta vanhoihin hiiliin. Kyrönjoen töyräät muuttuivat poikasten mielikuvituksessa Balkanin vuoriksi Gorni Dubnjakeineen ja Plevnoineen; ja niin pitkälle riitti innos-

tusta ja veren vetoa, että Antti-poika ylioppilaaksi tultuaan teki yrityksen päästä upseeriksi Venäjän keisarilliseen armeijaan.

Mutta siihen oli vielä aikaa. Sotaleikkien ja urheilun ohella oli muutakin hauskaa tehtävää. Pikku poikasina Antti veljineen kokosi pelloilta luita, joita möivät Hammarströmin kauppaan, tai etsivät vanhoja rahoja kotikylän lähellä olevalta Vaivaistennevalta, missä oli entisen asu- tuksen jälkiä. Vartuttuaan pojat olivat syksyisin kar- janpaimenessa Alajoella, jossa Yli-Kiikkalan luhtapalsta on vähän yläpuolella jokimutkan. Siellä veljekset kiipeili- vät latojen katoille, mistä kirkkaalla säällä näkyi Munakan sillan valkoinen kaari. Kerran he kesken kaiken lähtivät pitemmälle matkalle, vaelsivat kolmisen kilometriä niitty- jen poikki ja Sotaojan yli maantielle, Wasastjernan Rintala- talon kohdalle, ja sieltä jalkaisin peninkulman matkan Seinäjoen asemalle, palaten iltapimeällä kotiin oijen poikki. — Mutta selvimmän käsityksen näistä luhtaniityistä Antti sai vuosikymmenien kuluttua, vähän ennen talvisotaamme, kun Ilmari-veli vei hänet autollaan Seinäjoelta Ilmajoelle kytöteitä pitkin — erikoislaatuinen elämys!

Lukemaan Antti-poika opetteli leskeksi jääneen äidin- äitinsä luona Kiikerin kylässä, missä tämä hänelle aan- puustavia neuvoi. Isä kävi sitten hevosella noutamassa hänet pois, ja olipa iloista päästä jälleen kotiin, niin hyvä kuin olikin ollut mummon luona.

Koitti kansakoulu-aika elämyksineen ja seikkailuineen. Päälystakki muka piti olla kylmänä aikana, mutta sen pojat kouluun lähtiessään kätkivät ulkorakennuksen alle, ottaen sen sieltä jälleen yllensä kotiin palatessaan. Kou- lumatkaa oli Kiikkalasta tasan kolme kilometriä. Tie kulki kirkon ohi, ja kiusaaja valvoi sielläkin. Kolme eri kertaa Antti-poika kiipesi ukkosenjohtoa pitkin tapulin ristin nenään, koska rippikoulupojatkin kuuluivat käyneen. Kerran oli noussut sinne vedon uhalla, korea Columbus- postimerkki palkintona. Mutta kun hän neljännen kerran

erään toverinsa kanssa oli tapuliin kapuamassa ja jo oli päästy toiselle katolle — kolmas ja viimeinen vielä saavuttamatta — niin sattuu maantietä kulkeva mies poikasten elkeet huomaamaan. Ei auta suoraan kieltää: »Mitähän se nimismies tuolta kartanoltaan tännepäin pyssyllään sihtaillee?!» — Sinne oli kolmen, neljän sadan metrin matka, joten saattoihan hyvinkin nimismies poikia vaikka oraviksi luulla ja tähtäillä, ja kiireesti oli palattava alas. — Vaihteen vuoksi Antti kerran kävi kirkonkin katolla, kukolla saakka.

Perillä koulussa vapaahetket käytettiin kittastamiseen eli telmimiseen. Kiusoteltiin vastarannan poikia: »Kalvehen vasut huutaa, että pii-mää!» Talvisaikaan pojat kansakoulun rannasta tekivät hyökkäyksiä joella ajaviin heinäkuormiin, jotka tulivat alajuoksun luhtaladoista, ja vetivät alas ajomiehiä. Sisälläkin pidettiin aika meiskettä, jotta kerrankin valurautaiset uuninluukut särkyivät, ja täytyi kotoa pyytää ylimääräisiä vihkorahoja vahingon korvaamiseksi.

Ei lukeminen tenää tehnyt, Antti oli luokkansa paras oppilas. Mutta enemmän hän harrasti käsitöitä ja oppi puusta veistämään poroja, hirviä ja karhuja ynnä muita metsän eläviä, joita hänen nuorempi veljensä, tuleva herastuomari, viidenkymmenen pennin hinnasta kappaleelta möi taidetta harrastaville pitäjäläisille, muun muassa naapuritalon isännälle, Korven herralle.

Sattuipa niin hyvin, että kansakoulun opettaja Mikko Tähtinen, Kahman laajaa sukua ja Mauri Honkajuuren tuleva appiukko, koki vanhoja hyviä perinteitä poikiensa mieliin terottaa. Mahtavana muistavat nämä vielä hänen raamatullisen julistuksensa, että »Hyvä nimi ja kunnia on parempi kultaa, ja kaikkein parasta kultaa». — Eivät poikaset sitä silloin oikein tajunneet, mutta toistelivat välitunneilla näitä komealta kuulostavia sanoja. Ja lie neepä monelle heistä elämän varrella selvinnyt totuuden ja rehellisyyden voima.

Antin hyviä tovereita kansakouluaajoilta ovat yhä muiden muassa Ilmari Pohto, joka nyt vaikuttaa liikemiehenä Helsingissä, sekä nykyinen janakkalainen maanviljelijä Frans Pirilä. Parhaita sentään Ilmasen pojat, joihin hän tutustui samana päivänä kuin perhe muutti Väljästä Yli-Kiikkalaan. Tuttavuudesta kasvoi ystävyys, joka säilyi halki yhteisen lyseoajan ja pitkän elämän, senkin jälkeen kuin Ilmaset olivat muuttaneet Orimattilaan. Seurustelu vieraanvaraisessa papinperheessä antoi herätteitä. Talon emäntä, syntysisin Riddelin, oli vanhaa, tunnettua sivistyssukua, Agathon Meurmanin sisarentyttäriä. Pastori Johannes Ilmanen taas, niin kuin sanottu, oman pitäjän poikia: hänen isänsä oli Manbergin kräättäriä tunnettu Luhtaselan talon isäntä, tuota suurta Köykän sukua hänkin. — Orimattilasta Ilmanen sitten aikanaan valittiin kotipitäjänsä kirkkoherraksi Heikel-vainajan jälkeen, mutta kuoli, ennättämättä virkaan astua.

Lujin yhdysside poikasten välillä oli urheilu. Se sai uutta virikettä, kun pastori Ilmanen oli kätköistään löytänyt harvinaisen postimerkin ja käyttänyt siitä saamastaan neljästä sadasta markasta sataviisikymmentä ostaakseen pojillensa sen aikaisen umpikumisen polkupyörän, jolla yhteisesti harjoiteltiin. Oli se toista kuin Antin vanha, maasepän kiskoittama puupyörä, josta tuonnempana vielä tulee puhe.

VAASAN LYSEOSSA

Kiikka ja Ilmasen pojat eivät vielä olleet koulutovereita, sillä nämä saivat käydä Ilmajoen tyttökansakoulua, jossa heidän tätinsä Manbergin Liisi toimi opettajana. Mutta heidän kuvauksensa Vaasan kaupungin ihmeistä herättivät vilkasta vastakaikua naapurin pojassa, ja niin tämäkin pääsi jatkamaan lukutiellä. Pohjanmaan kauniiseen pääkaupunkiin oli muutama aika sitten saatu maakunnan ensimmäinen suomenkielinen oppikoulu ja rautatie, mitkä molemmat uutuudet alkoivat lujemmin liittää umpiruotsalaista pikkukaupunkia sen suomalaiseen takamaahan.

Kun Vaasan-matkasta tuli tosi, sanoi isoäiti, Sihtolan mamma Antti-pojalle: »Käy meidän kautta, isäsi on aina ollut mullen hyvä!», ja mummu antoi hänelle rahaa ja muutenkin hyvänä piti. Kun Yli-Talvitie oli perinnönjaossa joutunut Antin isälle halvalla, joten hän siitä sitten Herrgårdilta sai korkeamman hinnan, oli hän antanut osan kauppasummaa toisiin naimisiin joutuneelle äidillensä.

Vaasan matka, seitsemänkymmenen kilometrin taival, tehtiin hevosella. Mukana seurasi eväskuorma, jossa oli leipää, voita ja juustoa sekä lihaa ja perunoita, olipa hyvää, kotitekoista sahtiakin isoissa astioissa, jollainen kerran tällaisella matkalla räjähti . . . Noilla muonavarjoilla myös kortteerimaksu suoritettiin, ja kun ne hupenivat, saapui kotoa Ilmajoelta toinen mokoma hevoskuorma. Tämä oli ikivan-

haa teinitaloutta, nyt jälleen virkoavaa, kun pääkaupunginkin asuntoihin lehti-ilmoituksin etsitään vauraiden maa-laistalojen poikia ja tyttäriä limppuineen ja voikiloineen.

Ruoasta puhuen on se Eteläpohjanmaalla aina ollut jonkin verran yksitoikkoista. — Kyllä, niillä on komeita taloja, mutta ruokaa eivät osaa laittaa, moitiskelevat Karjalan evakot. Ennen vanhaan syötiin pitkät talvikaudet ruispuuron särpimenä suolasilakoita ruotoineen päineen ynnä silakan-lakaan eli suolaveteen kastettuja perunoita sekä kurnaalia ja piimää. Pyhinä oli sentään parempaakin, kuten viiliä, suolalihaa ja voitakin, sekä paistettua kropsua ynnä muuta. Kiikan perheen asuessa Väljässä oli naapurissa, Yli-Nikkolan oltermannissa renki, joka tirsmuili ruoan kanssa, jätti syömättä silakanpäät, jotka isäntä sitä mukaa kokosi isoon vatiin. Renki muutti pois, mutta ei muuallekaan kelvannut; kun hän sitten Nikkolaan palasi ja ruokaa pyyteli, toi isäntä hänelle silakanpäävadin, että tässä olisi . . .

Meijerin mukana ruokatilanne alussa paheni. Koitti kurnaalikausi, jolloin monin paikoin pääravintona oli sinervä sintumaito, kahvi ja nisupulla, ja keuhkotauti alkoi tehdä tuhojaan. Ilmajoelle ensimmäinen meijeri ilmaantui tuona samana Väljän-aikana. Se oli Sihtolan talossa ja sitä hoiti muuan neiti Carling, lienee ollut pohjalaisen Monsignore Carlingin heimoa. Hän piti sitten kirjakauppaa Lappeenrannassa. — Antti-poika ei kuitenkaan kurnaaliin tyytynyt, tahtoi täysmaitoa ja voileipiä, joita äiti hänelle laitteli. Mutta nuorempi ja rotevampi veli söi etupäässä keittoruokaa. Vähitellen ruoka Ilmajoellakin kävi monipuolisemmaksi; perheen muutettua Kiikkalaan alkoi ilmaantua yritteliäitä hevostmiehiä, jotka rannikolta tuoreita silakoita taloihin kuljettivat.

Jouluna syötiin hyvin, ja joulun edellä lahtia tehtäessä vanhan tavan mukaan narrailtiin pikku lapsia lainaamaan naapurista makkaranmittaa ja kiskon eli veripaltun kaavaa. Ilmajoen sianmakkara olisi varmaan Jukolan veljeksillekin

kelvannut. Jouluna syötiin paras osa siitä, mikä syksyllä oli talveksi varattu. Syksyllä teurastettiin ja valettiin tali-kynttilät talven varalle. Tässä työssä lapsetkin kelpasivat auttamaan. Muutenkin kotona valmistettiin enin osa käyttötarvikkeista, lukuunottamatta suolaa ja rautaa, sillä elettiin vielä luontoistalouden loppukautta. Kotona perunajauhokin valmistettiin, ja lapset leipoivat niistä palloja sekä pais-toivat hiilloksella, missä ne somasti paukahtelivat. Siinä myös kypsennettiin uudesta maidosta valmistettuja, hyviä juustoja. Ja kananmunia oli toisinaan niin runsaasti, että lapset niihin aivan kyllästyivät, joten ei tuo ravinto sentään kovin kehnoa ollut, varsinkaan nykyiseen verrattuna. Eikä siihen nuorempana huomiota arvannut kiinnittää — ennen kuin vasta nyt, ensimmäisen koulumatkan eväskuormaa kasattaessa ja purettaessa...

Pitkä maantietäival ei ennättänyt väsyttää, oli niin paljon katseltavaa. Pian ollaan perillä, tuossa vähän matkaa valtatiestä oikealle jo näkyy Vanhan Vaasan komea kirkko, entinen hovioikeus kustaviaanista tyyliä ja juoppojen markkinamiesten merimerkki: »Oikeassa ollaan koska hourääti näkyy!» Maantien toisella puolen lepäävät haikean ajattomina Korsholman vallit, missä »Pohjan pakanoille pyhä risti rakettiin», ja seistä törröttää vanha kivinen apteekkirakennus vastapäätä kappalaisen matalaa, punaiseksi maalattua puutaloa, sekä siitä kappaleen matkaa eteenpäin vanhan kirkon romanttiset rauniot sorakuoppien keskellä, joita nykyään rehevät puuistutukset peittelevät. Sivuutetaan maanviljelyskoulun ja vanhan lääninsairaalan kaunistyyliset, laajat rakennusryhmät, sekä kanavajokien leikkaamat nurmikedot ja vanhat tonttimaat yksinäisine jaloine lehtipuineen, taitaa jokunen tammikin olla joukossa. Kun uutta Vaasaa lähestytään, on maantiellä kilometrin verran tullista vastassa joukko kauppiaitten jauhorenkejä, niin kuin oli ollut edellisten sukupolvien aikana ja yhä tuli olemaan alulle uutta vuosisataa.

Nykyistänsä vähäisempi oli Vaasa 1890-luvun alku-

puolella, mutta sen ääripiirteet olivat jo vakiintumassa. Vanhasta Vaasasta vasemmanpuoleista, rantatietä matkatta — oikeanpuoleinen valtamaantie tulee kaupunkiin rautatieaseman kohdalla, ja näiden molempien välissä on kolmaskin, vähemmän ajettu — saavutaan Sandviikin ahteelle, jonka päältä kadut alkavat. Mäen alla vastapäätä »kaaliryssien» kasvitarhamaita oleva Sandviiki eli Hietalahti oli vielä jonkin aikaa sitten ollut merenrantakylä sahalaitoksineen ja olutpanimoineen. Nyt se jo oli raivattu huvipuistoksi nurmikenttineen ja hiekkakäytävineen sekä meidän koulupoikien mielestä upeine ulkoravintoloineen.

Kaupungin asemakaava on suorakulmainen, ruutujärjestelmän mukainen. Hietalahden ahteen päältä alkava leveä Kauppapuistikko jakaa sen kahtia pituussuuntaan, etelästä pohjoiseen kulkien. Läntisen eli rannanpuoleisen näistä puoliskoista halkaisee edelleen Kauppapuistikon kanssa yhdensuuntainen Kirkkopuistikko. Näitä vastaan kohtisuoraan kulkee rautatiestä rantaan kolme muuta, kaunista puistikkoa: rautatieasemalta rantapuistossa sijaitsevaan hovioikeuden ja lääninhallituksen yhteiseen taloon ulottuva Hovioikeudenpuistikko eli Nevski, niin kuin sitä noina muinaisina aikoina koululaisten kesken nimitettiin, sitten heti Vaasapuistikko, ja kauempana etelässä Korsholmanpuistikko.

Vaasa on rakennettu meren helmaan. Osa sen asutusta on sijoittunut Onkilahden taakse Palosaarelle, puuvillatehtaan ympärille, ja myöhemmin myös Vaskiluodon ulkosatamasaarelle, joka sijaitsee kaupungin rannasta vain puolisen kilometriä länteen. Se oli jo silloin liitetty kaupunkiin tukevalla rata- ja maantiepenkereellä, ja sinne on sitten kohonnut teollisuuslaitos toisensa jälkeen.

Viime vuosisadan lopulla Vaasa teki nykyistä avaramman vaikutuksen. Matalien talojen välissä näyttivät sen puistokadut valkeine koivuineen, jotka ovat sitä puhdasrunkoisempia, mitä pohjoisemmaksi tullaan, pikku metsiköiltä, ja sen avarat pihamaat kasvoivat tuuheita lehtipuita yrtti-

tarhojen ympärillä. Vain Kauppapuistikon itä- ja aseman eteläpuolella olivat korttelit ja pihamaat pienempiä. Täällä asui pikku käsityöläisiä, joiden majoista monet olivat niin matalat, että ohikulkija saattoi ikkunasta katsoa huoneisiin ja miltei käsin ulottua katonräystäääseen. Tämä oli Kapsä-kiksi nimitettyä kaupunginosaa; myös Fatistaan, Köyhien kaupunki, on vanhalle vaasalaiselle tuttu näiden seutujen nimenä. — Esikaupunkiasutusta edusti Vöyryn kaupunkina tunnettu alue ratapihan tuolla puolen Onkilahteen päin.

Vaikka Vaasa oli valtaosaltaan matalaa puurakennelmaa ja ilmajokinen alentuvasti puhui »Helesingistä ja Vaasasta ja parista muusta pienestä kaupungista», riitti siinä ihmettelemistä maalaispojille. Oli jokunen komea kivi-kartanokin, julkisia ja muutama yksityinen. Keskikaupungilla Hovioikeudenpuistikon ja Vaasapuistikon välisellä aukealla kohoaa luterilainen kirkko, korvikegotiikkaa, ja samalla Kirkkopuistikolla jonkin matkaa etelään käsin keskellä kasarmitoria seisova venäläinen temppele. Toria ympäröivät kasarmirakennukset olivat puuta, mutta soittajapoikien rakennus punatiilinen, pari kerrosta korkea.

Luterilaista kirkkoa vastapäätä kohoaa kaunis kaupungintalo lintumuseoineen, lähempänä rantaa oli kuvernöörin asunto, sekä rannassa Lassellin rautakauppa, iso höyrymylly nostotornineen, hovioikeus ja miltei vielä juhlallisempi lääninvankila. Oli apteekki tai pari, Laurellin talo rautatieaseman luona ynnä muutama valkoinen kivimuuri avaran kauppatorin laidassa tai läheisyydessä. Siinäpä nuo lienevätkin useimmat sen aikaisen Vaasan kivrakennukset. — Niin, olihan vielä jokin koulu: fruntimmerskolan eli ruotsalainen tyttökoulu, ruotsalainen kansakoulu eli kivikoulu, sekä kirkon rannanpuolella, kaupungintaloa vastaten ja niinkään omalla, neljän kadun rajoittamalla tontilla ruotsalainen lyseo.

Mutta nuorempi tulokas, Nikolainkaupungin eli epävirallisesti Vaasan suomalainen realilyseo oli majoitettu pariin pieneen puurakennukseen Koulukadun varrella.

Koulukatu 20

Sinne suuntasi iloisen jännittyneet askeleensa Antti Kiiikka ja ne toverit, jotka sillä kertaa noudattivat rehtori Eliel Levónin koulun edelliseen vuosikertomukseen painattamaa kehoitusta: »Opistoon pyrkivät uudet oppilaat ilmoittautu- koot lyseon huoneissa torstaina elokuun 31 p:nä kello 9 e.p.p., ja tulee heidän silloin tutkintoa varten olla lyijy- kynällä varustettuina.» Pyrkijöiden oli edelleen »tarkoin osattava mitä voimassa olevan koululain 21 § säättää», johon kuitenkin harva koulupoika lienee tutustunut, ja johon ilmoitettiin kuuluvaksi mm. »korkea noudattava sisäluku sekä taito omin sanoin tehdä luetun sisällyksestä selkoa». — Siitäpä se lähti . . .

Tämän vaatimattomasti alkaneen oppikoulun oli v. 1880 perustanut laajan Eteläpohjanmaan suomenmielinen virkamiehistö ja papisto sekä suomalainen rahvas, aluksi klassillisena yksityislyseona. Neljä vuotta myöhemmin Vaasaan tuli valtion uusi suomalainen alkeiskoulu, ja syk- syllä 1892, vuotta, paria aikaisemmin kuin Antti Kiiikka ja tämän kirjoittaja siinä opintonsa aloittivat, valtio otti hal- tuunsa myös yksityislyseon, muuttaen koko hoidon yhte-

näiseksi Vaasan suomalaiseksi realilyseoksi, jonka viiden alimman luokan oli määrä samalla toimia itsenäisenä pohjakouluna.

Ensimmäiset oppilaat olivat olleet valistuneiden maalaisisäntien eri-ikäisiä vesoja — tietääpä koulun historia alaluokilla olleen partasuu-uroita, joista muuankin jäi syksyllä pois »otettuaan akan» — kunnes maakunnan suomalaistuva fennomaanivirkamiehistö yhä enemmän alkoi poikiansa suomalaiseen lyseoon lähetellä. Tätä suomalaistumista ja samalla lisääntyvää säätykiertoa osoittaa sekin, että syksyllä 1894 oli koulun kaikista 143 oppilaasta kahdella kolmanneksella ruotsinkielinen sukunimi, ja yhdellä kolmasosalla äidinkielenä ruotsi, näiden suhdelukujen alentuessa syksyyn 1901 mennessä, jolloin suuri sukunimien suomalaistaminen ei vielä ollut alkanut, vajaan puoleen, vastaavasti noin yhteen seitsemäsosaan koko oppilaskannasta.

Virkamiehistön suomalaistumiseen liittyvää voimistuvaa säätykiertoa osoittaa sekin, että virkamiespoikien luku, joka v. 1894 oli 73 eli puolet kaikista, tosin vielä v. 1901 oli yhtä suuri eli 71, mutta nyt enää vajaa kolmannes kaikista 227:stä. Kansanvaltaistuminen ei vielä ollut ennättänyt viidenteen säätyyn: työläispojat, joita koulussa jo harvakseltaan oli, luettiin vuosisadan vaihteessa »muiden kaupunkilaisten» vastaavasti »muiden maalaisten» vähäisiin ja epämääräisiin ryhmiin.

Kehityksen ahdinkoa kuvastavat opinahjon ulkonaiset puitteet. Tilapäisten pikku huoneistojen jälkeen hankittiin syksyllä 1885 koulutaloksi pieni puurakennus Koulukadun 20:stä, entinen Holmbergin ravintola, jonka suojiin kahden vuoden kuluttua myös valtion alkeiskoulu muutti. — On vaikeata kuvitella, miten tuohon pieneen, yksikerrokseen rakennukseen kolmen vuoden ajan mahtui kahdeksan koululuokkaa ynnä opettajahuone, kokoelmahuone sekä vahtimestarin asuntokin ja kaiken kukkurana karsseri. Vaikka sitten v. 1890 koulun pihalle rakennettiin toinen

pieni puutalo kaksine luokkahuoneineen, voimistelusalaineen ja ullakkokamareineen, oli tilanahtaus yhä niin ankara, että voimistelusalali pian oli jaettava kahdeksi luokkahuoneeksi ja poikien jälleen käytävä voimistelemissa ruotsalaisen lyseon avarassa voimistelusalissa.

Ainoana ylellisyytenä oli juhlasalinakin palvelevan ensimmäisen luokan huoneen seinällä Snellmanin ja Lönnrotin kipsikuvien välissä sininen kilpi, jossa luki »Siveys armon saa, sivistys maan perii», sekä kuortanelaista tekoa urkuharmooni. Mutta olipa urkuri sitä parempi, kun kouluun kohta meidän jälkeemme tuli vääpelin ja aseman poliisin Matti Kuulan poika, Toivo Timofeus. Vuosikautia myöhemmin, uuteen kivikouluun päästyä, oppilaat juhlivat kokoon oikean pianon.

On ymmärrettävää, että kurin ylläpito tuollaisessa kuhi-sevassa muurahaispesässä oli tuiki työlästä. Käytäviä ei ollut, luokkahuoneet olivat sekaisin ja sisätysten; ja vakiintuneen tavan mukaisesti ennen tunnin alkua tehtiin nykyisittäin sanoen salamahyökkäyksiä naapurin elintilaan, sieltä sotavankeja raastaen, jotka opettajapöydällä niin kuin sanoimme uhrattiin lyöden, tukasta kiskoen ja nipistellen. Taisipa kovakouraiseen käsittelyyn kerran joutua, niin kuin väitettiin puoli vahingossa, muuan vähäkasvuinen opettajakin, joka taistelun tiimellyksessä sai säkin päähänsä. — Vain kerran lienee sattunut aito murhenäytelmä: tuolilleen tunnin alkaessa istuutuva opettaja ponnahti vikkelästi jaloilleen, murhayritystä huutaen. Oikeuslääketieteellinen tutkimus totesi tuoliin pistetyn kolme silmäneulaa, joista yksi oli katkennut, toinen kaatunut ja kolmas mennyt sinne kuin oli tarkoitettu. — Opettajan persoona on sentään jossakin määrin pyhä, oli rehtori arvellut, ja tuomio oli relegatio.

Vähitellen maalaispojat sopeutuivat uuteen maailmaansa ja oppivat asiallisesti siihen suhtautumaan. Ei ennätetty syventyä läksyihin, oli niin paljon tehtävä omalla ajalla. Mutta olihan tunnilla mahdollisuus turvautua lähteisiin,

missä taidossa kiitettävästi kehityttiin. Tärkeistä kokeista otettiin hiilipaperijäljennökset heikkoja tovereita varten, ja alaluokilla kotilaskut suoritti ajan voittamiseksi vuoron perään yksi kaikkien puolesta, ellei niistä talkoilla selviydytty. Sekin tasoitti opin tietä, kun onnistuttiin saamaan selko matematiikan opettajan käyttämästä ranskalaisesta esimerkkikirjasta ja siten sen tuloskirjan kappale haltuumme.

Tätä eteläpohjalaista jukurijoukkoa valisti nopeasti väsyvä ja vaihtuva opettajien kirjava parvi. Naisenpuolia oli vain suloisesti hymyävä laulunopettajatar, Lissun nimellä tunnettu neiti Karsten. Hänen lisäksi nähtiin tuossa vapaassa, vahvassa virrassa kolme, neljä pysyvää patsasta. Virka-asemansa vuoksi mainittavin oli nuorena keltanokkamaisterina uransa aloittanut ja sen puolisen vuosisataa myöhemmin saman koulun palveluksessa harmaapäaprofessorina päättänyt Eliel Levón, Rehtori.

Hän opetti meille latinaa ja ruotsia, vapauttaen tätä toista kotimaista ennestänsä osaavat herraspojat lukemasta kielioppia. Sitä enemmän häneltä liikenä voimia maalaisjurrikkojensa hiomiseen. Muutenkin nämä tuntuivat olevan lähempänä hänen sydäntään, he olivat niin orpoja umpiruotsalaisessa kaupungissa. Ei näyttänyt hänellä omaa aikaa olevan, iltakaudetkin kierteli oppilaiden kortteereissa, yhtä paljon poliisina kuin muuna huoltajana. Hippa-rehtori oli näet aito Sherlock Holmes, kuulusteli, kyseli ja nuuhki; mutta hänen povessaan sykki lempeän tuomarin sydän, ja hänen oli helpompi vapauttaa kuin langettaa. Saatuaan tohelon nahkapojan kiinni lunttaamisesta, hän itse etsi lieventäviä vaikuttimia, että ei suinkaan nyt oppilaan tarkoitus sentään ollut luntata? — Ja jos syyllinen ymmärsi vastata katsoneensa kirjaa vain muistin vahvistamiseksi, oli Hipan vanhurskaus tyydytetty.

Paljon vaivaa tämä Ylitorniossa papin poikana syntynyt koulumies näki eteläpohjalaisista pojistansa, heidän myöhempiäkin vaiheitaan kiintymyksin seuraten. Kun moni

heistä ennen häntä päätti vaelluksensa, nähtiin kaukana maaseudullakin saatossa mukana Rehtorin polkupyörä tai reki. — Levónin toiminnan pääpaino on ollut enemmän kasvatuksessa kuin opetuksessa, ja Kiiikan Antti muistelee häntä nyt puolen vuosisadan takaa, ilmajokisen kansakoulunopettajansa Mikko Tähtisen rinnalla.

Toinen veteraani oli maisteri C. V. Cajander, karu ja rehti Caius, joka takoi koviin kalloihimme huutia sekä kotimaisia kieliä ynnä saksaa ja latinaa. Hän oli luonteeltaan sekä ruoka- ja juomavalioltaan aito merikarhu, joka vietti talviuntaan maissa, meitä sivistäen. Kesät kaiket hän risteili merikelpoisella jahdillaan karikkorantoja ja aavoja ulapoita. Miesten mies!

Koulun kolmas pylväс oli monivuotinen uskonnon ja kotimaisten kielten opettaja, pastori Alfred Emil Ingman, jämerä ja huumorintajuinen vankilan ja pataljoonan saarnaaja. Vankka Masa oli lääninvankilassa toimiessaan kuorinut kerman monien puukkojunkkaripolvien kaskuista ja kielenkäytöstä, joita tämä suomalainen Jules Verne sitten sovelteli kouluopetukseensa ja seikkailukirjoihinsa, luonnonraikkaisiin ja iskeviin. Hän oli innokas eränkävijä ja tarkk'ampuja, joka upseerien kilpailuissa sijoittui maan valioiden joukkoon; sotilaskivääri lepäsi hänen tukevissa käsissään kuin ruuvipenkissä. Hänpä meille opetti hellittämättömän harjoittelun merkityksen: »Jos tahdot tulla hyväksi ampujaksi, hän sanoi, tulee ampua aina kun siihen on tilaisuus».

Tuon kolmikön, Hipan, Caiuksen ja Masan ansiota on, että Vaasan suomalaisesta lyseosta sen oppilaiden käsityksen mukaan kehittyi maan paras koulu, Helsingin suomalaisen normaalilyseön eli Norssin seuratussa hyvänä kakko-sena.

Mainitsematta on neljäs vanha opettaja, maantiedon ja historian maisteri A. A. Gröndahl. Eli koulunimeltänsä Kalipamppu. Hän oli vaasalaisen ruotsinkielisen karvarin poika, suku ilmeisesti lähtöisin Laihialta, Suomen Skot-

lannista. Voimallisesti hän vaikutti kuningas Alkoholia ynnä muuta tuhlailevaa epäsaveyttä vastaan, keräili Alli Trygg-tädin Koitto-lehden tilauksia merkiten ne Suomettaresta talteen leikkaamiinsa reunuksiin. Raittiusseuramme Toivon Liiton hän jätti poikien omatoimisuuden varaan. Antti Kiikka vaikutti aikansa sen puheenjohtajana, saaden kerran kutsun Pampun perhehihtoretelle myötäseuraavine kaalikeittopäivällisineen. Maisteri Gröndahlin koko rahan edestä kolmen metrin pituiset suksenporkat olivat maankuulut, ja muutenkin pidimme hänen taloudellisuusennätyksiään lyömättöminä, kunnes kuulumme meitä seuraavan oppilaspolven uudesta kasvattajasta ja esikuvasta, muutamasta torpanpoika-pastorista, Shakespearen kynän arvoisesta miehestä.

Opettajana Gröndahl oli omalaatuinen, eikä tiettyä neroutta vailla. Alaluokilla hän ajoi poikiin pelon tai ainakin varovaisuuden tunteen, sillä uhmaajat hän rehtorin mielihaikeudeksi sääliittä toimitti karsseriin. Luetti ulkoa Saksan jokia ja kaupunkeja, jotka oli osattava näyttää sokealta kartalta; pahalle päälle sattuessaan hän käänsi senkin nurin. Yläluokilla sen sijaan sai Pampun tunnilla tehdä melkein mitä tahansa. Riitti, kunhän osasi jakaa hallitsijat hyviin ja huonoihin sekä pulpetin kanteen tehtyjen merkintöjen mukaan tai suoraan kirjasta luntaten luetella merovinki- ja karolinkikuninkaant. — Mutta loppujen lopuksi tahtoisimme lukea Pampun itsensäkin noihin hyviin hallitsijoihin.

Parhaisiin opettajiin kuului piirustuksen opettaja, lempeä arkkitehti A. V. Stenfors, sekä alaluokkien matematiikan, luonnonhistorian ja voimistelun opettaja Kurre Rancken, joka aikoinaan oli ollut Helsingin huomattavimpia turnareita ja opetti meitä tekemään mainioita nahkapalloja. Toisella luokalla, kun alettiin venäjän kieltä opiskella, saimme tutustua Emil Nordqvist-Aaltioon, punapartaiseen Pikku Ryssään, jonka asema oli varsin arkaluontoinen, sillä tsaarin aikana ei hänen pakollinen aineensa ollut muodissa.

Sanavaraston asemesta hän jankkasi kielioppia; hyvä niinkin. Eräistä muista opettajista saanemme tuonnempana jotakin mainita.

Rehtorin oikeana, arvovaltaisena kätenä vaikutti koulun monikymmenvuotinen, uskollinen vahtimestari Iisakki Mäkynen. Hän harjoitti sivutöikseen ajurin ammattia, ja hänen puolisonsa Kahman Justiina kehui mielellään, että »meidän liikoolla on kaupungin parhaat roskat». — Kerran muuan opettajista oli ilmoittanut lupapäiväksi tiistain, mutta poikain välikyselyyn vastasi Mäkynen: »Minä ja rehtori oomme päättänehet, että maanantaina on lupa, eikä siihen tuu muiren opettajien mitää» . . .

Maalaispojat joutuivat asumaan kuka minkin matamin, poliisin tai käsityöläisen luona, yleensä omin eväin tai josakin ruokapaikassa syöden, ja maksoivat kortteerista kymppin kuussa. Antti Kiikkaa onnesti hyvin, hän pääsi asumaan äitinsä siskon Liisa Kiikerin luo ilmajokisen ajuri Joelin taloon Korsholmanpuistikon varrella, missä Liisalla oli keittiöhuone. Hänen miehensä, Lundqvist nimeltänsä, oli tunnettua Kahman sukua Ilmajoelta. Hän oli nyt Amerikassa, ja tuossa ainoassa huoneessa asui myös hänen kolme lastaan ja Antti-poika. Ahdasta pyrki olemaan; mutta eivät pojat kotiansa juuri muuhun tarvinneet kuin nukkumiseen. Alaluokilla Kiikan ei tarvinnut paljon lukea, Mikko Tähtisen kansakoulussa Ilmajoella oli saatu runsaasti tietoja. Eikä ylemmilläkään luokilla enää mielenkiintoa tullut keskitetyksi opintoihin, jotka tahtoivat jäädä sivuasiaksi monien muiden harrastusten rinnalla.

Huonetoveri ja serkku Ilmari Lundqvist oli noita valoisia ja menestyviä eteläpohjalaisia. Hän oli käynyt vain kansakoulun ja joutui pian liikeuralle, aloittaen Blomqvistin hedelmäkaupan ja Kalle Finnilän juoksupoikana, kunnes kohosi tiskimieheksi ja matkustajaksi sekä myöhemmin oman liikkeen johtajaksi. Hän saavutti maineen, että »sillä pysyy raha»; on niin kuin sanotaan suka kaupпамies,

myy juutalaisille kangastavaraa ja pitää sen vuoksi erästä heikäläistä palveluksessaan.

Hiukan eri maata oli Kiikan toinen hyvä toveri Eetu Myntti, vaasalaisen kivimiehen, urakoitsijan ja vaurastuneen talonomistajan poika. He olivat vierustovereita, ja vaasalainen teki ilmajokiseen heti alkuun syvän vaikutuksen lahjoittamalla hänelle remseesti puolet imupaperistaan. Suurpiirteinen hän oli, lahjoitteli ja lainaili ja eli ainaista rahapulaa. Lukukausimaksunkin, joka noihin aikoihin oli 20 markkaa, hän kerran suoritteli kahden markan erissä, Levónin lieväksi närkästykseksi. Mutta asiallisiin menoihin oli rahaa, isä kun oli liikemies ja omisti saunan, jonka rahastonhoitajana Eetu lauantaisin vaikutti, ja hyvin maistuiivat Antille toverin tarjoamat baakelsit eli leivokset ja makea limonaadi. Sunnuntaisin käytiin Piispasen konditoriassa eli kahvilassa Hovioikeudenpuistikon varrella. — Muutamia vuosia he pitivät yhtä, kunnes Myntti jäi luokalle ja alkoi seurustella Wahanderin veljesten ynnä muiden hurjaluontoisempien kanssa, jotka eivät oikein tahtoneet hyväksyä tasaista Kiikkaa seuraansa. Eetun isä, roteva mies, oli hänkin nuorempana ollut hurjapäinen, kunnes tuli uskoon ja muutti elämäntahtinsa. Eetu vakiintui jonkin verran jouduttuaan merille, mistä kerran jouluyönä kirjoitti äidilleen kauniin katumuskirjeen, kuvaten ankaraa elämäänsä jäisissä touveissa. Maihin asetuttuaan meni naimisiin pataljoonansoittajan komean tyttären kanssa ja kuoli vihdoin talonomistajana Laihialla, mistä käsin johti perheyhtymän metsätöitä Vedenojan tehtaiden mailla.

Jo alaluokilla Kiikka paljon seurusteli ilmajokisten ystäviensä, A. E. Tallrothin ja C. R. Forsmanin tyttären poikien Mikon ja Maurin kanssa. Nämä asuivat Koulukadun varrella olevan sotilaslääkäri Tujulinin talon ullakkokerroksessa. Antti-poika siellä heidän kanssaan mietiskeli ihmeellisiä asioita maailmankaikkeudesta ja sielun kuolematto- muudesta. Yleensä kuitenkin mieli veti ulos, urheiluun, leikkeihin ja kepposiin, joiden kohteeksi ennen muita jou-

tui omassa talossaan kadun toisella puolen asuva Kalipamppu-Gröndahl. Hänellä oli tapana itse pilkkoa puunsa, mutta kun silmä vältti, kätki Mikko Tallroth hänen halkovajansa avaimen. Pojat sitten piilosta seurasivat, kun Pamppu sitä etsiskeli. Tällaiset tempaukset kuuluivat Sexan-liiton ohjelmaan. Sen tukimiehinä toimivat Tallroth-veljekset, Kiikan ollessa vain eräänlainen ulko- eli kirjeenvaihtajajäsen.

Kun sitten Liisa-täti kolmen vuoden kuluttua kesällä kuoli keuhkotautiin, hajaantui lapsijoukko maailmalle ja Kiikka muutti lähelle rautatieasemaa Pitkällekadulle Sentraalilihotellin viereiseen taloon, jonka yläkerrassa kesiänsä Ilmajoella viettävien Fröjdmanien sisko piti koulukortteeria Ilmasen pojille. Näiden seurassa Kiikka jälleen joutui olemaan päivät pääksytysten, kunnes parin vuoden kuluttua muutti Vöyrin kaupungille, missä tätipuoli Sanna Sihto piti hänelle ja toiselle ilmajokiselle Jussi Lauroselalle omaa taloutta. Tämä oli hauska poika, hänen parissaan aika kului hupaisasti. Paljon oltiin myös viisaan ja omalaatuisen veturinkuljettajanpojan Alarik Krakaun seurassa, sekä toisten vöyrinkaupunkilaisten; mutta Myntin, Tallrothien ja Ilmasten veroisia tovereita ei täältä päin löytynyt.

Tämän jälkeen Kiikka asui vuoden maanmittari Ölanderin luona, jonka miellyttävä rouva piti hyvää huolta hänestä ja hänen huonetoveristaan Moberg-Mäntyvaarasta, tulevasta metsänhoitajasta. — Mobergin intohimona oli ukonilmat, joita hän aina ikkunasta ihaili. Kuta ankarampi myrsky, sitä kirkkaammin hänen silmänsä kiiluivat. — Viimeisen kouluvuotensa Kiikka asui maankuulun Niemen Ernstin huonetoverina viinikauppias Källströmin luona, missä pojilla oli hyvä huone ja vielä mainiampi ruoka.

Alaluokilla ahtaine asunto-oloineen lyseolaiset kuluttivat joutoaikansa kaduilla ja kujasilla, milloin eivät urheilussa olleet. Ei edes sanomalehtiä noihin aikoihin luettu. Harvoilla oli harrastusta jos varojakaan tilata Ossi Ansaksen toimittama Pohjalainen, ja hekin itse noutivat lehden

konttorista, siten säästäen jonkin markan vai lieneekö ollut seitsemänkymmentä viisi penniä kuukaudessa. Kaupungin lukusalissa Kauppapuistikon varrella silloin tällöin käytiin lukemassa kuva- ja pilalehtiä sekä selailemassa muitakin julkaisuja.

Hovioikeudenpuistikko outoine mainosikkunoinen houkutteli maalaispoikia. Täällä oli Blomqvistin hedelmäkauppa, ja kauempana Raastuvankadun kulmassa Knutersin omistama, kellarikerroksessa Kansallispankin alla. Sen reunuskaiteilla roikkui koulupoikia edes poliisia kiusotellakseen, milloin eivät määrärahat sallineet puodissa pistäytyä. Kun vanha Pelkonen yrittää hajoittaa väenkokousta, eivät pojat ole suomea ymmärtävinään: Va säjer han...? — Pelkonen on perin heikko toisessa kotimaisessa, kävelee seuraavaan kadunkulmaan ja takaisin, vastusta mieltien, ja ehdottaa sitten ruotsiksi, että pojat kulksivat »bakfram trottoaren» — takaperin pitkin katukäytävää, tarkoittaen edestakaisin. — Hullummin kävi hänen virkaveljensä, jonka pojat narrasivat yöksi katolle, vetäen tikapuut alta pois...

Knutersin rinnalla kilpaili kansansuosioista läheinen Ståhlin leipuripuoti. Sieltä sai leivoksenmurujakin, kymmenpennisellä ison pussillisen. Ahmiipa niitä kerran likinäköisen Pampun tunnilla muuan toverimme. Vetää hampaittensa välistä ison rotanhännän, nuolee puhtaaksi ja pistää poveensa. Siitä kun terveydenhoitolautakunta maksoi kymmenen penniä eli uuden murupussin hinnan: sadan prosentin afääri.

Kadun ihmeisiin kuuluivat vaasalaiset tyypitkin. Alaluokkalaiset pojat ja tytöt kävelivät pitkät matkat kauppias Lassellin perässä; hän poti astmaa, ja lapsista oli kiintoisaa nähdä hänen haukkovan henkeään. Vielä etevämpi oli Dregel-Frans eli Kuola-Frans. Kun hän halusi lisätä vauhtiaan, kallistui hän etunojooon, jolloin kankeisiin jalkoihin tuli tiuhempi tahti; jottei kaatuisi, näet.

Valtava tyyppi oli Hugo Klinckmann, saksalaissyntyinen

teurastaja, jolla oli myymälä kauppatorin asemanpuoleisessa laidassa. Hänen kerrottiin painavan lähemmä kaksisataa kiloa, ja välttyäkseen repeämästä hän kannatti maahaansa leveällä, alitietä kulkevalla nahkavyöllä. Sanottiinpa, ettei hän pääse pois Vaasasta, kun ei mahtunut kulkemaan junavaunun ovesta.

Vaasa- ja Kirkkopuistikon kulmassa olevan apteekin jalo omistaja oli antanut määräyksen, että koululaisten oli saatava ilmaiseksi lakritsia. Sinne suuntautui koulumatkalla tullen menen aito kulkue, ja jokainen sai pötkynsä. Siellä myös myytiin Johanneksen leipäpuun kuivanmakkeita, palkomaisia hedelmiä ja mustaa, sitkeätä kumiletkuu stritsoja varten. Caius-maisterin Bobi-poika oli Wilhelm Telliä taitavampi ampuja, pudotti haulilla kärpäsen seinältä.

Kantavaasalaisiin luettiin myös Vaasapuistikon ja Raastuvankadun kulmassa asuva kauppias Mannelin, jonka perheen oloihin Antti-poika läheisesti tutustui, kun hänen kortteerinemäntänsä Kiikerin Liisa kävi siellä vakinaisena apuihmisenä ja kotiin palattuaan kertoili kuulumisia. Hyväntahtoista väkeä olivat ja pitivät usein kutsuja, antaen Liisalle kotiin vietäväksi pitoruokien tähteitä. Korttiakin ahkerasti pelattiin, ja Liisa sai voittorahat. — Väitettiin muuten, että Mannelinin ruotsalaista lyseota käypä Väinö-poika seitsemän vuotta eli suunnilleen koko kouluaikinsa istui samalla luokalla, kuin mikäkin sopimuspalkkainen valtion virkamies.

Uusia tulokkaita sen sijaan oli konsuli Sölverarmin venäläinen kuski, jonka tuttavuutta lyseolaiset tekivät, mikäli kielitaitoa riitti. Virkaveljiensä tapaan tämä hyväntahtoinen mies kulki kesät talvet pukeutuneena paksuihin kauhanoihin ja toppauksiin, joita leveä kangasvyö kietoi mahtaviksi paisutettujen uumien ympärille.

Sölverarmin talli niin kuin muutkin Vaasan ulkorakennukset antoi palokadulle, koulupoikain paratiisiin. Tällainen tukevaan lankkuporttiin päättyvä kuja, pränkaruksi nimetty, halkoi kaupungin asuinkortteleita Kauppa- ja Kirkko-

puistikkojen suuntaan. Niiltä löydettiin melkein yhtä harvinaisia kasveja kuin lastauspaikoilta, niillä harjoiteltiin salaa tupakanpolttoa, seikkailtiin ja tapeltiin. Aseina käytettiin kiviä, stritsoja ja talvella kivipalloja; rottasodassa salonkikivääreiksi sanottuja pienoiskiväärejä.

Mieluisimmat tappelutoverimme olivat ruotsalaisen lyseon pojat eli hurrit, sekä kivikoululaiset, komean kansakoulun oppilaat. Suosittu yleisvaasalainen tappelujuhla oli Aleksanterinpäivä syyskuussa. Keisarin ja suuriruhtinaan kunniaksi oli rantapaviljonki juhlaavalaistua ja kaunistettua hallitsijaparin säkenöivän nimikirjaimin, A. & M. Rantapuitossa oli ilotulitus ja soittoa, jonka tahdissa sällit ja isot koulupojat tappelivat merimiesten kanssa. Hyvä tapa tällöin vaati finntuppeja ja hurreja unohtamaan kielirajat ulkonaisen vaaran uhatessa. Sattui siellä kerran ottelemaan rinta rinnan päällekkäisiä vastaan väkivahva suomalaispari: Ilmajoen pappilan torpparinpoika Saunamäki-Mäkinen-Sarko ja Sandell-Salomaa. Mutta tuli tiukka paikka ylivoiman edessä; takapihojen ja pränkatujen kautta toverit silloin kiireesti lähtivät noutamaan apuun kolmannen tunnetun voimamiehen, hurri Wegeliuksen, ja nyt yhdistyneet kansakunnat saavuttivat voiton.

Näissä kansanhuveissa Antti-poikanenkin oli mukana. Eetu Myntin kanssa kovalla touhulla järjestettiin aseita, malmareja ynnä muita eteläpohjalaisia astaloita, mutta hukkaan menivät vaivat, kun merimiehet eivät viitsineet noin pienten kanssa tapella. Nuoremman polven osuus supistui muuhun metelinpitoon. Rauta- ja asekaupoista sai ostaa erikoisia Aleksanterinpommeja, joita ympäri kaupunkia paukuteltiin. Kun kansalaisvapauksien supistuessa niiden myynti kiellettiin, alkoivat pojat itse niitä valmistella: rautaputken pätkään ahdettiin ruutia, johon kiinnitettiin lyhyt sytytyslanka. Täräyksen kuultuaan järjestysvalta hyökkäsi paikalle, alkoi ajojahti pränkatujen poikki ja yli lauta-aitojen turvallisempaan kortteliin, missä hetken kulluttua taas paukahti. Poikain onneksi isomahaiset poliisit

aina hävisivät tämän aidon aitajuoksun. Huonommin kävi koulupojan, joka kotitekoisella kahden markan pistoolilla räjäytti sormensa riekaleiksi. — Sietääpä varoa moisia...

Vaasa on merikaupunki, ja sisämaasta tulleita koulupoukia meri erikoisesti veti puoleensa. Rantapuistoissa ja satamassa höyrymyllyn laiturissa kului iltakausi toisensa jälkeen. Välillä käytiin Vaskiluodossa katsomassa syvänveden laivojen Brasiliasta tuomia apinoita ja koreita papukaijoja. Talvella kauniisti valaistu luistinrata oli iltakaudet tulvillaan koululaisia, ja isot pojat hiihtelivät pyhäisin kauas ulkosaariston kalastajatorppiin kahviä juomaan. Pitkä onkin talvi näillä pohjoisilla vesillä; kerran kevät-tutkinnon jälkeen, kesäkuun 1 päivänä lyseolaiset menivät harmaan hauraalle merenjäälle ottamaan vastaan Murtajaa, joka nyt vasta tuli avaamaan purjehduskautta.

Muutenkin ovat eteläpohjalaiset maamme liikkuvinta heimoa. Sanottiin, että sen monien pitäjien väestöstä kolmannes oleskeli Amerikassa, toisen kolmanneksen jo siellä käytyä ja kolmannen sinne aikoessa. Kiihkan ystävistä neljä luokkatoverusta, kaikki Sexan-liiton jäseniä, lähti merille. Karheen hyväsydämisen Gustafssonin laiva katosi jäljettömiin Pohjanmerellä, tanakka Wink kuoli Itäintiassa saamaansa keltatautiin, Bobi Cajander hukkuu Kööpenhaminan satamanselällä, ja Lehtosesta tuli Jääkarhun kapteeni. Mutta Kiiikka itse harrasti maakamaraa, jota vaelteli ahkerammin kuin moni aikalaisensa.

Seikkailu- ja urheiluhalu kiihoitti osaltansa sirkus; taisi olla itse Ducanderin johtama. Talven tultua se saapui Sentraalihanotellin avaraan pihaan. Seisomapaikka kylmässä kangasteltassa maksoi viisikolmatta penniä, ja rahoituspuoli saattoi tuottaa vaikeuksia, mutta Antti-poika silti lukeutui kantavieraisiin. Päävetonumero oli painija Orlando, jonka vastustajaksi areenalle kerran ilmestyi itse Isä-Järvinen, väkivahva jarrumies ja tuleva olympiavoittaja. Niin Kiiikka tovereineen uneksi sirkustaiteilijan elämänurasta aina buurisotaan saakka, jolloin suunnitte-

limme karkaamista Eteläafrikkaan, Krakau englantilaisten, useimmat muut buurien puolelle.

Elokuvat sen sijaan eivät matkustushaluamme kiihoittaneet ja maailmantuntemustamme lisänneet, kunnes vuosisadan loppupuolella muuan kiertävä taituri uusine ihmekoneineen antoi näytännön palokunnantalolla Vaasapuistikon ja Kasarmikadun kulmassa. Saimme nähdä tusinan verran pikkupätkiä, ilman selittävää tekstiä, äänestä puhumattakaan. Molempia korvasi parhaansa mukaan koneenkäyttäjä, että »Nyt ne suutelevat . . .» Ennen viimeisen numeron alkua hän ennakkosensorina toimineen Hipan vaatimuksesta kehoitti kaikkia lyseolaisia poistumaan. Oli ollut riisuutumiskohtaus, ei mitään muuta: siinä koko draama. — Palokunnantalolla muuan Vaasaan eksynyt kiertue myös esitti »Saimaan rannalla» ynnä muita seuranäytelmiä, joiden kuitenkin katsoimme paremmin soveltuvan tyttöjen nähtäviksi. — Ja ennen kuin ensimmäiselle joululomalle hajaannuttiin, kuljettiin kaupasta kauppaan ihailemassa kimaltelevia joulunäyttelyjä. Niihin oli kasattu kaiken maailman tarumaiset aarteet, joita sai edes katsella, vaikkei jaksanut omikseen hankkia. Unelma nuoruuden, oi kirkas tähti!

Mutta kun kevätauringon ensi säteet kuivasivat katuvierustoja, sai kaikkalainen katinkulta ja ilon korvike jäädä. Kuljettiin kaupungin lähimetsiköissä nuuhkimassa ensimmäisiä pajunkissoja ja herkkiä haavan kukintoja, karheita sarapillejä ja sammakonkukkia, ja Viikin kellosepänpuodista ostettiin polttolaseja. Katuvierillä heitettiin lyijyklonteilla nappikuoppaa, jossa taidossa Kiikan Antti oli yliveto. Kangasnappeja ei hyväksytty, mutta messinkiset sotilasnapit kävivät kahdesta. Viimeiset housunnappinsa hävittyään pelihimonsa uhrin saivat turvautua hakaneuloihin sekä puotinuoraan ja nappuloihin. Ei silloin liennyt kymmenpennistä keltaista, makeata jäätelöä kaupustelevalle »maroossiryssällekään», joka pyttyänsä pään päällä kantaen katuja kierteli.

Kaupungin avarien kenttien ja pihamaiden kuivuttua alkoi pallokausi, jota jatkui seuraavaan lumentuloon saakka. Potkittiin jalkapalloa, pesäpallon valtakausi oli vielä edessä. Suosittuja olivat sen sijaan pitkä- ja lukkarinpallo. Mielellään käytettiin tässä paksua ja kimmoisaa, mustaa kumipalloa: normaalikokoinen maksoi markan, suuri loistomalli kaksi; mutta ne pomppivat helposti hukkaan. Alaluokilla katsottiin vielä sallituksi valmistavakoululaisten suosima rautavanne, tummelbandi. Se oli vajaan metrin läpimittainen, pikkusormen paksuisesta teräslangasta tehty rengas, jota juoksutettiin pitkin katukäytäviä ja pihoja, sen kulkua samanlaisesta langasta väännetyllä koukulla ohjaillen.

Niin saapui huomaamatta kesä. Ei tunnettu vielä poikasten talkootoimintaa; mutta kotiniityllä Antti toisten maalaispoikien tavoin kiireimmän heinäajan uurasti. Erään kesän vain oli harjoittelijana sukulaismiehen Lamstedtin kaupassa Seinäjoella. Tämä oli nainut Juha Talvitiin kuvankauniin Karoliina-sisaren, niin kuin yllä mainitsimme, ja Sihtolassa, Susanna-äidin sekä isäpuolen, fankiföörarin kodissa pidettiin heidän komiat häänsä.

Karoliina-täti oli kiintynyt veljenpoikiinsa, ja näiden muutettua vanhempineen Kiikkalaan hän luistimet jalassa saatteli Anttia ja Juhoa, kun nämä poretjäätä kuun paisteessa kulkivat pitkän taipaleen edestakaisin Kiikkalan ja Sihtolan väliä. Tädin miehen uljaassa kauppakartanossa Seinäjoen asemalta Törnävälle päin Antti-poika nyt vuorostansa sukulaisiansa palveli, myyden kesäkauden tiskin takana seinäjokisille kahvia ja sokeria, pikku rihkamaa ja kangasta sekä nahkatavaraa. Suupohjan rataa ei vielä ollut, vaan Peräseinäjoen, eli niin kuin hienostellen sanottiin Pedäseinäjoen, sekä Jalasjärven talonpojat kuljettivat hevoskuormin tervaa ja viljaa Seinäjoen asemanseudun kauppiaille. Lamstedtin ollessa matkoilla nuori Kiikka hoiti yksinään hänen isoa puotiansa, ja ratsasteli vapaa-aikoinaan hänen rotevalla hevosellaan, taikka kävi laina-

pyörällä kotonansa Ilmajoen Luhtaselassa. — Kotiolot Seinäjoella vain olivat surulliset, mies joi töikseen viinan ja limonaadin sekoitusta, Karoliina-täti sairasteli ja kuoli vihdoin rintasyöpään.

Tämä Kiikan harjoittelukesä jäi pitkäksi aikaa hänen ainoaksi liikemieskaudekseen.

VAUHDIN HURMAA

Jokaisella nuorella on peritty tai hankittu, elimellinen tai sattumanvarainen hobbynsa eli kärpäsensä, kesy postimerkkeily tai nukeilla leikkiminen, taikka hurja sotaleikki, tahi runon ja muun taiteen harrastaminen, jokin intohimo, joka onnellisimmassa tapauksessa voi muuttua hänen varsinaiseksi elämäntehtäväkseen tai ainakin sitä kannustaa ja elävöittää. Näihin viimeksimainittuihin kuului myös Antti Kiikka.

Entisiltä eränkävijäpolvilta hän oli perinyt voimakkaan ruumiin ja mielen, joita edelleen kehitteli. Koulunkäynti ei noihin aikoihin vielä ollut muuttunut nykyaikaiseksi »oppiennätysten» jynnäämiseksi. Niin kuin jo mainittiin, käytettiin vapaa-ajat tarkoin ulkoiluun ja urheiluun, ja siihen omistettiin myös melkoinen osa varsinaisista voimistelutunneista. Yläluokilla tosin jonkin verran miekkailtiin, mutta useasti tehtiin kävelyretkiä, milloin ei voitu olla palloilemassa taikka luistelu- ja hiihtoretkillä. Huonolla säällä juostiin puolituntinen tasaista hölkkää voimistelusalissa.

Rehtori Levón oli innokas ulkoilun ystävä ja järjesti tämän tuosta pojillensa huviretkiä. Paistettiin nauriita ja perunoita, juostiin kilpaa ja leikittiin, ja aina oli rehtorilla päällystakkinsa taskussa pussillinen konvehtia, joita kourakaupalla heitti maisemaan pikkupoikien kilvan poimia. Toukokuussa oli suuri kevätjuhla. Kauppatorille järjestivät rivistöiksi sekä suomen- että ruotsinkieliset oppikou-

lut, marssien Sandviikiin, missä puheet, soittokappaleet ja laulut sekä urheilukilpailut vuorottelivat.

—Terve ruumis ei työtä kaipaa, sanovat nykyajan oppipolvet; mutta meidän kaipasi. Kun omat tilat olivat ahtaat, liitettiin perivihollisten hurrien voimisteluseuraan, jolla oli käytettävänä koulunsa avara sali. Siihen kuuluivat Hohenthalin väkivahvat veljekset, Veli, tuleva keisarillisen ratsukaartin komea eversti, sekä Torsten ja sittemmin niin kuuluisa Lennart, ynnä kymmenkunta muuta poikaa, joukossa väkevä Wegelius ja tuleva nyrkkeilypamppu Viktor Smeds. Suomalaisia oli vähemmän, mutta joukossa Vanhainen, Vaasan paras voimistelija, sekä Antti Kiiikka Ilmasineen, Girsén ja Viljo Forssell, ynnä näiden rivien kirjoittaja. Näytöksiäkin annettiin, paraatipukunamme oli valkeat pikkupaidat ja pitkät valkoiset housut ynnä liehuvat, siniset kangasvyöt eli särpit. Ja jalassa valkoiset tossut.

Sekä seuran että erikoisesti Kiikan harjoitusohjelmaan kuului lisäksi paini, johon hänet oli innostanut asuintoveri Ilmari Lundqvist, oman urheilu-uransa tällä alalla aloittanut. Mutta Antti-pojan urheilu- ja muukin ura oli kerran katketa painimatolla. Kovempia harjoittelumahdollisuuksia saadakseen hän liittyi rautatieläisten painiseuraan. Kun sarjat silloin luokiteltiin pituuden eikä painon mukaan, sai hän eräissä harjoituksissa parikseen mitaisensa mutta tuiki tanakan jarrumiehen, joka jollakin nelson-otteellaan satoi hänen kaulansa hengen-käymättömäksi.

Suomalaisen lyseon ja sen mukana Kiikankin liikuntaharrastukset keskittyivät Ivar Wilskmanin saavuttua lähetysretkellensä Vaasaan. Hän kutsui neuvotteluihin puolisenkymmentä silmäntekevää, piti ytimekkään puheen ja perusti SLU:n, Suomen Lyseoitten Urheilijain paikallisosaston, jonka voimistelujoukkueen johtajaksi tietenkin tuli Antti Kiiikka. Seura toimi vilkkaasti ja määrätietoisesti, maaseudullakin käytiin antamassa propagandanäytöksiä.

Kohokohtana oli kotikaupungissa huolekkaasti valmisteltu juhlanäytäntö. Monipuolisen ohjelman johdosta oli

SLU:n joukkue.

pääsylipun hinta tavallista korkeampi, kolmekymmentä penniä, ja katsojina paljon tyttökoululaisia. Tavanmukaisen kuvaelman asemesta esitettiin oikea näytelmäkappale, jossa Niemen Änsti vanhana vapisevana vaarina syödä mutusteli pesusientä, minkä jälkeen esiintyi kahdeksanmiehinen voimistelujoukkue Kiikan johdolla. Sitten Hjeltin Ossi sirkusvoimailijaa jäljitellen nosteli hirmusuuria pahvipunnuksia, asiaankuuluvien jysähdysten säestämänä, eikä tietenkään puuttunut jokaisen suomalaisen julkisen tilaisuuden välttämättömin numero ja oikeutus, juhlapuhe, jonka niinkään esitti joukkueen johtaja, päättäen sen juhlavasti Goethen kaunein sanoin

Nur aus vollendeter Kraft strahlet die Anmut hervor —
Voimantäytenä vain viehkeys hurmata voi.

Tähänkään ei supistunut Kiikan Antin osuus illan ohjelmaan. Oli vielä painiesitys. Parikseen hän oli pyytänyt toista ilmajokista, väkivahvaa mutta hiukan kömpelöä Mattilan Mattia, joka kuitenkin pahaa aavistellen jyrkästi

kieltäytyi. Hänen tilalleen suostui sitten tämän kirjoittaja, jolle Antti tarjosi lainaksi sinivalkoraitaisia kilpapyöräilytrikoitansa, milteipä Kakolan kuosia. Ohuet ne kyllä olivat, iho pyrki paistamaan läpi, mutta Kiikka vakuutteli, että katsojat — tytöt — »Vaan tykkää siitä». Itsellään hänellä oli Jussi Knaapille myymänsä ja tätä tilaisuutta varten takaisin lainaamansa kotikutoiset, mustat trikoot valkoisine reunuksineen.

Kehä- ja mattotuomarina toimi yleisö ringsidessä istuvan Klenkka-Änstin, vääräleuan johdolla. — »Ei saa jalkoja käyttää!», hän koveni Kiikan yrittäessä polvellansa murtaa vastustajan otetta, ja lausui myös tasapuolisesti paheksumisensa tämän vuorollansa tarrautuessa lankun reunaan; painimattoa ei ollut minkäänlaista neljän kovan kateederialustan muodostamalla lavalla, joten ilmaheitto olisi selkärangan katkaissut. — Aikaa oli annettu viisitoista ikipitkää minuuttia, ja ottelu päättyi yleiseksi ihmeeksi ratkaisemattomaan.

Kun sitten Antti-poika saatteli kotiin Ståhlbergin Elnaa, lausui tämä naisellisen arvostelunsa illan suurottelusta: »Sinulla oli kauniimpi trikoo!»

Yleisön pyynnöstä Kiikka antoi asunnossaan eräiden tovereiden kanssa yksityisnäytäntöjäkin. Seistiin ja käveltiin pöydällä käsillään sekä esitettiin muita voiman ja taituruuden näytteitä. Puheita vain ei ollut, ja pääsymaksu sen mukaisesti ainoastaan kymmenen penniä. Katsojina oli tällöinkin etupäässä tyttökoululaisia.

Kahta johtajaa ei oikein tahdo mahtua saman katon alle, ja yhteenotto voimistelunopettajan, rillisilmäisen Pätkä-Richterin kanssa kävi väistämättömäksi. Tympeentynyt Kiikka kerran tunnilla kieltäytyi voimistelemasta, kipeätä kättään valitellen, mutta Pätkä ei hyväksynyt syytä ja julisti lopulta, ettei koulupoika ole mikään herra, sekä ajoi Kiikan pihalle. Veti vielä asian korkean raadin eli opettajaneuvoston eteen. Tuómioksi tuli puolen päivää karsseria, sillä painoipa syytelyn syntikuormaa toinenkin musta teko: hä-

nen tehokkaalla myötävaikutuksellaan toverit olivat kanta-kahvilastaan Kroopista eli Kuopasta lähettäneet avoimen postikortin äsken Turkuun muuttaneelle saksanopettajalle, joka vastasi huomaavaisuuteen palauttamalla kortin virkaintoiselle Hipalle. Kanssarikolliset saivat käytöksen alennusta kahdeksikkoon ja kaksi tuntia arestia, pääsyyllinen peräti seitsikön ja karsseria. Ja Levón punaisena kuin aapiskukko tohisi, että »Kiikka on osoittanut röyhkeyttä röyhkeyden päälle!» Mutta karsseripäivän iltana oli konventin tanssijaiset, joissa Kiikka esiintyi juhlan kiistämättömänä sankarina.

Saipa hän lopulta moraalisen voiton: tohtori Hedman, tuo suuri muinaiskeräilijä ja museonperustaja, tiedättehän, joka intohimoisesti vihasi ankaraa urheilua, totesi mielihyvin Kiikan potevan sydämen laajentumista. »Eleven Kiikka bör icke gymnastisera», luki todistuksessa, ja Pätjän oli pakko vapauttaa hänet koulutunneista. Tämä tauti ei kuitenkaan estänyt Anttia samoihin aikoihin rupeamasta Vaasan kirjaltajain voimisteluseuran johtajaksi. Harjoituksia oli pari kolme kertaa viikossa, johtajan palkkio markka kerralta, kuukausittain maksettava. Ensimmäinen julkinen näytös oli palokunnantalolla, ja sitten retkeiltiin maakunnassa. Laihialla, kuulussa nuorisoseurapitäjässä, johon myöhemmin rakennettiin tuo ihmeellisen näköinen seuratalo, oli mainittava esiintyminen, jossa voimistelun ja painin lisäksi oli Kiikan puhe.

Vielä miespolvi sitten ei hiihtämistä Suomessa pidetty varsinaisena urheiluna; se oli vain tavallinen kulkuneuvo, eikä Talvitien suku ollut suksimiesten huonoimpia. Antin ollessa Vaasan lyseon toisella luokalla kopistellaan eräänä sunnuntain vastaisena yönä Kiikerin Liisan hellahuoneen ikkunaan. Tulija oli Antin kahta vuotta nuorempi veli, joka oli saapunut hiihtäen kotoansa asti. Siellä ei matkasta mitään tiedetty, sillä eipä poikasella ollut alun perin Vaasan retki mielessä, kun hän lauantaiaamuna oli lähtenyt kiertelemään larvoilla päin. Miten siinä keli luisti ja mieli avar-

tui, että käynpä Vaasassa yelimiestä tapaamassa; jatkoi metsiä ja teiden varsia Laihialle ja sieltä rataviertä kaupunkiin, missä poliisi neuvoi perille saakka, kun kerran oli osoite tiedossa. Takaisin ei veljen tarvinnut koko matkaa hiihtää, hänelle ostettiin junalippu Ylistaroon.

Vaasan vaihteleva maasto on suksimiehen paratiisia. Puis-tikoita laskien pääsee mukavasti kotipihasta merenrantaan taikka maantielle. Korsholman loivilla valleilla Vanhassa Vaasassa oli hyvä mäenlaskua harjoitella; lähempänä kaupunkia Smedsbyn tien varrella on Himalajaksi nimitetty korkea mäki, jonka Brantissa Kiikka kerran harjoituksissa oli taittaa selkensä. Useasti hän voitti mäkilopailun ja vielä tavallisemmin tasamaahiihdon, vuorotellen luokkatoverinsa Valter Sareliuksen ruotsalaista lyseota käyvän Väinö-veljen kanssa.

Aidon suururheilijan tavoin Kiikka ei tyytynyt helppoihin voittoihin ja keveään harjoitteluun. Kun sukset oli huolellisesti tervattu — määrärahojen salliessa kirkon pohja-kerroksessa keskuslämmitysspannun kupeella, muussa tapauksessa avarassa kotipihassa tai meren jäällä, jonne kulkalla vietiin nuotiohalot — sopi lähteä lomapäivän kestäväälle matkalle. Kävipä hän kerran Laihialla pitkän ja tana-kan Ben Valter Heikelin, tulevan valtionpomologin ja paragualaisen farmarin kanssa. Tällä oli omintakeinen, vetävä hiihtotyyli, ei edes Veli Hohenthal hänelle piisannut. Tervasi matkalla suksensa, paahtamatta, ja otti perillä osaa kilpailuun, jossa voitti aikamiesten sarjan. Väsyneempi Kiikkakin pääsi palkinnoille omassaan. Paluumatkalla jo Heikel jätti hänet.

Mutta pyöräilyssä häntä ei jättänyt kukaan, hänen ollessaan hyvässä vireessä.

Pari vuosikymmentä vuosisadan vaihteen ympärillä polkupyöräily oli maan johtava kesäurheilulaji. Vielä 1880-luvulla tämä uusi kulkuneuvo oli merkillisen näköinen. Siinä oli miltei miehenkorkuinen etupyörä tiheine, ohuine puolapuineen, lukinseittä muistuttava, jonka navasta nousi

haarukka. Tähän oli nivelellä kiinnitetty sivuille päin liikkuva rautakaari, jonka huipulla oli satula ja alapäässä pikkuruinen takapyörä. Korkeassa satulassa istuva huimapäinen ratsastaja polki etupyörän napaan kiinnitettyä, vaihteetonta kampilaitetta ja ohjasi etuhaarukan yläpään poikkipuusta hitaan koneensa mutkittelevaa kulkua. Siinä tarvittiin tasapainotaituruutta, sillä vähäisestäkin täryksestä istuinkaari satuloineen, miehineen ja takapyörineen keikahti eteenpäin maahan tuon korkean etupyörän yli, niin kuin ratsastaja rajussa estelaukassa voi lentää yli hevosensa pään. — Tällainen vehje Antti-pojallakin oli, pääasiallisesti puusta valmistettu, maasepän kengittämä rautavantein.

Ensimmäisen tätä mallia olevan tehdasvalmisteisen polkupyörän Ilmajoella omisti Peltoniemen talon isäntä Albert Wolff, Eugenin veli. Antin perhe oli sillä välin muuttanut Kiikkalaan, josta käsin tuleva suurpyöräilijä kävi vehjettä ihailemassa. Wolff teki kerran laitteellansa edestakaisen matkan Vaasaan, jossa sanomalehdet häntä haastattelivat, niin kuin pari vuosikymmentä myöhemmin ensimmäisiä Englannin kanaalin ylilentäjiä. Retkeltä onnellisesti palattuaan hän järjesti komeat tulojuhlat. Ne eivät oikein onnistuneet, sillä hän oli varomattomasti kutsunut kekkereihinsä myös pappilan pahan pojan, ilkikurisen Eliel R:n. Tämä luki julki sanomalehtiselostusta tuosta mainittavasta matkasta, mutta ei malttanut olla lisäilemättä omiansa, vihjailen ilkeään kuulopuheeseen, jonka mukaan Wolff pyörinensä olisi osan matkasta, jossakin Tuovilan aukealla kaikei, kulkenut kohtaamansa talonpojan ajopeleissä. — Tämä R. oli lajiansa mielenkiintoinen tyyppi hänkin, joka koulunkäyntinsä kesken heitettyään hoiti kotipappilan maataloutta ja taisipa hiukan mustalaistenkin kanssa seikkailla.

Merkkipaalu Kiikan urheilutaipaleella oli Ilmasen poikain uudenmallinen, kaksipyöräinen ihme, josta edellä mainitsimme. Vielä tärkeämpi tapaus oli se, kun hän keväällä 1896 kolmannelta lyseoluokalta päästessään sai kovan ker-

juun jälkeen» isältänsä rahaa oman, oikean polkupyörän ostoon. Se oli maantiekone, lujatekoinen, puuvanteinen ja verraten kevytkin, kymmenkiloinen. Koulutoveista vain Martosen Artturilla, tulevan maaherran vanhemmalla veljellä, oli samanlainen.

Ei uusi pyörä ruostumaan joutanut! Ilmajoen kunnanlääkärikin joskus varotteli, että »Ei elä kauan pyöräilijä... mutta jos maailmanmestariiksi tulisi, niin kannattaisi se sitten». — Omalaatuinen mies muuten tämäkin. Ylioppilaana kotikaupungistaan

Oulusta Helsinkiin matkustaessaan hän tavallisesti pääsi vain Seinäjoelle saakka; osti säästävänä miehenä junalipun vain sinne, kulki lopputaipaleen vippaillen, omien sanojensa mukaan. Opiskeli ja ryyppi aikansa sekä Helsingissä että Saksan Göttingenissä; päätyi lopulta Ilmajoelle, missä jatkoi juomisiaan, mikäli työ myöten antoi, ja tarjoili joskus tutuille koulupojillekin, kertoillen heille varottavia kaskuja nyhtyreistä veljistänsä. — Kiikkaan tämän vanhanpojan varoittelut hiukan sattuivat, ja todistaakseen oman käsityksensä oikeaksi hän myöhemmin möi erään pyörästään edellä mainitulle Manbergin Lissulle, lihavalle kansakoulun opettajattarelle, joka ähkyillen oli saanut kävellä pitäjällä liikkuessaan. Hän sitten ajeli uudella kulkuneuvollansa paljon ja hyvällä menestyksellä, joten Kiikka sai aiheen julistaa

Kiikan ensimmäinen »oikea» pyörä

epäuskoiselle lääkärille, että »Siis sydän kestää ja pyörä kestää».

Yhä piteneviä taipaleita Antti-poika ajeli. Oli kauniina kesäiltana harjoituslenkillä Seinäjoelle päin. Tyyntyvä myötätuuli, vastavoideltu pyörä ja tasainen tie teki matkan luistavaksi, ja niin siitä tuli tavallista pitempi, yhteen menoon Seinäjoelta vielä Peräseinäjoen, Alavuden ja Kuortaneen kautta Lapualle, jonne oli yövyttävä, kun vuorokausi loppui kesken. Varhain seuraavana aamuna katkesi koti-
taival vaivattomasti.

Kesäretkien varsille sattui usein hauskat kansanjuhlat, joiden ohjelmaan säännöllisesti kuului kilpapyöräily. — Kiikan ensimmäiset kilpailut olivat Ylistarossa jo tuon uuden pyörän ensimmäisenä ajokautena, kesällä 1896. Ajettiin viisi kilometriä maantietä, kaksi ja puoli edestakaisin. Ajanottajana oli nimismies Victor Huldén, joka kellonsa mukaan pitemmittä puheitta julisti tulokset: »Ensimmäinen on Eino Forsman — ei, täällä on yksi vielä parempi!» — se oli Antti Kiikka. Tuo Eino ja hänen Väinö-veljensä olivat ilmajokisia kesävieraita, jotka paljon ajoivat Ilmasen poikien ja Antin kanssa, aina kilvaten.

Sakilla kulkien tuli monta pitempääkin retkeä tehdyksi. Olipa kerran kesällä Ilmasten isä pappeinkokouksessa Kuopiossa, ja poikaset päättivät lähteä sinne häntä tapaamaan. Kiikka oli tietenkin matkassa, sekä muuan toinen koulutoveri, Schroderuksia, tuleva insinööri hänkin ja nykyään suuren helsinkiläisen koneliikkeen johtaja. Papinpoikia kun oltiin melkein kaikki, yövyttiin pappiloihin. Ajettiin Alavuden kautta Petäjävedelle, ja sieltä varhain seuraavana aamuna läheiseen Jyväskylään. Täällä syötiin vankka ateria, ja sitten ravintolan pihanurmelle nukkumaan. Levon ja työn järkevä vuorottelu on ihmiselämän menestyksen tärkeimpiä ehtoja.

Ajettiin lujaa koko matka, järvissä välillä pistäydyttiin uimassa. Lopputaival Suonenjoelta Kuopioon kuljettiin herroiksi junassa. Perillä matkaseurue hajaantui. Ilmasten

isä alustavasti rahoitti poikiensa toverin paluupiletin, ja ystävällinen asemamies neuvoi, miten polkupyörä voidaan hajoitettuna kuljettaa junassa ilman lisämaksua. Kun kotonan muutenkin maalaistapaan pyrittiin pitämään noita matkoja tarpeettomina, oli edes yritettävä tehdä ne halvalla, milloin ei koko taivalta pyörällä ajanut. — Sattuipa toverienkin joukossa joku niin ahkera työntekijä, ettei tätä muotiturheilua hyväksynyt. Eräänä lauantai-iltapäivänä kun Antti Kiikka ja Sakari Ilmanen olivat matkalla Peräseinäjoen kautta Alavudelle polkupyöräkilpailuihin, tuli Isoolla Nevalla vastaan Mauri Honkajuuri suuren pahnakuorman päällä: »Te vain pyöräilette, kun vilja pitäis saada korjuuseen . . .» — Tämänkin kilpailun Antti sitten voitti, Sakarin tullessa toiseksi niin kuin Pohjalaisessa luki.

Näin tuli kotimaakunta läpikotaisin koluttua. Jurvan ja Teuvan naapuripitäjät vain sattuivat jäämään käymättä. Kauemmas Tampereellekin tuli sen sijaan useasti ajettua. Virroilla oli sopiva levähdyspaikka, siellä vietti kesiänsä hyvä toveri, Ilmari Voionmaa; ja täältä oli halpa ja kaunis laivamatka perille, milloin ei koko taivalta pyöräillä halunnut.

Isommallakin joukolla käytiin joskus Tampereella suurkilpailuissa. — Eräästä tuollaisesta retkestä Mauri Honkajuuri äskettäin muisteli osanottajan — taisi olla juuri Kiikan — aikoinansa hänelle kertoneen, että »Hyvinhän ne kilpailut meni, mutta uimarimme lähti hukkua». Tämä oli harjoitellut matalassa Ilmajoessa, pohjasta aina välillä ponkaisten, mutta Tampereella olikin syvemmat vedet, ja kiivas pohjalainen puhalsi itsestensä jo alkutaipaleella kaiken ilman ulos. Pelastettiin sentään hukkumasta . . .

Koulukaupungissa Vaasassa oli syyskauden parhaita kilpatovereita polkupyöräkauppias Lennart Hasselblatt, Yli-Kiikkalan naapuritalon Peuralan omistajan veljenpoika, joka kesiä Ilmajoella vietti. — Tämä urheilulaji oli silloin aivan toisella tavalla kansanomainen kuin nykyään, jolloin se etupäässä on mukava kulkuneuvo. Yleisten nopeuskil-

pailujen ohella pantiin toimeen erikoisia taito- ja hitauskilpailujakin.

Muuan niistä on jäänyt tämän kirjoittajan mieleen. Maantielle rautatieylikäytävän puomin ulkopuolella aseman lähellä oli merkitty puolen tusinaa metrin levyisiä ja parinkymmenen pituisia rinnakkaisratoja, yksi kullekin osanottajalle, ja näillä pysytellen tuli kilpailijoiden käyttää mahdollisimman pitkä aika tuolla matkalla. Kilpailun voitti Lennart Hasselblatt. Toisen samanlaisen kilpailun Vanhassa Vaasassa voitti Kiikka. — Oli myös takaperin ajoa ynnä muuta sirkukseen vivahtavaa, ajoipa muuan mestari seisoen satulassa kuin paraskin dzhigit-kasakka. Aidossa sirkuksessa talvella saatiin oppia lisää taitotempuja. Muuankin tasapainotaituri siellä ajoi pelkällä etupyörällä, jonka napaan polkimet oli kiinnitetty. Kuljimmepä mekin koulupojat arkisilla maantiekoneillamme kuka takaperin, kuka kilometrikaupalla mäkiä ja mutkia tankoon tarttumatta, ohjaten kaarteissa kulkua kallistellen herkäksi hioutunutta vartaloaan.

Seuraavana kesänä, 1897, oli Isossakyrössä suuret kilpailut. Antti lähti sinne päivää paria aikaisemmin, ajaen Ylistaron kautta sukulaisensa Matti Sihdon veljenpojan Matti Koskisen kanssa, jonka kotitalo oli matkan varrella Kiikerin kylässä. Illalla saavuttiin tänne, ja hyvinä pidettiin poikia vieraanvaraisessa talossa. Aamulla saatiin maakunnan tavan mukaan kahvetta »sialle». Päivä kului Antin äidin lapsuuden tanhuvilla. Illalla jatkettiin matkaa ja saavuttiin pian perille Isoonkyröön, jossa toinen hyvä yökorteeri odotti Knaapilan talossa. Senkin isäntä kuului tuohon laajaan Köykän sukuun, josta ylempänä on kerrottu. Oli jo myöhä, sattui talon vanha faari asioimaan porraspäässä, tutki tulijoita että »Mitäs miehiä nämä on?», ja kutsui sisään. Seuraavana päivänä, sunnuntaina, oli sitten kilpailut, joissa nuori Kiikka tapansa mukaan ajoi ensimmäisen palkinnon. Hän olikin kehittänyt oman kilpailutekniikan. Lyhyillä matkoilla hän voitti monta kallista sekuntia puol-

matkan paluukohdassa, hypäten siinä äkkiä satulasta ja kääntäen pyöränsä vinhasti ympäri. Myös ajopelien ja karjalaumojen sivuuttaminen ynnä muut senaikaisen maantieajon koetinkivet vaativat ripeätä harkintakykyä, puhumatakaan voimien säädöstä ja joustavasta kilpataktiikasta.

Kului jälleen koulutalvi, nopea kuin unennäkö. Juhanuksen aattopäivinä 1898 oli Porissa laulujuhlat kilpailuneen. Sinne lähti myös joukko Vaasan poikia purjehtien, ja muutamia ilmajokisia maitse polkien. Kevyt oli nuorten tällä tavoin retkeillä: ohuet alusvaatteet sekä arkitakki ja polvihousut, ei muita varusteita eikä edes reppua; pitkällä Porin-matkalla vain pieni eväsnyyttillinen kovaksi keitettyjä kananmunia, sekä tietenkin ohuet kilpatrikoot.

Kiikan matkatoveri Helge Hirvinen, Korven Roschierin poikien eno, kunnostautui voimistelukilpailuissa, joissa hän parin muun Vaasan pojan, Sakari Ilmasen ja Viljo Forssellin kanssa valtasi kolme ensimmäistä sijaa. Antilla oli ensimmäisenä päivänä epäonnea, kenties rasittavan matkan johdosta; taisi tulla kolmanneksi tai neljänneksi kolmenkymmenen kilometrin ajossa. Tappiosta sydämistyneenä hän seuraavana päivänä pääsi ensimmäiseksi yhden kilometrin matkalla lentävine lähtöineen, saavuttaen lisäksi mainion ajan. Vaikka polkupyöräkilpailut oli tarkoitettu ainoastaan satakuntalaisille, pääsi Kiikkakin mukaan porilaisten, raumalaisten ja tamperelaisten rinnalla, mutta palkintoa hänelle ei annettu. Tulipa silti kunnia, ja nimi lehtiin.

Edellä mainitun kolmenkymmenen kilometrin ajon voitti kultaseppä Isak Viinämäki, tunnettu pikapyöräilijä. Hänestä ja Kiikasta tuli hyvät ystävät, ja kun sitten Raumalla oli kilpailut kolmenkymmenen kilometrin matkalla Satakunnan nauhasta, saapui hän pyörällään Ilmajolle noutamaan toveriansa kisoihin. Osoitetta tarkemmin tuntematta kyseli Kiikkaa. — »Jaa se pyörä-Kiikka?», sanoivat siihen pitäjäläiset. Antti tosin oli sairas, mutta mukaan piti päästä, ja niin lähdettiin Seinäjoelta junassa. Lämmintä vettä hän

vain nautti matkalla, mutta tuli sentään kilpailuissa hyväksi kolmoseksi heti Viinamäen kintereillä, Kankkusen, Helsingin Lentävän postiljoonin, päätyessä voittajana. — Sen verran tämä kova ajo sairasta virkiä, että hän kykeni pyöränsä satulassa palaamaan Ilmajolle.

Kerran kesällä, taisi olla taas seuraavana eli manifestivuotena 1899, Antti Kiiikka saapui Vaasaan osallistuakseen sunnuntaikilpailuihin. Lauantaina hänen pyöränsä meni rikki, eikä sille pyhän seutuvilla apua löytynyt. Hasselblatt, joka oli lainannut oman kilpapyöränsä Einar Nikolle, ei ottanut Antin pyörää pyhänä liikkeeseensä korjattavaksi. Silloin Martosen Artturi lainasi takapyörän omastaan, sehän oli samaa merkkiä. Lainakalu ei kuitenkaan oikein sopinut, ja Kiiikka hävisi kilpailun Nikon voittaessa. — »Se oli katkera pala.» — Paluumatkallaan hän ostikin Laihialta Sarvela-nimiseltä kilpaveikolta käytetyn mutta aidon kilpapyörän. Se oli tunnettua Triumpf-merkkiä: kumit vain olivat risaiset, ja ohkaset putket pyrkivät katkeilemaan. Antin täysinpalvellut maantiepyörä joutui kevyempiin ajoihin Juho-veljelle, joka sen korjautti käyttökelpoiseksi. — Mitähän tuloksia Antti olisikaan saavuttanut, jos hänellä alun perin olisi ollut ensiluokkainen kilpapyörä ja asiantuntevaa ohjausta?!

Eräänä syysunnuntaina 1901 oli Kokkolan kaupungissa suuret Pokaalikilpailut. Kiiikka oli alikunnossa, pokaalin vei Kustaa Luoma. Voimiaan säästääkseen Kiiikka teki tuon Kokkolan-matkan tullen-mennen junassa eikä ennättänyt maanantaiksi kouluun, vaan oli sen päivän poissa sairauden vuoksi. — Sattuipa niin, että luokkatoverin isä, Kokkolan rovasti ihmetteli serkulleen Masalle, miten Kiiikka vastoin odotusta ei ollut kilpailua voittanut; ja tätä kautta tieto matkasta kantautui Hippa-rehtorin herkkiin korviin. Onneksi luokkatoveri sai vihiä serkusten keskustelusta ja varoitti Anttia, joka poliisikuulustelua uumoillen meni vuoteeseen. Pian on rehtorikin siinä, kyselee vointia. — Huonohan se oli; oli käynyt Kokkolassa saakka kilpailemassa,

aikoen palata pyörällä, jottei koulupäivä hukkaan menisi. Mutta kilpailun rasittama terveys ei kestänyt; junassa oli tultava, ja suoraa päätä vuoteeseen. Oli lääkarissäkin käyty, Kokkolan Staudingerilla, joka otti hänet sunnuntaina vastaan, kun Kiikka pelkäsi umpilisäketään; todistuskin oli Staudingerilta... Mutta sukkela vikkelen voittaa: rehtori tutkisteli almanakkaa ja taivaan merkkejä, että oliko silloin kuutamo, jotta niin pitkä polkupyörämatka läpi syysyön olisi ollut mahdollinenkaan? Ei siitäkään supi selvinnyt, asia joutui opettajakunnan eteen, ja tämä raati langetti vapauttavan tuomion, ilmeisesti Masan ansiosta, joka itsekin oli reilu urheilija.

Mutta Hippa oli päässyt veren makuun. Pian tuon Kokkolan-matkan jälkeen hän eräänä aamuna ilmestyi uudelleen Källströmille Kiikan ja Niemen Änstin huoneeseen, jossa pojat makasivat sikeässä unessa levottoman illan jälkeen. Rehtori kyselee heidän vaivojaan. Niemi, puujalkamies, oli sanavalmein ihmislapsi pohjoisnavan eteläpuolella: »Puujalkani eilen särkyi, korjasin sitä koko yön, aamusella nukahdin...» — »Entä Kiikka?» — »Vatsani on hirveässä kunnossa...» — Rehtori vaati lääkarintodistuksen, ja mikäpä siinä.

Samana keväänä Hippa taas odottamatta saapuu Fröjdmannin livarin luo, joka on poissa koulusta, Kiikan Antti vieraanaan. Pojat parahiksi huomaavat hänen harppivan pihan poikki, joten ei heitä aivan ällikällä lyöty. — »Kiikkakin täällä — poissa koulusta?!» — »Minulla on reumatismia rinnassa...» — Tauti sekin, yhtä hyvä kuin mikä muu tahansa; ja todella hiukan tuntui siltä pitkien pyörämatkojen jälkeen. — Rehtori suuttui, käyden tapansa mukaan tulipunaiseksi, ja vaati jälleen lääkarintodistuksen. — »Ei ole rahaa...» — »Minä annan!», kimpaantui Levón ja löi rahapussin pöytään. — Mutta Kiikkahan oli vanha tekijä ja meni rehtorin rahat mukanaan ystävänsä ja suojelijansa, tuon kilpaurheilua vihaavan tohtori Hedmanin luo, joka riemuiten antoi todistuksen.

Näihin aikoihin Kiikka yritti uutta SLU:n ennätystä viidellä kilometrillä, ajaen rintareumatismineen Vaasasta Mustasaaren mäkiä maantietä virstantolppien mukaan. Ajanottajana oli lähtöpaikalla luonnontieteen lehtori Hammarström, lyseolaisten harras ystävä ja koulun tuleva rehtori, maalissa näiden rivien kirjoittaja. Tavalliset taskukellot vain, karjalauma taipaleella mäen mutkassa, nuoren ajanottajan hämminki, ja tulos sen mukainen, tosin ennätystä hipova, vaikka oikeutta myöten olisi pitänyt olla paljonkin parempi.

Kiikka oli nyt elämänsä kunnossa ja voitti jonkin aikaa Kokkolan kilpailun jälkeen Vaasan komean pokaalin, joka yhä hänen työpöytänsä kaunistaa. Vaan elämä odotti jo, ja poikasten harrastukset jäivät vähitellen syrjemmälle. Vuonna 1902 hän vielä kilpaili verraten onnistuneesti. Mutta hänen osanottonsa Vaasan suurkilpailuihin toisen vuoden ylioppilaana oli alun perin tuomittu epäonnistumaan, kun hän ajoi ilmajokiselta kelloseppä Honkasalolta lainaamaansa raskasta Clevelandia. — »Laihialaiset trengitkin oli vähällä mennä ohi», totesi Antti itse, ja sehän oli melko noloa ilmajokisen talon pojalle.

Puhutaan ja kirjoitetaan paljon urheilun merkityksestä. Mutta tajutakseen sen tehtävän elämän ilon kohottajana, voimien kasvattajana ja säätäjänä, täytyy se itse kokea. Elämä on liikuntaa, kilpakiista tämän korkeimpia ilmenyksiä. Urheilun tehtävästä kansakunnan kasvattajana on parhaan todistuksen antanut Britannian imperiumi.

Mitä sitten tuon Ilmajoen pojan erikoiseen elämäntapaan tulee, on epäilemättä juuri urheiluharrastus opettanut häntä keskittymään ja voimiinsa luottamaan, neuvonut näkemään maailmansa asiallisen kylmästi, ja siihen hyvin-suovasti suhtautumaan.

Alituisilla retkillänsä hän myös oppi tuntemaan kotiseutunsa sekä muitakin maakuntia, ja tulemaan toimeen ihmisten kanssa, pari hyvää taitoa vastaisen elämän varalle.

Välittömästäkin tämä Kiikan harrastus kasvatti häntä tule-

valle liikemiehen uralle. Jo poikasena hän innostui tekemään polkupyöräkauppoja, ansaiten niillä siksi hyvin, että ennen pitkää saattoi hankkia itselleen lujan Clevelandin.

Kuudennella luokalla ollessaan hän keväällä osti Lassellin rautakaupasta polkupyörän tai pari, vei Ilmajolle ja möi, palatakseen Vaasaan noutamaan lisää. Seuraavana keväänä hän sitten osti Lassellin koko pyörävaraston, joka oli amerikkalaista Marvel-merkkiä, ja möi ne vielä samana kesänä. Piirustuksen opettaja, arkkitehti Stenfors, joka sattui olemaan Lassellin osakas, kertoi asiasta koulun päälle, ja Kiikka menetti vapaaoppilaan paikkansa.

Tämä olikin varsin luonnollista, sillä noista kaupoistaan hän ansaitsi melko hyvin, 25—40 markkaa kappaleelta, ja mainittu varasto käsitti useita kymmeniä pyöriä. Etupäässä kotipitäjäänsä Kiikka niitä möi, lähetti rautateitse Seinäjoelle tai ajoi omalla pyörällään koko tuon 70 kilometrin taipaleen, kauppapyörää sarvesta kuljettaen; joskus oli velikin matkassa pyöräpareineen. — Ala miellytti Antti-poikaa siinä määrin, että hän jo vakavasti ajatteli keskeyttää koulunkäyntinsä ja perustaa oman liikkeen, samanlaisen kuin hänen toverinsa Hasselblatt, jonka liike perustajansa kuoltua yhä toiminee Vaasassa.

K Y P S Y M I S V U O S I A

Ihminen kypsyy kaikkina elinpäivinänsä matkallaan kehdestä hautaan. Mutta nuorukaiskautena hänen henkilöhahmonsa saa sen muodon ja kiinteyden, joka suurin piirtein muuttumatta säilyy loppuun saakka.

Antti Kiikalta tämä persoonallisuuden keskittyminen kävi luontevammin kuin monelta muulta. Eteläpohjalaiset rakentajaperinteet, Talvitien suvun kohtalot, omat harrastukset helpottivat keskittymistä, johon vaikuttivat myös läheimmän toveripiirin muodostumista määräävät henkisen vetovoiman ja paineen alitajuiset lait.

Ulkonainen merkkitapaus Vaasan suomalaisen lyseon historiassa oli sen siirtyminen ahtaasta entisestä ravintolarakennuksesta uuteen taloon Kirkko- ja Vaasapuistikon kulkussa. Se oli kivistä rakennettu, käytävineen ja avarine suojineen, ja joulukuun 1 p. 1898 se juhlallisesti vihittiin. Kukkia, köynnöksiä, lippuja, sekä puhujalavan ympärillä suurmiesten kipsit ja sen yllä tuo vanha sinikilpi »Siveys armon saa, sivistys maan perii».

Mutta upeinkaan ympäristö kehoituskilpinensä ei saa koulupoikaa tehtäviinsä keskittymään, jos henki puuttuu. Ja meidän koululaitoksemme koko järjestelmä on kehittynyt levottomuutta ja hajanaisuutta kohti. Eipä ihme, että elävämielisestä Kiikastakin lukeminen tuntui tympeältä, vaikka hän alaluokilla oli ollut parhaita oppilaita. Onneksi sentään lyseon opettajistoon oli vuotta, paria ennen tähän

uuteen taloon siirtymistä tullut neljä miestä, jotka keskimittaa suurempina persoonallisuuksina tekivät sen, mikä vallitsevissa oloissa oli mahdollista, osin jopa tuon kehnon järjestelmän puitteita särkien.

Maantiedon ja luonnonhistorian lehtori E. R. Hammarström oli ennen kaikkea elävä ihminen. Hän ei pannut pääpainoa oppikirjojen kuiville hammaskaavoille, vaan vei poikansa luontoon, milloin oli mahdollista, ja talvella kaupungin lintumuseoon, näyttellen myös mielellänsä Siperianmatkallaan keräämäänsä suurta hyönteiskokoelmaa ja värikkäitä kovakuoriaiskirjojansa. Opetuksen keskittämisy-pyrkimystä ilmeni siinäkin, ettei hän luettanut sekaisin kasvi- ja eläinoppia, vaan yksinomaan ensiksimmäintä syksyisin, jälkimmäistä taas kevätkaudet.

Axel Rosendahl oli siihen aikaan verraten harvinaisia tohtoreita, ja vielä harvinaisempi siinä suhteessa, että hän melko hyvällä menestyksellä ajoi oppilaiden päähän yleisivistyksen ohella sekä omia aineitaan, saksaa ja ranskaa, että hänelle varsinaisesti kuulumattomia suomen kieliopin alkeita, joista poikien oli onnistunut pysyä paratiisillisessä tietämättömyyden tilassa.

Rosendahlia suurpiirteisempi oli uskonnon ja suomenkielen lehtori Lauri Ingman, tuleva Iso-Lauri, Alfred Emil Ingmanin nuorempi isovelji. Hän opetti uskontoa sekä myöhemmin myös suomea ja toteutti sitä koulujärjestelmällemme outoa aatetta, ettei varttuneita nuorukaisia tule käsitellä samalla tapaa kuin alle kymmenvuotisia tenavia. Tämän mukaisesti hän asteittain luopui oppikirjajynssäyksestä ja piti yläluokkalaisille varsinaisia luentosarjoja, mm. uskonpuhdistusajan sivistyselämästä. Pojat kuuntelivat posket hehkuen hänen esitystään ja kirjoittivat luentoja muistiin, niin kuin ainakin herrat ylioppilaat. Sen sijaan Ingman ukko Caiuksen tavoin saattoi vasten koululain pykälää vetäistä korvalle ilkkurista alaluokkalaista, lyhyeen kuitaten muuten papinkirjoihin jäävän rangaistukseen ja muun vihanpidon.

Etevin kaikista uusista koulumiehistä oli sentään tohtori Petter August Heinricius. Hän oli tehnyt keksinnön, jota ihmiskunta jo vuosituhansia ennen häntä oli käyttäneeseen soveltanut kaikilla muilla aloilla: työstä ei tule kunnollista, jos tunnista tuntiin hypätään asiasta toiseen, ennen kuin edellinen on päässyt vauhtiin, sulattamisesta puhumattakaan. Tämä jatkuvaisuuden ja kiihtyväisyyden suuri luonnonlaki, joka hengen maailmassa pitää yhtä ehdottomasti paikkansa kuin konsanaan aineellisessa, sai Heinriciuksen koettamaan järjestää oppituntinsa sillä tapaa, että niitä oli kaksi perätysten samalla luokalla. Kun nyt kahdessa perättäisessä tunnissa oppii suunnilleen kaksi vertaa niin paljon kuin kahdessa erillisessä, aiheutui tästä näköään vähäpätöisestä järjestelystä tavaton voimien ja ajan säästö, puhumattakaan siitä, että pojat käytännössä saivat kokea keskitetyn työskentelyn tehokkuuden ja ilon. Säästämänsä ajan Heinricius käytti käytännöllisen laskutaidon harjoittamiseen oppitunnilla, joten ikävistä kotilaskuista yleensä päästiin. Fysiikan tunneista taas säästyi niin paljon aikaa, että hän ulkopuolella ohjelman ennätti vakinaisen lukujärjestyksen puitteissa antaa ylimääräiset, poikien mieltä erikoisesti kiinnostavat peruskurssit tai luentosarjat kemiassa käytännöllisine kokeineen, tähtitieteessä ja sääopissa sekä yksinpä kosmologiassa ja atomiopissa.

Tämä opettaja käsitti, että koulupoika tarvitsee ilta- ja pyhäpäivänsä muuhun kuin läksyjen lukemiseen; ja näitäkin oli ja on joka ilta useampia eri aineita sekaisin, joten ei tällöinkään käynyt keskittyminen. Harva noudatti Ilmasen Martin kultaista ohjetta, että »Kun lukee ja lunttaa, niin osaa». Kiikka ainakin sanoo lyseoaikanaan ennen ylioppilastenttikautta lukeneensa kunnolla läksyt yhden ainoan kerran, nimittäin karsserissa istuessaan. Ja olipa luokan nuorimmalla, joka nykyään hoitaa Suomi-yhtiötä, aina Pam-pun tunnilla vatsa kipeänä heti kun alettiin läksyä kuultella, joten hän sai viettää lopputunnin pränkarulla tupakka hampaissa, hän kun ei edes luntata viitsinyt.

Vapaa-aikojen käytöstä on jo edellä puhuttu. Yläluokilla tuli lisäksi konventti eli Koe-seura ihanteellis-kirjallisine harrastuksineen, Hammarströmin hauska luonnontieteellinen yhdistys, sekä soitannolliset harrastukset tässä Kuulan, Klemetin ja Rautavaaran veljesten opinahjossa. Antti Kiiikka ei kuitenkaan tällä viimeksimainitulla alalla esiintynyt, vaikka olikin joutunut mukaan lauluun, kun sattui olemaan sikotaudissa Lissun kokeillessa poikien äänikorvaa.

Eri sivuharrastuksista puhuen alkoivat poikien toiveet Knutersin ja Ståhlin sekä Kroopin ja Vikmanin nisupuodin ihanuuksista kohdistua vaarallisemmille teille, Vaasan Damcafén ja Thilénin sveitserian edustamiin, joskin elämä noina idyllisinä aikoina nykyiseen baabeliin verrattuna oli varsin viatonta, kiitos olkoon voimaperäisen urheilun sekä opettajien jalostavan esikuvan. Pikku Ryssä ja Engelskan Pamppu, hyveellisen Historian Pampun Amerikassa käynyt veli, toimivat pikemminkin varoittavina esimerkkeinä.

Ja sitten koitti aika, jolloin alettiin valmistautua ylioppilaskirjoituksiin. Kahdeksannen luokan kevätlukukaudella alkoi ankara lukukiri, kun täytyi kohentaa edellisten vuosien laiminlyöntejä. Olihan hyvä tapa yläluokilla vaatinut, että oppikirjoja oli säilytettävä koulupulpeteissa eikä kotiin kannettava. Lukutyön sivussa täytyi sentään hiukan harjoitella tanssitaitoa tulevia penkinpainajaisia varten. Sielläpä Kiiikan Anttikin kaupungin lähiniityllä ladon edessä opetti avuttomille kirjatoukille jenkkää, shottista, vengerkkää sekä pas-d'espagnea.

Itse kirjoituksissa luotettiin hyviin tovereihin ja edistyneeseen tekniikkaan. Kuin aidossa sotataidossa ainakin, kehittyi myös tällä alalla poikain hyökkäysase rinnan opettajien ehkäisevän puolustuksen kanssa, ja monista sangen nerokkaista ja monimutkaisistakin keinoista kertoo suullinen perimätieto. Puukoulun aikana, jolloin ylioppilaskirjoitukset pidettiin sen piharakennuksessa, porattiin ulkoseinään roukkojen oralla reikä, jonka kohdalla eräänäkin

vuonna parin metrin pituinen Luoma eli Jumalan Luoma piti suojelevaa polveansa. Siitä menivät matematiikan tehtävät ulos ja ratkaisut sisään, ja hyvin kävi kaikki. Eräänä seuraavana vuonna kierrettiin ratkaisu ohuen kumiletkun pätkään, joka suljettiin molemmista päistä haulilla ja upotettiin verhon takana olevaan posliiniseen, mistä tarvitseva toveri sen onki. Kun sitten meidän kohtalonhetkemme koitti, sovellutimme tuliteräkeksintöä, jota eivät Hipan Sherlock Holmes-vaistot eikä edes Petterin — Heinriciuksen — tarkka silmä kyennyt paljastamaan, ja josta vain vaatimattomuus kieltää enempää puhumasta; kaikki toverit eivät olleet yhtä omavaraisia kuin Kiikka. — Aineen kokeessa taas ilmoitettiin sopimuksen mukaan merkeillä, mistä kukin aikoi kirjoittaa, koska useiden samanlaisten vertailu saattoi koitua kohtalokkaaksi. Ja Antti Kiikka ainakin kirjoitti olympialaisista; mistäpä muustakaan...

Kun sitten luokkatoverit kesäkuun alussa 1902 matkustivat Helsinkiin, missä ylioppilastutkinnon loppukiri suoritettiin professorien edessä ankaran viikon aikana, oli Kiikan ja Tallrothin Mikon jäätävä seuraavaan junaan. Pikku Ryssä, jolla oli jotakin hampaankolossa heitä vastaan, katsoi hetken otolliseksi ja vaati uutta tenttiä. Ei auttanut, vaikka tulinen Mikko-poika, joka oli sukua kuvernööri Björnbergille, uhkasi kääntää kaupungin ylösalaisin. Vasta kun Kiikka arvasi sanoa, että kyllä hän vielä kielen oppii, kun kerran aikoo Venäjälle junkkarikouluun, kirposivat maisterin kompleksit, ja hän antoi kummallekin syntiselle peräti kuutosen.

Oli vielä käytävä rehtori Levónia tapaamassa, oli saatava päästötodistus. Hyvästellessään hän kysyi, mille alalle pojat aikoivat. Tallroth ilmoitti lukevansa papiksi, ja teologiaa hän sitten aluksi opiskelikin. Kiikka sanoi menevänsä Venäjälle sotakouluun... »Ja sitten takaisin Suomeen kuvernöörinä», Levón jatkoi Kiikan lieväksi närkästykseksi, hänellä kun ei ollut sen suuntaista kunnianhimoa.

Helsingissä tavattiin toverit hyvissä ajoin. Yliopistossa ilmoittautuvia keltanokkia opasti ruotsiksi murtava, ylevä ylivahtimestari Gillberg, jota maalaispojat alussa luulivat rehtori Hjeltiksi. Suurinta kunnioitusta kuitenkin herätti professori Fridolf Gustafsson, karskin lempeä roomalainen. — Ja sitten kaupungille! Kiikka oli ensi kertaa tässä pääkylässä, ja siihen paremmin tutustutakseen hän kaiket vapaa-ajat ajoi hevosraitilla edestakaisin. Olivatpa niskat nurin mennä korkeiden kivimuurien katonharjoihin tähytessä, että noinkohan ne loputtomasti ylöspäin jatkuivat. Oudon ihmeellinen oli myös automaattiruokala Aleksin ja Mikonkadun kulmassa. Voileivän sai pyörivästä, lasikantisesta nikkeli-rattaasta, kun pisti rakoon kymmenpennisen, ja marmoriseinäessä olevasta hanasta tuli samalla rahan voimalla juotavaa.

Saatiin viikon kuluttua valkoinen lakki, Sentraalipasasin Bacherilta ostettu. Yliopiston aulassa se ensi kerran painettiin päähän ja juostiin juhlaportaita alas Senaattorille, missä tuttavat neitokset ja tädit, kellä niitä Helsingissä oli, ruusuin vastaanottivat »suureen elämään». Noihin aikoihin ylioppilas vielä oli herra — aito vapaaherra. Illalla vihantaa akateemista vapautta juhlittiin Alppilan ulkoravintolassa iloisessa toveriseurassa. Kun sitten kesäaamun heloittaessa kello viideltä kortteeriin palattiin, asetettiin lakki tuolille vuoteen viereen, jotta se siitä herätessä silmään osuisi.

Käytiin valokuvaamossa tilaamassa pienet kuvat, joita toverien kesken vaihdettiin ja nimettömälle ihastukselle lähetettiin, sekä käyntikortit, väripaperille painetut. Ja kellä ei vielä ollut kävelykeppiä, herrasmiehen tunnusta, korjasi laiminlyöntinsä, ennen kuin pääkaupungista vapaina akateemisina kansalaisina palattiin. — »Ja koko maailma lepäsi heidän jalkainsa juuressa.»

Junamatkalla takaisin maakuntaan tutustuttiin Oulun ja Jyväskylän uusiin civiksiin, halki kesäisen yön kaikuivat ylioppilaslaulut ja härmäläiset. Seinäjoen asemalla Kiikka

erosi tovereista, isä itse oli oppinutta poikaansa hevosella vastassa. — »On lakkisi pelti kuin haukan kynsi», eränkävijä tervehti poikansa uutta päähinettä.

Jos sitten meiltä luokkatovereilta kysyisi, mikä tästä koulumme suururheilijasta on erikoisesti jäänyt mieleen, ei huonoin vastaus kenties olisi toteamus, ettei hän milloinkaan korottanut ääntänsä, vaikka olikin terhakoista terhakain.

Kauan ei nuori ylioppilas kotonansa kuulalaaakereilla levännyt. Oli käytävä suureen elämään, valittava leipäura. Kaksi tuli lähinnä kysymykseen: rakentajan eli insinöörin, ja urheilijan eli sotilaan. Edelliselle alalle vetivät vanhat perinteet, jälkimmäiselle nuori veri ja seikkailumieli. Kanuuna-Jaakon kertomukset Turkin sodasta eivät olleet langenneet tien oheen, ja kansakoulussa oli luettu Vänrikkejä, joita isäkin innostui tutkimaan. — Lyseossa sitten sattui tapaus, joka valoi öljyä tuleen. Kahdeksannella luokalla neljä toveria, kotikaupungin tuleva poliisimestari Mikko Tallroth ja tuleva maaherra Jalo Lahdensuo, tuleva nimismies Ossi Hjelt ja tuleva maanmittari Jussi Särkkä, meni vapaaehtoisina sotaväkeen, ennen kuin Suomen armeija ennatettaisiin hajoittaa. Hippa tosin pudisteli päätään, ja Kalipamppu loi katsauksen maailmanhistorian kulkuun, sanoen sen julistavan tuomionsa noille muka etuilijoille. Mutta mikään ei auttanut, ja nämä neljä suurta militaristisella komeudellaan pimittivät poloiset siviilit. Antti Kiikka puolestaan kävi Ilmajoen seurahuoneella viimeisessä laillisessa kutsunnassa eli arvannostossa, missä suururheilijasta tehtiin ruununraakki.

Mutta »jos muiden kanssa en mennä saa, tok' yksin mennä saan»; ja sittenhän tuli kukkuraksi Pikku Ryssälle ylioppilastentissä oman ja toverin pään päästimeksi julki lausuttu aikomus. — Ja niin Kiikka vielä kesäkuussa 1902 lähti Venäjälle, tavoitteenaan Mihailovskin tykistöopisto Pietarissa. Matkaseurana samoin aikein oli aluksi Iivari Fröjd-

man, joka kuitenkin jäi Viipuriin Kaarlo-veljensä luo, juristiksi ruvetakseen.

Kun meikäläinen ensi kertaa saapui Pietariin vihannetarhojen sekä pitsilauoituksin koristeltujen, monitornisten puuhuviloiden ohi, ja sitten Suomen asemalta jatkoi matkaansa keskikaupungille, valtasi hänet Nevajoen yli johtavalla, virstan mittaisella Liteinin sillalla ennen kokematon kosmillinen tunnelma. Jos sattui aurinkoinen päivä, heijastui sinitaivas alhaalla verkkaisesti vierivään jokeen; ja monimiljoonakaupungin lukemattomien kuormavankkurien kolina, hevosraitien kilinä ja ihmisten iloinen meiske yhtyi etäisyydessä kumeaksi pauhinaksi. Miten sekasortoista olikaan täällä vanhan, pyhän Venäjän samalla kertaa niin loistavassa ja kurjassa pääkaupungissa, miten likaista ja kuitenkin riemullisen elämänmyönteistä!

Tulokas viipyi täällä vähän aikaa, asuen vaasalaisen tuttavansa Myntin — ei Eetun vaan Fransin — luona, joka hänelle suurkaupungin ihmeitä näytteli. Pian hän jatkoi matkaansa Tveriin, jota nykyään nimitetään Kalinin'iksi valtakunnan virallisen päämiehen mukaan. Staraja Russan ohella tämä kaupunki oli suomalaisten vakinaisia venäjänkielen opintopaikkoja. Kiiikka pääsi asumaan tshekkiläisperäiseen venäläisperheeseen ja viihtyi siellä hyvin, niin kuin kaikki toisetkin suomalaiset opiskelijat vanhalla Venäjällä. Heitä kohdeltiin yleisesti perheenjäsenenä, esitettiin tuttavat ja muut nähtävyydet.

Viettiin vieras kerran katsomaan kaupungin ulkopuolella pidettäviä polkupyöräkilpailuja. Ei malttanut poika, vaan pyysi katsojalta lainaksi katupyörän ja lähti mukaan. Kilpamatkaa oli siinä sarjassa yksi Venäjän virsta ajettava edestakaisin. Oli yhteislähtö ja melkoinen sekasorto lukuisia ajopelejä sivuutettaessa, sekä hämminkiä maalissakin. Mutta Kiiikka mennä sujautti syrjätieltä saapuvien vankkurien ohi tien sivusta, ja miten ollakaan tämä vierasheimoinen vanhana tekijänä ajoi oudolla ja painavalla pyörällä ensimmäisen palkinnon, isäntäväkensä riemuksi ja ylpey-

deksi. Mutta kun hän myöhemmin samana kesänä osallistui pitkänmatkan kilpailuihin — yhteislähdöllä tälläkin kertaa — osui hänelle niin huono lainapyörä, että oli valmentumattomana keskeytettävä, vaikka tie oli kuin paras pohjalainen, leveä ja tasainen, sepelillä laskettu viertotie.

Kuultuaan tulokkaan suunnitelmista, kielteli perheen tuttava upseeri: »Ei ole mitään huonompaa kuin sotilaselämä». Ja totta kyllä oli tsaariajan tavallisella armeijaupseerilla keho palkka ja nuhjaiset vaatteet, minkä lisäksi vapaa-mielinen yleisö pyrki suhtautumaan heikäläisiin halveksien tai vihamielisestikin. Mutta tykistö ja ratsuväki oli paremmassa ruokossa ja arvossa, eikä Kiikka tavalliseksi armeijaupseeriksi aikonutkaan.

Tveristä käsin hän lähetti Pietariin hakupaperinsa, joiden mukana hänen ylioppilaskirjansa jäi sille tielleen. Syyskuun 1 p. hän matkusti pääsytutkintoon, johon avulias Frans Myntti tarjosi hänelle isoa ponsuuriaan.

Ensin tutkittiin terveyttä ja kuntoa, ja lääkäri ihasteli suomalaispojan urheilun paisuttamia lihaksia: »Olette luotu tykkimieheksi!» Sitten seurasi tutkinto neljässä oppiaineessa. Kirjalliset kysymykset olivat kuin arpoja: minkä lapun sattui nostamaan, siihen sai vastata. Kolme ainetta meni hyvin, mutta fysiikassa vaadittiin pitempi kurssi, kuin mitä Suomen lyseoissa oli luettu, ja kielikin teki vielä haittaa. »Osaan heikosti venäjää», sanoi Kiikka; mutta tutkijaversti tuhahti siihen, että »En minä rupea teiltä ruotsiksi enkä saksaksi kyselemään!» Koulun rehtori sen sijaan oli hyvin ystävällinen ja kehoitti jäämään vielä joksikin aikaa Venäjälle kieltä oppimaan; mutta silleen asia sai jäädä. — Toistakin sotilasuraa hänelle täällä suositeltiin. Nikolain eli Nikolajevskin ratsuväkiopistossa opiskeleva voimistelutoveri Veli Hohenthal asui Pietarissa vanhan vaasalaisen eversti Weggen luona, joka puolestaan oli Pavlovskin jalkaväkiopiston taloudenhoitaja, ja nämä molemmat herrat kehoittivat Kiikkaa menemään sinne. Venäjän sotakouluhin paitsi tykistöopistoon pääsivät ylioppilaat ilman tutkin-

toa. — »Mutta minua ei enää huvittanut.» — Ja niin valtakunta jäi vaille innostunutta upseeria, rajamaa sen sijaan sai innostuneen rakentajan.

Venäjäältä palattuaan Kiikka ensin kävi kotona Ilmajoella, ja hänen vanhempansa olivat iloisia, he kun olivat noita sotilassuunnitelmia vastustaneet. — Eipä hän vieläkään suoraan lopulliselle alallensa aikonut, vaan suunnitteli ensin menevänsä Suomen Liikemiesten kauppaopistoon; mutta Ilmasen pojat neuvoivat hänet Polyteknilliseen Opistoon.

Täällä hän aluksi opiskeli konerakennusosastolla, asuen erään maanmittarin toverina. Niin kuin monelle muullekin keltanokalle, eivät luvut hänelle alussa maittaneet. Tallbergin kellaribiljardi vei paljon aikaa, Poly pyrki jäämään sivuasiaksi. Kun sitten joukko ylioppilaita keväällä lähti Jelizavetgradin junkkarikouluun Etelävenäjällä, heräsi Kiikassa jälleen vanha mieliteko. Mutta sitten sisu nousi: suoritan joka tapauksessa ensin Polyteekin ensimmäisen kurssin! Nyt hän pääsi lukuihin kiinni ja läpäisi kirmillä tentin toisensa jälkeen. Mutta ankara Komppa teki kemiassa tenän ja ilmoitti tentin päätyttyä: »En voi hyväksyä konerakentajaksi; insinööriksi tai maanmittariksi vain». — Insinööriksi Polyteekissä nimitetään tie- ja vesirakentajia.

Tympäsi taas; meni sentään Kiikka puoleksi kesää Vaasan ruotsalaisen teollisuuskoulun verstaaseen harjoittelemaan, viilarinoppiin. Asui täällä Fröjdmanin neidin entisessä koulukortteerissa, ja seurusteli Vaasa-lehden silloisen toimittajan Eino Voionmaan kanssa, joka oli 16-vuotiaana primuksena tullut ylioppilaaksi Jyväskylän lyseosta.

Ja nyt Antti alkoi uhalla lukea kemiaa, saadakseen jatkaa konerakentajana. Mutta ihminen päättää, Komppa säättää: puhuttu kuin sanottu, eikä Kiikka sisullakaan selviytynyt sopivan ankarista kirjallisista kemiankokeista, syksyllä Helsinkiin palattuaan. Oli kuin olikin ryhdyttävä joko maanmittariksi tai insinööriksi. Martti Ilmanen taaskin neuvoi ystäväänsä, suosittaen tie- ja vesirakennusalaa. Tälle Kiikka sitten meni, ja onneksi lopulta koitui Kompan

kommellus: konerakentajia oli siihen aikaan liian paljon, jota vastoin uudet rautatiet ja kaupungininsinöörien toimet ynnä muut tarjosivat tierakentajille parempia mahdollisuuksia.

Luvutkin alkoivat sujua, kun kerran vauhtiin pääsivät: edellä mainittu jatkuvaisuuden ja kiihtyväisyyden laki! Innostuipa käytännöllinen Kiiikka opiskeluun, jäi vielä viidenneksi, ylimääräiseksi talveksi Polyteekin kouluun korotukseen muutamia arvosanoja; ja niin hän toukokuun 21 p. 1907 tuli ammattiaineissaan hyvin arvolausein insinööriksi tie- ja vesirakennusosastolta.

Polyteknillinen Opisto järjestettiin varsinaiseksi Teknilliseksi korkeakouluksi vasta vuosi sen jälkeen kuin Kiiikka sen oli jättänyt; mutta niin kuin ammattiopistoissa yleensä, olivat siellä jo sitä ennen työt paljon keskitetymmät kuin yliopiston yleissivistävissä tiedekunnissa, keskikouluista ja lukioista puhumattakaan. Eräitä aineita luennoitiin pari tuntia yhteen menoon, ja aineyhdistelmät käsittivät läheisiä tieteenhaaroja, joten siirtyileminen aineesta toiseen ei voinut vaikuttaa yhtä hämääntyttävästi kuin oppikoulujen vuosi vuodelta yhä enemmän kirjavoituva sinsalla. Lisäksi korkeakouluopinnot keskittyvät tenttikausiin, jolloin samaa ainetta jatkuvasti luetaan viikkokaupalla yhtä painoa, hyppäämättä neljä viisi kertaa asiasta toiseen joka päivä ja yhtä monta kertaa joka ilta, niin kuin koululäksyjä nykyisen järjestelmän mukaan »luettaessa».

Luonnostaan lankeaa, ettei korkeakoulujen opettajilla voi olla samaa merkitystä kasvattajina kuin oppikoulujen. Polyteekin rehtorina Kiikan aikana toimi ensin pari vuotta kemian teknologian professori Qvist, tasainen ja rauhallinen mies. — Teknikolla täytyy aina olla kynä taskussaan, hän opetti; ja hänen nuhdeltuaan ilmiantojen johdosta oppilaitaan huonosta elämästä saattoi sattua, että hän taloudellisena miehenä neuvoi heille halvempia iloloita... Sittem tuli rehtoriksi kuuluisa matematiikan professori Hj. Mellin eli Melska, vaativa ja pikaistuva, mutta muuten suu-

renmoinen mies. Kohtelias Kiikka häneltä kerran kysyi, että saako pyytää tentin lykkäystä. Melska tiuskasi siihen, että pyytää kyllä saa, mutta ei ole sanottu, josko sitä myönnetään. Tutki sitten muistikirjamerkintöjään ja suostui lykkäykseen.

Tarkka poika oli myös muukalaissyntyinen professori Strukel, joka ei hävennyt kulkea siististi paikatuissa housuissa. Lopputentin jälkeen hän kyseli Kiikan tulevaisuudensuunnitelmia, ja kuultuaan hänen ajattelevan liikemiehen uraa lausui ykskantaan, että kyllä afäärialala hyvä on, kun vain afäärit menevät hyvin. — Taidatkos sen selkeämmin sanoa?!

Korkeakoululaisten moraalia kehittää opettajien asemesta toverielämä, joka noina levottomina aikoina oli heijastusta yhteiskunnan liikehtimisestä. Vapaa-aikoinaan Kiikka seurusteli yliopistolaisten kanssa, siellä kun oli suurin osa entisiä vaasalaisia tovereita. Polyteekkariyhdistykseen hän ei halunnut liittyä, koska siellä ryypättiin liikaa. Sen sijaan hän kuului Suomalaiseen Nuijaan, jonka jäsenet eräänä yönä saivat olla vartiossa suomenmielisten senaattorien luona, yllätysten varalta. Se oli karaisevaa aikaa, ja nuoret vartiomiehet arvelivat, että kasakkakomento olisi meille tullut aikaisemmin, ellei suomenmielinen sivistynyt aines olisi yrittänyt sovitella.

Ylioppilaselämä oli kiihkeätä, joskin se yleensä pysytteli parlamentaarisisissa puitteissa. Osakuntien ja yhdistysten aika kului riitoihin ikuisine oviäänestyksineen: kokoussali tyhjennettiin, ja siihen palattiin kahdesta ovesta, sen mukaan miten kukin äänesti, ja ovilla oli ääntenlaskijat kumpaisestakin pääsuunnasta, suomettarelaisista ja perustuslaillisista. Kiikka otti tämän tärkeän touhuilun leppoisasti, osallistuen sentään eräisiin juhlatilaisuuksiin.

Kuuluisin näistä järjestyi ruotsalaisessa Folkteatern'issa. Esitettiin valtiollista revyytä, jossa nähtiin kenraalikuvernööri Bobrikov ja senaattori Yrjö-Koskinen tulisessa pätsissä, sarvet päässä. Suomettarelaiden ylioppilaiden mie-

lestä pilkka ylitti säädylliset rajat, ja tunnetun Kaaleppi Savukosken rahoittama joukko sai liput näytäntöön ynnä kimakat pillit. Esityksen alkaessa K. V. Holma, eduskunnan tuleva oikeusasiamies, ponnahti lehterillä seisomaan: »Sallimmeko suomalaisuuden suurmiestä, näin pilkattavan?!», mihin viiskymmenpäinen ylioppilasjoukko parvilla ja permannolla vastasi jyrisevän »Emme!», ankaran vihelykonsertin tukemana. Vastustajien ponnistuksista huolimatta tarkoitus saavutettiin: yliopiston rehtorin johtamassa neuvottelukokouksessa revyy muutettiin, niin ettei siinä Yrjö-Koskinen enää esiintynyt.

Tulos oli saavutettu tarvitsematta turvautua strategisiin reserveihin, suomalaisiin työmiehiin, joihin oli puhetta vedota seuraavassa näytännössä. Ja vanhat herrat tarjosivat ylioppilaille Gambrinin ravintolassa komeat kestit, joissa valmissanainen A. Listo isäntien puolesta kiitti nuorta polvea yhteistunnosta ja onnitteli siitä, että sillä oli tilaisuus nuorten sydämien lämmöllä ottaa osaa ajan tapahtumiin. Sellaista tilaisuutta, hän sanoi, ei ollut edelliselle polvelle suotu.

Passiivisen taistelun tsaarivaltaa vastaan kiristyttyä kutsuntalakoksi ylioppilasnuoriso yhä enemmän joutui tapahtumien voimakeskukseen, ja Venäjältä saadun mallin mukaan polyteekkarien enemmistö päätti ryhtyä myötätuntolakkoon. Suomettarelaiset jäivät jatkamaan työtänsä, opiston ovet pysyivät auki ja opettajat virkatehtävissään. Lakkoon ryhtyneet hajaantuivat kuka minnekin. Monet yritteliäämmät menivät ulkomaiden korkeakouluihin. Erkki Makkonen, Kiikan tuleva työtoveri ja myöhemmin sangen tunnettu mies, lähti toisen toverin kanssa Gööteporiin, Chalmersin korkeakouluun, jonka kurssin suorittuaan palasi Helsinkiin ja tuli myös täällä insinööriksi. — Lakkolaisten enemmistö jäi kotimaahan ja saapui seuraavana vuonna jatkamaan opintojaan Polylla, jossa heille suotiin tilaisuus tenttiä rästinsä. Muutamat taas sortuivat tässä kuohunnassa raiteilta ja joutuivat toisille urille tai peräti hunningolle.

Kiikan Antti jatkoi kiinteän leppoisaa politiikkaansa ja jäi Polylylle töihin, kiihoituksesta ja painostuksesta huolimatta.

Kuohuntaa jatkui. Elettiin työväen ja suomalaisuuden esiinmarssin aikoja, mitä tsaarivalta taitavasti käytti hyväkseen hajoittamisen ja hallitsemisen ikivanhoissa merkeissä. Mutta se sai vastaansa suurlakon valtavan voiman, jota kansa itsekkin ihmetteli. — Saksalainen propaganda alkoi vaikuttaa, joskin se kävi voimaperäiseksi vasta 1910, ensimmäisen maailmansodan jo luodessa varjojaan Pohjolan maille.

Opintolakon jälkeen suomettarelaiten ja perustuslaillisten välit olivat entistä kireämmät. Poliitiikkaa puhuttiin, väiteltiin ja »nimiteltiin». Oli harvoja tovereita, joiden ystävyyttä ei edes eri puoluekanta pystynyt häiritsemään. Mutta yleismieliala oli kerta kaikkiaan ärtynyt.

On kokous Polyn isossa salissa, joka on ääriä myöten täynnä. Georg von Alfthan puhuu, innostuu ja laukaisee vihdoin, että »Kapteeni Kock tai titulus Kiikka...»

Loukkaus oli verisistä verisin. Kun solvattu sitten aamiaistunnilla kävelee toverinsa kanssa Bulevardilla, näkee hän Albertinkadun toisella puolen Venäjän tulevan lähetystötalon kohdalla von Alfthanin. — »Minä lyön tuota miestä!» — Äkkiä sanottu ja pian tehty. Alfthan ottaa hattunsa maasta ja poistuu koreasti Polylylle. Siellä tieto tapahtumasta levisi nopeasti, ja kun Kiikka astui piirustusluokkaan, kehoitti Polyteekkariyhdistyksen puheenjohtaja Aarne Gripenberg häntä poistumaan. — »Alfthan on loukannut minua — en lähde.» — »Siinä tapauksessa me poistumme...» — »Olla hyvä.» — Menivät, pitivät kokousta, palasivat, esittivät julkilausuman. Pääsyytös: Kiikka ei ollut lyönyt heti... »En ennen voinut». Mutta muutamat vastustajatkin puolsivat oikeamielisesti: »Niin mekin, jos kuka titulukseksi tituleeraa!»

Suunniteltiin juttua raastuvanoikeudessa, mutta puheenjohtajan isän, tunnetun poliitikon Lennart Gripenbergin

kehoituksesta asetettiin sovinto-oikeus, johon kumpikin riitapuoli nimesi kaksi jäsentä. Puheenjohtajaksi tuli lehtori Saraoja. Monien istuntojen jälkeen kutsuttiin koolle yleinen kokous, jossa tuomio julistettiin:

Molemmat ovat rikkoneet. Tosin, von Alfthan alkoi, mutta Kiikan syyllisyys on suurempi, koska hän esiintyi julkisella paikalla. Tämän vuoksi Alfthanin tulee ensin lausua pahoittelunsa, minkä jälkeen Kiikka pyytäköön käytöstään anteeksi.

Kiertelevä oli von Alfthanin valittelu, Kiikan anteeksi-pyyntö vielä tulkinnanvaraisempi, mutta kohtä alkava joululoma hautasi nietoksiinsa tämänkin intohimojen pärskeen. Asiat olivat riidelleet, ja Kiikan osakkeet nousivat vastustajienkin leirissä. Muuan näiden johtajista tuossa Alfthan-jupakassa, Arthur Gulin, muutti sitten Viipuriin, Kiikan tulevaan kotikaupunkiin, missä toimi Teknillisen klubin puheenjohtajana ja läheisesti ystävyystyi entiseen vastustajaansa. Ja von Alfthan itse palveli samassa kaupungissa Kiikan yhtiötoverien liikkeessä, Weljekset Peusalla. Hyvät toverukset näistäkin antitituluksista tuli, mutta kuin yhteisestä sopimuksesta he eivät kajonneet Polyteekin aikaiseen välikohtaukseen.

Puoli-riidalla, puoli-sovussa siihenkin aikaan isänmaalle uusia kasvoja muotoiltiin — sillä kertaa suomalaisia. Olipa tällöin Antin asuintoverina jonkin aikaa toinen ilmajokinen, väkivahva Matti Mattila, sama, jota hän oli yrittänyt saada parikseen aikaisemmin mainittuun painiotteluun. Tämä omalaatuinen mies, joka sitten muun ohella vaikutti Siperiassa Omskin kaupungissa sen ensimmäisen elokuva-teatterin perustajana, toimien itse koneenkäyttäjänä, ja on jo maannut neljänneksen vuosisataa haudassa, oli hänkin ankara suomenmielinen. Toverukset olivat kauan harmitelleet Polyteekin kirjaston yksinomaan ruotsinkielistä kilpeä. Sattui sopivan pimeä yö, ja pojat miettimään, että ei oikeutta maassa saa, ken-itse sit' ei hanki . . . Kiikka varmisti reitin, ja kun hän antoi sovitun merkin, lähti Mattilan

Matti juoksujalkaa kiikuttamaan raskasta kylttiä läheiseen Hietalahden satama-altaaseen. Eero Nyholm-Airila, toinen Kiikan edustajista tuossa von Alfthanin jupakan sovinto-oikeudessa, kiinnitti sitten Polyn mustalle taululle ilmoituksen, että kirjaston nimikilpi on myrskyssä hävinnyt, kunnollinen löytäjä tuokoon takaisin tai viekööön historialliseen museoon... Mutta eihän sitä löydetty, ennen kuin vasta armon vuonna 1945. Kiikka kuuli entiseltä kurssitoveriltään Paavo Perolta, että se satama-allasta ruopattaessa oli ilmestynyt päivän valoon. Kirjasto jäi pitkäksi aikaa ilman nimikilpeä — aivan niin kuin yhä vielä lienee Suomen Pankki — Finlands Bank.

Muista opiskelutovereista mainittakoon Aatu Hänninen, josta sittemmin tuli Raahen kaupunginjohtaja. Hän oli alkanut uransa rakennusmestarina, oli aatteiden mies ja tunnettu unien näkijä, mutta myös käytännön alalla menestyvä, jospa vastoinkäymisiäkin sattui. Toimi yhteen aikaan meripelastajan ammatissa, yrittäen nostaa panssarilaiva Gangutia (= Hangöudd) ja Europa-alusta merenpohjasta.

Aikansa tunnetuimpia polyteekkareja oli myös Tasu Koivisto. Hänen äitinsä oli Jyväskylässä pitänyt koulukortteeria seminaarilaisille, joilta poika oli oppinut ehtymättömän varaston lauluja, hyviä jos huonompiakin. Niitä hän polyteekkaritoveriensa riemuksi kaikissa tilaisuuksissa kajautteli komealla äänellänsä. Tasu kuului niihin, joiden suunnitelmat menivät vikaan opintolakon johdosta. Hän matkusti Siperiaan, toimien aluksi satamanrakennustoissa Vladivostokissa, ja tämän jälkeen pitkän aikaa kullankaivajana. Menestyi niin hyvin, että hänellä lopulta oli omia kaivoksia. Vallankumous vihdoin heitti hänet takaisin Suomeen. Hän jatkoi Lapissa kullankaivuuta — mutta on maamme köyhä, jos kultaa kaivanet. Siirtyi Viipuriin, aluksi polytoverinsa Kiikan töihin Uuraan satamarakennusurakan loppuvaiheissa. Perusti taas oman liikkeen, maanteiden korjaustöitä suoritteli. Lienee laatinut muistelmateoksenkin kirjavan-kiintoisan elämänsä vaiheista.

Vielä muistamme Alarik Krakaun, lyseotoverin ja englantilaisen imperialisten. Ylioppilaaksi tultuaan hän ennätti lueskella Helsingin yliopistossa kolmatta vuotta, kunnes pahoin sairastui. Lähti tapaamaan ystäväänsä Kiikkaa, joka silloin asusti Vladimirkadun eli nykyisen Kalevankadun varrella äsken mainitun Eero Airilan boksitoverina; samassa paikassa asui myös tunnettu voimistelumies Arvo Vartia. Krakau valitti vatsakipua ja sai viitosen ostaakseen pullon bolssia, jota mainostettiin hyväksi mahalääkkeeksi. Se ei kuitenkaan voinut parantaa puhjennutta umpilisäkettä, ja parin päivän kuluttua poloinen Krakau heitti henkensä.

Ihmisen elämä ei ole oma ja irrallinen, siihen kietoutuu ympäristö ja toverien kohtalot. Siksi tässäkin on näitä muuttamin vedoin koetettu kuvailla.

Noina idyllisinä aikoina opiskeltiin velaksi, ketä ei kotoa kustannettu. Velaksi Kiikkakin luki; mutta ei entinen polkupyöräkauppias aikonut toisten tavoin loppuikänsä korkoja ja lyhennyksiä suoritella. Vanhan luokkatoverinsa kanssa hän suunnitteli metsäkauppoja lukuvelkojen maksamiseksi. Aikoivat ostaa kruununmaihin rajoittuvan metsätilan, myydäkseen sen kohtuullisella voitolla Metsähallitukselle. Juho-veli sai sopivan kiikariinsa, toimi fulmah-tina ja löi kaupan lukkoon. Tila on Jalasjärven ylämaassa; sen omistivat talonpoikaispoliitikkona tunnettu Mikko Luopajarvi ja pitäjän apteekkari. — Kun sen kohtaloista kuvastuu kappale yleistä metsäpolitiikkaamme, saanee sitä lyhyesti selostaa.

Luopajarvi ja apteekkari olivat aikoinaan ostaneet tilan 7.000 markalla, ja sitten myyneet siitä metsää 12.000:lla. Nyt he saivat tilasta 14.000; siinä oli vieläkin mainio kasvava metsä, ja rasitteena vain iäkäs syytinkiläispariskunta.

Uudet omistajat, Juho Talvitie, Antti Kiikka ja hänen luokkatoverinsa, tarjosivat suunnitelman mukaisesti tilaa Metsähallitukselle 20.000 markalla, mikä olisi merkinnyt 2.000 markan voittoa osakasta kohti. Metsähallitus kuitenkin

kin katsoi vaaditun hinnan liian korkeaksi. Osakkaat pitivät sitten tilaa vielä puolisenkymmentä vuotta, kunnes Juho kyllästyi sen hoitamiseen, jolloin hänen mukanaan Anttikin katsoi parhaaksi myydä osuutensa tuolle luokkatoverille ja hänen veljelleen; kolmanneksen hinta oli nyt 15.000 markkaa, ja lukuvelat selvitettiin.

Joutuipa Kiiikka vielä kerran tuon saman tilan asioihin: parin vuoden kuluttua hän 2.000 markan palkkiosta välitti sen erään toisen koulutoverin muodostamalle yhtymälle 65.000 markan hinnasta. Tämä toveri lienee sitten lunastanut sen omiin nimiinsä ja myynyt siitä harvennusmetsää 2 miljoonalla, sekä tilan tuloilla hankkinut hämäläisen suurkartanon.

Possolan tilan kaupasta äidin leskeläksi on aikaisemmin kerrottu. Se maksoi 35.000 markkaa; kun Antti sen äidin kuoltua jälleen möi, oli hinta kaksinkertainen. »Ja liian halvasta se sittenkin meni.»

VAELLUSVUOSIA

Tie- ja vesirakennushallituksen paikat nuorille insinööreille olivat ja lienevät vieläkin lyhytaikaisia tehtäviä, eikä maastossa työskenteleville lomina annettu. Vakinaisia paikkoja nuoret saivat etupäässä vain vesipiirissä, ei ratapuolella. Valmistuttuaan tie- ja vesirakennusinsinööriksi toukuussa 1907 Kiikka joutui kesäkaudeksi Joensuun—Nurmeksen rautatierakennukselle insinöörioppilaaksi kuuden markan päiväpalkalla.

Tukikohdaksi tuli kaunis Vuonislampi Pielisen rannalla, vastapäätä Kolia. Majapaikka oli Jussi Turusen talossa. Työ oli vaihtelevaa: valmistettiin rumpuja, tehtiin maa- ja kalliroleikkauksia, sekä huonerakennustöitä asema-alueella. Ei oltu turhantarkkoja räjäytystöissä, ei peitetty lainkaan, joten korvissa räiski sora ja kivensirut, kun metsissä kulki pitkin linjaa. Se oli melko vaarallista hommaa, ja toisinaan miehet saivat kiviä päähänsä lautasuojuksenkin läpi.

Ensimmäinen kesä uudella alalla oli opettava siitäkin syystä, että Kiikka joutui toimimaan taitavan osastoininööri Hugo Nyberghin alaisena. Ja vaikka itse työ kävi urheilusta, käytti hän ulkoiluun useat lepopäivätkin, soustaen toista kymmentä kilometriä pitkän taipaleen Pielisen selän yli Kolille, mikä tuulisella säällä oli ankara urakka.

Syyspuoleen Kiikka meni naimisiin pohjalaissukuisen neiti Jenny Virtasen kanssa. Ja sitten hän väliaikaisesti joutui opettajan ikävänpuoleiseen toimeen. — Matkallaan

insinöörioppilaan paikkaansa laivassa Joensuusta eteenpäin hän oli tutustunut Kuopion teollisuuskoulun lehtoriin, insinööri Einar Molanderiin, joka oli saanut kahden vuoden virkavapauden hankkiakseen lisää kokemusta rautatierakennuksella, ja värväsi Kiikan sijaisekseen.

Kuopion molemmat talvikaudet, lokakuun alusta maaliskuun loppuun vuosina 1907—1908 ja 1908—1909, matemaattisten aineiden ja kulkulaitosopin vt. lehtorina teollisuuskoulun rakennusosastolla, olivat kiinteitä joskin yksitoikkoisia. Keskikoulun kurssin opettamisesta nuorimmalle veljelle on jo ollut puhe. Varsinaisissakin oppilaisissa oli hyvää ainesta, eikä kurinpito vaikeuksia tuottanut. Muuan heistä lukukauden päättyessä saapui kouluun epäasiallisessa tilassa. Kuulustelussa hän myönsi kyytimiehensä kanssa asunnossaan juhlineensa alkavaa lomaa: »Mutta en istunut siellä missä herjataan». Ja koska vaimo oli antanut luvan, ei opettajakuntakaan rangaissut. — Hän olikin jo ikämiehiä, ja hyvä rakennusmestari hänestä tuli niin kuin kahdesta veljestäkin. — Muuan toinen, hyväpäinen oppilas ei selviytynyt yhtä hyvin, käytettyään osan loma-ajastaan Saastamoisen kasöörin ryöstöön . . .

Teollisuuskoulun johtokunnan jäsen, piiri-insinööri Telén kehoitti vt. lehtoria hakemaan avointa nuoremman insinöörin paikkaa vesipuolella Kuopion tie- ja vesirakennuspiirissä, minkä johdosta Kiikka keväällä 1908 kävi Helsingissä ylijohtaja Karl Snellmanin puheilla. — »Siihen tulee toinen.» — »Ei suomalaisen miehen kannata hakea», myrtyi Kiikka. — Tämä oli sentään liikaa suuren suomalaisuustaistelijan pojan mielestä: »Poro-Kalle huuti ja ajoi ulos» . . .

Kolme kesäkuukautta 1908 tuli siis jälleen vietettyä insinöörioppilaana, tällä kertaa Kemin-Rovaniemen rautatierakennuksella, piiri-insinööri E. Winterin alaisena. Maja-paikka oli Muurolassa, Kemijoen saarella Raappanan talossa, missä Kiikka asui osastoinsinööri Julius Sipin luona, ja kesän merkkitapaus oli vanhimman Tauno-pojan syntyminen.

Ensimmäinen poika, ja ensimmäinen auto — kaksi virtantolppaa nuoren miehen elämässä. Ja koska tähän viimeksimainittuun liittyy välähdys kulkulaitostemme kehityshistoriasta, kerrottakoon siitä pari sanaa, ja samassa yhteydessä Kiikan seuraavistakin autoista. — Kemijoelta palatuaan nuori isä vietti lomapäiviä Vantaalla Köningstedtin kartanossa, jonka sitten oli omistanut muuan Hartman; kun tämän kaksi tytärtä hukkuivat jokeen, möi hän talonsa Kiikan apen Virtasen sukulaisille, joita tämä rahoitti. Kartanon vaunuvajassa lojui rikkinäinen auto, North-merkkiä. Se oli sen aikaista alkeellista valmistetta, yksisilinterinen kone takana, ja edessä kahden hengen istuin sekä ohjauspyörän asemesta tanko. Tämän kulkuneuvon Kiikka osti kahdella tuhannella markalla, ja kun Stockmannin monttööri oli sitä korjailnut, saattoi sillä ajella Helsingin Bulevardilla. Jäähdytysvesi vain pyrki kiehumaan, joten täytyi myötäänsä seisotella.

Kerran Kiikka lähti vanhan koulutoverinsa Harry Fröjdmanin kanssa pyrkimään sillä Vantaalle. Pitäjänmäen kohdalla matka keskeytyi, ja yhteisvoimin toverukset lykkäsivät korpilakon tehneen auton lähimmän talon vaunuvajaan. Fröjdman sen myöhemmin kävi noutamassa Helsinkiin kahdella hevosella, ihmetellen pienen vaunun painoa: jarru oli unohtunut päälle!

Polkupyöräkauppias Rantanen, aikoinaan pääkaupungin huomatuimpia, jolla oli puotinsa Heikinkadulla, otti tuon auton vielä samana ajokautena, antaen siitä Tell-kiväärin sekä nopeakulkuisen mutta heikkorakenteisen kaksisilinterisen moottoripyörän, jonka Kiikka sitten möi entiselle huonetoverilleen Eero Airilalle viidellä sadalla markalla. Kerran myöhemmin hän tällä vielä ajoi ystäviensä Ilmasten luo Orimattilan pappilaan.

On luonnollista, että autot viehättivät vanhaa pikapyöräilijää. Jo seuraavana vuonna, 1909, hän hankki toisen, nytkin kahden tuhannen markan hintaisen. Myyjä oli Ilmari Tähtinen, osakas puulaakissa, joka oli yrittänyt

sillä ansaita, mutta verraten heikolla menestyksellä. Sekin oli yksisilinterinen, tuota myöhemmin hyvin tunnettua Cadillac-merkkiä. Se oli palvellut pirssiautona, eräänä Helsingin ensimmäisiä, koska sen numero oli 8. Siinä oli kone keskellä, ja sivussa starttiveivi. Se oli peräti umpi-auto, kori korkeata ruotsalaista tekoa, ja kaupassa seurasi siihen jäljestäpäin tehty työlavakin. — Kokemuksistaan viisastunut Kiikka ei yrittänytkään sillä Pitäjänmäkeä kauemmas; ja perille lopulta päästiinkin, tällä kertaa livari Fröjdmanin ja hänen neitostensa kanssa, sittenkun ketju oli muutamia kertoja mennyt pois päältä: se oli tämän auton erikoisuuksia.

Cadillacinsa Kiikka möi eräälle tilanomistajalle, joka sillä aikoi kuljettaa Helsingistä sianruokaa maatilalleen. Koeajossa käytettiin yllä mainittua työlavaa asianmukaisine kuormineen, ja yritys onnistui odottamattoman hyvin. Osa kauppahintaa suoritettiin velkakirjalla, jota takaa-massa oli eräs Suomen Pankin johtajista. Sillä lailla siihen aikaan!

Tämän jälkeen Kiikka sai käyttää valtion autoja yhä laajemmalle ulottuvilla virkamatkoillaan. Siirryttyään sitten omia liikkeitään hoitamaan hän hankki omat ajopelitkin. Ensimmäinen tämän kauden autoista oli vanha Opel, vaihteet ulkopuolella ja kori korkeata Anderssonin mallia, valmistettu Pietisen puuseppätehtaalla Viipurissa entisen, kumoonajossa särkyneen korin tilalle. Tämän auton oli omistanut tehtailija Pietinen, jonka hurjapäiset pojat olivat sillä Pietarin-matkoja tehneet. Hidas se oli, jäi armeijan autoista linnoitustöiden tarkastusmatkoilla, ja kahdessa vuodessa loppuun ajettu. Opelina seurasivat uuden uutukaiset, alkaen Citroënista ja päätyen vuosien kuluessa Delagen ja Willys Knightin kautta Pontiaciin ja Buickiin. Automerkeistä ammattimies saattaa lukea omistajan liikkeen vuositilinpäätösten historiaa. Vähemmän sentään nämä kuin muistot saivat vanhan pikapyöräilijän vuonna 1943 vielä kerran ostamaan polkupyörän,

ilman kumeja tosin, joita ei sodan vuoksi ollut saata-
vissa.

Mutta palatkaamme Kuopion aikoihin. — Toisen ja vii-
meisen opettajatalvensa päätyttyä Kiikka toimi huhtikuun
Kuopion rakennuskonttorissa kaupungininsinöörin apulai-
sena, saaden kokemusta tälläkin alalla. Kesäkuukaudet
1909 hän jälleen vietti insinöörioppilaana Joensuun—Nur-
meksen rautatierakennuksella, tällä kertaa asemapaikka-
naan Uimaharju, missä rata katkaisee Pielisen kaakkois-
nurkasta jatkuvan Rukaveden kaakkoiskärjen. Asuntoa oli
vaikea saada, kunnes Kiikka muutti järven taa, Makkosen
taloon, jonka Hackmanin metsänostajat aikanaan olivat
pilkkahinnasta yhtiölleen hankkineet. Entiset omistajat ele-
livät siinä kuitenkin edelleen ja olivat kouluttaneet poikansa
kansakoulunopettajaksi. Tämä vietti nuorine vaimoineen
kesää vanhassa kodissaan. He olivat hauskoja ja iloisia
ihmisiä, kalastelivat yhdessä Kiikan kanssa hyviä saaliita
verkoilla ja pitkälläsiimalla. Kulku kortteeripaikkaan oli
alussa hankalaa, mutta pianpa ratamiehet kirveellä veistivät
nuorelle insinöörille hyvämällisen veneen, jolla oli mukava
soudella järven poikki työ- ja majapaikan väliä.

Lähin esimies, silloinen osastoinsinööri Väinö Rankka otti
tulokkaan viileästi vastaan, kun tännekin oli tullut tieto vä-
likohtauksesta Snellmanin kanssa. Vähitellen heidän suh-
teensa paranivat, kehittyen lopulta eliniän kestäväksi ystä-
vyydeksi. Rankka lienee sekä johtajana että teknikkona
huomattavimpia niistä insinööreistä, jotka ovat koko virka-
uransa valtion töissä viihtyneet. — »Ei saa syyttää mesta-
ria rautatierakennuksella: insinööri on huolimaton, jos mes-
tari epäonnistuu!» — Eikä ohjaksia milloinkaan sovi liian
höllälle laskea. Sillä tavoin välit selvinä pysyvät, ja ilma
puhtaana. Vain joskus on kovempi ote tarpeen... Olipa
siellä kiskotusroikan pomona lapualainen rakennusmestari,
tosin ei vielä silloin teollisuuskoulua käynyt. Kun kiskotus
ehdi Uimaharjulle saakka, juhlistin tavallista perinpoh-
jaisemmin, joten osastoinsinöörin oli pakko seuraavana päi-

vänä kutsuttaa mestari konttoriinsa. Tämä ei kutsua nou-
dattanut; insinööri meni itse työmaalle ja antoi hänelle ero-
passit. Lapualainen kimpaantui, löi pullonsa rikki rauta-
siltaan ja sanoi karskisti: »No, pirä sä raukka vain kaksi
virkaa — paremmin sä ne tarvittetkin kuin minä!» Seuraa-
vana päivänä saapui lapualainen kysymään, että saisikohan
viran takaisin jos pyytäisi anteeksi. Kun myöntävää vas-
tausta ei tullut, jäi anteeksipyyntö tekemättä.

Teknikkona Rankka kuului niihin, jotka eivät huoletto-
mina tyydy aikansa saavutuksiin, vaan koettavat omalta
kohdaltansa kehitystä eteenpäin viedä. Hänen keksimänsä
lienee laite, jolla hiekkakuormat voidaan automaattisesti
purkaa: avovaunuun sijoitetaan sen pohjan peittävä vah-
voista laudoista tehty laite, keskeltä korkean harjan muo-
toinen, jolle hiekka lapioidaan tai hullujussilla nostetaan.
Kun sitten laitteen sivulauta, joka saranoilla on kiinni
yläreunastaan, päästetään alasyrjää kiinnittävistä säpeistä
irti kummallakin puolen vaunua, painaa hiekka sen auki
ja valuu omalla painollaan harjan rinteiltä maahan kahden
puolen rataa. — Valtiojohtoisuuden vanhoillisiin perintei-
siin kuuluu, että virkamiesten ainoana tai pääasiallisena
palkintona tuon tapaisista parannuksista on hyvä omatunto.

Myös Ruotsissa Rankka kävi tekniikan uusimpiin saavu-
tuksiin perehtymässä ja toteamassa, että naapurimaamme
edistyneillä insinööreillä saattoi olla jotakin opittavaa suo-
malaiselta rautatjerakennustaidolta. Valppaasti he olojam-
me seurasiivat, huolestuneina puhuen kauheista suomalais-
venäläisistä ratasuunnitelmista, jotka Pohjanlahden peruk-
kaan tähtäsivät, ja meidän jyrkeistä siltarakennuksistamme,
jotka kestävät raskaita sotakalustokuljetuksia...

Kiikan oli vielä tyydyttävä kotimaata oppimaan. Ja aika
perusteellisesti hän siihen vuosikymmenien kuluessa tutus-
tui, varsinkin näinä vaellusvuosinaan rautatietutkimuksilla
ja -rakennuksilla. Koko Kannaksen hän joutui useampaan
kertaan kulkemaan ristiin rastiin, ja monien muiden seutu-
jen ohella myös Jyväskylän ja Pieksämäen välin.

Näin kului kesä toisensa jälkeen. Syksyllä 1909 hän sai Tie- ja vesirakennushallituksen rautatierakennusosastolla apulaisinsinöörin paikan, josta tuli suhteellisen pitkäaikainen, kestäen lokakuun 15 p:stä 1909 kesäkuun 1 p:ään 1911, hiukan yli puolentoista vuotta. Tarkoituksena oli alussa, että hän järjestäisi tämän viraston arkistoa; mutta sitten hän joutui insinööri Einar Moringin apulaiseksi osaston piirustuskonttoriin, jossa piirrettiin Seinäjoen—Kristiinankaupungin radan siltoja. Yhdeksän kuukaulta tuosta ajasta hän joutui valvomaan näiden valmistamista Kone- ja siltarakennusyhtiön tehtaalla Helsingissä, saaden kokemusta alansa tehdas- ja konttoritöissä.

Kuukausi tämän työmääräyksen päätyttyä Kiikka taas joutui kentälle; mutta kerromme ensin hänen seuraavana kesänä, 1912, tekemästään ulkomaanmatkasta, joka läheisesti liittyy noihin Kone- ja siltatehtaan töihin. — Kiikka oli päättänyt perheasioiden vuoksi matkustaa neljäksi kuukaudeksi ulkomaille, ja muuan opintoajan tuttava, insinööri Arvo Lönnroth, tuleva professori sekä Tie- ja vesirakennushallituksen pääjohtaja, vuosikymmenien aikana alansa johtava mies, auttoi häntä tällöin pääsemään Rautatiehallituksen puolesta vastaanottamaan rata-kiskoja Donin alueen suurissa tehtaissa Etelävenäjällä. Lönnroth oli itse hiljattain ollut siellä kiskoja vastaanottamassa; ennen Kiikan matkaa Lönnroth meni hänen kanssaan istumaan vanhaan Fennian ravintolaan, selostaen vasta-alkajalle tehtaan tapoja sekä sikäläisten insinöörien psykologiaa.

Kiikka käväisi ensin Tukholmassa, ja matkusti sitten Turun pikajunassa Pietariin ja sieltä kielitaitoansa verestääkseen kuukauden ajaksi vanhaan tuttuun Tveriin, jossa oli kymmenen vuotta aikaisemmin kesänsä viettänyt. Hän saapui nyt pääsiäispäivänä, keskelle venäläisten suurinta juhlaa, ja tapasi vanhat tshekkiläis-venäläiset ystävänsä. Jälleennäkemisen ilo oli molemminpuolinen, ja yhdessä kuukaudessa Kiikka ennätti palauttaa mieleen sen, mikä vuosikymmenessä oli unohtunut. — Ja sitten Makejevkaan!

Donetsin alueen rautatehtaat oli perustettu suureksi osaksi ulkomaisen pääoman varaan ja muodostivat kartellin, joka keskinäisen kilpailun ja hintapolun välttämiseksi jakoi jäsenetehtaittensa kesken tuotantomäärät sekä koti- ja ulkomaisen ostajapiirin. — Tältä alueelta vietiin ratakiskoja Eteläamerikkaan saakka. Ne kuormattiin laivoihin Mariupolissa, joka myös toimi vientisatamana Suomeen: vesimatka Välimeritse tuli lyhyempää maakuljetusta monin verroin halvemmaksi. Saman sataman kautta vietiin myös kivihiiliä, ja suomalaiset vieraat saivat tutustua tähänkin nykyaikaiseen avaintuotantoon paikan päällä, syvissä kaivoksissa.

Suomalaisia ratakiskojen vastaanottajia oli tavallisesti kaksi miestä; he saivat suhteellisesti enemmän aikaan, ja se oli turvallisempaakin noina levottomina vuosina. Kiikan matkatoveri ja esimies oli insinööri Harry Sahlstein. Vapaa junamatka toisessa luokassa Suomessa ja ensimmäisessä Venäjällä. Päivärahaa oli Kiikalla 30 ja Sahlsteinilla 40 markkaa, mikä oli runsas korvaus, semminkin kun perillä oli hyvä, ilmainen täysihoito.

Makejevka oli ranskalais-venäläinen yhtiö, nimeltänsä Société Russe de l'Industrie Houillère et Metallurgique dans le Donetz, Makejevka, ja suomalaisten lähimpänä isäntänä toimi sen valssilaitoksen päällikkö, insinööri Sklovskij, Puolan juutalaisia. Vieraat asuivat tehtaan hotellissa, jossa oli mainio ranskalainen kokki. Kaikki oli vapaata, upea kaksivaljakkokin käytettävissä, milloin halusivat.

Maa on täällä kumpuilevaa, joten tehtaat oli voitu sijoittaa käytännöllisesti: raaka-aineen syöttö tapahtui ylemmällä rakennustasolla, valmiin tavaran tullessa ulos alempana olevalle kentälle. Keinotekoisien järvien takaa oli komeata katsella tehtaita pimeään aikaan, kun sula rautavirta kohisten ja säkenöiden syöksyi ulos kumoon käännettävistä sulatusuuneista.

Suurella aukiolla tehtaan sivulla oli jäähtymässä erä toisensa jälkeen Suomea varten valmistettuja ratakiskoja,

kokonainen teräsmeri, ja hiki siinä tuli vastaanottajille Etelävenäjän hehkuvassa auringonpaisteessa. Tätä ennen oli heidän tehtaassa läytynyt seurata niiden valssausta, vähäväliä mittailten, että profiili ei liikaa pääsisi muuttumaan valssien kuumetessa. Hylkytavara eli brak merkittiin liidulla, milloin paljain silmin näkyi valssausvikoja. Sitten tehtiin taivutus- ja vetokokeita, ja vihdoin otettiin kiskoista analyysit, lähettämällä näytteitä Saksaan erikoislaboratorioon. — Tuon brakin yhtiö sitten möi secunda-tavarana yksityisradoille.

Ei ratakisko ole niin yksinkertaisen yhtenäinen valmiste, kuin maallikon silmin katsoen saattaisi luulla. Jo sen kokoomus vaihtelee leveysasteen mukaan; niinpä valssataan Pohjois- ja Etelävenäjää varten kiskoja erilaisesta ainekokoomuksesta, pakkasen ja helteen eri asteita vastamaan. Suomessa yhtenäisine meri-ilmastoiheen käytetään samaa kokoomusta olevia kiskoja kautta maan.

Myös kiskon paino vaihtelee suuresti. Eri aikoina ja eri maissa käytetään hyvin erilaisia tyyppejä, aikaa myöten yhä raskaampia, sitä mukaa kuin vaunujen paino sekä junien nopeus lisääntyy. Makejevassa olivat jyrkimmät Suomea varten valssatut ratakiskot 30-kiloisia, pituusmetriltä laskien, mutta Venäjän pääradoilla käytettiin paljon painavampia, ja meilläkin nykyisin ainakin 42-kiloisia.

Mitä vihdoin profiiliin eli poikkileikkaukseen tulee, vaihtelee sekin suuresti aikakauden ja tilaajamaan mukaan. Niinpä olivat tuolloin Englannissa käytetyt kiskot samantlaiset päältä ja alta, joten ne saattoi kuluneina kääntää ylösalaisin ja käyttää toisen vuoron. Tämä kuitenkin edellyttää erikoiskiinnitystä, jota muualla pidetään siksi epäedullisena, ettei katsota säästön sitä korvaavan.

Elettiin kumousvuosia — ja milloinkas ei niitä tsaarien Venäjällä ollut?! Työväki liikehti, ryöstettiin pankkeja ja rahalahettejä. Levottomuus oli enemmän valtiollista kuin taloudellista alkuperää. Työmiehen palkka oli 90 kopeekkaa tai koko rupla päivässä. Eihän se paljon ollut; mutta

kun ruplan ostokyky silloin oli suhteellisen suuri, eikä asuntokysymys etelässä suurestikaan työväen menoarviota rasittanut eivätkä liioin talonpojat tuotteistaan suurta korvausta saaneet, tuli sentään tuollakin palkalla joten kuten toimeen.

Olipa syy mikä tahansa, kuohuntaa jatkui kaiken aikaa, joskus pikku leimauksiksi tuoksahtellen. Tuonakin kesänä kerran ryöstettiin ratakiskotehtaan rahastonhoitaja; muuan työnjohtajakin ammuttiin itse tehtaassa pylvään takaa. Lähettyvillä oli santarmien kasarmi, ja nämä ylläpitivät suhteellisen hyvää rauhaa. Vakavien levottomuuksien satuessa tilattiin avuksi kasakoita, joilla myös oli paikkakunnalla kasarminsa. Eivät nämä aron pojat helläkätisiä olleet; suomalaiset näkivät kerran, miten pari partaniekkaa vei välissään työmiestä, »eikä siinä paljon sanomista ollut».

Maan teollistumiseen liittyvä kumousliike on Venäjälläkin ollut enemmän teollisuustyöväestön kuin talonpoikain varassa. Myös Makejevassa nämä viimeksimainitut olivat perin rauhallisia, kaupittelivat tuotteitaan ja odotellessa juna makailivat vatsallaan asemasillalla. Olihan kesä ja kaunis sää; kun juna lopulta tuli, eivät aina viitsineet nousta: *Éto ne nám a gospodám, ei tämä ole meille, vaan herroille, he sanoivat kättään heilauttaen ja käänsivät kylkeään.*

Etelävenäjällä oli maatalous vielä melkoiselta osaltaan uudisviljelyä, ja myös Makejevkan ympärillä kumpuili mustanmullan maisema neitseellisenä arona, joka asteittain otettiin viljelyyn. Alkeellisia olivat myös lähikylien asu-mukset, entisajan tapaan ohuiden pystykeppien varaan punotuista ja savella silatuista pajunoksista rakennetut majat; vain pomot asuivat kaukaa tuoduista hirsistä kyhätyissä puutaloissa.

Itse tehdaskylässä santarmit kerran yöllä saarsivat rosvojenpesän. Herättivät varoiksi lähimajojen asukkaat, ikkunoihin kopiistelivat: *Älkää säikähtäkö, kohta aletaan ampua.* — Sitten rosvojen asumus saarrettiin kah-

delta taholta, kehoitettiin antautumaan. Muuan heistä tuli ulos valkoinen riepu kädessä, mutta heittikin pommin kohti piirittäjiä. Vastauksena kajahti yhteislaukaus, joka teki risumajasta seulan. Kun Kiikka seuraavana päivänä Sahlsteinin kanssa siitä ohi kulkiessaan pistäytyi sisälle katsoomaan, viruivat rosvot vielä verisenä rykelmänä majan nurkassa, jonne olivat suojaa etsien kyyristyneet.

Toisen kerran muuan rosvo piiloutui arolle kuivaan vesi-uomaan. Santarmit suojautuivat hekin makuulle, ammuskellen kahdelta taholta, ahdistetun vastatessa tuleen verkkaudessa tahdissa. Silloin toinen ryhmä santarmeja huusi tovereilleen, että panokset olivat loppuneet. — »Samoin meiltäkin!», vastattiin. — »Minulla on vielä!», tiedoitti rosvo ja murtautui läpi...

Vaihtelevaa oli suomalaisten elämä Makejevassa, ja kovan työn lomassa hankkivat isännät heille lisää virkistystä. Tehtiin kerran retki toiseen kaivos- ja tehdaskaupunkiin, 35 kilometrin päässä olevaan Juzovkaan. Tämä Englannin juutalaisten kolme, neljä vuosikymmentä aikaisemmin perustama ja suomalaisten insinöörien ja arkkitehtien, Uno Ullbergin ynnä muiden myöhemmin lisää rakentama metallikaupunki on alueen vanhin ja muutenkin mielenkiintoisimpia. Vieraille tarjottiin siellä loistavat päivälliset.

Makejevasta Sahlstein ja Kiikka siirtyivät Jenakevoon, jossa silloin valmistettiin Suomea varten kiskotarvikkeita, kuten sidekiskoja ja aluslevyjä.

Tämä tehdas oli belgialais-venäläinen yhtiö, niin kuin sen nimestäkin, Société Métallurgique Russo-Belge, ilmenee. ja se oli hyvä esimerkki siitä, miten pieni, rikas maa sijoittaa liikeneviä pääomiaan ulkomaille. Yhtiön nuori pääjohtaja oli Belgian siirtomaaministerin poika, joka suomalaisille selosti kotimaansa rahapolitiikkaa. Mielenkiintoisia iltoja nämä viettivät hänen hienostuneen kauniissa tehdaskodissaan, eikä viihtyisyyttä vähentänyt pääjohtajan rouva, ihana ja sivistynyt belgiatar, ei liioin heidän puolalainen

kokkinsa, joka aloitti ateriat tarjoomalla ruokaryyppyksi kotimaansa starka-viinaa. Ja sitä se näkyi olevankin.

Myös Jenakevossa oli ratatarvikkeiden vastaanottajilla vapaa ylöspito, vaikkei se täälläkään heidän virkatehtäviinsä vaikuttanut — päinvastoin tahtoi »seuraavana päivänä» tavallista enemmän brak-liitua kulua . . . Täällä oli jos mahdollista vielä ylellisempää kuin Makejevassa. Tehtaan vierasruokalaa piti rouvasihminen, joka heti alkuun tarjosi suomalaisille samppanjaillalliset ja muutenkin koetti olla heille mieliksi: hänen edeltäjänsä lienee erotettu siitä syystä, ettei ollut huomannut varata havannasikaareja, joita tehtaan johtajan oli pakko lähettää virkailija yötä myöten hakemaan Harkovista, lähempää kun ei aitoja Upmanoja, Bockeja ynnä muita Coronoitu saanut.

Ennen Kiikkaa ja Sahlsteinia täällä olivat vastaanottajina vaikuttaneet Kiikan hyvät ystävät, insinöörit Väinö Helenius ja hänen apulaisensa Arvo Lönnroth. Hyvänä heitäkin oli pidetty vieraanvaraiseen venäläiseen tapaan, samoin kuin monesta muustakin maasta saapuneita rautatie-insinöörejä. Valittelipa muuan englantilainen kerran pahaa hammassaräkyä, niin toverit kysyivät, tahtoisiko hän alistua harkovilaisen naishammaslääkärin käsiteltäväksi? — Mikäs siinä, insinööri matkusti Harkoviin ja istuutui naistohtorin tuoliin. Tämä käski hänen avata suunsa ja kiepsahti sitten poloisen polville, kietoen kätensä hänen kaulaansa: olikin varietee-tähti, jonka insinöörit olivat juoneen pestanneet. Kaksi vuorokautta englantilainen oli ollut hänen käsiteltävänä, ennen kuin palasi Jenakevoon . . .

Toverukset Helenius ja Lönnroth pistäytyivät kerran Konstantinopolissa saakka, missä Turkin hallitus oli peräänkuuluttanut rautatieinsinöörejä Mesopotamiaan töihin. Iloiten olivat hyvät turkkilaiset päästäneet viisumittomat suomalaiset maahan, pitäen heitä läheisinä heimoveljinä. Mutta itse pääasia kuivi kokoon: käydessään Ildiskioskissa tapaamassa Turkin kulkulaitosministeriä he saivat kuulla tämän olevan juhlimassa, eivätkä enää ennättäneet kaupun-

gissa viipyä. — Onnekseen, sillä he olisivat ilmeisesti Korkean Portin palvelukseen päässeet, mutta nyt lähti Mesopotamiaan saksalaisia insinöörejä, jotka kaikki menettivät henkensä beduiiniväijytyksen uhreina.

Sen sijaan Helenius joutui rakentelemaan rautateitä Venäjällä, Kubanin kasakkain alueella Stavropolista korkeille Kaukason vuorille. Täällä häntä puolueettomana muukalaisena kerran pyydettiin selvittämään muuan perhe-riitä: jäyhä kasakka kieltäytyi enää pojakseen tunnustamasta Japanin sotavankeudesta palannutta jälkeläistään, jota näin ollen uhkasi säädyn ja maaosuuden menetys. Helenius suostutteli, mutta isä oli järkkymätön: »Minä olin valtaamassa Kaukasoä keisarille, kelvoton poika antoi Sahalinin japanilaisille . . . » Vetoamatön paikka.

Turkestanin pätsissäkin Helenius joutui työskentelemään, Andizhanin vuoristokaupungin, kultaisen Samarkandin ynnä muut ihmeet kokemaan. Kortteerinemäntänä hänellä täällä oli yksi niistä kuudestasadasta (?) ranskalaisesta sulottaresta, joiden kerrottiin muodostaneen kenraali Skobelevin »pääesikunnan», kun tämä kolme- neljäkymmentä vuotta aikaisemmin oli Keskiaasiassa sotia käynyt . . . Mutta näistä ja samanlaisista suomalaisten Venäjän- ja Itämaiden-kävijäin muisteloista paisuisi väleen paksu teos, väri- ja aurinkokylläinen, joten palataanpa taas asioihin, Kiikan oleskeluun Jenakevossa.

Ulkopolitiikka tuntui myös täällä »kansainvälisellä saalistusalueella». Ranskalaisten ja belgialaisten ohella siellä toimi saksalaisia teollisuusmiehiä. Hekin olivat taitavia ja säästäviä sekä sangen kekseliäitä, ottaen talteen tehtaani piippujen savunkin, josta valmistivat ties mitä tuotetta; hyvin kannattavaa hommaa, sanottiin. Mutta tulevaisuus jo loi varjojaan. Nuori venäläinen insinööri tulevaa sotaa aavistellen kerran sanoi Kiikalle, että »saksalaisten ja meidän käy pian näin!» — »vót shto búdet!», ja paukautti nyrkkinsä yhteen. Jenakevossa myös liikkui muuan saksalainen liikemies, joka oli sattunut loukkaamaan venä-

läisten herkkää mieltä. — »Nemétskij shpión!», saksalaisvakooja, kivahti mainittu nuori insinööri.

Rautatiehallituksen antama tehtävä Donetsin alueen tehtaissa kesti kaikkiaan kolme kuukautta. Paluumatkalla poikettiin Pietariin, jossa käytiin tapaamassa Sahlsteinin vanhaa asuintoveria, asianajaja Antti Hackzellia. Pietarissa myös Sakari Ilmanen asui venäläisperheessä Lahdan esi-kaupungissa. Kiikka majoittui naapuriperheeseen, ja yhdessä toverukset jatkoivat Pietarin tutkimistaan. Olivat kerran henkensä heittää jossakin huimassa seikkailussa, ja sitten Ilmanen sairastui pahoin, saatuaan Luna Parkin huvipuistossa lihamyrkytyksen. Kun Kiikalla oli vielä viikkokausi jäljellä neljän kuukauden ulkomaanmatkastaan, lähti hän täksi aikaa Terijoelle kylpemään; olihan sekin melkein ulkomaata.

Kotimaassa odotti Hiitolan radan tutkimustyö. Sitä Kiikka oli tehnyt jo ennen Venäjän-matkaansa, heinäkuun 10 p:stä 1911, ei enää insinöörioppilaana 6 markan päiväpalkoin, vaan apulaisinsinöörinä, saaden 375 markkaa kuukaudessa. Venäjältä palattua työ jatkui elokuun 13 päivästä 1912 alkaen, tällä kertaa jo osastoinsinöörin arvoin ja palkoin, joka teki 450 markkaa kuukaudessa.

Alussa ei oltu selvillä siitä, olisiko edullisempaa rakentaa tuo Hiitolasta Venäjän rajalle menevä rata Raasuliin vai idempänä sijaitsevaan Sirkiänsaareen, mikä olisi lyhentänyt matkaa kahdeksan kilometriä. Tutkittiin maastoa ja kaavoja. Edellinen suunta, joka lopulta voitti, merkitsi Kiviniemen, jälkimmäinen leveämmän Kekkilän salmen ylittämistä. Kiikka tutki Sirkiänsaaren suuntaa kevättävella jäidenlähdön aikaan ja sitten taas kesällä, apulaisenaan ensin insinööri Jalmari Janhunen ja myöhemmin koulutoveri Vaasan lyseosta Eino Lehto, harteava poika, isokyröläisiä ja nykyänsä Teknillisen korkeakoulun oppinut professori. Majapaikkana oli alussa Sakkolan nimismiehen H. V. Helanderin eli Heikki Viisaan virkatalo, jonne maidonkuljettajan mukana tilattiin Pietarista rjabinovkaa ja

muita suuren maailman sapuskoja. Täältä siirryttiin Raudun kirkkoherran pappilaan, missä Lehto kauniilla lauluäänellään mieliä hurmasi.

Kuta enemmän junien paino ja nopeus liikenteen kasvaessa lisääntyy, sitä ilmeisemmäksi käy vanhanaikaisen rautatiepolitiikkamme — eli oikeammin sanoen politiikkatomuutemme — haitallisuus, kun pääradatkin on rakennettu mutkittelemaan jos kenenkä mahtimiehen tai pikkupomon kotinurkitse. Eihän meillä lopulta liene muita pitkiä rautateitä kuin Savon rata, jotka kulkisivat suurin piirtein suorassa, todellisina pääratoina. Sitä huomattavampaa on, etteivät tuollaiset erikoisharrastukset päässeet kuuluville Hiitolan—Raasulin rataa suunniteltaessa. Tosin maastosuhteet sitäkin hiukan mutkalle vetivät, ja toisaalta pidettiin parempana kaartaa se Käkisalmen kautta kuin yhdistää se tähän kaupunkiin haararadalla, niin kuin ehkä nykyaikaisempi ratapolitiikka olisi vaatinut. Oli myös Räisälän kautta kulkevalla suunnalla vaikutusvaltaisia puoltajia, ennen muita kauppaneuvos Juho Lallukka; mutta lopulta sentään tekniikka voitti paikallispolitiikan. Pikkupiirteenä mainittaneen, että kerran Kiikan Helsingissä käydessä hänetkin pyydettiin Pörssiin munkin ja kahvin ääressä näistä asioista keskustelemaan, »niinkuin se nyt vaikuttaisi, mitä yksi tutkijainsinööri ajattelee...»

Tutkimustöiden maastossa päätyttyä ensi lumen sataessa alettiin rataa piirtää Helsingissä vanhan asemarakennuksen toisessa kerroksessa. Tällöin sattui pieni virasto-olohamme kuvaava välikohtaus. Töiden jouduttamiseksi Kiiikka sai lainaksi eräästä konttorikoneliikkeestä ison, sähköllä käyvän yhteenlaskukoneen. Se herätti osastolla kohua, pelättiin sen lopettavan työn ennen aikojaan. Piiri-insinööri käski lähettää pahennusta herättävän koneen pois. Kun sitten miehille kesätöitä järjestettiin, syrjäytettiin uudistaja, koska »Kiikan kokemus on enemmän tutkimuspuolella kuin rakentajana»; moitittiin sitäkin, että hän oli sivutoi-

menaan hoitanut erään talon isännöitsijän tehtäviä, eikä siis muka ollut varsinaiseen virkaansa kiinnostunut.

Pohjalainen sisu nousi, Kiikka vetosi yli-insinööri Otto Fr. Nybergiin, jonka tiesi olevan tyytyväisen hänen rata-
linjojen tutkimustöihinsä. Tämä äveriäs ja mm. Siperiassa rautateiden rakentajana toiminut mies, muuten sukulaisuussuhteissa Rosenleweihin, oli oikeamielinen ja arvossa pidetty päällikkö. Pari päivää asiaa mietittyään hän kutsutti valittajan puheilleen ja ilmoitti, että Pieksämäen—
Jyväskylän ratarakennuksella on suurtöinen osasto, joka vaatisi kokeneen insinöörin; »mutta koska Kiikka näkyy olevan varma itsestään, saa hän koettaa voimiansa».

Tässäpä hyvää liiankin kanssa, mutta perääntyä ei voinut. Maaliskuun 1 p. 1914 alkoi Kiikan ensimmäinen itsenäinen, vaativa työ. Palkkaa oli 425 markkaa kuukaudelta. Oli kysymyksessä nuoren miehen kunnia ja arvovalta, mutta sisulla hän pääsi asioista perille ja tunsikin hallitsevansa tilanteen. Vaikeinta oli alussa ottaa koke-neisiin mestareihin sellainen asenne, että pääsi selville työtavoista ja hinnoittelusta, silti menettämättä otetta ja arvontaa. Hyvin kävi; pääarakennusmestarina vain oli entinen puunjalostustehtailija, iso ja komea mies, joka ei paljon välittänyt nuorista insinööreistä. Myöhemmin hän joutui siirtymään Arvo Lönnrothin alaiseksi Pönttövuoreen tunnelitöihin.

Kiikka kävi myös ahkerasti ottamassa oppia virkaveljeltään naapuriosastolla Uno Karénilta, päästäkseen selville suhteellisen monimutkaisesta tilityspuolesta. Osasto oli toistakymmentä kilometriä pitkä, jaettuna kolmeen alueeseen, joiden vastaavat mestarit laativat palkanmaksulistat, mutta osastoinsinöörin tuli ne itse tarkistaa, sekä eritellä tunti- ja urakatöinä saavutetut työtulokset omille työliitteilleen. Lisäksi piti joka tilin mukana mestarien antamien tietojen perustalla tehdä työvoimaraaportti, johon kunkin päivän kohdalle oli merkittävä osaston jalka- ja hevostmies-ten luku. Konttoriapulaista ei ollut, osastoinsinöörin oli itse

tehtävä kaikki. Palkat maksettiin kahdesti kuussa, eikä maksupäivän edellisenä yönä ollut nukkumista, sillä kasöörin saapuessa määrähetkellä täytyi papereiden olla valmiina levitettäväksi hänen pöydälleen. Oli siinä vilskettä, kun koko rataosaston työmiehet yht'aikaa saapuivat likviitille tilinmaksupaikalle, joka tavan mukaan oli sijoitettu rataosan puolivälin paikkeille. Näihin tilaisuuksiin saapui myös kaikenlaisia kamakauppiaita hevosillaan.

Kiikan majapaikka oli Hankajärven rannalla, jonka eteläpäitse rata kulkee. Ilmari-veli, joka sillä välin oli tullut ylioppilaaksi, toimi täällä ratarakennuksen varaston hoitajana, vapaa-aikoinaan lakia lueskellen. Veljeksillä oli pieni soutuvene, johon he laittoivat purjeet. Ajoivat kerran insinöörioppilas Nisosen, tulevan everstin kanssa kirkonkylään kovalla tuulella, karikosta vaivoin selviytyen. Viettivät ilta-päivän tohtori Nyysölän vieraina; hän oli ratarakennuksen lääkäri, jonka oli tilinmaksutilaisuuksien yhteydessä tarkastettava jokaisen ratatyöläisen terveydentila. — Huonommin kävi toisella kertaa: Ilmari purjehti kumoon ja hädin tuskin pääsi kaatuneen veneen emäpuulle, mistä valtion pajassa takova seppä hänet pelasti, avunhuudot kuultuaan.

Elokuun alussa 1914 syttyi kauan odotettu maailmansota, Euroopan rotujen ensimmäinen suuri valtataistelu. Ilmari Talvitietä veri veti rintamalle, mille tahansa, vaikka yritys sillä kertaa raukesikin. Kiikka-veli taas joutui vaa-tivaan työhön sotavalmiuden merkeissä.

Kun Venäjän meriyhteydet olivat suursodan puhjettua katkenneet tai heikontuneet, alettiin syksyllä kiireisesti rakentaa Tornion—Karungin rataa. Töihin ryhdyttiin marraskuun alussa, Kiikka osastoinsinöörinä 625 markan kuu-kausipalkoin. Työ oli rankkaa, mutta osasto hyvä, ensimmäinen Tornioista Vojakkalaan, ja oli laajat sota-ajan valtuudet: kun tarvitsi työvoimaa tai rakennusaineita, oli lupa maantieltä ottaa ratarakennukselle pohjoiseen kulkevia rautatietyömiehiä ja kuljetettavia rautatietarvikkeita, sillä radan alkupää piti ensin saada valmiiksi.

Majapaikkana oli Alatornion vanhan Juneksen talo, jonka sitten saksalaiset aseveljet viime sotamme loppuvaiheissa lienevät polttaneet; mutta eipä siellä paljon majoilla ennätännyt, sillä työn vauhti oli yliamerikkalainen. Radan tutkiminen suoritettiin samanaikaisesti kuin rakentaminen. Oli muodon vuoksi myös kartoitettava 150 metriä molemmin puolin rataa, ja Kiikka suoritti silmämääräisesti kartoitus-työn reestä käsin, hevosella pitkin ratalinjaa ajaen. Ei ollut aikaa sen tarkempiin mittauksiin.

Pantiin taas kerran töpinäksi. Maasto oli tasaista, joten pengerrystöitä oli vähän. Kiskot laskettiin suoraan maan pintaan asetetuille pölkyille. Edettiin pikavauhtia. Alatorniolla kun oli harvinaisen syvät pellonojat, niin peltojen poikki kuljettaessa tehtiin lankuista niihin salaojaputket, joten päästiin sivuojien kaivamisesta. Rautatievaunuilla siten ajettiin täytesora valtion vanhasta soramäestä.

Piiri-insinöörinä toimi Gunnar Lindqvist, riuska ja vaativa mies. — »Mitä pärrkk... insinööri aja niin pieni kuorma?!», hän ahdisteli Kiikkaakin. — »Miksei laske urakka?» — »Ei ennätä ajatella yksikköhintoja», puolustautui Kiikka. — »Ajattele yöllä!», määräsi Lindqvist. — Ja siitä pitäen Kiikka alkoi öitä valvoa, laskien ja suunnitellen.

Kaksi kilometriä Tornion asemalta oli Keroputaan pehmeäpohjainen joki ylitettävä noin viidenkymmenen metrin pituisella puusillalla. Siihen piti jäältä käsin juntata aina kaksi kymmenen metrin tukkia pääksytysten. Lindqvist haukkui ja huusi.

Oli ostettu valtavia kelohonkia, ja rannalla niitä piilutettiin Kiikan ohjeiden mukaan vastaamaan piirustuksia, jotka sillä välin olivat saapuneet Tie- ja vesirakennushallituksesta. Lindqvist noitui ohentamista, käski jättää vähemmäksi piiluamisen, vahvemmathan tulevat. Mutta nyt eivät piiri-insinöörin konttorin piirustusten mukaisesti tehtaalta tilaamat sideraudat ja pultit enää niihin sopineetkaan. — Sellaista se on hätiköiminen. — Mikä neuvoksi? — Kiikka

kutsui Hankaselmelta tutun sepän, ratarakennuksilla tunnettuja Dufvoja, joka äkkiä saapui ja jatkoi pultit, takoen niitä vanhassa savusaunassa. Pyörein vuorokausin säkenet sen torvesta suihkivat: Dufvaan niin kuin Kiikkaankin oli mennyt Lindqvistin raju henki.

Silta valmistui ajoissa, samaan aikaan kun kiskotus sille saapui, mutta niinpä olikin siinä »miehiä joka pukin kimpussa, niin tiheässä, ettei väliin sylkemään mahdu», niin kuin muuan kiskotusroikan mies lausahti astellessaan siltaa pitkin ratapölkyltä toiselle ja katsellessaan sen alaosassa töitään lopettelevia miehiä.

Sattui sitten yhteenotto. Lindqvist oli tullut vesirakennuspiiristä, eikä ollut hyvin perehtynyt ratatöihin. Kiikan punnittua ratalinjan Lindqvist kuitenkin itse tahtoi sen balansoida. Kiikan mielestä ei balanssiviiva tuntunut oikein onnistuneesti asetetulta. »Ennen kuin noudatan piiri-insinöörin profiilia, pyydän asetuksen mukaista kirjallista määräystä», ilmoitti Kiikka. — »Ei meillä ole aikaa viralliseen kirjeenvaihtoon!», koveni Lindqvist ja uhkasi lähettää Kiikan muille markkinoille. — Mietti sentään asiaa, päätteli sitten, että »mitäs me tässä riidellään, täytyyhän minun tulla toimeen niiden apulaisten kanssa, jotka minulle on lähetetty. — Mikäs vika minun profiilissani sitten on?!» — »Siinä jatkuu kaarre sillalle, ja muutakin pientä...» — »Teke nyt sitten insinööri just niinkun te tahto», määräsi Lindqvist. Kahden riuskan miehen riuska yhteenotto; ja kun yli-insinööri Nyberg piakkoin kysyi Lindqvistiltä »en driftig ingeniör», aikaansaapaa insinööriä Koiviston radalle, suositteli tämä ystäväänsä Kiikan Anttia, jonka rataosalla jo junat kulkivat.

Matkallaan Kiikka poikkesi Helsingissä, jossa sai yli-insinööri Nybergiltä ohjeet uutta tointaan varten. Inoon hän saapui joulukuun 3 päivänä, aloitettuaan Torniossa vajaata kuukautta aikaisemmin, marraskuun 7:nä. Työn ja vauhdin hurmaa! — Maaliskuun 3 päivänä 1915 lähetettiin juhallinen kirjelmä, jolla Suomen Keisarillisen Senaatin kul-

kulaitospäällikkö kreivi Berg Keisarikunnan kulkulaitospäällikön toimeksiannosta kiittää Tie- ja vesirakennushallitusta sekä Tornion—Karungin radan rakentajia, erikoisesti yli-insinööri Otto Fr. Nybergiä, hyvin suoritetusta työstä. Sen tehneet insinöörit saivat kukin gratifikation, lahjapalkkion, joka osastoinsinööreille teki tuhat markkaa mieheen. Kun Kiiikka ei enää ollut paikan päällä, jäi hän siitä osattomaksi, mutta sai sitten palkankorotuksen.

Siirto Terijoen—Koiviston ratatöihin oli, niin kuin mainittiin, luottamuksen osoitus: asiat eivät siellä alussa Nybergin mielestä ottaneet luistaakseen. Tämän vuoksi ei tulo-kasta ensin suopein silmin katsottu. Mutta pian suhteet tasoittuivat, olihan täällä piiri-insinöörinä vanha tuttu Rankka, ja Kiiikka ryhtyi rakentamaan Inon osastoa.

Asuntuoli oli huono. Ensimmäinen yö meni autiossa kesähuvilassa, joka oli kylmillään, mutta otettuaan matkalaukut peitteen päälle Kiiikka selvisi aamuun jäätymättä. Sitten hän asui erään kauppiaan kamarissa, kunnes valmistui ratavartijan tupa pari kilometriä Inon tulevalta asemalta Terijoelle päin. Siinä oli hyvä asua. Oli keittiö ja kamari, hyvä kellari, oma kaivo ja siisti uusi sauna sekä puuvaja — mukava puustelli lentojätkälle.

Tehtiin maaleikkauksia, rumpuja, yli- ja alikäytäväsiltoja ynnä muuta. Keväällä kiskotettiin, ja rakennettiin asema- ym. rakennuksia sekä lastauslaitureita. Tänne tuli myös pitkä sotilaskuormauslaituri. Kesällä oli sitten mukava kulkea resiinalla pitkin kiskotettua rataa.

Täällä Kiiikka sairastui, sai juhannuksen alla 1915 yhden kuukauden virkavapauden — sijaiselle pidätettiin palkasta 150 markkaa — ja joutui kansanomaisen kenraali Kuropatkinin isoon, sotilaiden toipilaskodiksi luovutettuun huvilaan Inon kylässä lähellä asemaa. Sitä johti riikalainen sotilaslääkäri, joka varoitteli potilastaan sekaantumasta separatistisiin liikkeisiin, vaikkei itsekään liene ollut niistä puhdas.

Inossa rakennettiin myös haararata pattereille. Alue kuului Kronstadtin linnoitusvyöhykkeeseen, ja sotalait ovat

ankarat. Saksalaisten vakoilijoiksi epäiltyjä lähetettiin Si-periaan. Antti Kiiikkaakin kävivät kohteliaat santarmit useamman kerran vahtituvassa tutkimassa. Oli tehty ilmi-anto ampumaharjoituksista: Kiiikalla oli pistooli ja pienoiskivääri, joilla oli muutaman kerran pilkkaan räiskyttelyt. Onneksi oli kesäaika, työjunat jo kulkivat ja niiden tupruttama pöly tuli sisään avoimesta ikkunasta, peittäen aseiden rihlat himmeiksi ja käyttämättömän näköisiksi.

Ratarakennuksella oli myös venäläinen tarkastaja, hyväluontoinen mies, joka ei turhiin puuttunut. Kerran kävi pattereilla korkea herra, Kronstadtin komentaja, jonka saapuessa vaunuillaan muun hälinän lisäksi Inon asema-alueen yli kulkeva väliaikainen maantieylikäytävä oli nopeasti peitettävä lankuilla.

Täältä Kiiikka joutui kolmannen kerran Hiitolan—Raasulin radalle, tällä kertaa rakentamaan eikä tutkimaan. Tehtävä alkoi marraskuun 1 p. 1915, ja hän viipyi siellä 11 kuukautta. Esimiehenä oli piiri-insinööri J. A. Strömberg, joka perusti Käkisalmeen Suomen ensimmäisen kettufarmin. Hän oli kanadalaisesta aikakauslehdestä saanut aatteen ja tilannut Norjasta mustan kantakettuparin 40.000 markalla. Kiiikallekin hän möi yhden osakkeen, jota koristi mustan ketun kuva. Riitti siellä puhetta ketuista ja turkiksista.

Oli täällä naapuriosastolla vanha tuttuakin, Julius Sipi, jonka oppilaana Kiiikka oli ollut Rovaniemen radalla. Kun Kiiikka Karungin ratatöiden johdosta oli saanut palkankorotuksen, oli hänen palkkansa nyt sama kuin Sipin, mistä tämä ei oikein pitänyt, vaan vaati lisää, ja taisi saadakin.

Raudun tulevan aseman vierestä Kiiikka osti palstan ja etempää talonosuuden. Pinta-ala oli yhteensä noin 15 hehtaaria, hinta noin 15.000 markkaa. Oli säästörahoja, loput velaksi. Tuolla talonosuudella oli mainio lähde, niin kuu-luisa paikkakunnalla, että siitä noudettiin vettä kinkereillekin ynnä muihin juhliin. Maan ostettuaan Kiiikka antoi ottaa lähteestä pari isoa pullollista vettä ja lähetti Helsinkiin tutkittavaksi. Yksityiskohtainen analyysi päättyi yleis-

lausuntoon: Kelpaa juotavaksi, yhtä puhdasta kuin Helsingin vesijohtovesi. — Todellisuudessa tämä runsasvetinen lähde ei liene niinkään silkkaa »huberia» ollut. Näytteet vain oli otettu suuresta lähdehetteiköstä, jossa vesi ei enää ollut samaa kuin itse virtaava lähdevesi. Jos yleiset asiat olisivat pysyneet entisellään, olisi siitä sittenkin tullut hyvä liikeyritys. Siihen olisi voinut saada hyvän vesitehtaan Pietaria varten. Mainostuksella siitä olisi tullut maailman ihme; johan pietarilaisilla oli tapana sanoa, ettei mistään saa niin hyvää teevettä kuin — Nevasta.

Radan valmistuttua olisi Kiikan asemapalstasta saanut viisi markkaa neliömetriltä, mutta vallankumous tuli väliin, jolloin myös vesitehdassuunnitelma raukesi. Pari vuotta sen jälkeen Kiikka möi rautulaiset alueensa vähäisellä voitolla velaksi rahattomalle miehelle, joka sitten maksoi metsästä saamallaan summalla, kaiken muun sekä itse metsäpohjan jäädessä hänelle ilmaiseksi.

Venäjän puolella rajaa Hiitolan—Raasulin rata jatkui Raasulin—Pietarin ratana. Niin kuin yleensä vanhalla Venäjällä, rakennettiin sekin urakalla; ja niin kuin tavallista, oli tässäkin tarmokas ja taitava juutalainen sivuuttanut kilpailijansa. Hänen nimensä oli Prenn. Valtion töistä Granit-yhtiön palvelukseen siirtynyt Arvo Lönnroth matkusti keväällä 1916 Kiikan luo Rautuun ja sieltä hänen kanssaan hevosella tekeillä olevan radan vartta Pietariin Prennin puheille, saadakseen häneltä alurakan Granitille. — Prenn ei tarjousta hyväksynyt, mutta tahtoi ottaa Kiikan palvelukseensa hankkimaan työväkeä Suomesta. Sodan johdosta oli Venäjän puolella miehistä puute, hiekkakin ratapenkereeseen kantoivat naiset säkeillä. Kiikka vuorostaan hylkäsi Prennin tarjouksen, sen sijaan Lönnroth suosittelee häntä syksyllä Granitin silloisen omistajan insinööri Gustaf Zittingin palvelukseen Turkuun, missä töissä Kiikka sitten tuli olleeksi kaksikymmentä kuukautta, palatakseen niiden päätyttyä taas joksikin aikaa valtion palvelukseen. — Tästä Granitin ajasta kerromme seuraavassa luvussa.

Edellä mainitun kahdenkymmenen kuukauden kuluttua Kiikka keväällä 1918 joutui osastoinsinööriksi Outokummun—Juojärven radan tutkimus- ja rakennustöihin. Asunto oli Outokummun tehtaalla.

Tämä Kiikan tehtävä oli verraten lyhytaikainen. Kesäkuussa hänet määrättiin osastoinsinööriksi Oulun—Nurmeksen ratatutkimuksen itäiseen piiriin. Virkaiän ja alkavan inflation mukana oli palkka jo kohonnut 1.200 markkaan kuukaudessa. Tavallinen mittamieskin sai nyt 2 markkaa tunnissa, apuri 1:80.

Kiikan tutkimusalue alkoi Kiehimäjoelta itään ja Kajaaniin. Risteysasemaa ajateltiin ensin Mieslahteen Oulunjärven rannalla, mutta muutettiin sitten maastoyistä Kontiomäkeen. Kiikka tutki loppuun Kajaanin—Kontiomäen rataosan, muuttaen tätä varten päämajansa Kontiomäelle Mieslahdesta, jonne oli vetänyt linjan Kiehimäjoelta. — Eteläsuomi ja varsinkin Kannas oli jo perin tuttua, täällä sai jälleen ilokseen kartta ja kompassi kourassa outoja suuntia samoilla. Linjoja vedetään metsien ja kylienkin halki, niitä maastoon sovittaen. Vaikeinta oli suunnitella vesien ylitystä: sillat ovat kalliita, eikä penkereitäkään sovi harkitsematta rakennella. Varsinkin suurten virtojen kohdalla täytyy ylityspaikka huolellisesti valita, täällä kun perustuksen laatu ja mahdollinen ratamutka ovat perin punta-roitavia tekijöitä. Tärkein tehtävä tällä kertaa oli sopivan ylimenopaikan löytäminen Ämmäkosken ja Rehjanselän välisen virran poikki. Sitä oli aikaisemmin suunniteltu ylemmäksi, mutta Kiikan onnistui alempaa löytää sopiva paikka kallioperustoineen, ja hänen olikin syytä olla löytönsä tyytyväinen.

Linjoja käytiin halki laajojen erämaanevojen, ja syksyn lähetessä oli maa keltaisenaan suomuuraimia, joita myös lakoiksi sekä kypsyeinä valokeiksi eli hillaksi nimitetään. Kiikka osti niitä ison saavin, punakellervviä, puolikypsinä hyvin säilyviä, ja sitten niitä häneltä tilasivat Helsingissä olevat esimiehetkin aina ylijohtajaa myöten. Ympäristöön

levisi sana, yhä kauempaa saapui eukkoja lakkakoreineen, kunnes täytyi lopettaa tämä hauska liike, kysynnän tultua kukkuramitoin tyydytetyksi. Kun sitten linjatöiden edistyessä täytyi myötäänsä muuttaa majaa, alkoi lakkasaavien kuljetuksesta olla suurempi vaiva kuin muista tavaroista. Mutta iloa ne varmaan monelle tuottivat, ja useana seuraavanakin vuonna Kiikka sai samanlaisia luottamustehtäviä, yksinpä Ahvenanmaalla linnoituksia hävitettäessä, jolloin hän ruokapulana aikana ilmajokiseen tapaan säilöi kananmunia tuhkalaatikkoihin.

Loppukesällä 1918 työmaa vaihtui. Oli lähdettävä osastoinsinöörinä Matkaselän—Suojärven rataa tutkimaan ja rakentamaan. Se oli sotarata niin kuin Tornion—Karunginkin, ja myös täällä tutkimus ja rakentaminen kävi yhtä rintaa. — Se ero oli silloiseen verraten, että töitä nyt valvoivat saksalaiset upseerit, eivät venäläiset, eikä mitään lahjapalkkioita suoritettu. Palkka tosin oli 1.700 markkaa kuussa, mutta inflatio jatkui. Tälläkin kertaa Kiikalla oli paras osasto, ensimmäinen Matkaselästä lukien.

Radan oli määrä valmistua yhtä nopeasti kuin aikanaan Karungin, mikä oli mahdotonta. Tämä oli pitempi ja vaikeampaa maastoa. Eivät suunnitelmat muutenkaan pitäneet. Heti alkuun lähdettäessä oli Matkaselän asema rakennettava toiseen kohtaan. Saksalaiset hermostuivat, vaikka piiri-insinöörinä oli hyvä mies, tuttavamme Väinö Rankka. Pian Kiikka pääsi Karungin-aikaiseen pikapyörävauhtiin. Ensimmäisiä isoja tehtäviä tällä radalla oli Matkaselän silta, joka rakennettiin kiilakivistä: nopeatekoinen ja halpa. — Kun Kiikka sitten oman liikkeen perustettuaan otti osaa Kymijoen siltakilpailuihin Kouvolassa, suunnitteli hän samanlaista kiilakiviholvisiltaa. Professori Hannelius sen häntä varten kauniisti piirsi. Työ joutui kuitenkin toiselle, eikä Kiikkaa lohduttanut se, että kilpailija betonisiltoineen kärsi melkoisen taloudellisen tappion.

Matkaselässä tuli sillan jälkeen suuri savimaaleikkaus, missä sattui tapaturma. Maa oli jäässä, sitä ammuttiin

sotasaalisdynamiiilla. Tämän laatu ei ollut moitteetonta, ja Kiikka useampaan kertaan varoitteli miehiään, että »Ampukaa, mutta ampukaa hiljaa!» Sattui sitten kerran, että osa panoksesta ei räjähtänyt. Tästä tietämättöminä miehet kävivät jäämaahan käsiksi hakuillaan, jolloin panoksen loppuosa räjähti ja sylki routaantuneita savenkappaleita vasten silmiä. Yksi mies kuoli ja monta haavoittui.

Toimitettiin ankara tutkimus. Vastuunalaisen insinöörin, Kiikan Antin, lähti käydä huonosti, kunnes samanlaisia tapauksia sattui viereiselläkin Hämekosken lohkolle. Todettiin sotasaalisdynamiiitti kelvottomaksi, otettiin käyttöön erikoisia varovaisuusmenetelmiä. Dynamiittipanokset asetettiin pahvitorveen, siihen pistettiin nalli tulilankoineen ja pahvitötterö pantiin routaantuneeseen maahan porattuun reikään...

Kaunista on Karjalan kunnilla. Pirttipohjan aseman takana olevan järven pohjoisrannalla oli komea hovi lehtokujineen, ja uusi rata tuli kulkemaan sen ja järvenrannan välistä. Tästä talosta löysi rakentajana myöhemmin tunnettu insinööri Aaro Kangasmaa neidon rouvakseen, sieltä Kiikka osti ruokatavaraa. Hän oli Kajaanissa työskennellessään loppukesällä 1918 mennyt uusiin naimisiin Turussa linnoitustyöaikanaan kohtaamansa korppoolaisen merikapteenintyttären Victoria Michelsonin kanssa, elettyään viitisen vuotta yksinäistä nuoremiehen elämää. Molemmat pojatkin — Taunon täyttäessä ensimmäisen ikävuotensa vuonna 1909 syntyi hänelle Osmoksi ristitty velimies — olivat tämän aikaa olleet toisten hoidossa.

Täällä Ruskealan pitäjässä, viitisen kilometriä Matkaselän asemalta, oli nyt Kiikkojen majapaikka Ivan Ratisen eli Iivana Julman entisessä kartanossa. Se oli harvinaisen vauras talo, jossa Iivana aikoinaan myös piti suurta sekatavarakauppaa. Perilliset sen sitten möivät Tohmajärven rikkaalle Eroselle, joka silloin luovutti vanhan tilansa kahdeksalla miljoonalla senaikuista rahaa. Aitoja pikku ruhtinaskuntia! — Tässä Ratisen entisessä kauppakartanossa

Kiikoilla oli käytettävänä kolme huonetta ja keittiö. Rakennukset olivat komeat, parhaiten pohjalaisten veroiset ja todella tuon vanhan talonpoikaiskuninkaan arvon mukaiset, jonka patriarkallisesta hovinpidosta ja väkevästä elämästä vanha kansa vielä muistaa monta tarinaa. Hänen jättivoimainen Paavo-poikansa luki Helsingin yliopistossa lääketiedettä ja ryhtyi sitten hierojaksi, ja Paavo Nurmi laskee osaltaan hänen ansiokseen pitkäaikaisen huippukuntonsa, urheilun historiassa ainutlaatuisen. Toista vuosikymmentä Paavo Ratinen nyt on Argentinassa työskennellyt.

Tämän uuden kotinsa Kiikka säästörahoillaan kalusti ja varusti — ja maaliskuussa 1919 tuli määräys lähteä Ahvenanmaalle hajoittamaan linnoituksia, joita hän pari vuotta aikaisemmin itse oli rakentanut. Mutta ensiksi hän sai hajoittaa oman kotinsa. Vain vaatelaukku otettiin mukaan, kaikki muu myytiin Eroselle seitsemällä tuhannella markalla. Kuvaavaa sen aikaiselle hintatasolle on, että hyvän grammofonin hinnaksi arvioitiin seitsemän markkaa.

RAKENTAMISTA JA REPIMISTÄ AHVENANMAALLA

Kerroimme yllä, miten Granit-yhtiön palvelukseen siirtynyt insinööri Arvo Lönnroth keväällä 1916 kävi Kiikan kanssa Pietarissa ja sitten sai hänet siirtymään valtion töistä sisaryhtiön Turun-konttoriin. Kiikka suostui ehdotukseen, tavattuun Granitin omistajan insinööri Gustaf Zittingin Viipurissa hotelli Andreassa. Palkka, 1.100 markkaa kuussa, oli kaksinkertainen valtion maksamaan verrattuna. Tornion—Karungin samoinkuin myöhemmin Matkaselän—Suojärven sotaratatöistä maksettiin normaalia enemmän, mutta sittenkin melkoista vähemmän kuin yksityisen palveluksessa.

Sopimus Zitting & Co:n kanssa tehtiin yhdeksi vuodeksi, alkaen lokakuun 1 päivästä 1916, jatkumaan sitten kolmen kuukauden irtisanomisajoin. Liike teki venäläisten laskuun Turun ja Ahvenanmaan saaristossa suuria linnoitustöitä, jotka käsittivät etupäässä vuorenlouhintaa, laituritöitä sekä betoni- ja kirvesmiehen töitä.

Ennen vallankumousta täällä vallitsi hyvä järjestys, ja keisarin nimipäivää vietettiin arvokkain juhlallisuuksin. Laivamatkat saarille olivat hauskoja, ruoka hyvää ja kapteenit mukavia poikia niin tyvenellä kuin hienossa tuulesakin. Talvisaikaan joskus jäätiiin päiväkausiksi jäihin.

Suuri työmaa Zittingillä oli Hiittisten saarella Han-

gosta länteen. Siellä rakennettiin 12 tuuman tykkien pattereita. Ne olivat valtavan suuria, tykin putki parisenkymmentä metriä pitkä, itse tykki siihen kuuluvine laitteineen ja varastoineen kuin pieni tehdas, johon ammuksot tuotiin rullavaunuilla ja nostureilla. Tykkejä suojaavat betonirakenteet olivat vastaavan kokoiset, kuutiosylissä niitä mitattiin. Tykkien edessä rintavarusteen suojaassa oli ammusvarastot sekä miehistösuojat.

Laajoja olivat työt. Oli rakennettava kaikki, mikä oli piirretty, ja piirtäähän voi melkein mitä tahansa. Vaatimukset olivat ankarat, tehtiin lujaa betonityötä, ja tampaamassa kuivaa »satsia» oli satoja matruuseja, sillä nykyajan sauvavibraattoreja ei vielä ollut käytännössä.

Hiittisissä Zittingillä oli hyvä päämestari, Henriksson nimeltään, komea kuin keisari. Hän suunnitteli betonikeskuksen, josta kahdet raiteet johtivat ylös korkealle patterikalliolle. Nostolaite teräsvaijerilla kiskoi ylöspäin kuormattua kippivaunua, toisen, tyhjän, mennessä vastapainona alas. Kerran sattui onnettomuus, täysi vaunu pääsi irti ja syöksyi jyrkkää mäkeä alas työmiehen päälle, hänet pahoin ruhjoen.

Patteriin kuului kaksi kaksoislavettia. Toinen oli saatu valmiiksi, ja tykillä jo kokeiltiin; valmis oli myös toisen perustus ja osa ylärakenteesta, kun puhkesi vallankumous. Kerenskij kuitenkin antoi jatkaa linnoitustöitä Suomessa, ja saksalaisia vakoojia pelättiin ja vainuttiin entistä enemmän.

Alettiin veljeillä venäläisten matruusien kanssa, vaihdettiin miestä väkevämpää kättä pitempään; mutta entistä pahemmin myös työmiehet ja matruusit kahakoivat saaren harvoista naisista, keittäjättäristä. Suomalaiset heittelivät räjähdysnalleja, joihin oli kiinnitetty tulilangan pätkä, matruusit ahdistelivat kivääreillään.

Kerenskin hallituksella oli rahavaikeuksia, eikä se kyennyt ajallansa töistä maksamaan. Zittingin tilitykset viivästyivät, ja työväki alkoi liikehtyä. Oli tulla revohka, jota ei

paljon parantanut Zittingin liikkeen seinäjuliste: »Palkkoja ei voida työväelle suorittaa, Venäjän kruunu ei anna rahaa».

Kirjelmissään Zittingille Kiikka viittasi työväen oikeutettuun tyytymättömyyteen, jotta siihen vetomalla olisi Venäjältä saatu nopeampia suorituksia. Mutta maksu viipyi. Työväki ja matruusit pitivät yhteisen kokouksen, tilannetta pohtien. Kiikka, tasainen mies, vältti toistaiseksi tuomion; sen sijaan päätettiin jostakin syystä antaa vakava varoitus insinööri Schantzille, joka toimi paikallisena työpäällikkönä.

Mutta mitä auttoivat varoitukset, kun rahaa ei kuulu-
nut?! Pidettiin toinen kokous, johon myös venäläiset upseerit osallistuivat, ja päätökseksi tuli, että »Zitting pitää hirttää». Zitting ei ollut mailla halmeilla, mutta häntä edusti sijaiskärsijänä Kiikan Antti. Tilanne näytti harmaalta, nuorankin noutamisesta jo puhuttiin. Armonaikaa sentään mitattiin kappale.

Svoboda puhkesi kukkaansa, eversti Ivanovillakin oli punainen solmuke rinnassa, ja kaikki näytti rauhoittuvan, kun Zitting sai Helsingistä hankituksi hiukan rahaa palkkoihin. Mutta pian vyöryi toinen kumouslaine, ja Trotskin asiamiesten kiihoittamat sotamiehet veivät upseerejaan Pietariin; sattui niinkin, että jo matkalla heidän valtasuoniansa avasivat.

Eversti Ivanov joutui joustavuudestaan huolimatta Venäjälle, trotskistien käsiin, mistä kuitenkin Arvo Lönnrothin onnistui hänet pelastaa sanomalla, että Ivanovilla oli Suomessa keskeneräisiä tilityksiä. Sama keino siis, jota käyttäen Väinö V. Salovaara v. 1918 pelastui saksalaisten lyhyestä tuomiosta. — Sääli olisikin Ivanovia ollut: taitava ja ahkera mies, kaiken lisäksi melkoinen keksijä. Hän se-
lienee kehittänyt käyttökelpoiseksi uuden, sittemmin laajalti tunnetun räjähdysaineen, kloraatin, jolla sitten muun muassa Inon patterit tuhottiin. Dynamiittia se ei sisällä, mutta sillä ammuttaessa tarvitaan toista dynamiitti-Nobelille läheistä ainetta, paloöljyä. — Myöhemmin Ivanov vielä

rakensii onnistuneen moottorikelkan, jollaisen sentään lie-
nee moni muukin keksaissut.

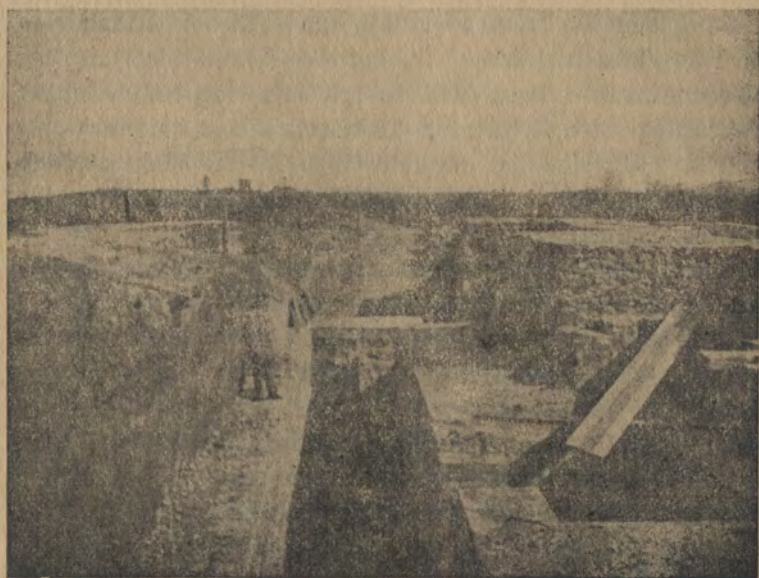
Tällä tavalla ei kuitenkaan voinut iät kaiket jatkua. Kerenskin miehet olivat huonoja maksajia, Zitting hävisi inflationkin johdosta, ja kun sitten työt supi loppuivat, lähti Kiikka keväällä 1918 jälleen valtionrautateiden palvelukseen, jonne hänet mielellään ottivat vastaan.

Tästä kaudesta Outokummun—Juojärven, Oulun—Nurmeksen sekä Matkaselän—Suojärven ratojen tutkimus- ja rakennustöineen on edellä kerrottu. Vuoden kuluttua, maaliskuun lopulla 1919 hän sai määräyksen takaisin Ahvenanmaalle johtamaan rakentamiensa linnoitusten hajoittamista, saaden tästä ikävästä työstä 1.700 markan suuruisen kuu-kauspalkan ynnä 24 markkaa päivärahaa. — Ei liene vaille mielenkiintoa tähän alkukielisenä jäljentää tuo historiallinen asiakirja.

F ö r o r d n a n d e :

Sedan Ministeriet för kommunikationsväsendet och allmänna arbetena i skrivelse av den 28 mars 1919 anbefallt Överstyrelsen för väg- och vattenbyggnaderna att utföra den mellan Finlands, Sveriges och Tysklands Regeringar överenskomna demoleringen av på Ålands öarna uppförda befästningar, till den del denna demolering ankommer å finska myndigheter, så förordnar Överstyrelsen härmed ingeniören Antti Kiikka till ledare av ovan sagda demoleringsarbete. För detta uppdrag tillägger Överstyrelsen ingeniören Kiikka ett månatligt arvode av 1.700 mark samt därtill ett dagtraktamente av 24 mark för varje dag arbetet varar ävensom ersättning för resan från hans nuvarande stationsort till Åland och därifrån åter enligt IV klassen i gällande resereglemente. Helsingfors, den 29 mars 1919.

Asiakirjan olivat allekirjoittaneet ylijohtaja Karl Snellman, yli-insinööri Otto Fr. Nyberg sekä kolme muuta hen-

Ahvenanmaan linnoitusten hävittämistä v. 1919

kilöä, virasto kun muiden ylihallitustemme tapaan oli kollegialinen.

Myös seuraava päivä, maaliskuun 30 v. 1919, sattui olemaan Talvitien perheelle kohtalokas: silloin sortui espanjantautiin Kiikan sisar Olga Maria, ja kuukautta myöhemmin myös Saimi Sofia, ikäjärjestyksessä sisarusparven neljäs ja kuudes. — Ja vielä yhteensattuma: Saimi Sofian hautauspäivänä kätkettiin maan poveen myös Antti Kiikan koulu-, urheilu- ja polyteekkitoveri, ilmajokinen Siperiankävijä Matti Mattila eli Rantama, niinikään espanjantautiin kuollut . . .

Ahvenanmaan linnoitusten hajoittamista eli demolointia valvoivat kenraali Schauman ja eversti Grönlund, Kiikan apulaisena toimi insinööri Harald Majeovski, kaikki jo vainajia. Näin tämän historiallisen työn monet muistiin merkitsemättömät periaatteet ja yksityiskohdat ovat enää yksistään Kiikan muistin varassa, mikäli niitä eivät tunne sen aikaiset, vielä kenties elävät rakennusmestarit.

Demolointi oli jaettu alueittain suomalaisten, saksalaisten ja ruotsalaisten kesken. Suomalaisille kuului laajin alue, Ahvenanmaan itäosat. Oli määrä räjäyttämällä hajoittaa linnakkeet siten, että aina jokin seinän osa tai nurkkaus säilyisi muistoksi ja matkailijoiden nähtäväksi, samaten kuin aikanaan oli hajoitettu Bomarsundin linna. Saksalaisilla oli pienempi alue, ja heillä oli urakoitsija tällaistakin työtä suorittamassa, muuan Ludwig Lange Hannoverista. Hänen töitään valvoi lähinnä eräs saksalainen majuri, josta Langen insinöörit eivät pitäneet, sillä vaikka urakoitsija suomalaisten käsityksen mukaan teki hyvää ja täsmällistä työtä, olisi valvoja vaatinut vielä tarkempaa. Kerrankin kun urakoitsija oli purkanut tykin ja huolellisesti lajitellut sen osat, oli majuri tiukannut, että joitakin ruuveja oli hävinnyt. Kärsivällisyytensä menettänyt Langen edustaja antoi silloin ymmärtää, että korkeintaan herra majurin omasta päästä . . .

Tämä saksalaisurakka lienee ollut jonkinlainen laskutyö-

urakka. Toinenkin urakoitsija heillä toimi, nimittäin kaapelien merestä nostaja. Näitä oli siellä suuri paljous ristiin rastiin saarten välillä. Tätä kaapelinnostajainsinööriä suomalaiset nimittivät Kabel-Mülleriksi. Hän suoritti myös tutkimuksia siitä, miten kauan kaapeli säilyy minkinlaisessa pohjakerrostumassa. Hänellä oli laivassaan iso kasa metrin pituisia kaapelinpätkiä, ja jokaisessa lappu kirjoituksineen: »Mutapohja», »Hiekkapohja», »Karikko», jne. Tarkastustilaisuuksissa, joissa aina oli läsnä sekakomitea kokonaisuudessaan ja eri maiden hävitystöiden ylimmät johtajat, Müller piti hänen töitään tarkastettaessa esitelmiä tutkimustensa tuloksista.

Saksalaiset tekivät melko perusteellista ja tapansa mukaan järjestelmällistä hävitystyötä. Yllämainittuun sekakomiteaan, jonka jäsenet kaikki olivat sotilaita, kuului saksalaisten puolesta amiraali merisotakapteeninsa kanssa. Saksalainen urakoitsija valitti suomalaisille, ettei hänen ollut vielä milloinkaan tarvinnut tehdä tuollaista tolkutonta hävitystyötä, vanhaa vain oli joskus uuden tieltä purkanut.

Länsiahvenanmaa oli jätetty ruotsalaisille. Heikäläisiä oli tarkastuskomiteassa kenraali, kapteeni ja luutnantti. Riikin miehet tekivät kaikkein perinpohjaisinta työtä, niin että valitettiin heidän tahtovan paikoitellen kiskoa maise-mankin juurineen ylös kalliopohjasta! Mutta hyvässä pohjoismaisessa sovussa ja yhteistyössä silti oltiin, ja osoittipa aikansa tulevaisuus naapurusten sopusuhteen merkityksen. Ellemme Ahvenanmaalla, niin saimmehan vihdoin toisen maailmansodan vaiheissa kiitollisuudenvelkaamme suoritella.

Kiikat asuivat ensin lähellä Föglötä Granbodan saarella, pari kilometriä Degerbyn suuresta satamapaikasta olevassa venäläisten entisessä kasarmirakennuksessa. Heillä oli asuinhuoneen lisäksi käytettävänä iso keittiö ja avo-tilpola, josta oli ihana näköala merelle.

Kevät oli kaunis ja kaikki näytti hyvältä, mutta jo seuraavana päivänä tuli majan muutto. Kasarmi oli iso, kyl-

milleen jätetty, ainoastaan tuota Kiikan käyttöön luovutettua päätä oli lämmitetty, siinä kun oli asunut väliaikainen vahti. Sinne lämpimään olivat kerääntyneet kasarmin kaikki torakat, täyttäen vuoteet ja keittiönkuvunkin. Kiikkosten oli äkkiä muutettava viereiseen, pienempään rakennukseen, joka oli välillä ollut kylmillä ja jossa oli asunut venäläisiä upseereja; se oli kaikin puolin siisti.

Granbodasta tuli sitten muutto Prestön saarelle vastapäätä Bomarsundia. — Prestölläkin on historiansa. Siellä oli venäläisten vanha, Bomarsundin aikainen iso hautuuma sinne johtavine leveine, metsittyneine teineen, jollaisia on muuallakin tällä kauniilla saarella muistona Oolannin sotaa edeltäneeltä ajalta. Siellä oli myös venäläisten suuri radioasema, josta ensimmäisen maailmansodan aikana oltiin suorassa yhteydessä Odessaan. Oli useita viidenkymmenen metrin korkuisia, teräsvaijerien pystyssä pitämiä puumastoja, pyöreistä valtahirsistä höylättyjä ja maalattuja, lahopaikkojakin niissä jo oli. Nämä piti ehjinä kaataa. Kevättalvella 1918 siellä oli Uudenkaupungin joukko kahakoinut.

Täällä Kiikat asuivat pienessä rakennuksessa lähellä rantaa koko Ahvenanmaalla viettämänsä loppuajan. Olo ei loisteliasta ollut, kaikki huonekalut laudoista kyhättyjä. Sitä kauniimpi oli luonto. Molemmat pikkupojat elivät vapaudessaan kuin paratiisissa, tappoivat käärmeitä, joita eivät osanneet pelätä, ja onkivat kotilaiturilta kalasyötillä suuria ahvenia. Isä oli mukana, milloin töiltä jouti. Ei puuttunut muutakaan seuraa, insinööri Majeovski rouvineen asui viereisessä rakennuksessa.

Vastapäätä Prestön laituria, kapean salmen takana ovat Bomarsundin vanhat linnanrauniot villiintyneine omenapuihin. Täällä oli Kiikan käytettävänä valtion Opel, jolla oli kiintoisaa kierrellä Ahvenan mannerta töitä tarkastamassa ja samalla sen nähtävyyksiin ja kansaan tutustumassa. Merimatkoja varten oli varattu pieni valtion höyrypursi, joka myös oli ahkerassa käytössä. Kerran sattui

Lumparnin selällä niin ankara myrsky, että oli palattava Prestöhön.

Saarelaisten kanssa elettiin sulassa sovussa, vaikkeivät he oikein hyväksyneet mantereen miesten iskulausetta, joka päättyi sanoihin »... ja Oolanti niin kuin se on!» — Vähäinen välikohtaus vain sattui, jolle asiatta yritettiin antaa poliittinen väritys.

Kiikan alaisena palveli muuan varastomies, joka joutui huolimattomuutensa vuoksi eroamaan. Silloin hän anasti tuosta valtion autosta magneton ja möi sen. Kun teko tuli ilmi, lähti hän pakenemaan kalastajamoottorilla, mutta elokuvavauhtia kulkeva valtion höyrylaiva tavoitti hänet ja luovutti poliisin haltuun.

Nyt entinen varastomies lähetti kauniin siskonsa Kiikan luo sopimaan, mutta tämä antoi asian kulkea laillista menoansa. Se oli esillä Kastelholman välikäräjillä, jossa Kiikka ja Majeovski edustivat valtiota. Syytetyllä oli opin-käynyt maarianhiminalainen asianajaja, joka yritti tehdä varkaudesta poliittisen jutun. Kiikka oli muka Ahvenanmaan teitä ajellessaan pelotellut saarelaisten hevosta, joten asiallisesti katsoen oli hyvä, että auto magneton kadottua joutui seisomaan... Ja sitten Kiikka oli työssä käyttänyt punakaartilaisia: oli näet lähetetty punaisia vankeja valtion työmaalle. Syytetty sitä vastoin oli oolantilainen patriotti, oli ottanut osaa punakapinan kukistamiseen. Teko ei kerta kaikkiaan ollut varkaus, vaan poliittinen toimenpide. Eikä se ainakaan murtovarkaus ollut, sillä vaikka auto oli lukitujen ovien takana, oli syytetty poliitikko särkemättä lukkoa saanut ne väännettyä sen verran auki, että pääsi siitä ryömimään sisään ja ulos.

Syytetty tuomittin lievimpään lain sallimaan rangaistukseen, taisi olla ehdonalaiseen. — »Siihen asia päättyi ja saikin päättyä», muistelee Kiikka tuota vesilasimyrskyä.

Oli surumielistä hävittää lujia linnoituksia, joita itse oli muutama vuosi aikaisemmin ollut rakentamassa. Valtion höyrypurressa edettiin saarelta toiselle käyttäen karttaa,

jossa oli venäläiset peitenimet. Näin demoloitiin Zittingin yhtiön Ahvenan mantereelle sekä Köökariin ja muillekin Ahvenan saarille venäläisten lukuun rakentamat varustukset. Mutta Hiittisiin, Utöhön ynnä muuallekin tehdyt saivat jäädä, sillä kansainvälinen hävityssopimus koski ainoastaan Ahvenanmaata ja sen puolueettomuutta. Yksi 12 tuuman tykki vain sittemmin siirrettiin Hiittisistä Inoon, josta se jälleen Tarton rauhan jälkeen kuljetettiin pois, kun Kiikan tuleva virkaveli ja kilpailija, rakennusmestari K. V. Sten sai urakalle sotilasrakennusten siirron Inosta Terijoelle. — Mutta tämä kuuluu jo myöhempään kauteen, jota seuraavassa käymme kuvaamaan.

VIIPURISSA

Ahvenanmaan linnoitusten repimistöiden päätyttyä syksyllä 1919 Antti Kiikka jätti toisen ja viimeisen kerran valtion varman mutta niukan leivän. Häntä tosin odotti vanha työmaa Matkaselän—Suojärven rautatierakennuksella, jonne häntä pyydettiin osastoinsinööriksi Hämekosken lohkolle, sieltä kun insinööri Arvi Oksala oli lähtenyt yksityiseen toimeen Jänisjärven uittopäälliköksi; mutta Kiikka seurasi hänen esimerkkiään, siirtyen väljemmille ja vaarallisemmille vesille.

Ahvenanmaalta palattua Kiikat poikkesivat Turun appeleen, asioita harkitsemaan. Inflatio oli hyvässä vauhdissa, kaikki kävi päivä päivältä kalliimmaksi, eikä valtio katsonut voivansa maksaa Kiikan pyytämää puolenkolmatta tuhannen markan kuukauspalkkaa. Kun hänen rouvansakin oli kyllästynyt alituisen muuttamiseen, kieltäytyi hän Hämekosken paikasta ja päätti antautua liikealalle, josta jo oli hiukan kokemusta.

Alussa ei ollut tietoa siitä, mikä nyt tulisi eteen. Hän matkusti ensin Helsinkiin. Junassa tuttavat liikemiehet valittivat sikurin puuttetta, ja kun tehdas olisi suhteellisen halpa rakentaa sekä yksinkertainen hoitaa, arveli Kiikka, että tämä ala sopisi hänelle yhtä hyvin kuin jokin toinenkin. Nähdessään seuraavana yönä Helsingin matkustajakodissa unta, miten hän ongella veteli suuria kaloja, hän piti

sitä hyvänä enteenä ja suuntasi katseensa Viipuriin, missä oli ulottuvilla Itäsuomen suuri menekkialue.

Tuumasta toimeen, tuleva tehtailija tilasi sikuritehtaan piirustukset viidellätuhanella markalla ja jatkoi matkaansa Viipuriin. Täällä hän suoraa päätä asemalta paineli Kulmakahvilaan. Hän tapasi siellä sattumalta opintotoverinsa, insinööri Erkki Makkosen, jolla Weljekset Peusa & Kumpp. Osakeyhtiön toisena johtajana jo oli tukeva jaloissa Karjalan talouselämässä, missä hänen merkityksensä yhä kasvoi. Makkonen totesi suunnitelman sopivan mainiosti. Kun tulokas vielä oli esittänyt laskelmansa Jonas Peusallekin, lyötiin asia lukkoon.

Weljekset Peusa & Kumpp. Oy ja Kiiikka rakensivat tehtaahan yhdessä siten, että Kiiikka johti rakennustyöt ja kustannukset pantiin tasan. Rahat Kiiikka lainasi kotipitäjästään Juho-veljensä avulla. Peusat rahoittivat yksin raaka-aineen oston ja möivät valmiin tuotteen kauppiaille, saaden näistä molemmista tehtävistään kohtuullisen palkkion. Voitto jaettiin tasan, eikä Kiiikka, tehtaahan teknillinen johtaja, alussa muuta palkkaa saanutkaan.

Tärkeä paikkakysymys ratkesi helposti. Peusat olivat kolme vuotta aikaisemmin ostaneet mylläri H. Bauerin Tienhaaraan rakentaman suuren myllylaitoksen, ja täällä, miltei itse ratapihassa maantien ja raiteen välissä, oli Bauerilla vielä iso kaksikerroksinen makasiini. Se oli valtion maalla, mutta paikka erinomainen, kun sai raaka-aineen mukavasti, ja valmis tavara kuormattiin rautatievaunuun suoraan tehtaahan ovelta. Makasiini ostettiin, ja toiminimeksi tuli Tienhaaran Sikuritehdas O.Y.

Kiiikka kävi heti töihin. Makasiini jaettiin väliseinillä, ja osa siitä eristettiin lämmön pitäväksi. Johdettiin sähkövirta, valmistettiin piirustusten mukaan uudenaikainen uuni sekä elevaattori ja muut laitteet. Joten kuten saatiin kaikki mahdumaan, höyrytyshuone, mestarin putka, työläisten pukeutumishuone ja niin edelleen.

Oli hauskaa aikaa, työn tahti pikapyöräilystä ja Karun-

gin hullunmyllyn ajoilta tuttua. Samalla kun rakennettiin, tilattiin jo raaka-ainetta, jotta päästäisiin heti aloittamaan. Yöt piti asua Viipurissa, josta aamuisin ensimmäisessä junassa Tienhaaraan.

Sisustustyöt aloitettiin marraskuussa 1919. Tehdas valmistui helmikuussa 1920 ja alkoi heti toimia. Raaka-aineena käytettiin parasta saatavissa olevaa, hollantilaista, belgialaista ja tanskalaista kuivattua sikurijuurta, joka talvella tuli laivoilla Hangon, Helsingin ja Kotkan kautta. Haluten solmia suoria liikesuhteita Kiikka kerran itse kävi Tallinnassa ostamassa raakasikuria, mutta virolainen osoitautui liian pieneksi, jota on vaikeampi paahattaa.

Vuosituotanto oli alussa 600 tonnia, ja Kiikka halusi turvata menekkinsä ja hintansa, vaikka hänellä olikin oma laaja markkina-alueensa ja Peusan suhteet tukenaan. Kun SOK ja Paulig samoihin aikoihin varustautuivat kilpailemaan tällä alalla, yritti Kiikka saada aikaan hintasopimusta Pietarsaaren sikuritehtaan kanssa, jonka tuotanto oli melkoista suurempi, mutta koneet osaksi vanhanaikaiset. Pietarsaarelaiset kuitenkin torjuivat sopimuksen teon tulokkaan kanssa, ja tämä sai valmistautua yksin taistelemaan uudella alallaan. Tuotteen nimeksi pantiin Parasta Riga Sikuria, koska Riika oli vanhastaan tunnettu hyvästä sikuristaan. Raaka-aine ja nimi olivat ulkomaiset, työ ja sininen pakkaus aitoa ja omaa.

Maailmansodan päätyttyä vallitsi yleinen tavarankäytön nälkä, elettiin haussen aikaa ja valmistaa sai melkein mitä tahansa, kaikki meni kaupan. Tienhaaran sikuritehdas tuotti jo ensimmäisenä toimivuotenaan takaisin perustamiskustannukset, ja niiden lisäksi Kiikka sai Peusalta »nätiin shekin». Viipuriin muuttanut Vaasan aikainen voimistelunopettaja Pekka Roihakin ehdotti, että »Eks sie vakkuuta henkiäs?!» — Niin että kaikesta päättäen se tiesi hyvää, tuo Helsingin matkustajakodissa näytetty uni.

Toisenakin vuonna tehdas tuotti kohtuullisen voiton, ja vielä kolmaskin kannatti, mutta sitten alkoi lamakausi. Me-

nekki, joka alussa oli ollut niin hyvä, että tukkukauppiaat ilman muuta ottivat koko tuotannon, supistui, ja tehdas kävi enää vain kolme kuukautta vuodessa, eikä kaksitoista niin kuin alussa. Tavaralan laatu tosin vain paranee varastossa, joten tuotteen nimi ei kärsinyt. Kiikka sai tästä lähtien vakinaista palkkaakin, tuhat markkaa kuussa. Ei hän silti enää ennättänyt tehtaalla joka päivä käydä, niin kuin alussa, sillä hän oli hankkinut itselleen toisiakin tehtäviä, jotka yhä enemmän huomiota vaativat.

Kun Peusat aikaa myöten yrityksiään keskittivät, tarjosivat he Kiikalle sikuritehtaan toistakin puolta, mutta hän ei halunnut enää sijoittaa varojaan tähän valmiiseen yritykseen. Sen sijaan hän suunnitteli teollisen toimintansa laajentamista uusille aloille, aikoen perustaa eräitä kysytyjä kulutustavaroita tuottavia tehtaita tai korkkimattotehtaan. Viimeksimainittua, rakennusmiehelle tärkeätä alaa hän huolellisesti tutki ystävänsä Makkosen kanssa, mutta he havaitsivat sen liian isoksi teollisuudeksi meidän oloissamme. Juutikankaan ja korkin lisäksi siinä tarvitaan suuret määrät kallista öljyä, jonka täytyy hapatakseen olla kauan aikaa varastossa.

Seitsemän vuotta sikuritehdas toimi, kun Peusat kysymättä sen möivät Tienhaarassa olevan vanhanaikaisen valsimyllynsä mukana. Osakekirjoja ei ollut, Kiikka sai lehdestä lukea tehtaansa myynnistä. Hyvä niinkin. Sen tuotteella oli hyvä nimi kautta Itäsuomen, niin että uusi yhtiö, jota varten Mikko Uosukainen sen oli Peusoilta ostanut, toimi edelleen hyvällä menestyksellä, kunnes tehdas talvisodassa paloi poroksi. Jonas Peusa siirtyi Helsinkiin viljakauppiaksi, tunnetun Morduchin kumppaniksi. Ja Kiikka oli sillä välin perustanut tai hankkinut muita, suurempia yrityksiä.

Vuoden 1921 alussa hän yhdessä kahden viipurilaisen rakennusmestarin, Kalle Massisen ja Heikki Kalixtus Paaivilaisen kanssa perusti Rakennusosakeyhtiö Pyramidin 200.000 markan osakepääomalla. Valtioneuvosto hyväksyi

Insinööri Antti Kiiikka

Ministeri Erkki Makkonen

Rak. mest. Kalle Massinen

Rak. mest. Heikki Paavilainen

Rakennus Oy Pyramidin perustajat

yhtiöjärjestyksen maaliskuun 9 p., ja lauantaina saman maaliskuun 26 p. pidettiin perustava kokous Viipurissa Brähenkadun 2:ssa. Neljäntenä osakkaana oli insinööri Erkki Makkonen, joka ministerinä toimiessaan ei virallisesti ottanut osaa yhtiön johtoon. Nimellisesti omisti Massinen noita tuhannen markan osakkeita 80, Paavilainen 70 ja Kiikka 50 kappaletta. — Konttorihuoneisto saatiin Massisen talosta Pietarinkatu 15.

Massinen oli Kiikkaa kahdeksan vuotta vanhempi, muurarin poika Nastolasta ja jämerä hämäläinen. Hän oli urakoitsijana hankkinut melkoisen omaisuuden, jonka sijoitti taloon Viipurissa sekä useihin tehtaisiin ja yhtiöihin. Pyramidin perustamisen aikoina hän mm. oli Tienhaaran kattohuopatehtaan omistaja ja johtaja, ja hankki muutamia vuosia myöhemmin sen sijaan Viipurin Tupakka Oy:n osakeenemmistön, toimien sen johtajana vuosikymmenen ajan. Hän oli aikoinaan Viipurin ja ehkä koko Karjalan huomattavin rakentaja sekä Suomen Rakennusmestariiliiton kunniajäsen, mutta kärsi sitten monimiljoonatappioita mm. takuusitoumustensa takia.

Myös rakennusmestari Paavilainen, seitsemän vuotta Kiikkaa vanhempi, oli tunnettu mies. Hän oli rakentanut suuren Halilan parantolan. Hän oli osakkaana ja johtajana myös Sorvalin Saha Oy:ssä Viipurissa. Pyramidista luovuttuaan hän alkoi urakoida ammattiveljensä Erkki Virtasen toverina. Tämän kauden töitä ovat Valkjärven suuret kasarmit ja Suomalaisen Säästöpankin talo Viipurissa. Nämä työt eivät olleet taloudellisesti kannattavia. — Paavilainen on sittemmin toiminut Alkon liikkeessä Helsingissä ja sen Jyväskylän myymälän johtajana, ja hiukan taas urakoitkin.

Pyramid-yhtiön neljännesvuosisataiseen historiaan liittyy Antti Kiikan elämäntyön täyteläisin kausi.

Sotapalon tuhattua Viipurissa yhtiön arkiston, täytyy sen ääripiirteiden kuvaajan tyytyä muuhun aineistoon ja muistitietoon. Ellei tässä entisöimisessä jokainen kivi koh-

dalleen satukaan, muodostuu tämä kirjoitelma ehkä sen sijaan hivenen persoonallisemmaksi.

Pyramidin kaltaisen rakentajanyrityksen ulkonaiset tulokset ovat kaikkien nähtävissä. Ennen kuin käymme niitä esittämään, on syytä luoda silmäys yhtiön sisäiseen historiaan.

Jo toisen toimintavuoden lopulla, johtokunnan kokouksessa lokakuun 4 p. 1922, suunniteltiin toiminnan ulottamista laajemmille markkinoille: »Päätettiin yhdellä kolmanneksella liittyä siihen Moskovassa toimivaan rakennusyhtiöön, jonka insinööri Manner ja Weljekset Peusa & Kumpp. Oy. ovat päättäneet perustaa, ja jonka osakepääomaksi on ajateltu 500.000: — markkaa». Hanke kuitenkin raukesi.

Kun seuraavana vuonna Pyramidin osakepääoma korotettiin kaksinkertaiseksi, 400.000 markkaan — Kauppa- ja teollisuusministeriö hyväksyi sen 25. 7. 1923 — oli jo insinööri Makkonen virallisesti mukana. Korotetusta osakepääomasta oli hänellä sekä kolmella perustajaosakkaalla kullakin 97 osaketta, minkä lisäksi viidenneksi oli tullut Viipurin kaupungininsinöörinä (1918—1928) ja sittemmin Constructor-yhtiön toimitusjohtajana (1935—) ynnä hyvänä viuluniekkanakin tunnettu insinööri Bruno J. Stenberg 12 osakkeen omistajana.

Vielä saman vuoden lopulla, joulukuun 12 p. 1923, päätettiin uudemman kerran kahdentaa osakepääoma, joten se vuonna 1924 oli 800.000 markkaa. Kun kuitenkin viimeksimainittu vuosi oli nuorelle yhtiölle hyvin raskas, erikoisesti myöhemmin selostettavan Kaltimon siltaurakan johdosta, ja vuosivoitto oli huvennut mitättömiin, vetäytyivät toiset osakkaat vähitellen yhtiöstä luovuttaen osakkeensa Kiikalle, jolle tämä yhtiön vastoinikäyminen lopulta koitui henkilökohtaiseksi eduksi. Vielä ylimääräisessä yhtiökokouksessa 4. 9. 1924 oli Massisella ja Paavilaisella kumpaisella-kin 194 osaketta, vastaten Kiikan 387; Makkosella oli enää vain 1, ja samassa kokouksessa hän luovutti Kiikalle johto-

kunnan puheenjohtajan toimen, jota oli hoitanut vain puolen vuotta, eli vuosikokouksesta 18. 3. 1924 lähtien.

Seuraavana vuonna, 1925, myös Massinen ja Paavilainen möivät osakkeensa Kiikalle. Kun heidän esimerkkiään siten noudatti Stenberg, on Pyramid siitä pitäen ollut Kiikan yksinomaisuutta. Alkuvaikeudet voitettuaan se tasaisesti edistyi, niin että joulukuun 22 p. 1928 jälleen voitiin päättää osakepääoma korotettavaksi, tällä kertaa 800.000 markasta 2 miljoonaan, ottamalla vararahastosta 800.000 sekä voittovaroista 400.000 markkaa.

»Joka säästää saadessansa . . .». Koitti laskukausi, monet vanhat ja vakavina pidetyt liikkeet tekivät vararikon tai joutuivat pankkien valvontaan. Pyramid, jonka voitto v. 1932 laski alle 100.000, käytti varatut reservinsä, ja vuodelta 1933 sen oli pakko merkitä kirjoihinsa lähes 700.000 markan tappio. Hyvässä painolastissa oleva pursi kallisteli, mutta ei kaatunut, ja seuraavana vuonna, 1934, tarvitsi ottaa kirjoihin ainoastaan noin 50.000 markan tappio. Sitteen alkoi taas tulla voittoa, hiljaisesti heilahdellen puoleen miljoonaan markkaan ja siitä yli, toiselle miljoonalle vuosilta 1941 ja 1943, sekä alun kolmannelle miljoonalle vuodelta 1944. Viimeksimainituissa voitonnumeroissa on kuitenkin jo alkavalla inflatiolla osansa. Vuonna 1945 oli voittoa vain puoli miljoonaa.

Yleissilmäyksen helpottamiseksi esitetään seuraavassa Pyramid-yhtiön vuosivoitot, vastaavasti vuositappiot sekä osingonjakoprosentit koko ajalta yhtenäisenä taulukkona. Tällöin on huomattava, että tilinpäätöksissä yleensä on »loivennettu suhdannekäyrää, käyttämällä varattuja, näkyvättömiä reservejä sekä venyttämällä tilannetta, kun esimerkiksi epäedullisen työn jatkuessa kirjat on jätetty siltä osalta päättämättä, joten mahdollinen tappio siirtyy toistaiseksi».

Rakennusosakeyhtiö Pyramid

Vuosi	Voitto mmk	Osinko %	Vuosi	Voitto mmk	Osinko %
1921	0,142	—	1933	tappio 0,697	—
1922	0,167	20	1934	» ' 0,052	—
1923	0,453	15	1935	0,118	—
1924	0,048	—	1936	0,525	—
1925	0,056	—	1937	0,260	—
1926	0,548	20	1938	0,610	—
1927	0,401	20	1939	0,767	—
1928	0,340	10	1940	0,704	—
1929	0,164	—	1941	1,231	—
1930	0,121	—	1942	0,344	—
1931	0,180	—	1943	1,215	—
1932	0,076	—	1944	2,135	—
			1945	0,504	—

Pyramidin yhteyteen Kiikka suunnitteli ajanmukaista lämpö- ja vesijohtoliikettä, jollaisen hän v. 1924 perustikin O.Y. Hydro A.B:n nimisenä 300.000 markan osakepääomin. Osakkeita jaettiin Pyramid-yhtiön osakkaille ja Hydron tulevalle toimitusjohtajalle. Johtokunnan muodostivat Kiikka, Makkonen ja Massinen, varajäsenenä Stenberg ja Paavilainen.

Kiikka ei ennättänyt laajenevaa toimintaa yksinensä hoitaa tai edes johtaa. Oli saatava Hydrolle pätevä toimitusjohtaja. Riippuhan liikealallakin lopulta kaikki miehestä, ja apulaisten valinta on yhtä ratkaisevaa kuin millä muulla alalla tahansa, sitä tärkeämpi, mitä laajemmista asioista on kysymys. Hydron ensimmäiseksi toimitusjohtajaksi otettiin diplomi-insinööri, vöyriäinen Johan Ollus. Aito professorityyppi, työssään tarkka ja huolellinen, luotti kenties liikaakin laskelmiin ja rahasäästöä ajatellen putkien mitoituksissa tyytyi niiden teoreettisesti laskettuihin läpimittoihin ottamatta huomioon, että ne valmistuksen epäta-saisuuksien vuoksi eivät aina joka kohdassa ilmoitettuja

mittoja täyttäneet, jolloin saattoi tapahtua, että johto liian ahtaana oli uusittava. Kallista säästämistä.

Liike menestyi hyvin. Paitsi Pyramidin rakennustöihin se asenti johdot moniin muihinkin suuriin rakennuksiin. Sen v. 1928 valmistamat Valkjärven kasarmien keskuslämmityslaitteet sekä vesijohto- ja viemäriverkko olivat aikanaan suurin tämän alan urakkatyö maassamme, tehden yli 8 miljoonaa markkaa. Ulkopuoliset lokaviemärijohdot likaveden puhdistuslaitteineen annettiin alaurakoitsijalle, Yleiselle Insinööritoimistolle, suoritettaviksi Hydron vastuulla.

Olluksen ostettua osan helsinkiläisestä Vesi ja Lämpönimisestä liikkeestä, Hydron toimitusjohtajaksi otettiin Tampereen teknillisen opiston käynyt insinööri Ranttila, innokas metsänkävijä ja kalastaja sekä erikoisen hyvä ammattimies, hänkin jo vainaja, niin kuin hänen edeltäjänsä Ollus. Päinvastoin kuin tämä hän käytti mieluummin jonkin verran runsaammin mitoitettuja putkia, mikä tosin tulee vähän kalliimmaksi, mutta takaa riittävän väljyyden ja rakennuttajan tyytyväisyyden.

Hydrolla oli jatkuvasti hyvä nimi ja riittävä määrä kannattavia töitä. Kiikan varovaisuudesta huolimatta yhtiö niiden mukana itsekkin paisui, ja sen varastojen arvo kohosi vähitellen miljooniin markkoihin. Sen palveluksessa oli kaksi insinööriä ja iso henkilökunta, monet korkeapalkkaisia. Tasaisina aikoina tällainen kehitys oli täysin normaali, mutta rakennusalalla heilahtelut ovat herkemmit kuin muualla, ja 1930-luvun lamakauden alkaessa Kiikka käsitti sen voivan käydä kohtalokkaaksi Hydron kaltaiselle pienellä pääomalla perustetulle liikkeelle. Sen vuoksi Kiikka ajoissa möi sen enimmäkseen työkalut ja koneet sekä pääosan silloin noin 1 1/2 miljoonan arvoisesta varastosta helsinkiläiselle Huber-yhtiölle yhdellä miljoonalla markalla. Osa työkalustoa kuitenkin jätettiin Pyramidin toiselle sisarliikkeelle, Kiikan v. 1926 ostamalle Lennart Holmberg-yhtiölle. Edelleen sovittiin, että Pyramid vastedes tilaisi putkityöt Huberilta käypiin hintoihin. — Aikojen taas tasaannuttua

Kiikka oli aikeissa Hydron tilalle ostaa rakennusmestari Kalle Ketosen perustaman viipurilaisen Putkityö-yhtiön osake-enemmistön, mutta Starckjohann Oy, suuri putkien myyjä, ennätti ennen, jolloin Kiikka pitkien neuvottelujen jälkeen heille möi hankkimansa osake-erän vähäisellä tappiolla.

Pari vuotta Hydron perustamisen jälkeen Kiikka hankki toisen yhtiön osakekannan, Lennart Holmberg A.B:n, joka valmisti sementtituotteita sekä Karhu-merkkisiä jauhomylyjä ja myllynkiviä; aikaisemmin se myös oli harjoittanut rakennustoimintaa.

Tämäkin oli viipurilainen perheyhtiö, vuonna 1908 perustettu. Osake-enemmistö oli L. Holmberg-puolisoilla, muut osakkaat olivat etupäässä Viipurin ruotsalaisia. Myös usein mainittu Erkki Makkonen oli mukana sekä osakkaana että johtokunnan jäsenenä. Vuonna 1926 osakepääoma korotettiin 600.000 markasta 700.000:een, ja saman vuoden joulukuussa Makkonen hankki Kiikalle kaksinkertaisesta nimellishinnasta yli kaksi kolmasosaa kaikista osakkeista, pitäen itse loput, jotka nekin piakkoin luovutti Kiikalle.

Yhtiöllä oli hyvä asiakaspiiri ja se omisti v. 1917 Uudenkirkon pitäjän Inon kylästä ostamansa 10 1/2 hehtaarin alan parasta rakennushiekkamaata, jota aiottiin viedä Pietariin. — Mutta asioita oli hoidettu liian patriarkalliseen tapaan, ja Kiikka alkoi niitä järjestellä. Hänen Ilmari-veljensä suorittamassa tilientarkastuksessa kävi ilmi, ettei kaikista maksetuista työpalkoista ollut todisteita, minkä lisäksi tulopuolenkin tarkkailu oli laiminlyöty, ja muiden väärinkäyttöjen lisäksi todettiin suoranaisia kavalluksia. Myös varastokirjanpito oli kokonaan laiminlyöty, ja muu kirjanpito puutteellista. Sittenkuin Holmberg oli korvannut noista alaistensa tekemistä kavalluksista noin puolet, myönnettiin hänelle ja johtokunnalle vastuuvapaus, ja Kiikka otti asioiden nimellisenkin hoidon omiin käsiinsä. Edellisellä toimitusjohtajalla, Holmbergilla itsellään, oli ollut 100.000 mar-

kan vuosipalkka ynnä vapaa asunto, valo ja lämpö, Kiikka tyytyi 6.000 markan vuosipalkkaan, joka vasta keväällä 1930 korotettiin 12.000 markkaan. Muutenkin yhtiön asioita ja kirjoja perattiin ja kohennettiin. Myllynkiviosasto oli ollut aivan rempallaan, ja Kiikka jo ajatteli sen lopettamista. Mutta kun myllynkivivarastosta ja kirjoista oli poistettu »sudet», alkoi sekin olla Kiikan muiden yritysten tasalla.

Ensimmäisiä merkkejä uudistamisesta oli se, että vuosivoiton 1926 oltua n. 103.000 markkaa 10 prosentin osinkoineen, se v. 1927 oli vain 59.000, jolloin ei osinkoakaan jaettu, mutta samalla oli yhtiön asema ja toiminta tervehtymässä.

Sen myöhemmistä vaiheista mainittakoon tässä muuan kauppa, joka sodan johdosta ei tullut hedelmää kantaan: helmikuussa 1937 Viipurin kaupunki möi sille sen toukokuussa 1917 kahdenkymmenen viiden vuoden ajaksi kaupungilta vuokralle saamat kolme tehdastonttia, ynnä viereisen neljännen, jonka vuokraoikeuden se oli joulukuussa 1927 ostanut Tehdasosakeyhtiö Siroilta. Nämä neljä tonttia ovat Papulan lahden vanhaa lietepohjaa ja sijaitsevat Pyöräsuon kaupunginosassa. Kun niiden yhteinen pinta-ala on lähes 7.300 neliometriä ja ne rajoittuvat ratapihaan, oli niiden arvo melkoinen. — Kaupan tekoa saattoi osaltaan helpottaa se, että sosialistinen Viipurin osuuskauppa oli samoihin aikoihin saanut kaupungilta ostaa naapuritontin.

Yhtiön toiminnan ja Kiikan varovan osingonjakopolitiikan osoitukseksi esitetään tässä myös tämän hänen toisen yhtiönsä vuosivoitot ja osingot yleissilmäyksenä siltä ajalta, jolloin yhtiö hänellä on ollut, siirtymisvuosi 1926 mukaan luettuna.

Lennart Holmberg Osakeyhtiö

Vuosi	Voitto mmk	Osinko %	Vuosi	Voitto mmk	Osinko %
1926	0,103	10	1936	0,073	—
1927	0,059	—	1937	0,090	—
1928	tappio 0,059	—	1938	0,083	—
1929	0,038	—	1939	0,141	—
1930	0,037	—	1940	tappio 0,061	—
1931	0,073	—	1941	» 0,006	—
1932	0,037	—	1942	ei toimintaa	—
1933	tappio 0,076	—	1943	0,089	—
1934	» 0,069	—	1944	0,593	—
1935	0,032	—	1945	0,054	—

Holmberg-yhtiön merkityksen painopiste, mitä Kiiikkaan ja Pyramidiin tulee, ei niinkään paljon ole ollut sen itenäisessä toiminnassa kuin rahoituksen turvaajana. Teettäjät vaativat rakentajille antamistaan etumaksuista takuita, mutta mikäli pankkeihin turvaudutaan, on näille suoritettava provisiota ja lisäksi useasti talletettava osa urakkarahoja, joten rakennusrahoja on vekseliluotolla lainattava. Tämän vuoksi mieluummin turvaudutaan vakavaraisten henkilöiden tai yhtiöiden antamiin takuihin. Kun koitti 1930-luvun alun lamakausi ja rahanahtaus, saattoi Holmberg-yhtiö Kiikan ja eräiden häntä lähellä olevien henkilöiden lisäksi taata Pyramidin töitä, joten pankkien merkitys yhtymälle rajoittui varsinaiseen luotonantoon. — Olojen vähitellen kevennyttyäkin tätä Pyramid- ja Holmberg-yhtiöiden yhteistoimintaa on jatkunut.

Hengestä, jossa liikeyritystä johdetaan, todistaa sen viihtyisyys. Tässäkin suhteessa Pyramid on ollut edullisessa asemassa: Kiikan on onnistunut saada apulaisikseen henkilöitä, jotka ovat siinä tulleet hyvin toimeen ja puolestaan yleistä viihtymystä lisänneet.

Alusta alkaen oli mukana taitava rakennusmestari ja

Rak. mest. Aarne Juhala
Työpäällikkö vv. 1921—39

Dipl. ins. Martti Suurpää
Konstruktööri ja työpäällikkö
1931—1937 Teknill. johtaja
1940—1946

Ins. Osmo Kiiikka
Tytäryhtiön Lennart Holm-
berg Oy:n johtaja vv. 1936—
1944 Pääyhtiön työpäällikkö
v:sta 1945

Dipl. ins. Simo Schulz
Työpäällikkö v:sta 1946

Pyramidin työpäälliköitä

Prokuristi Mikko Pulkinen
Ensimmäinen konttoripääl-
likkö

Ekonomi Kauko Kovasin
Konttoripäällikkö v:sta 1935

Fanni Kartjärvi
Kassanhoitaja yhtiön perusta-
misesta alkaen

Irja Virvakari
Kirjanpitäjä yhtiön perusta-
misesta alkaen

Yhtiön henkilökuntaa

johtaja Aarne Johansson-Juhala aina talvisodan kynnykselle, kevääseen 1939 saakka. Toinen vanha »alkutekijä» oli prokuristi Mikko Pulkkinen, »rauhallinen, työssään melkein virheetön tekijä», joka joulukuun puolivälissä 1930, lamakauden alussa, siirtyi toiseen toimeen Viipurissa ja myöhemmin pääkaupunkiin.

Näiden molempain jälkeen Kiikan oikeana kätenä toimi diplomi-insinööri Martti Suurpää, »hyvä piirtäjä ja suunnittelija, taitava ja taiteellinen». Insinööri Armas Hollon ohella on mainittava monivuotinen konttoripäällikkö Kauko Kovasin, ja muusta henkilökunnasta diplomi-insinööri Torsten Fredriksson, jonka toiminnan yhtiössä sotien puhkeaminen kuitenkin lopetti. Neidit Kartjärvi ja Virvakari ovat molemmat olleet alusta lähtien ja ovat edelleenkin liikkeen palveluksessa, edellinen kassanhoitajana, jälkimmäinen konttoristina.

Lainopillisissa asioissa ovat eräiden viipurilaisten kuten varatuomari Eino Nevalaisen ohella Pyramidia avustaneet ylempänä monastikin mainitut varatuomarit Ilmari Talvitie ja Iivari Fröjdman. Insinööri Bruno Stenbergistä, joka ajoittain oli läheisessä yhteistyössä Pyramidin kanssa, on myös aikaisemmin ollut puhetta, ja tulee tuonnempanakin olemaan.

Nämä kaikki olivat niin sanoen esikuntaväkeä. Itse kentällä, työmaalla, oli ratkaiseva merkitys Pyramidin monilla rakennusmestareilla. Parhaita heistä oli Uno Teräslinna ja hänen apulaisenaan Eino Antikainen, Pyramidin kasvatti, joka palveli liikkeessä kahdeksan vuotta ja sitten Saaren kirkon valmistuttua v. 1934 siirtyi Constructorin Vaasan osaston johtajaksi, nykyään toimien itsenäisenä yrittäjänä. Useista huomattavimmista mestareista tulee puhetta eri työmaiden yhteydessä. — Monia ja monenlaisia niitä on ollut. Kuten työnjohtaja Aleks. Torro, joka suositteli itseään, että »Jos minut otatte, ette kadu!». Hän panikin töpinäksi varsinkin alkuaikoina, mutta kenties olisi voinut töissään ja muutenkin hiukan tarkempi olla.

— Tunnetuimpia oli ilmajokinen sillanrakentaja Valle Antila, josta alempaanakin tulee puhe. Hän oli hyvä ja luotettava, mutta suututti Kaltimon siltatöiden aikana suoruu-
dellaan Tie- ja vesirakennushallituksen eräät herrat. — Rakennusmestari Mauno Laakso oli Pyramidin palveluksessa vastaavana mestarina useilla suurilla rakennuksilla, kuten Rauhan Setälää ja hallintorakennusta sekä Tiuruniemen keuhkotautiparantolaa urakoitaessa, samoin kuin Pyramidin omaa Braahenlinnaa rakennettaessa. Ennen näitä töitä oli hän tullut, Antikaisen väliaikaisesti muutettua paikkaa, loppuun viemään Viipurin kirjastotalon rakentamisen. — Rakennusmestari K. Lähde johti tarmokkaasti Viipurissa useita huomattavia rakennuksia, kuten Asunto-osakeyhtiö Linnankatu 49 ja Vakuutus Oy Karjalan kymmenkerroksisen liike- ja asuintalon rakentamisen.

Toiminnan jatkuvaisuus seuraavien neljännesvuosisatojen aikana on nuoren polven varassa. Niin kuin jo mainittiin, syntyi Kiikalle ensimmäisestä avioliitosta kaksi poikaa, Tauno v. 1908 ja Osmo v. 1909. Ensiksimainittu sortui nuoren ikänsä kukoistuksessa v. 1937 ankaraan tautiin, etsittyään siihen parannusta Afrikasta ja Tanskastakin, jossa isä kävi häntä tapaamassa.

Nyt on tulevaisuus yksin Osmo Kiikan hartioilla. Hän on perinyt isän urheilumielen, ratsastuskilpailuissa palkintoja ajanut, ja saanut hyvän insinöörikasvatuksen. Harjoitteli Radiator-yhtiössä putkialaa, ja tekee nyt oman talon töitä. Talvisodassa hän oli tulenjohtajana, välirauhan aikana isän linnoitustöissä Lappeenrannassa, sitten puolustusvoimien omissa linnoitustöissä, insinöörikapteeniksi yleten, ja myöhemmin pataljoonankomentaja eri rintamalla, saaden sitten nimityksen kapteeniksi. Nykyään hän toimii Pyramidin Helsingin-konttorissa ja sen kenttätöissä, kuten Pohjoissuomessa saksalaisten aseveljien aikaansaamia silta-aurioita korjaamassa, sekä syksystä 1945 Hyvinkään keskuskonepajarakennuksella työpäällikkönä. Samoihin aikoihin hän meni naimisiin salolaisen pankinjohtajan tyttären,

lääkäri Meri Druggin kanssa, ja joulukuun 9 p. 1946 heille syntyi poika Antti Juhani, joten Kiikan dynastian jatkuvaisuus on turvattu.

Toisesta avioliitostaan Antti Kiikalla ei ole poikia, mutta sen sijaan tytär Ester Victoria, syntynyt v. 1923, joulupäivänä niin kuin isäkin; on naimisissa liikemies Lauri Osk. Turusen kanssa, ja on heilläkin joulukuun 5 p. 1945 syntynyt poika, Aarno Oskari Antti nimeltänsä.

Aliarvioimatta työn järjestelyn ja johdon ratkaisevaa merkitystä, niin kuin asiaa syvemmin tuntemattomat saattavat tehdä, ei kukaan kieltäne itse työmiehen, työvoiman osuutta. Tässäkin voidaan todeta, että parhaat tekijät ajan oloon etsiytyvät parhaiten työnantajien palvelukseen ja siellä viihtyvät.

Pohjalaisten veroisia kirvesmiehiä ei juuri muualta Suomesta löydä. Sattuipa sentään Pyramidin töihin niin riuskoja muun alan miehiä, ettei Pohjanmaallakaan moisia. Sellaisista mainittakoon Puustisen veljekset, jotka monta vuotta toimivat Kiikalla tiilenkantajina, hirmu väkevät miehet.

Vahvin ja muutenkin merkittävin heistä, A. Puustinen, oli 15-vuotiaasta toiminut tiilenkantajana Lappeenrannassa sekä Pietarissa ja Moskovassakin, kunnes vihdoin asettui Viipuriin. Hän oli aito Stahanov, vei päivässä jopa puolenkahdeksatta tuhatta tiiltä maasta ylös rakennustelineille. Pantiin kerran toimeen kilpailut, ja Puustinen kantoi kolmensadan kahdenkymmenen kilon painoisen taakan maasta toiseen kerrokseen. — »Sellainen kuorma puristaa joka askeleella hien ruumiista, ja vanhat synnit muistuvat mieleen», hän itse siitä sanoo. Samana iltana muuan toinen voimamies yritti rikkoa ennätyksen, latoi kantotelineeseensä yhden tiilen enemmän kuin Puustinen, mutta taakka ei hievahtanutkaan. Puustisen velikin oli voimamies, joka maatöitä tehdessään tarvitsi suuremman kuokan kuin toverinsa.

Mainittakoon vielä muutama sana tuosta omalaatuisesta Puustisen perheestä, joka tuo mieleen jonkun Dostojevskin kuvaamia ihmiskohtaloita. — Isä ja veljekset joiivat ja tappelivat, poliisiakin löylytellen, ja äiti kävi Pelastusarmeijassa. Sitten myös yksi pojista, tuo mainittu ennätyismies, joutui herätykseen. — »Innostuakin voi, hän sanoi, mutta jos ei ole ymmärrystä, niin lyö päänsä seinään. Henki tekee eläväksi ja antaa ymmärrystä.» — Hän jatkoi päivisin tiilenkantamista, iltaisin alkoi myydä Sotahuutoa, päästen joskus yli tuhannen kappaleen viikossa, ja oli toistakymmentä vuotta maan ensimmäinen myyjä, mistä sai Sotahuutosankarin kunnianimen. Sanoi sellaisillekin myyvänsä, »jotka eivät pelkää Jumalaa eivätkä häpeä ihmisiä».

Vapaa-aikoinaan hän myös saarnasi sekä oppi sairaita ja vanhuksia. Kun hänen oma äitinsä joutui sairaalaan moneksi vuodeksi, kävi poika joka päivä hänen luonansa. Ei liioin tapella halunnut enää, ja kun hänet itsensä keran puukotettiin henkihieveriin, antoi hän syylliselle, tämän aikansa vankilasta vapauduttua, »hopiamarkan, että kahville pääsisi», niin kuin hän kertoi. Ja milloin humalaisen näki, antoi tällekin markan, jotta pääsee raitiolla kotiin.

Lempeäksi oli tullut voimauros, kadun varpusiakin ruokki, ja kun ei omaa perhettä ollut, niin lauleskeli vieraille lapsille. Mutta yhä vielä hän toimii vanhassa ammatissaan, ja talvisodan vuotena hänen vakioaakkansa kuuluu olleen siinä parinsadan kilon nurkilla, »ja tasaisesti kuorma nousi hänen hartioillaan toiseen ja kolmanteen kerrokseen». Melko hyvä saavutus kuudettakymmentä ikävuottaan lähenevälle raatajalle. — »Hän on ankara löylyja laulumies, todistavat toverit, puhdas ulkoa ja sisältä, ja niin säteilevän iloinen, että sulattaa jään synkimmästäkin mielestä.» — Karjalan mailla...

Mutta meittä on niin monenlaisia, niin kuin sanotaan. Kerrottakoon tässä karjalaisista puheen ollen vielä pari juttua, jotka ovat Antti Kiikan mieleen jääneet, hänen rauta-

tierakennuksilla tai omissa töissään noita Karjalan kunnaita kulkiessaan.

Sakkolassa Hiitolan radan eteläpään suuntaa tutkittaessa oli valtion palveluksessa muuan hyvä työmies, hiljainen mutta salakavala ja hyvin ovela. Hänellä oli tapana kalastella Sotkan järvellä, ja eräällä sellaisella matkalla hänen toverinsa hukkui. Todisteita ei ollut, mutta epäiltiin miehen työntäneen vainajan veteen, ja siitä pitäen hänet tunnettiin Sotkan Surman nimellä. — Toisenkin kerran hänen nimensä liittyi murhaan, tällä kertaa todistettuun, joskaan tekijästä ei saatu selkoa: tanssiaisissa valo sammui, pistoolinlaukaus, mies hengiltä, niin kuin karmivassa rikosjutussa. Mutta ei löytynyt sen selvittäjää Kannaksen Sherlock Holmeseista.

Näissäkin ratatöissä oli Lapatossunsa, Kiviniemen suunnalla tutkimustöitä tehtäessä, puhelias ja sujuva leikinlaskija, joskin kuulua esikuvaansa reippaampi. Kehui osavansa kahta kieltä, »Suomen kieltä ja tätä kieltä», ja oli aika mestari tanssimaan gyllingiä, millä tarkoitettiin rata-insinööri R. Gyllingin erikoisen tanssityylin jäljittelemistä.

Olipa noilla seuduilla sijaitsevassa Sumpulan hovissa tiiliruukin mestarina venäläinen, suomea puhuva mies, jonka tytär, aito kaunotar, oli joutunut Pietariin palvelukseen, taisi olla sirkuksessa ravintolaneitinä. Ja kun hän sitten oli kotipuolella käymässä, ei olisi saattanut hienoimmasta vallasnaisesta erottaa. Joustavia ja nopeita sopeutumaan ovat Karjalan neidot . . .

Mutta palataksemme asiaan: suomalaisen rakennustyöläisen teho on ollut korkeata luokkaa. Sitä todistaa hänestä eri maanosissa saatu kokemus, sitä kotimaiset saavutukset. Yli-insinööri M. M. Muoniovaaran komitea on niistä julkaisut mielenkiintoisen tutkimuksen.

V A P A A T A R A K E N T A M I S T A

Rakennustekniikka on rakennusaineiden käyttämistä, ja se kehittyi näiden mukana. Puu ja luonnonkivi sekä poltetut savitiilet ovat ikivanhoja raaka-aineitamme. Betonin laajeneva käyttö vuosisadan vaihteen jälkeen merkitsee rakennustekniikan jatkuvaa kumousta. Betonin varjopuolia oli hauraus ja huono eristyskyky. Sitkeyden saavuttamiseksi alettiin käyttää betonirautaa. Eristyskyvyn lisäämiseksi käytetään ilmaa, joko pieninä rakkuloina itse betonimassassa — kaasu- ja solubetoni yms. — tai laajempina ilmanavina betoniseinissä, taikka betoniontelotiilinä.

Viimeksimainituja kokeiltiin meillä ahkerasti muutamia vuosikymmeniä sitten. Maallikotkin kuuluivat puhuttavan rakennusmestari Tapanin mukaan nimensä saaneista tapanitiilistä. Myös Kiiikka teki kokeita ja patentoi niiden tuloksen, jonka hän myöhemmin yhtiönsä mukaan nimitti pyramiditiileksi.

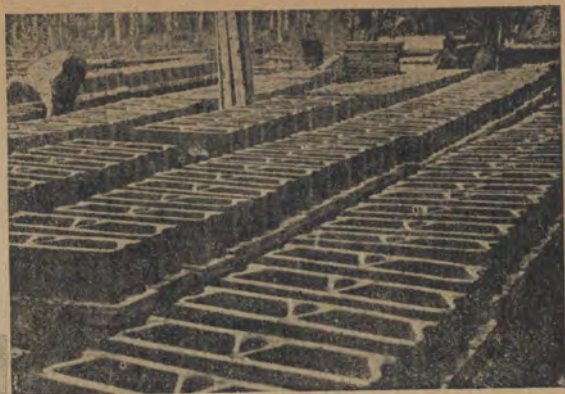
Se on tarkoitettu pääasiallisesti ulko- ja kantaviksi seiniksi. Siinä vuorottelevat koksikuonalla tai muulla lämpöeristävällä ja mätänemistä kestäväällä aineella rakennettaessa täytetyt ilmalokerot sekä pienemmät kanavat, joihin raudat asetetaan ja betoni valetaan. Näitä oli alkuaikoina joka 50 sentin, ja nykyään tarvittaessa 25 sentinkin päässä toisistaan, joten paksuja betonitukipyölväitä ei tarvita: seinä on kuin entisen pohjalaisen pojan kaula, hoikka mutta tiheässä suonia.

Täten seinä tulee lämmöneristyskyvystään huolimatta hyvin ohut, vain vähän päälle kolmekymmentä senttiä rappauksineen ja sisäpuolisine lämmönlisäeristyksineen. Säätty rakennusaineita ja kustannuksia ja saadaan enemmän sisätilaa, joten tonttialakin voidaan paremmin käyttää hyväksi. Lisätilansäästö voidaan laskea vähintään 5 prosentiksi. — Ohuempien seinien ohuemmat ikkunapielet lisäksi päästävät päivänvaloa ja aurinkoa huoneeseen vinommin, siis sekä aikaisempaan että myöhempään kuin sitä tulee paksumpiseinäisiin taloihin. Tästä on sekin etu, että voidaan käyttää pienempiä ikkunoita, mikä säästää lämpöä.

Tämäntapainen ontelotiilirakenne saattaa ammattimiehestäkin tuntua niin hennolta, ettei luulisi sen varaan voitavan korkeita taloja pystyttää. Kun siitä ensi kerran käytiin tekemään kuusikerroksista asuintaloa, vaati rakennustarkastaja sen vuoksi ensin aineenkoetuslaitoksen lausunnon, joka tuli myönteinen.

Pyramid-tiilen eduista mainittakoon vielä, että rakentaminen siitä sujuu nopeasti, silloin kun rakennusaineiden saanti ei tee kiusaa. Sota-ajan pommituksista saatu kokemus osoittaa, että tällaiset tihein rautabetonisuonin vahvistetut seinämät myös kestävät poikkeuksellisia rasituksia sitkeämmin kuin laastilla hauraasti yhteen liitetyt punatiiliseinät.

Lämmöneristys, jota tehostamaan alkuaikana oli järjestetty seinän sisäpuolelle ylimääräinen ilmarako, laudoitus, tikutus ja rappaus, oli sinänsä alun perin varsin edullinen. Eräällä huomattavalla uudisrakennuksella sattui kuitenkin tulemaan muutamia vetoisia huoneita. Syytä oli alussa vaikea huomata, mutta löytyihän lopulta. Kävi ilmi, että seinän läpi kulkevat raitisilmaventtiilit päästivät kylmää ilmaa yllämainittuun seinän sisäpuolelle järjestettyyn ilmarakoon, jossa se alkoi kiertää siten talvella jäähdyttäen huoneet. Kun tämä huomattiin, oli vika helposti korjattavissa ja seuraavissa uudisrakennuksissa vältettävissä, eristämällä huolellisesti ilmaventtiilit seinien sisäkanavista. Nykyisin

Pyramid-tiiliä

Betoninsekoittaja

Braahenlinnaa pommituksen jäljiltä. — Rakennelma pyramid-tiilistä ei halkeile ja luhistu, vaan leikkautuu tasaisesti ja kapeasti: helppo korjata

on huoneiden tuuletus järjestetty ikkunoiden avulla, ruokakomeroihin taas rautaputkilla, jotka ennen muurausta asetetaan vastaaviin tiileihin.

Ensimmäisiä pyramid-tiilistä rakennettuja taloja oli Ilmari Talvitien koti Seinäjoella. Sen alkuaan matalaksi tehty seinärakenne on korottamisen jälkeen hyvin kestänyt neljän kerroksen painon.

Tämän jälkeen niistä on valmistettu monta suurta rakennusta, ja rakennustapa on ajan mittaan kehittynyt. Muuan huomattavimpia on Viipurissa vuonna 1937 rakennettu Asunto-osakeyhtiö Braahenlinna, joka merkittävän hyvin kesti ankaran pommituksen ja muuten on tunnettu siitä, että siinä oli Viipurin halvimmat vuokrat, yksioidenkin jäähdytyskaapeista ym. mukavuuksista huolimatta. Se on osin 7-, osin 8-kerroksinen; kun alin kerros on rautabetonia, on siinä siis osin 6, osin 7 kerrosta pyramid-tiilistä. Mitään sanottavia varjopuolia ei tässä rakennustavassa ole huomattu, vaan ovat Braahenlinnan asukkaat kodeissaan hyvin viihtyneet. — Pyramid-tiilistä rakennettiin myös seuraavana vuonna, 1938, viipurilaisen Asunto-osakeyhtiö Linnankatu 49:n 7 kerrosta. — On ilmeistä, ettei Kiikka olisi näitä keksimiään tiiliä pelkistä arvovalta- tai mainossyistä käyttänyt suureen rakennukseen toisensa jälkeen, ellei olisi havainnut niitä käytännöllisiksi ja taloudellisiksi. —

Tilanne rakennusalalla ensimmäisen maailmansodan jälkeen muistutti monessa suhteessa nykyistä. Vallitsi suuri asuntojen puute, mutta yleinen ruokapula ja työtehon aleneminen vallitöissä ym. sekä inflatio vaikeuttivat jälleerakentamista.

Valtiovalta kuitenkin toimi valuutan vakauttamiseksi, ja valtio sekä kunnat panivat alkuun itsenäisyysaikamme suurisuuntaisen rakentamisen. Tehtiin linnoitustöitä, siltoja sekä satamia, sairaaloita ja vähitellen myös upeita kunnalliskoteja ynnä kouluja. Nopeasti elpyvä teollisuus alkoi sekin rakentaa, ja sitten oli asuntotuotannon vuoro, joka pääsi hyvään vauhtiin vuokrasäännöstelyn päätyttyä v.

Asuntotuotanto vuosina 1920—1944

Vuosi	Asuntoja		%	Huon. asunt.		Vuosi	Asuntoja		%	Huon. asunt.	
					kohti						kohti
1920	Helsinki	700	53,2	1588	2,3	1927	Helsinki	4487	61,3	10904	2,4
	Viipuri	38	2,9	109	2,9		Viipuri	268	3,7	780	2,9
	Kaupungit	1316	100,0	3179	2,4		Kaupungit	7323	100,0	18316	2,5
1921	Helsinki	553	36,2	1614	2,9	1928	Helsinki	4957	51,7	11527	2,3
	Viipuri	28	1,8	99	3,5		Viipuri	404	4,2	1186	2,9
	Kaupungit	1526	100,0	4334	2,8		Kaupungit	9547	100,0	22522	2,4
1922	Helsinki	924	38,4	2655	2,9	1929	Helsinki	4706	65,0	10951	2,3
	Viipuri	46	1,9	141	3,1		Viipuri	382	5,3	1003	2,6
	Kaupungit	2406	100,0	6454	2,7		Kaupungit	7238	100,0	17641	2,4
1923	Helsinki	593	19,2	2024	3,4	1930	Helsinki	819	40,9	1605	2,0
	Viipuri	93	3,0	272	2,9		Viipuri	136	6,8	354	2,6
	Kaupungit	3082	100,0	8236	2,7		Kaupungit	2001	100,0	4647	2,3
1924	Helsinki	1442	43,5	4764	3,3	1931	Helsinki	1390	65,4	2728	2,0
	Viipuri	154	4,6	500	3,2		Viipuri	88	4,1	197	2,2
	Kaupungit	3314	100,0	10115	3,1		Kaupungit	2126	100,0	4415	2,1
1925	Helsinki	2089	52,3	6356	3,0	1932	Helsinki	1855	68,2	3926	2,1
	Viipuri	70	1,8	240	3,4		Viipuri	202	7,4	511	2,5
	Kaupungit	3991	100,0	11210	2,8		Kaupungit	2718	100,0	6245	2,3
1926	Helsinki	3321	63,1	8974	2,7	1933	Helsinki	583	56,3	1358	2,3
	Viipuri	138	2,6	368	2,7		Viipuri	66	6,4	157	2,4
	Kaupungit	5270	100,0	13873	2,6		Kaupungit	1036	100,0	2638	2,5

Vuosi		Asuntoja	%	Huon.	asunt. kohti
1934	Helsinki	759	60,9	1836	2,4
	Viipuri	102	8,2	277	2,7
	Kaupungit	1246	100,0	3108	2,5
1935	Helsinki	1939	67,3	4205	2,2
	Viipuri	166	5,8	399	2,4
	Kaupungit	2883	100,0	6503	2,3
1936	Helsinki	2434	60,4	4938	2,0
	Viipuri	154	3,8	427	2,8
	Kaupungit	4030	100,0	8618	2,1
1937	Helsinki	3522	56,3	7773	2,2
	Viipuri	454	7,3	1029	2,3
	Kaupungit	6242	100,0	13758	2,2
1938	Helsinki	4121	57,5	8928	2,2
	Viipuri	466	6,5	1243	2,7
	Kaupungit	7161	100,0	16350	2,3
1939	Helsinki	3377	50,0	7546	2,2
	Viipuri	—	—	—	—
	Kaupungit	6755	100,0	15873	2,3

Vuosi		Asuntoja	%	Huon.	asunt. kohti
1940	Helsinki	2798	56,0	6269	2,2
	Viipuri	—	—	—	—
	Kaupungit	4998	100,0	11692	2,3
1941	Helsinki	945	25,0	2456	2,6
	Viipuri	—	—	—	—
	Kaupungit	3780	100,0	9831	2,6
1942	Helsinki	1322	43,3	3268	2,4
	Viipuri	—	—	—	—
	Kaupungit	3050	100,0	7517	2,5
1943	Helsinki	323	29,0	630	2,0
	Viipuri	—	—	—	—
	Kaupungit	1116	100,0	2718	2,4
1944	Helsinki	176	18,6	420	2,4
	Viipuri	—	—	—	—
	Kaupungit	944	100,0	2056	2,2

1922, jolloin myös inflatio tasaantui. Tilanne vielä vakiintui, kun vuoden 1925 rahalaki järjesti markan kulta-arvon.

Pitkäaikaisina hyödykkeinä, joiden käyttö on varsin venyvää, ovat asunnot kaikkein joustavimpia tuotannon kohteita, ja rakentaminen meillä 'on erikoisen suhdanneherkkää sesonkityötä: noin 85 prosenttia tämän alan tyväestä on kausityöläisiä, ja tuotannon nousut ja laskut ovat tavattoman jyrkät. On sen vuoksi alettu kehittää talvella rakentamista, ja pyritty keskittämään varsinkin valtion ja kuntien rakentaminen laskukausiin, siinä kuitenkin erikoisemmin onnistumatta.

Ylläoleva taulukko on laadittu Tilastollisen päätoimiston ystävällisesti hankkimien, osaksi julkaisemattomien tietojen perustalla. — Viipurin lukuja verrattaessa otettaneen huomioon, että tämän kaupungin väkiluku aluesiirtojen (esikaupunkiliitosten) johdosta lisääntyi v. 1924 noin 13.200, v. 1928 noin 3.100 ja v. 1933 noin 11.300 henkeä.

Siihen avainasemaan nähden, mikä rakennustoiminnalla talouselämässä on, tuntuu rakennustilaston puuttuminen melko haitalliselta. Kehitystä eri ajankohtina tutkittaessa täytyy tyytyä asuntotuotantoa esittävään tilastoon, joka suurin piirtein heijastaa koko rakennusteollisuuden kausivaihteluita. Mutta tällöinkin on käytettävissä vain kaupunkien asuntotuotantotilasto. Vasta vuodesta 1936 alkaen on saatavissa luvut myös kauppaloista, mutta laaja maaseutu on yhä kirjoihin viemättä. — Tämän mukaisesti rajoitetulta alalta on olemassa muutamia harvoja ansiokkaita tutkimuksia, joista mainittakoon esittelijäneuvos Niilo A. Mannion sekä yli-insinööri M. M. Muoniovaaran julkaisemat. Viimeksimainitun aineistoon perustuvat osaltaan Suomen Pankin suhdannetutkimusosaston näitä kysymyksiä koskevat selvittelyt, joista »Taloudellisissa selvityksissä 1942» esitetään rakennuskustannusindeksi vv. 1922—1942, pitämällä kantavuotena 1935, sekä vuotta 1926 eräänlaisena normaalivuotena.

Sementinkulutuksesta ja sen jakaantumisen vaihteluista

eri rakennusaloille, sodan ja rauhan tarkoituksiin, maatalouden, teollisuuden, kaupan, kulkulaitosten ja asuntotuotannon sekä erilaisten julkisten laitosten, kuten kirkkojen, sairaaloiden, koulujen, kunnalliskotien ym. rakentamiseen, voidaan saada tarpeellista valaistusta näiden eri alojen merkityksestä nousu- ja lamakausina, samoin kuin rakentamisen ja jälleenrakentamisen yleiskehityksestä. Tällöin tulisi kuitenkin osata ottaa huomioon sementin suhteellisen osuuden muuttuminen rakennusaineiden kokonaismäärästä, mikä vuorostaan edellyttää nykyistä paljon täydellisempää rakennus- ja rakennusainetilastoa yleensä, joten tässä helposti voidaan joutua kulkemaan kehää.

Yleiskehitystä osaltaan kuvaa ja siitä riippuu Pyramidin kaltaisenkin yrityksen kehitys. Viipurin kohtalosta johtuu, ettei ole käytettävissä lukuja tämän yhtiön työkannasta eri vuosina eikä sen jakautumisesta eri alojen mukaan. Siitä saa kuitenkin yleiskäsityksen tarkastamalla Pyramidin toimintaa kaudesta toiseen.

Aikaisemmin olivat suuret rakennustyöt maassamme etupäässä ruotsalaisten ja saksalaisten urakoitsijaliikkeiden hallussa. Suomen itsenäistyminen merkitsi myös rakennustuotantomme alkavaa itsenäistymistä.

Pyramid-yhtiö perustettiin otolliseen aikaan, juuri kun ensimmäisen maailmansodan lamaama rakennustuotantomme alkoi virkistyä. Kehityssuunnan mukaisesti sekin aluksi erikoistui valtion antamiin rakennustehtäviin.

Linnoitustöistä kävi kova kilpailu. Asia meni välikyse-lynä eduskuntaan saakka. Sotalaitoksen taholta ei noita salaisia töitä haluttu kovin monelle urakoitsijalle antaa. Pyramid-yhtiö pääsi kuitenkin mukaan suuremman Granitin ohella. Ansio näistä töistä ei ollut huomattava, mutta tappionvaarakin suhteellisen vähäinen, sillä varustelut tehtiin laskutöinä arviohinnan mukaan. Jos urakoitsija alitti arvion, sai hän korvaukseksi puolet hyödyistä, jos ylitti, sai itse kärsiä koko vahingon. — Sama järjestelmä otettiin uudelleen käytäntöön vuodesta 1941 alkaen. Varsinkin

inflatiokautena sillä on melkoiset etunsa nimenomaan valtiolle itselleenkin, koska tämänkaltaisten töiden on todettu valtion itse suorittamina yleensä tulevan tuntuvasti kalliimmiksi kuin yksityisurakoitsijoilla teettäen.

Puolustuslaitoksen linnoitussuunnittelijana toimi eversti Fabritius, joka myös suoritti siviilisuunnitteluja. Pyramid-yhtiöllekin hän suunnitteli ja piirsi v. 1924 Kinolinnan elokuvateatterin puiset kattotuolit. — Linnoitustyöt rakennettiin valmiiden piirustusten mukaan, ja ne olivat nykyaikaisia paljon heikommät ja huonommin maastotetut. Eivät liioin vaatimukset betoniin nähden vastanneet myöhempiä. Päällimmäinen kerros oli kovaa rautabetonia, jotta ammus siinä räjähtäisi, sitten metrin, parin hiekkakerros, ja sisimpänä jälleen rautabetonia. Nämä olivat miehistösuoja. Valmistettiin myös tykkiasemia sekä konekivääri- ja kivääripesäkkeitä, aivan pieniäkin. Yleensä ne olivat kaksiosaisia, rautaluukku erottajana. — Noissa ensimmäisissä linnoitustöissämme myös sepeli valmistettiin paikan päällä, eheästä rapakivistäkin käsin pienentäen, ja sora etsittiin yleensä läheltä, mistä parasta sattui löytymään. Myöhemmin sepeli hankittiin muualta, kovemmista kivilajeista, ja betonisora tuotiin junilla hyvistä kuopista, ellei lähempää ensiluokkaista löytynyt.

Ensimmäisissä linnoitustöissä Kiikka rakensi paitsi kk-pesäkkeitä ja miehistösuoja myös keveitä kenttäteitä. Ne olivat verraten helpot rakentaa, sillä Kannaksen maasto on yleensä kuivaa kangasta, joten alusrakenteessa ei paljon työtä ollut. Tällaisia teitä oli Makslahden—Humaljoen välinen, josta sittemmin on tullut hyvä maantie. Myös kuulus Summassa on Kiikan teitä.

Paitsi Kannaksella oli hänellä linnoitustöitä myös Jänisjoella ja Loimolassa. Hämekoskella Jänisjoen länsirannalle kk-pesäkkeitä kallioon porattaessa roiski kivensiruja Hämekosken tehtaan Jänisjoessa uivien vaneeritukkien päälle, joutuen tehtaan kalliisiin vaneerisorvinteriin, niin kuin tehdään taholta ilmoitettiin. Esitettiin kymmenien tuhansien

markkojen lasku, josta Kiikka turhaan vetosi oikeuteen. Tehtaan isännöitsijänä toimi Ukko-Pekan insinööri-vävy, jota kohtaan Kiikan laturilla lienee ollut vanhoja lohi-asioita hampaankolossaan. Mutta Kiikka joutui lopulta laskut maksamaan; taisi olla jotakin 37.000 markkaa.

Näihin yleisluontoisiin töihin liittyi Diesen Wood Co:n satamalaitteiden rakentaminen Koiviston salmen rannalle. Työ oli suhteellisen yksinkertaista, ruoppausta oli vain arkkujen alta, mutta tehtävä oli hyvää harjoitusta Uuraan sataman suururakkaan, josta tuonnempana tulee puhe.

Paljon hankalammaksi osoittautui Kaltimon työ. Se on Pielisjoen yli johtava, yhteensä noin 80 metriä pitkä maantiesilta lähellä Enon pitäjän kirkkoa. Kustannuslaskelmat suoritti Pyramidin insinööri Armas Hollo, joka oli käynyt alallaan tunnetun Strelitzin rautabetonikurssin, ja niinmuodoin tällaiseen työhön pätevä mies.

Työt aloitettiin syksyllä 1923, ja alussa näytti kaikki käyvän hyvin. Mutta jo väliaikaista köysirataa kosken yli rakennettaessa muuan tehtaan työmies hukkui, kun toveriensa kiellosta huolimatta lähti käsillään köydestä riippuen kulkemaan silta-arkulle keskellä jokea ja horjahti koskeen. Toinen mies, joka veneellä yritti häntä pelastaa, suistui myös veteen, mutta saatiin ylös, kun rannalla olevat juoksivat apuun ja toistensa käsiin tarttuen muodostivat ketjun, jonka äärimmäinen mies sai siepatuksi hukkumaisillaan olevan vaatteista kiinni.

Kevättalvella 1924 Pielinen tulvi ennennäkemättömän vuolaasti. Pölläkkälässä valitettiin jo tammikuun alussa, että vesi nousee kellareihin ja vesimittaria täytyy jatkaa. Kaltimossa virta kaatoi siltatelineet ja nostokurjet jokeen.

Töitä johti taitava tekijä, ylempänä mainittu ilmajokinen riippu- ja kivisiltojen rakentaja Valle Antila. Hän oli aatteen mies, ylläpiti Kaltimossa laulu- ja nuorisoseuraa, antoipa työväkeä lehdissä kuuluttaessaan etusijan laulutaisille, mistä Helsingin Sanomain Tiitus sai mojoivan pakina-aiheen.

Mutta Antila oli liian omaperäinen ja moitti lehdissä julkaisemassaan kirjoituksessa otsakkeella »Suuri virhe Kaltimon sillan suunnitteluissa» Tie- ja vesirakennushallituksen piirustuksia siitä, että sen. mallinen rakenne patoaavettä, minkä johdosta ylihallitus. vaati hänen erottamistaan. Kun vesi yhä vain nousi, jätti Antila koko hoidon, sähköitti vain jäähyväisterveisensä Kiikalle, joka ei liioin tässä vaiheessa katsonut olevan asiallista itse lähteä Kaltimoon, peläten myös hermonsä menettävänsä. Sinne matkusti insinööri Hollo. Hän tyynttyi tulvan ja Antilan hermostuttaman valvojan, ja hoiteli parhaansa mukaan siltatyön loppuun.

Veden tavaton nousu aiheutti tilanteen, jota ei ollut sopimuksessa edellytetty. Ylitirehtööri Snellman itse kävi työmaalla, näki ylivoimaiset luonnonesteet ja lupasi korvata niiden Pyramidille aiheuttaman vahingon, sitten kun työ olisi valmis. Asiasta äänestettäessä hänen virastonsa enemmistö asettui Snellmanin kannalle ja puolsi mitä lämpimmin 275.000 markan korvauksen suorittamista Pyramidille, joka oli pyytänyt 500.000 markkaa.

Vähemmistön mukana äänestäneestä E. W. Skogströmistä tuli kuitenkin sillä välin uusi ylitirehtööri, joten hänen mielipiteillään nyt oli suurempi kantavuus. Kun ylihallituksella ei itsellään ollut tarvittavaa määrärahaa, joutui asia kulutuslaitosministeriöön, jonka silloinen päällikkö Kyösti Kallio asettui Skogströmin kannalle.

Ainoa keino oli vedota sovinto-oikeuteen, jonka sopimuksen mukaan kokonaisuudessaan, eikä niin kuin tavallista vain puheenjohtajan, määräsi Helsingin kauppakamari. Syntyi jännittävä ja yllätyksellinen juttu. Alussa sovinto-oikeus ei ollut halukas käsittelemään koko asiaa, jonka ei katsonut itselleen kuuluvan. Professori Granfeltin lausunto kuitenkin sai sen suostumaan. Tulos vain ei ilmeisesti ollut insinööri-, vaan lakitieteen sanelema: myönnettiin valtion korvausvelvollisuus, »mutta koska ei ole toteennäytetty, **kuinka** paljon siltatelineet ovat vaikuttaneet veden nousuun

ja siis vahingon suuruuteen, ei mitään korvausta suoriteta», ei edes tuota toisen asianosaisen, Tie- ja vesirakennushallituksen, enemmistön ja sitä sovinto-oikeudessa edustaneen yli-insinööri Harald Backmanin kohtuulliseksi katsomaa sovittelusummaa. Tällainen oli tämän sovinto-oikeuden käsitys oikeudesta ja kohtuudesta.

Jonkin verran Kiikalle paremmin päättyi toinen samanlainen Kaltimon juttu. Uittoyhdistys alkoi riidellä väylästä. Oikeus määräsi tukit uitettaviksi kuninkaanväylästä, ja ohjauspuomit sen mukaisesti rakennettaviksi. Mutta tulvan yhä noustessa tuli puomeista huolimatta tukkeja mistä ja miten sattui, suistaen koskeen Pyramidin rakennustelineitä nostolaitteineen ynnä muine koneineen. Koska uittoyhdistys ei tahtonut korvata tukkien aiheuttamaa suoranaista vahinkoa, oli vesioikeuslain mukaan aluksi vedottava sovinto-oikeuteen. Se tuomitsi yksimielisesti uittoyhdistyksen maksamaan Pyramidille tämän pyytämät 140.000 markkaa. Kihlakunnanoikeus vahvisti tuomion, Viipurin hovioikeus vapautti yhdistyksen kaikesta korvausvelvollisuudesta, ja Korkein oikeus vihdoin antoi sovittelupäätöksen: Pyramid sai kaksi kolmasosaa vaatimastaan hyvityssummasta.

Jos olisi ollut normaali vesivuosi — jos silta esimerkiksi olisi rakennettu edellisenä vuonna, jolloin kosken pohjakivet näkyivät — tai jos valtio olisi lupauksen mukaan korvannut luonnonvoimien aiheuttaman vahingon, olisi urakasumma kuta kuinkin riittänyt. Mutta nyt-tuo kaikkiaan noin 700.000 markan suuruinen tappio 1.200.000 markan urakasta oli ankara isku nuorelle liikkeelle. — »Kaltimon silta oli paha urakka, enkä sen jälkeen ole tällaista työtä ottanut», sanoo Kiikka. — »Ja muutenkin on siltapilari-monttujen teko ennakolta arvaamatonta, jos sattuu liejupohja, kuten aikoinaan parin tanskalaisen suorittamissa Saarelan siltatöissä Viipurin liepeillä. Se on vielä yllättävämpää kuin talonperustusten tekeminen, joka sekkin on minulle ja monelle muulle rakentajalle pettymyksiä valmistanut. Vain maanpäälliset rakennelmat ovat ennakolta var-

memmin laskettavissa. — Mutta ei niin pahaa . . . , sanotaan: niin kuin yllä kerrottiin, vei Kaltimon urakka Kiikan Pyramidin yksinomistajaksi.

Vielä valtion linnoitustöitä tehdessään Kiikka siinä sivussa alkoi toimia myös huonerakentajana. Ensimmäinen urakka oli rautatieläisten talon rakentaminen Viipuriiin. Vanha, kokenut Massinen arvioi urakkasumman, mutta se tuli otettua liian niukasti, joten työstä koitui noin 40.000 markan tappio. Kaksi mestaria Kiikalla oli, toinen vanha tuttu rautatierakennusajoilta, sama mies, joka auttoi löytämään Kajaanin Ämmäkosken yläpuolelta hyvän ylimenopaikan, mutta huonerakennustyö oli hänelle outoa.

Toinen huonerakennusurakka oli Kiinteistösaakeyhtiö Pamppalan uudisrakennus Viipurin vanhoilla valleilla lähellä linnaa, paikalla, jossa ison vihan ajoilta asti oli seisunut tunnettu Pamppalan torni. Piirustukset oli laatinut ylempänä mainittu arkkitehti Uno Ullberg, taitava mies, mutta vaativainen. Työt aloitettiin syksyllä 1923. Insinööri Hollon ohella niitä suunnitteli ja valvoi rakennusmestari Johansson-Juhala, josta aikaa myöten kehittyi varma kustannusten laskija. — Putkityöt sai sitten tehdäksensä seuraavana vuonna perustettu Pyramidin tytäryhtiö Hydro.

Vaikka urakka tällä kertaa oli huolellisesti laskettu ja harkittu — tosin oli hinnasta täytynyt kovasti tinkiä — meni sekin hiukan vikaan. Kallioperusta maan pinnan alla osoittautui äkkijyrkästi poimuilevaksi, toisin paikoin piti louhiakin, toisin paikoin syvään kaivaa. Maan poiskuljettamiseen meni monta kallista hevostyöpäivää, eikä autoja tähän tarkoitukseen vielä käytetty, ja märkä syksykin aiheutti lisäkustannuksia. Työ kyllä sujui ripeästi, sillä päämestarina oli tuo yllä mainittu entinen rautatien rakennusmestari, joka tosin ei vielääkään ollut oikein perehtynyt huonerakennuksiin, mutta kun perustuksesta tuli paljon suurempa kuin oli arvioitu, ei mikään ripeys auttanut. Kaiken lisäksi oli tehtävä tiilistä jyrkkä ja monimutkainen katto, joka alussa pyrki vuotamaankin. Sen peltiosissa

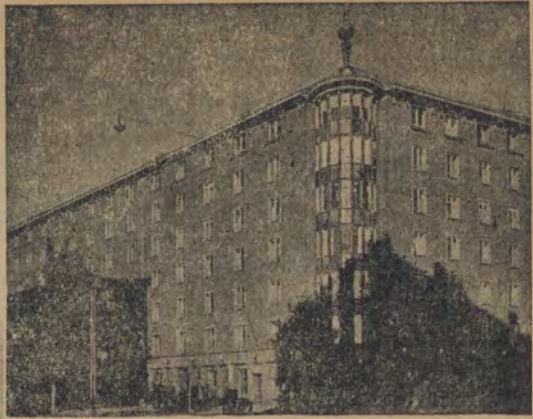

Viipurin rakennuksia:

Rautatieläisten talo

»Pamppala»

Starckjohannin varasto- ja konttorirakennus satamassa

Helsingin rakennuksia:

»Sihvonlinna»
Mechelininkatu 11—13

SOK:n talo
Kaisaniemenkatu 13

Keskuslaboratorio
Etelä-Hesperiankatu 4

räystäällä täytyi juotella saumoja tinalla, kun vesi rankkateella nousi kourusta kattopinnalle. Siinä oli ilmeinen suunnitteluvirhe, mutta vahinko oli Kiikan, ei suunnittelijan.

Pyramidin seuraavakin huonerakennusurakka tuotti yhä tappiota. — »Menin Helsinkiin urakoimaan, vaikka se oli oikeastaan turhaa: ei siellä rakentajista puutetta ollut.»

Kysymyksessä oli Keskuslaboratorio Oy:n uudisrakennus Etelä-Hesperiankadun ja Töölönkadun kulmassa. Kaupunki oli lahjoittanut tontin, kauppaneuvos Klingendahl puoli miljoonaa markkaa. Kiikka tuli jättäneeksi tarjouksen, joka halvimpana hyväksyttiin. Tämä tapahtui 1923, samana vuonna kun Pamppalan ja Kaltimon sopimukset tehtiin.

Nytkään ei vika ollut johdossa eikä rakennusmestareissa. Uno Teräslinna oli hyvä mies, ja lyhyen aikaa tässä työssä toiminut Pekka Räihä parhaita, mitä Pyramidilla yleensä on ollut. Ikävä vain, että häntä vaivasi ankara hengenahdistus, ei rakennustyö mitään parantolahoittoa ole, kosteus ja kova veto syksyin kevään.

Pohja oli soran sekaista savea ja karikkoa, suuria kiviä seassa. Perustus oli vietävä pilareilla kallioon saakka. Sattui märkä syksy, joten työmahdollisuudet monttuja kaivettaessa paranivat vasta maan jäätyessä. Sitten työ kyllä sujui nopeasti.

Pahinta oli, että kallio useimpien peruspilarien kohdalla oli 5—6 metriä syvemmällä, kuin mitä teettäjän antama maapohja- eli pliktauskartta osoitti. Kun laboratorio rakennettiin lahjavaroilla, ei johtokunta, johon mm. kuului Kiikan entinen esimies Ahvenanmaalta, tiukka vuorineuvos Gustaf Zitting, suostunut suorittamaan hyvitystä väärästä pohjakartasta, vaan kehoitti kääntymään kaupungin puoleen, joka sen oli laadittanut. Kaupunki viittasi kintaalla: Emme vastaa! Keskuslaboratorion johtokunnan jäsenistä ainoastaan professori Fredrik Elfving rakennuksen arkkitehdin Valter Jungin kanssa piti Kiikan vaatimuksia oikeu-

tettuina ja arveli, että laiha sovinto on lihavaa riitaa parempi.

Asia joutui sovinto-oikeuteen, joka asiapuolia kuultuaan istui neljännestunnin ja hylkäsi Kiikan vaatimukset, koska sopimukseen oli otettu tähän soveltuva erikoisvaraus. Näin joutui Pyramid-yhtiökin sadoilla tuhansilla markoilla senaikaista rahaa tukemaan tuon yleishyödyllisen laitoksen aikaansaamista, ja urakka tuotti puhdasta tappiota.

Muista tämän kauden töistä mainittakoon Pieksämäen yhteiskoulun talo. — Urakkatöiden ohella Pyramid-yhtiö on Viipurissa tehnyt töitä myös omaan laskuunsa, ja ne ovat yleensä osoittautuneet kannattavimmiksi. Ensimmäinen tällainen oli Asunto-osakeyhtiö Pellervonkatu 10, joka joutui Pyramidin haltuun sen jälkeen kuin perustus oli tehty eikä rakennuttaja enää voinut maksuja suorittaa. Toinen asunto-osakeyhtiö oli Myllyaukio, ja kolmas Pellervonkatu 3. Näiden rakennusten yhteinen tilavuus oli 74.000 kuutiometriä, ja kaikkien seinärakenne oli pyramid-tiiliä. — Asunto-osakeyhtiö Pellervonkatu 3 rakennettiin kahdessa osassa; 1924 valmistui sen elokuvateatteri Kinolinna ja ravintolarakennus, jossa pari kauppaa ja Kino-kahvila sijaitsi.

Pohjalaisen rakentajan maine vähitellen varmistui Kannaksen väestön keskuudessa. Tulipa näihin aikoihin konttoriin muuankin karjalainen maalaisisäntä, kysyi onko »Pyrämit» tavattavissa ja tarjosi karjakartanoa urakalle. »Eihän miul mittää piirustuksii oo, mut mie voin tehä ne nyt tähä paperoslaatiko kantee...»

Eteläpohjalainen sananlasku sanoo, että ennen kissalta vesi loppuu kuin meidän pojalta konstit, ja hyvinpä tämä Ilmajoen poikakin luotsasi uuden aluksensa ohi kavalien karikkojen selville vesille. Alkukauden monista raskaista tappioista selviydettiin sisulla ja terveellä rahapolitiikalla. Osakepääoman korotuksista ennen pahimpia tappion aikoja on yllä kerrottu, samoin kuin Hydro-yhtiön perustamisesta.

Ei ollut syytä masentua, kokemusta ja taitoa kartuttivat

tappiotyöt enemmänkin kuin onnistuneet urakat, ja markan vakiinnuttua 1925 rakentaminen kiihtyi kautta maan ennennäkemättömän vauhdikkaasti. Myös kaakon kulma otti osaa tähän luomistyöhön voimakkaana rintamana, Antti Kiikan ollessa sen rauhallisen esikunnan johtavia miehiä.

TAHTI TIHENEÉ

Itsenäisyyden ajan rakennustoiminta pääsi hyvään vauhtiin v. 1925. Vienti kehittyi, rahaa oli runsaasti ja korkokanta alhainen. Palkat ja hinnat nousivat, mutta kun tämä ei enää ollut inflation luontoista, kohosi myös elintaso. Rakentaminen pääsi mainittuna vuonna kiihkeään vauhtiin siitäkin syystä, että talvi sattui hyvin lauha.

Kun rapparit ja muurarit meillä samoinkuin Ruotsissa keskiaikaisten käsityöläisten tavoin koettivat rajoittaa uusien ammattimiesten kehittymistä kilpailemaan paikoista ja palkoista, ilmeni kysynnän lisääntyessä jo kesällä 1926 suurta puutetta pätevistä ammattimiehistä. Työnantajaliittojen oli sen vuoksi pakko käydä kouluttamaan uusia pahimpaan hätään, joskin tasaisen kehityksen nimessä olisi saattanut olla parempi lykätä useita yleisluontoisia töitä tulevaan lamakauteen. Uusien miesten kouluttaminen kuitenkin vaatii aikansa, ja palkat nousivat sillä välin huimasti. — Yli-insinööri M. M. Muoniovaaran laskelmien mukaan jakaantuvat kustannukset huonerakennusosalalla normaaliaikoina seuraavasti:

rakennusaineet	n. 60 %
työpalkat	n. 23 %
hallinto ym. yleiskulut		n. 17 %
		<hr/>
		100 %

Kun myös raaka-aineet edustavat työkustannuksia, arvioi Muoniovaara huonerakennuskustannuksiin normaaliaikoina sisältyvän kaikkiaan noin 65—70 % kotimaista työvoimaa, ja ulkomaisten raaka-aineiden sekä yleiskulujen osuuden tekevän vastaavasti 35—30 %. Mikäli nyt rakennustyöväen ja rakennusaineteollisuustyöväen ei-inflatorinen palkannousu käy yhtä rintaa muun vastaavan kehityksen kanssa, on se luonnollinen osa nykyaikaisen yhteiskunnan yleiskehityksestä. Mikäli se liittyy korkeaan ja yhä nousevaan tehoon — ja meillähän eräitä rakennustöitä lienee suoritettu tehokkaammin kuin missään muualla — vie se tuota yleiskehitystä eteenpäin yli oman osuutensa. Jos vihdoin rakennusväen palkkataso tarjonnan puutteen johdosta tai pakkotietä pyrkii suhteettomasti nousemaan, aiheuttaa se lisääntyvää konekäyttöä ja muuta rationalisointia, missä Suomi niinkään on johtavia maita rakennusteollisuuden alalla.

Tärkeätä on myös, ettei niin kuin sanotaan rakenneta itseään kipeiksi, ylellisemmin kuin tarve vaatii tai maan yleiskehitys edellyttää. Tällaisestakin nousukasmaisuudesta meitä on moitittu. On huomautettu, että me mielellämme rakennamme sairaalamme upeammin kuin monet meitä vauraammat maat, varustamme ne ja kansakoulupalatsit sekä kunnalliskodit tarpeettoman avarilla portaikoilla ja käytävillä yms. Meille on ollut outo rikkaan Ruotsin asenne, siellä kun esimerkiksi lappalaislasten koulutalona käytetään lappalaismallista kotaa, jotteivät he vieraantuisi aidosta ympäristöstään. — Ja tässä sitä meillä nyt ollaan, tuhlaajapoikina useassakin suhteessa, niin kuin niin monet muut nuoret valtiot ja valtakunnat.

Mikäli kehityksessämme on moitteen sijaa, ei siitä kuitenkaan tule syyttää rakentajia, vaan rakennuttajia. Ja milloin Antti Kiikka on rakentanut itseään varten, on se vanhojen pohjalaisperinteiden pohjalla tapahtunut sekä tarkoituksenmukaisesti että taloudellisesti. Kenties paras esimerkki tästä on ylempänä mainittu suuri Braahenlinna.

Mutta toisten töissä voi noudattaa periaatteita vain sen kuin piirustukset ja ohjeet sallivat.

Kaksi suurta työtä, kumpikin alallaan koko maamme huomatuimpia, oli Pyramidilla tänä kiihkeänä rakennuskautena. Toinen oli Uuraan ulkosataman laajennus, toinen Rauhan parantola, oikeammin parantolaryhmä.

Mielisairaiden laitoshoido maassamme ennen itsenäisyyden aikaa oli sangen alkeellista. Maaseudulla sitä edustivat etupäässä kunnalliskotien mielisairasosastot, ja vielä v. 1915 meillä oli ainoastaan kaksi piirimielisairaala, Harjavallan ja Kellokosken. Itsenäisyytemme ensimmäisen vuosikymmenen alkupuolella niitä rakennettiin lisää kymmenkunta, etupäässä valtioavun turvin.

Kaakkoiskarjalan eräät kunnat olivat jo v. 1911 tehneet vastaavan anomuksen, jonka Senaatti seuraavana vuonna epäsi. Itsenäisyytsaikana v. 1919 jälleen henkiin herätetty aloite vei monien vaiheiden jälkeen tulokseen. Paikan valitseminen vain viivytti hanketta, sillä tarjolla oli 70 maatilaa ympäri lääniä.

Etusijalla oli Rauhan vanha kylpylaitos Joutsenon pitäjässä 7 kilometriä Imatralta. Se on erinomaisen kauniilla paikalla Saimaan rannalla, aikoinaan rikkaiden pietarilaisten suosima lepo- ja virkistyspaikka, ja monta romanttista kohtausta on siellä varmaan esitetty Saimaan sinisillä aalloilla, hiekkarannalla ja jylhän kauniissa hongikossa. Omistaja Gavrilovitsh pyysi siitä 4 miljoonaa markkaa, mitä siihen aikaan pidettiin kalliina. Mutta kun siellä v. 1923 sattui tulipalo, joka tuhosi suuren osan mielisairaalalle tarpeettomia rakennuksia, kypsyi asia vähitellen luontevaan ratkaisuun, ja seuraavan vuoden tammikuussa tila ostettiin 1,4 miljoonalla, josta valtio maksoi puolet. Paitsi kuutta säilynyttä puurakennusta sisältyi kauppaan 300 hehtaaria maata, josta parikymmentä oli peltoa ja saman verran komeata honkapuistoa, loput hyvää metsämaata. — Mainittakoon tässä, että myös tuo vanha, osittain palanut parantola oli tuttua viipurilaista työtä, arkkitehti Uno Ull-

bergin piirtämä ja Pyramidin perustajajäsenen, rakennusmestari Heikki Kalixtus Paavilaisen urakoima.

Uuteen mielisairaalaan suunniteltiin alkuaan 235 sairas-sijaa, mikä luku sitten nousi huoneistojärjestelyjen ja myöhempien lisärakennusten johdosta. Piirustukset laati sosiaaliministeriön arkkitehti A. Mörne, ja ne valmistuivat kevättalvella 1925.

Rakennusryhmä suunniteltiin palaneen paikalle, korkealle järven puoleiselle rinteelle. Ylinnä tuli olemaan 70 metrin pituinen, osittain kolmikerroksinen päärakennus, ja sen edessä alemmalla rinteellä siihen umpikäytävällä liittyvä kaksikerroksinen keskuspaviljonki- ja keittiörakennus. Alempana näiden edessä oli entisestä parantolasta säilynyt betonipengermä ja vanha suihkukaivo altainen. Kun osa puurakennuksia oli säilynyt, olivat taloustitat avarat ja mukavat. Ihanteellinen sairaalapaikka komeine näköaloineen!

Kilpailu urakasta oli sitkeä ja jännittävä. Arkkitehti Mörnen niukka kustannusarvio oli 8 miljoonaa markkaa. Tarjouksia tehtiin seitsemän, sangen tasaväkisiä: alin oli 8,475, korkein 9,1 miljoonaa. Kiiikka avusti kaupungin-insinööri Stenberg. Pahin kilpailija oli K. V. Sten-vainaja, joka alituisen kilpaili Kiikan kanssa, hintoja ja markkinoita polkien. Hän oli Ruokolahden poikia, joutui sitten Viipuriin Massisen töihin. Pietarissakin hän vaikutti, sinne häneltä jäi melkoinen omaisuus. Oli joustava ja hyvä esiintymään, ja hänen onnistui hankkia itselleen hyvät tuttavuudet. Mutta hänessä oli myös uhkapeluria, hän asui upeasti ja meni moneen harkitseemattomaan yritykseen — ehkäpä kunnianhimoistakin, Pyramidin kanssa kilpaillessaan, ja joutui lopulta taloudellisiin vaikeuksiin.

Sten aikoi ottaa urakan Kiikan nenän edestä peräkanee-tillaan, jonka mukaan urakkasummasta saataisiin vähentää se, mikä vanhasta oli käyttökelpoista. — Paperilla tämä saattoi näyttää kauniilta, mutta Kiiikka tiesi, että vanha oli perustuksiaan myöten huono ja purettava, joten

tuolla taktillisella myönnytyksellä ei ollut reaalista merkitystä. Saatuaan vihiä tästä kilpailijan tempauksesta Kiikka saattoi osoittaa sen merkityksettömyyden, ja niin urakka lopulta joutui Pyramidille, joka oli tehnyt halvimmän tarjouksen.

Urakasta sovittiin huhtikuun 17 p. 1925. Pyramid-yhtiö aloitti työt huhtikuun 22 p. Ensin täytyi purkaa palaneen kivirakennuksen yläkerrokset. Sen kahden puolen oli vanhat puutalot, jotka yhdistettiin uudella rakennuksella. Pyramid myös korjaili noita säilyneitä puutaloja, joista osa oli niin lahoa, että mies putosi välikaton läpi parantolan nykyiseen juhlasaliin.

Kiikka oli päiväkausia työmaalla ja asui rakennusaikana Imatran valtionhotellissa. Hänellä oli auto käytettävänä, joten välimatka Viipurista ei haitannut.

Heinäkuun alkupuolella aloitettiin tiiliseinien muuraminen, mutta kesällä puhjennut putki- ja sähkötyöläisten lakko hidastutti Hydron suorittamia töitä, lykäten parilla viikolla urakan lopullista valmistumista. — Betonityötä helpotti ja sen laatua kohotti sellainenkin maallikosta vähäpätöiseltä näyttävä seikka, että läheiseltä Salpausselältä löytyi riittävästi ns. singeliä, pieniä, pyöristyneitä moreenikiviä, joita pidetään hakattua sepeliä vieläkin parempina.

Suhteellisen nopeasti valmistui tämä suururakka. Työt aloitettiin, niin kuin sanottu, huhtikuun 22 p. 1925, ja noin puolentoista vuoden kuluttua, marraskuun 15 p. 1926, pidettiin lopputarkastus, jossa työt todettiin erittäin kunnollisesti suoritetuiksi. — Kun myös urakkaan kuulumattomia puurakennuksia sillä välin oli korjattu ja muutettu arkkitehti Mörnen ja rakennusmestari A. Nordgrenin johdolla, saatettiin vielä samassa marraskuussa viettää parantolan avajaisjuhlaa. Todettiinpa vihdoin, että sairassija täällä oli huokein koko maassa, mikä puolestaan osoittaa rakentajan ohella myös tämän julkisen laitoksen suunnittelijoiden olleen oivia talousmiehiä. Viimeksimainituista

huomattavimmat olivat rakennustoimikunnan puheenjohtaja, tarkastaja J. Hagelberg-Raekallio, papin poika Nastolasta, sekä johtokunnan puheenjohtaja, tunnettu maanviljelysneuvos Erkki Pullinen, molemmat nyt vuosikymmenen verran haudassa maanneet. — Suunnittelun ja rakentamisen taloudellisuutta eivät edes aiheuttaneet rakennusten suuret mittasuhteet: Rauhan parantola oli silloin suuruudeltaan vasta viides koko maassa.

Tämä mielisairaala osoittautui alun perin ahtaaksi, ja sitä oli laajennettava useaan otteeseen. Pyramidin ensimmäistä suururakkaa seurasi pari pienempää, joissa Sten kuitenkin niin armottomasti polki hintoja, että ne menivät kuta kuinkin tasoihin, tuon ensimmäisen tuotettua kohtuullisen voiton. Tämä toinen laajentaminen, josta päätös tehtiin jo v. 1929, käsitti kaikkiaan 150 sairassijaa, joista Pyramid sai 60 sijaa käsittävän, Rantala-nimisen kivitalon rakentamisen, kahdessa osassa ja kahdella eri sopimuksella.

Oli suureksi osaksi yllälääkäri Einari Niemistön ansio, että Rauhan uusia urakoita kerta toisensa jälkeen annettiin Pyramidille. Hän oli sitä mieltä, ettei kannata vaihtaa nopeasti, halvalla ja hyvin sekä ilman mitään riitaisuuksia työskennellyttä urakoitsijaa toiseen.

Kymmenen vuoden kuluttua tuosta ensimmäisestä suururakasta, v. 1935, täytyi sitten jälleen käydä perin pohjin laajentamaan parantolaa. Tämä tapahtui niinmuodoin lamakauden jälkeen, josta tuonnempana tulee puhe, mutta yhtenäisyyden säilyttämiseksi kerromme siitä tässä edellisten urakkain yhteydessä.

Piirustukset laati tällä kertaa arkkitehti Jalmari Lankinen. Uusia potilassijojia piti tulla 221, hiukan vähemmän kuin alku-urakassa; mutta muuten tämä rakennusvaihe maallikon silmin katsoen tekee vielä suurisuuntaisemman vaikutuksen.

Uusi sairaalarakennus, jonka valaistussuhteet oli suunniteltu mahdollisimman edullisiksi, ja jota Z-kirjainta muistuttavan pohjapiirroksensa vuoksi nimitetään Setäläksi,

käsittää kolme potilaskerrosta sekä pohjakerroksen, jossa on työpajoja yms. Pinta-ala on noin 1.600 neliometriä, kokonaistilavuus noin 25.000 kuutiometriä. — Pesula, leipomo ja puhelinkeskus suunniteltiin riittämään yhteiskäyttöön noin kilometrin päähän suunnitellun Tiuruniemen eli Eteläkarjalan keuhkotautiparantolan kanssa, Pyramidin tulevia valtarakennuksia sekin. — Uuden pesularakennuksen yhteyteen oli tehtävä uusi lämpökeskus korkeine savupiippuineen. Edelleen sisältyi rakennusohjelmaan vesitorni ja viemäriveden puhdistamo Saimaan vesien suojaamiseksi. Rakennukset oli yhdistettävä toisiinsa tunneleilla, mutta suunniteltu asuntola- ja toimistorakennus tunneliosineen oli jätettävä toistaiseksi.

Kilpailu oli vielä katkerampi kuin ensimmäisestä suururakasta, sillä rakentajat tarvitsivat kipeästi työtä pahan lamakauden jälkeen. Tällä kertaa tarjouksia oli kahdeksan, eikä insinööri Stenberg nyt auttanut Pyramidia, vaan oli kilpailevan Constructor-yhtiön palveluksessa. Halvimmat tarjoukset olivat Pyramidin, Stenin ja muistaaksemme Constructorin; mutta kun ne eivät paljoakaan eronneet toisistaan, oli otettava huomioon myös työn todennäköinen laatu. Tehtiin matkoja Helsinkiin, jossa rakennuslautakunta istui eduskuntatalossa. Jännittävien vaiheiden jälkeen tämäkin työ lopulta joutui Pyramidille, Stenin yritettyä viime tingassa pudottaa vaatimuksiaan, taisi olla neljännesmiljoonalla. Mutta kun työ tällöin jo oli Pyramidille luvattu, oli rakennuslautakunnan jäsen, tohtori Reinikainen tiedustellut Lääkintöhallituksen silloisen pääjohtajan Hannes Ryömän mielipidettä; ja oli Ryömä sanonut, että koska olette luvanneet, niin siinä voitte pysyä. — Urakkasumma oli kuitenkin kovassa kilpailussa painettu niin niukaksi, ettei työ erikoisemmin kannattanut.

Pyramid-yhtiön tarjous päättyi 9,3 miljoonaan markkaan, ja kun vielä vesitorni ja viemäriveden puhdistamo jätettiin toistaiseksi, saatiin lopulliseksi urakkasummaksi 8,6 miljoonaa. — Hydro-yhtiön sillä välin lakattua, joutuivat mil-

joonan markkaa ylittävät putkityöt tällä kertaa viipurilaiselle Putkityö Oy:lle.

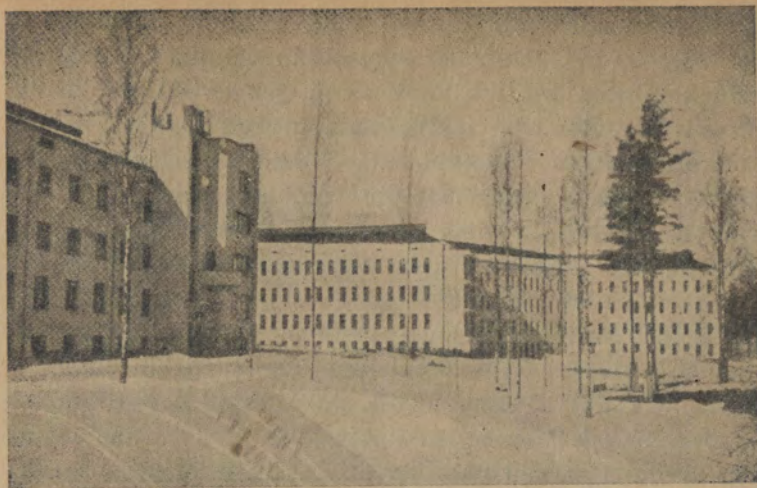
Työt sujuivat hyvin, ja vielä nopeammin kuin ensimmäisessä Rauhan suururakassa. Jännittävin vaihe oli petoliseen savimaahan rakennettavan suuren savupiipun muuraus, ja eräitä unettomia öitä lienee Pyramidin johtaja sen vuoksi viettänyt. Mutta perustus oli taattua työtä, ja raskas torni seisoo edelleenkin vankkumatta. — Sopimus Pyramidin kanssa allekirjoitettiin syyskuun 6 p. 1935, perustyöt aloitettiin saman kuun 9 p., potilasrakennus eli Setälä oli valmis vesikattoon joulukuun 4 p., ja lokakuun 4 p. 1936 oli vastaanottotarkastus. Teknillisesti oli kaikki jälleen onnistunut hyvin.

Setälä varattiin tulokkaille, ja sinne alettiin ottaa potilaita jo marraskuun 1 p. 1936. — Tämän rakennusvaiheen jälkeen Rauhassa tuli olemaan sairassijoja yhteensä 618, hoitokunta mukaan lukien pikkukaupungillinen väkeä.

Viimeisestä suunnittelusta pois jätetyn toimistorakennuksenkin Kiikka sai sitten eri urakalla rakentaakseen, ja siitä tuli jonkin verran edullisempi hinta. — Sen korkealla katolla on kahvipaikka ja muuan Suomen ihanimpia näköaloja.

Oli onnellista, että Rauhan sairaaloiden hallintoneuvostoihin, jotka muodostivat rakennuslautakunnat, maanviljelysneuvos Erkki Pullisen jälkeen tuli tohtori Oskari Reinikainen, Lääkintöhallituksen nykyinen pää. Tuberkelisairaalan hallintoneuvostossa hän oli puheenjohtajana, jota vastoin mielisairaalan hallintoneuvoston puheenjohtajana Erkki Pullisen jälkeen toimii edustaja Elias Tukia. Hyvä mies hänkin. Tohtori Reinikainen alkoi kehittää sitä valtion ja kuntien yhteistoimintaa rahoituksessa, valvonnassa ja ylläpidossa, josta hän sitten on tehnyt maamme sairaalalaitoksen rakennus- ja hoito-ohjelman rungon, ja jossa yksityisurakoitsijallakin on tärkeä asemansa.

Tohtori Reinikaisesta on aikaa myöten tullut Kiikan hyvä ystävä ja suosija, vaikka hän Viipurin kaupungin-

Rauhan piirimielisairaala

Tiuruniemen keuhkotautiparantola

valtuustossa ollessaan Uuraan töitä urakalle annettaessa oli vastustavalla kannalla Pyramidiin nähden. Tämä ei tosin kohdistunut Kiikkaan itseensä, joka vielä silloin oli Viipurissa tuntematon tekijä, vaan kenties yhtiön muihin osakkaisiin. Kun selitettiin, että Kiikka oli ostanut Pyramidin, ei sitä uskottu, sanottiin vain, että mistäs hänellä sellaiset rahat?! Ei vielä tunnettu Kaltimon sillan salaisuutta, jonka johdosta Kiikka oli saanut Pyramidin osakkeet verraten halvalla.

Mainitsimme Tiuruniemen keuhkotautiparantolan noin kilometrin päässä Rauhan mielisairaalaista. Sekin on kauniilla paikalla Saimaan rannalla. Siitäkin oli kova kilpailu. Constructor oli tällä kertaa kallis, Sten tahtoi ottaa väkisin, mutta Pyramid nytkin työn sai, noin 20 miljoonasta markasta. Siihen kuului päärakennus ja voimakeskus sekä ylläkkärin ja aliläkkärin asuinrakennukset, yhteensä 60.000 kuutiometriä. Rakentaminen aloitettiin syksyllä 1937, ja työt valmistuivat talvisodan alussa.

Mainittuamme vielä, että Pyramid v. 1937 myös oli uudelleen töissä Rauhan piirimielisairaalan alueella, tällä kertaa aliläkkärin asuinrakennuksia tehden, voimme todeta, että tämä yhtiö Saimaan parantolarannalle valtavia rakennusryhmiä pystyttellen on puolentoista vuosikymmenen aikana suorittanut työn, jonka suuruista näin suppealla alueella on aniharvan rakennusliikkeen meillä suotu tehdä.

Mutta palatkaamme aikajärjestykseen. — Tuon Rauhan ensimmäisen urakan ollessa parhaassa käynnissä Kiikka otti toisen samanlaisen työn, Viipurin uuden kunnallissairaalan. Piirustukset oli laatinut kaupunginarkkitehti Paavo Uotila, ja ohjelmaan kuului potilasrakennuksen lisäksi pitkä hallintorakennus sekä talousrakennus, keittiö ja pesula, kaikki keskenään käytävin yhdistetyt. Koko kustannusarvio nousi 9 miljoonaan, josta kaluston hankkimiseen varattiin 1 miljoona.

Kaupunki itse suoritti arkkitehtinsa johdolla perustus- ja

sisustamistyöt, joten urakoitsijalle, Pyramidille, jäi kantavien seinien muuraus, rautabetonivälipohjien valu, räystäslistan ja vesikaton valmistus sekä portaitten askeltyö ynnä ulkorappaus. Lämpö- ja vesijohdot asenti Hydro.

Urakka, josta Pyramidin osuus teki 3. miljoonaa markkaa, meni sitä varmemmin lukkoon, kun numeromiehet Hollo ja Juhala tekivät luotettavaa laskutyötä, eivätkä yllätysmahdolliset perustustyöt Pyramidille kuuluneet. — Tällöin Kiikka taas kerran havaitsi todeksi sekä omien miesten että vieraitten toteamuksen: raakatyö kannattaa, sisustaminen helposti vie takaisin. Eikä tämä riipu vain kylmistä ennakkonumeroista, vaan myös järjestelystä, joka sisustustöissä on sitäkin hankalampaa, kun niissä usein on pienet ja pimeät sisätilat, joten valvonta on vaikeampaa ja pinnausmahdollisuudet melkoiset.

Tämän johdosta rakennusmestarit yleensä erikoistuvat suurissa urakoissa joko raaka- tai sisustustöihin. Edellisissä on ylläpidettävä ripeätä tahtia, jälkimmäiset tehdään huolellisesti, jotta tilaaja toisenkin kerran teettää ja myös muille suosittelee. — Näissä kunnallissairaalan töissä Pyramidin rakennusmestarina toimi Erkki Pesonen, vanhan polven miehiä, joka oli mukana myös Myllyaukion taloa rakennettaessa ja Kauhavan suurissa lentohallitöissä. Pieni mies, mutta tulinen, piti apulaismestarit kurissa ja nuhteessa ja sai koko suuren sairaalan runkotyön valmiiksi muutamassa kuukaudessa.

Rauhan ensimmäisen suururakan aikana Kiikka otti hoitaakseen kolmannenkin yleisen rakennustehtävän, melkoisesti laajemman ja monipuolisemman, nimittäin Uuraan ulkosataman laajentamisen Viipurin kaupungin toimeksiannosta. Siitä kerromme seuraavassa luvussa. Sama rakennuttaja antoi Pyramidille näihin aikoihin myös Huhhtialan rautabetonisen katusillan rakentamisen Viipurin ympärysradan yli, Koiviston maantien ja Pietarin maantien keskivälillä.

Muita tämänaikaisia Pyramidin töitä oli viljasiiloraken-

nus Viipurin Valssimyllylle, ja sitten vaihteen vuoksi pari asuinrakennusta Sortavalassa, Asunto-osakeyhtiö Veikkolan, sekä Pyramidin itsensä perustaman Uusi Jukola Oy:n, jonka osakkeista Pyramid omisti lähes puolet ja jonka rakennuslainoja se oli takaamassa.

Viipurissa Kiikalle jäi, niin kuin mainittu, Pellervonkatu 10:ssä 20.000 kuutiometrin talo rakennettavaksi. Siitä muodostettiin asunto-osakeyhtiö. Tämä työ ei kuitenkaan voittoa tuottanut, sillä osakkeet myytiin tarpeettoman halvalla. Pyramidilla oli alussa ollut osake-enemmistö, ja Kiikka toimi talon isännöitsijänä. Siitä tuli muuten aito pormestartalo: pormestari Lumme oli sen osakkaana, ja toinen Viipurin pormestari päätti siinä päivänsä. Kiikka sattui ikkunasta näkemään, miten hän asteli pihan poikki nuoran pätkää kädessään heilutellen, ja vähän ajan kuluttua levisi tieto hänen kuolemastaan.

Työ kuohuu koskena, voidaan sanoa näistä muutamista rakennusvuosista. Yksistään pääkaupungissa valmistui v. 1927 uudisrakennuksia 1,2 miljardin silloisen markan arvosta, mikä ennätys vielä seuraavana vuonna lyötiin: n. 11.500 uutta asuinhuonetta, vastaten n. 10.900 v. 1927. — Niin kuin ylläkerrotusta näkyy, oli tahti Karjalassa ja erikoisesti Pyramid-yhtiön työmailla yhtä kuumeinen.

Uraan urakassa mainetta saavuttanut Kiikka pääsi käsiksi myös Waldhof-yhtiön töihin Käkisalmissa, rakentaen sille lyhyen kenttäradan. Mutta Pyramidilla oli täällä heikonpuoleinen mestari, jonka ruokajärjestys ei ollut moitteeton ja joka asiattomasti kehuskeli yhtiönsä muka suuria voittoja. Kun sitten rataa piti jatkaa epäedullisemman maaston halki, eivät Waldhofin miehet Pyramidin tarjousta hyväksyneet, vaikka heidän edustajansa Bruno Procopé oli katsonut sen kohtuulliseksi.

Itse Waldhofin suurien tehtaiden rakentamista Antti Kiikka suunnitteli Uraan tavoin yhteisurakaksi, kun saksalaiset eivät tahtoneet sitä yksistään suomalaisille antaa. Kiikka ajatteli yhteistyötä Kreuger & Toll-yhtiön sekä erään

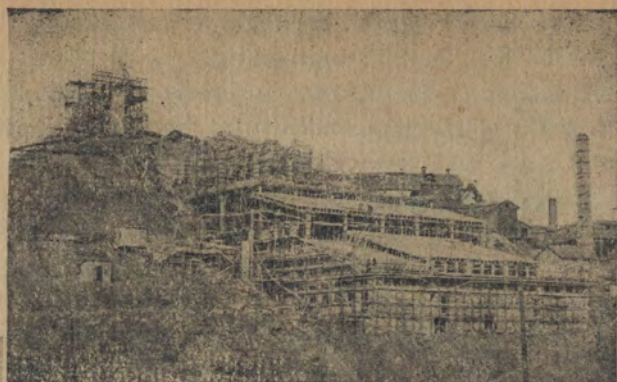
berliiniläisen Weiss u. Freitagin kanssa. Päättääkseen sopimuksen Kiikka ja kaupungininsinööri Stenberg, joka avusti häntä näissä töissä, sekä insinööri Einar Norder Kreuger & Tollin edustajana matkustivat Berliiniin, jossa kuitenkin tie nousi pystyyn. Erään Pyramidia vastaan käymänsä sovinto-oikeusjutun hävinneen yhtiön johtaja oli antanut epäedullisen lausunnon, ja kun lisäksi saksalaisten ehdot olivat raskaat luopuivat toisetkin osakumppanit ottamasta urakkaa, jota heille nyt kahteen mieheen tarjottiin. — Sen lienee sitten saanut Väinö Grönbergin Yleinen rakennusosakeyhtiö ynnä saksalainen Hoch-Tief-yhtiö, josta suomalainen Rakennusosakeyhtiö Cyklop polveutuu.

Pyramidin tämän kauden muista töistä mainittakoon viipurilaisen Auto-Bruunin toimitalo. — Arkkitehti Olli Pöyryn piirtämän Viipurin Osuusliikkeen uuden lihanjalostamon urakointi Viipuriin otettiin Lennart Holmberg-yhtiön nimiin.

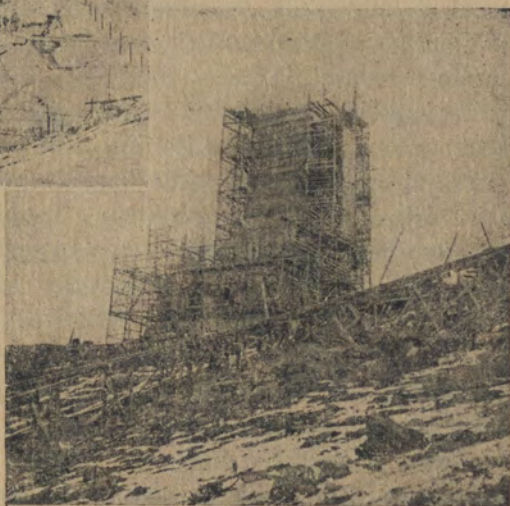
Suuri ja monivaiheinen urakka oli vihdoin Outokummussa. Sinne oli arkkitehti W. G. Palmqvistin piirustusten mukaan rakennettava kuparimalmin rikastustehdas, nostotorni, voimakeskus, nostokonehuone ja kaivostunnelin suulle kivinen porttaalirakennus työvään ruokaloineen, ynnä eräitä muita rakennuksia.

Tarjouksia oli pyydetty useilta rakentajilta, ja kilpailusta, jonka loppuvaihe suoritettiin Joensuun seurahuoneella, sukeutui ankara. Pyramidin vaarallisin kilpailija tällä kertaa oli insinööri V. E. Schultzin edustama Alfred A. Palmbergin insinööritoimisto, jolla myös oli kannatusta Outokummun johtokunnassa. Pyramidia edusti Kiikan ohella rakennusmestari Juhala, jonka kuitenkin ei sallittu olla läsnä varsinaisessa huutokauppatilaisuudessa. Pyramidin tarjous oli halvin, ja kun Kiikka vielä alensi 50.000 markkaa, sai hän urakan.

Tämä riitaisasti saatu työ ei riidatta sujunut. Ohjelmaa muutettiin työn kuluessa. Mm. rakennettiin rikastustehdas rautabetonista eikä puusta, niin kuin alkuaan oli suunnit-

Outokumpua rakennetaan

teltu. Tästäkin lienee johtunut, että Kruppilta, jolta koneistot oli tilattu, tuli tämän tästä tietoja, että sitä tai tätä osaa rakennuksesta oli muutettava, jotta koneistot siihen sopisivat. Kun töitä uusien piirustusten viivästymisen johdosta ei saatu syksyyn mennessä päätökseen, aiheutti se jäljellä olevan urakan muuttumisen talvityöksi ja siten kustannusten 30 prosentin suuruisen nousun urakan tältä osalta, insinööri L. I. Rosendahl-Ruoslahden asiasta antaman lausunnon mukaan.

Jotta erimielisyys loppuselvityksessä sovinnolla ratkeaisi, arvioi Kiikka jäljellä olevat saatavansa mielestään kohtuullisesti noin 600.000 markaksi, Outokumpu-yhtiön tarjotessa vain noin 6.000. Näin suurta eroa ei voitu umpeen tinkiä, ja asia joutui sovinto-oikeuteen, sillä niin kovin kuin kokemuksesta viisastunut Kiikka näitä kaihtaakin, oli urakka-summa ankarassa kilpailussa painettu siksi alas, kaikkiaan noin 6 miljoonaan markkaan koko tästä suuresta työstä, etteivät siihen enää mitenkään mahtuneet lisätöiden aiheuttamat kustannukset, jotka Kiikka sovinnon nimessä kuitenkin arvioi todellisia huomattavasti pienemmiksi.

Sovinto-oikeudessa Pyramidin lakimiehenä toimi Ilmari Talvitie. Puheenjohtajana oli tunnettu helsinkiläinen tuomari Heikki Borenius, Outokummun valitsemana professori Onni Tarjanne ja Pyramidin valitsemana insinööri T. R. Vähäkallio. Päätös oli yllättävä, oikeus tuomitsi yksimielisesti valtion yhtiön maksamaan Pyramidille 1.200.000 markkaa, eli kaksi vertaa pyydetyn summan, minkä jälkeen Kiikkaa oli enää vaikea kohtuuttomista vaatimuksista syyttää.

Kaikesta huolimatta Kiikan vastenmielisyys oikeusjuttuja kohtaan oli perusteltu: kun Outokumpu sitten rakensi kuparinpuhdistamon Imatralle, ei Pyramidilta tarjousta pyydetty. Tämän tehtaan Outokumpu lienee lopulta itse rakentanut insinööritoimisto Consultingin ohjeiden mukaan. Porin kuparinalostustehtaan se myöhemmin antoi urakalla yllämainitulle Palmbergin insinööritoimistolle.

Joensuun huutokauppatilaisuudesta palattaessa Kiikka Erkki Makkosen neuvosta otti pahan kilpailijansa insinööri Schultzin Lennart Holmberg-yhtiön palvelukseen; mutta Palmberg ei häntä päästänyt pois, ja hänestä lieneekin sitten tullut tämän toimiston pääosakas ja johtaja.

Tienhaaraan Pyramid korkeasuhdannekauden loppuve-tona rakensi itselleen verstaas-, autotalli- ja asuinrakennuksen, sekä Viipuriin perustamaansa asunto-osakeyhtiö Myllyaukiota varten ison asuinrakennuksen.

Tämän kauden molempiin keskivuosiin, 1926 ja 1927, sitä vastoin kuuluu se suuri työ, joka vaatii oman lukunsa, seuraavan.

UURASTUSTA UURAASSA

Pyramidin ja Kiikan huomattavin työmaa koko neljännesvuosisadan aikana oli Uuraan ulkosatama. Tehtävä oli monipuolinen ja laaja, myös siitäkin huomattava, että se suoritettiin joustavassa yhteistyössä kahden ulkomaisen urakoitsijayhtiön kanssa. Varsinkin Pyramidin Uuraaseen rakentama aallonmurtaja oli iso tehtävä. Raha-arvoltaan Rauhan-Tiuruniemen työt tosin olivat tuntuvasti suuremmat, mutta ne suoritettiin eri vaiheissa, yhteensä noin kymmenen kertaa pitemmän ajan kuluessa kuin yhtenäinen Uuraan urakka.

Tämä monisokkeloisen Viipurinlahden suulla sijaitseva saari oli vähitellen kasvanut Pohjoismaiden huomattavimmaksi puutavarantientisatamaksi, jonka liikennettä aikoinaan oli lisännyt Saimaan kanavan rakentaminen ja myöhemmin Karjalan rata sekä Laatokan pohjoispuolella sijaitsevien aarniometsiemme käyttöön-ottaminen, jolle vihdoin Suojärven rata antoi uutta vauhtia.

Ei edes satamaradan puuttuminen saattanut tätä kehitystä ehkäistä, vaikka se sitä hidasti. Uuras oli aito kaupunki, jossa oli loppumattomiin varastosuojia, konttoreita ja toimistoja. V. 1925 siellä lastasi lähes tuhat ulkomaanlaivaa, viennin arvon lähennellessä miljardia markkaa: 350.000 standerttia puutavaraa, josta sahattua noin 250.000, sekä lisäksi propsia ja halkoja ym. Mutta liikenne oli kal-

lista, kun puutavara ensin oli tuotava sinne proomuissa Viipurista, ja täysin sesonkiluontoista: Uuraassa oli kesällä yli 10.000 asukasta, talvella vajaat 4.000.

Kustannusten halventamiseksi ja sesonkityön tasoittamiseksi talvenkin ajaksi, jolloin laivaliikenteen väliaikoina rautatievaunuja purettaisiin varastoihin, oli jo kauan ajateltu satamarataa. Kiiikka oli Viipurin kaupungin toimeksiannosta sen tutkinut, suunnitellen sen haaraantumaa niinkään Kiikan 1921 tutkiman Viipurin—Koiviston radan Sommeen asemalta. Monien vaiheiden jälkeen eduskunta joulukuussa 1923 päätti Uraan satamaradan rakennettavaksi Koiviston radan haarana. Tällä itäisellä suunnalla katsottiin olevan kaikki teknilliset etuisuudet strategisesti suotavampana pidettyyn läntiseen, Tienhaaran ja Viipurinlahden luoteisrannan kautta kulkevaan suuntaan verrattuna. Päätökseen liittyi kuitenkin ministeri Risto Rytin sanelema ehto, että asiasta kiinnostuneen Viipurin kaupungin ynnä muiden tulisi tämän satamaradan rakentamista tukea 5 miljoonan markan, suuruisella avustuksella. Tämän ehdon esitti eduskunnalle sosiaalidemokraatti Kaarlo Harvala, ja se hyväksyttiin 7 äänen enemmistöllä, karjalaisten Erkki Pullisen ja Juho Niukkasen pitäessä sitä outona ja kohtuuttomana, kun Viipurin kaupungilla ilmankin olisi suuret menot maa-alueen lunastamisesta tuota satamarataa varten.

Viipurin kauppakamari ryhtyi kuitenkin keräämään vaadittua rahasummaa, mutta Viipurin maalaiskunta ja Johanneksen kunta samoin kuin yksityiset katsoivat yleisluontoisen radan rakentamisen meidän vakiintuneen rautatiepolitiikkamme perinteiden mukaan kuuluvan valtiolle. Itäsuomalaisten liikemiesten ja kansanedustajain anomusten johdosta valtioneuvosto esitti eduskunnalle kysymyksessä olevan avustusehdon poistamista, mihin eduskunta sitten toukokuun lopulla 1924 suostui. Ratasuunta tutkittiin saman vuoden kuluessa, ja tammikuun lopulla 1925 valtioneuvosto vahvisti suunnan Rautatiehallituksen ehdotuksen mukai-

sesti, joten se tuli haarautumaan Viipurin—Koiviston radasta Kaislahden eikä Sommeen asemalta, niin kuin Kiikka oli suunnitellut, jolloin Kaislahteen ei olisi tullut asemaa. Rakennustyöt aloitettiin viipymättä, mutta vauhtiin ne pääsivät vasta keväämmällä lumen ja roudan sulamisen jälkeen, jolloin sinne myös siirrettiin valmistuvalta Koiviston radalta vapautuvaa työvoimaa. Hankala rakennettava oli Kaislahden uusi ratapiha, joka on tehty sangen korkealle pengertäyhteelle.

Haararadan pituus on 13 ¹/₂ kilometriä, eli Viipurista lukien 32 kilometriä. Uuraan ensimmäiseksi asemapäälliköksi määrättiin Kiikan vanha koulutoveri Vaasan lyseosta livari Salmi. Rata saatiin kuljettavaan kuntoon joulun alla 1925, minkä jälkeen työjunien mukana kuljetettiin yksityisten vaunulasteja, kunnes varsinainen väliaikainen liikenne aloitettiin heinäkuun puolivälissä 1926. Säännölliselle henkilö- ja kappaletavaraliikenteelle Uuraan satamarata avattiin lokakuun 16 p. 1926, missä juhlallisessa tilaisuudessa oli kutsuvieraina kulkulaitosministeri Juho Niukkanen ja kauppaministeri Tyko Reinikka sekä pääjohtaja Jalmar Castrén ynnä joukko kansanedustajia.

Ratasuunnitelmien toteutuminen antoi uutta vauhtia sataman laajentamishankkeille. Kun Uuraan ratapihan paikka oli kesällä 1925 määrätty, kävi kaupungininsinööri Stenberg laatimaan lopullisia suunnitelmia uutta satamanosaa varten, jonka paikaksi oli valittu siihen luonnon puolesta hyvin sopiva Tapolan lahti. Sen ympärillä maasto on hiekkaperäistä kangasta, loivasti rannasta nousevaa ihanteellista puutavaran varastoimisaluetta. Kun pohja tällä kohtaa on matala, oli sitä verraten kauas rannasta täytettävä. Tarvittava täytemaa saataisiin osaksi alueiden yläpäättä tasoittamalla, osaksi satama-altaita syventämällä. Varastoalueita tulisi kahdeksan, ja kullekin niistä johdettaisiin pistoraiteet, jotka haaraantuisivat alueiden yläpuolelle rakennettavasta kahdesta selkärasteesta.

Kun väylä Uuraansalmeen oli valtion toimesta suunni-

teltu ruopattavaksi 25 jalan syvyiseksi, olisi vastaavasti syvennettävä satama-altaita sen varrella, ruoppaamalla väylän länsipuolelle 25 jalan syvyinen ja noin 17 1/2 hehtaarin laajuinen allas. Laivojen kiinnittämiseksi proomulastausta varten ehdotettiin tämän altaan varrelle rakennettavaksi 13 kappaletta ducdalbeja eli tihtaaleja. Laivaväylän itäpuolelle olisi ruopattava 21 jalan syvyinen ja noin 22 hehtaarin laajuinen allas, jonka reunustalle pystytettäisiin 15 tihtaalia. — Proomulastauksen ohella kävisi mahdolliseksi lastaus suoraan rautatievaunuista pistolaitureilta.

Suunnitelmaan sisältyi myös kaksiosaisen aallonmurtaajan rakentaminen Kirkkoniemen ja Ryövälinniemen väliseen salmeen.

Tämä kaupungininsinöörin ohjelmaehdotus valmistui marraskuussa 1925, ja se päättyi 26,6, vaihtoehtoisesti 25,9 miljoonaan markkaan. Sitä täydensi laajempi ehdotus, joka sisälsi mm. varastoalueiden luvun lisäämisen kahdeksasta neljäentoista ja päättyi noin 8 miljoonan markan lisäsummaan. Se oli tarkoitettu toteutettavaksi myöhemmin, liikenteen jatkuvasti kasvaessa. Ajateltiin sellaistaakin mahdollisuutta, että vastaisuudessa Viipurin koko vienti, selluloosa ja paperi mukaan luettuna, tapahtuisi Uuraan kautta.

Viipurin satamahallitus, yleisten töiden hallitus ja rahoituskamari kannattivat kaupungininsinöörin suppeampaa suunnitelmaa. Tammikuun 19 p. 1926 kaupunginvaltuusto sen hyväksyi. Kun pian tämän jälkeen saatiin aikaan Viipurin ja valtion välinen aluevaihto, jossa kaupunki sai 12.000 neliometriä pistolaitureita varten, saattoi se heti aloittaa näiden rakentamisen, mihin tarvittavat ylimääräiset varat, 4 miljoonaa markkaa, päätettiin ottaa ns. dollari-lainavaroista. Yleisten töiden hallitus sai tehtäväkseen hankkia urakoitsijoilta tarjouksia suunnitelman pääosan toteuttamisesta.

Sittenkun työohjelmasta vielä oli poistettu Uuraansalmen laituri ja siihen liittyvän alueen tasoitus — sen hinnaksi arvioitiin 731.000 markkaa ja se päätettiin teettää myöhäi-

sempänä ajankohtana, mutta lienee jäänyt toteuttamatta — jäi urakalle annettavaksi kolme tehtävää:

1. Kirkkoniemen salmen aallonmurtaja;
2. Tapolanlahden satama-altaat; ja
3. Tapolanlahden laiturit, alueiden tasoitus ja selkäräiteiden rakentaminen.

Tehtiin viisi tarjousta:	mk
1. Ph. Holzman A.G. Hamburg	29.637.000
2. A.B. Skånska Cementgjuteriet Stockholm . .	27.060.000
	vaihtoehtoisesti 26.460.000
3. Kühn & C:o Spandau, tarjous vajanainen	22.841.950
tarjous täydennettynä	24.429.450
4. Oy. Constructor H:ki, alurakojensa Grün & Bilfinger A. G. Mannheim	23.077.400
5. J. G. Mouritzen & C:o K—havn ja Naamloze Vennootschop Albetam, Bagger- en Bouw- Maatchappij Haag, sekä näiden alurakojensa Rakennusoy. Pyramid Viipuri	23.389.250
josta summasta urakojensa yhtymä takaa vähennystä	526.500
jääden 5. tarjouksen loppusummaksi	22.862.750

Viipurin kaupungin yleisten töiden hallitus puolsi 5. tarjousta halvimpana ja kaupungille edullisimpana, ja rahatoimikamari yhtyi tähän kantaan. Kaupunginvaltuuston ylimääräisessä kokouksessa maaliskuun 11 p. 1926 asia joutui vilkkaan keskustelun alaiseksi ja jäi pöydälle, eräiden ryhmien vastustaessa tämän Mouritzen—Albetam—Pyramidin tarjouksen hyväksymistä. Sanomalehdistökin puuttui asiaan, mutta siitä huolimatta valtuusto kokouksessaan maaliskuun 16 p. hyväksyi yleisten töiden hallituksen ja rahatoimikamarin esityksen.

Urakkasopimuksen laatimisella olisi ollut kiire, sillä työt oli saatava alulle ennen jäiden lähtöä. Mutta vielä tärkeämpää oli saada aikaan tulkinnanvaraton asiapaperi

näitä moninaisia seikkoja ja suhteita koossa pitämään, ja niinpä se laadittiin Suomessa ennen näkemättömän huolellisesti. Rakennuttajaa, Viipurin kaupunkia, edusti pari taitavaa miestä, tuleva hovioikeuden presidentti Selin ja rahatoimikamarin puheenjohtaja Mikko Vilska, tulevan suurkeksijän lähi sukulainen. Albetamalla oli aito tekijämies, insinööri H. A. D. Ellemans, jonka ainoana tehtävänä oli liikkeensä monien sopimusten laatiminen. Mouritzenin liikettä edusti kapteeni J. G. Mouritzen itse parin insinöörinsä avustamana, ja Pyramid-yhtiötä tietenkin Antti Kiiikka.

Sopimusluonnosta ei hyväksytty alkuunkaan. Asiaa tutkittiin pitkin ja uuvuttavin päivätöin yli viikon ajan, ja kun sopimus vihdoin valmistui, tuli siitä aivan toisen näköinen asiakirja. Ja niin selväpiirteinen se oli, ettei työn laajuudesta ja monipuolisuudesta huolimatta sitten esiintynyt vähäisintäkään kahnausta — oivalliseksi opiksi muuten rakennusmiehillemme ja muillekin kansalaisille, jotka valmiin asiapaperin läpi silmäiltyään piirustavat nimikirjoituksensa sen alle, sitten ajan oloon kenties havahtuakseen ajattelemaan ja tulkitsemaan.

Osa tuntemattomista tekijöistä poistettiin määräämällä urakkasummat dollareissa. Myös suoranaista teknillistä hyötyä oli noista pitkällisistä neuvotteluista: niiden aikana kehittyi kokonaan uusi laiturityyppi. Samoin muuttui aallonmurtajan rakenne kivimassoja säästävämmäksi: altaan puoleinen luiska jäi pois, siihen juntattiin paaluja, ja sitä voitiin myös käyttää laiturina.

Sovittiin seuraavista määrääjoista:

1. Aallonmurtaja viimeistään 1. 12. 1927;
2. 28 tihtaalia ennen 1. 6. 1927;
3. Taponlahden laiturin konstruktioyöt ennen 1. 9. 1926;
4. Tapolanlahden rannalla 4 varastoaluetta täytetty ja tasoitettu sekä selkäraide niiden kohdalla liikennekunnossa ja V. R. raideverkkoon yhdistettynä ennen v. 1926 loppua; toiset 4 aluetta s:n 1. 12. 1927 mennessä;

5. Monolan—Uuraan selkäraide liikennekunnossa 1. 11. 1927;

6. Täytelisähiekan imeminen ennen 1. 10. 1926; ja

7. Tapolanlahden molempien satama-altaiden syventäminen ennen 1. 12. 1926.

Urakkasopimus allekirjoitettiin huhtikuun 3 p. 1926.

Pyramidin osuus urakasta käsitti

1. Aallonmurtajan. Siitä oli Ryövälinniemen puoleisen pituus 165 metriä, ja sitä vastassa olevan Suonionsaaren Kirkkoniemen puoleisen 265 metriä; väliin oli jääpä laivaväylän levyinen 80 metrin vapaa aukko;

2. Tapolanlahden sataman länsialtaan varrelle 13 kpl. 36 paalun tihtaalia ja itäaltaan varrelle 15 kpl. 31 paalun tihtaalia; ja

3. Tapolanlahden puista laiturinseinämää 1050 pituusmetriä ja maaluisikan kiviverhousta 100 pituusmetriä, maaleikkausta 240.000 kuutiometriä laiturinseinämän rannanpuolella olevan, noin 30 hehtaarin laajuisen lastausalueen tasoittamiseksi ja selkäraidetta varten, selkäraidteen rakentamisen Monolan laiturivaihteesta Tapolanlahden lastausalueelle, yhteensä 3.200 pituusmetriä raidetta ja 15 kpl. vaihteita.

Albetamille kuului

1. Tapolanlahden laivaväylän länsipuolella olevan satama-altaan syventäminen 25' syvyiseksi luettuna keskimatalavesipinnasta, joka on 0,36 Helsingin Katajanokan asteikon 0-pisteestä, ja itäpuolella olevan altaan syventäminen 21' syvyiseksi luettuna äskenmainitusta vedenpinnasta; sekä

2. Tapolanlahden laiturin edustan ruoppaaminen 10' syvyiseksi 0-tasosta — tänne kun oli tarkoitus tuoda vain proomuja.

Mouritzenia ei olisi muuten tarvittu, mutta sen mainion imijän avulla saatiin satama-allasta edullisesti syvennetyksi sekä halpaa täytemaata laiturin paaluseinän taustan täyttämiseksi Pyramidin maaleikkauksen lisäksi, kun eivät Al-

betamin ruoppaajan proomut päässeet laiturin luo, vaan veivät pohjasta ruopatun maan syville vesille.

Työosuuksien mukaan oli Pyramidille tuleva hiukan yli puolet koko urakkasummasta, Mouritzenin osuuden supistuessa noin 3 miljoonaan markkaan. Etumaksuina suoritettiin vastaavasti Pyramidille 2,5, Albetamille 1,3 ja Mouritzenille 0,7 miljoonaa markkaa. — Urakoitsijayhtiöiden yhteisenä luottamusmiehenä toimi norjalaissyntyinen insinööri J. C. Wiese Turusta, tottunut neuvottelumies, joka hyvin tuntee maamme rakennushistorian. Hänen kauttaan Viipurin yleisten töiden hallitus ilmoitti maksuehdot:

1. etumaksuista asetetaan hyväksyttävä pankkitakaus;
2. töistä suoritetaan maksu niiden edistymisen mukaan, ottaen huomioon etumaksut ja vähentäen 10 prosenttia koko urakkasummasta;

3. kun työt lopullisesti on vastaanotettu, suoritetaan puolet yllämainitusta 10 prosentista; toiset 5 prosenttia suoritetaan vastuujan päättyessä vuoden kuluttua lopullisesta vastaanottamisesta;

4. lisävakuutena ovat työkoneet.

Sillä välin olivat kaupungin omat työt Uuraassa jo päässeet hyvään vauhtiin. Se oli helmikuun puolivälissä ryhtynyt Pinkelin patterin alueelle rakentamaan kahta pistolaituria, joista toisen piti tulla noin 130 ja toisen noin 140 metrin pituinen, ja kumpikin oli varustettava kolmella raideparilla. Aikaisemmin myöntämänsä 4 miljoonan markan määrärahan lisäksi kaupunginvaltuusto myöhemmin antoi 275.000 markkaa, koska 11 metrin paalut eivät riittäneet, ja sitäpaitsi oli runsaasti käytetty Raivolan lujaa, mutta 20—30 prosenttia kalliimpaa lehtikuusta. — Kaupungin taholta muuten otettiin Uuraan asia vakavasti: toukuussa valtuusto myönsi satamarakennustöiden valvomiin 270.000 markkaa.

Pankkitakuiden hankkiminen vei pari viikkoa, joten Pyramid pääsi aloittamaan työnsä huhtikuun puolivälissä, käyden ensin Tapolanlahden laiturin paalutustyöhön kah-

dessa työvuorossa. Käytettiin sekä käsi- että moottorijuntia, ja paalut tuotiin pääasiallisesti Suojärven hyvistä metsistä. Ennenkuin varsinaiseen paalutukseen ryhdyttiin, suoritettiin koko laiturin pituudelta telinepaalutusta, missä tulevan juntan alustat iskettiin pohjaan. Tämä alustava työ voitiin suorittaa jäältä, sillä kevät tuli sinä vuonna Suomenlahden itäosaan harvinaisen myöhään: vielä toukokuun puolivälissä oli murtaja Mercatorin jääesteiden vuoksi palattava ulkomereltä, ennen Hallikaria, ja vasta Tarmo pystyi avaamaan väylän Uuraaseen. Jäiden vihdoin lähdettyä jatkettiin paalutusta lautoilta.

Maaleikkaus- ja täyttämistöitä varten valmistettiin kii-reisesti iso määrä työntökärriä. Samanaikaisesti kaadettiin metsää työmaalta, ja rannikolle muodostui pienoisyhteiskunta konttoreineen, varastohuoneineen ja pajoineen. — Työmiehiä oli jo alussa toista sataa, määrän noustessa kesemmällä kolminkertaiseksi, joten näin suuren joukon muonittamisella alkeellisessa ympäristössä oli omat vaikeutensa. Äkkiä pystytettiin erikoinen kuppilarakennus, jonka emäntänä rouva Maija Muinonen, sittemmin Viipurissa ja Helsingin karjalaispiireissä taitavana ravintoloitsijana hyvin tunnettu, aloitti uransa.

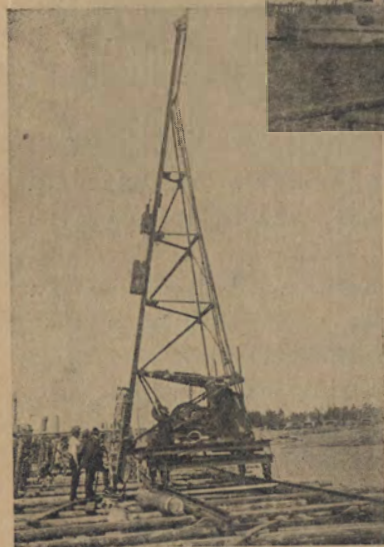
Niin kuin yllä mainittiin, kehitettiin urakkasopimusneuvotteluissa kokonaan uusi laiturityyppi. Sen erikoisuutena on paalujen varaan rakennettu vedenalainen ponttiseinä sekä 60 senttiä alimman vedenpinnan alapuolelle rakennettu lankkulava, koska vedenpäällinen mätäneä ja on aika ajoitin uusittava. Tuon lavan päälle ajetaan puolisentoista metriä täytemaata, ja sen laidasta kohoa vedenpäällinen laituriseinä. — Vedenalainen rakentaminen oli ruopauksen alettua hankalaa, sen samentamassa vedessä eivät sukeltajat hyvin näe. Näitä ammattilaisia oli työssä useita kymmeniä samanaikaisesti, ja koko aikana sattui vain kaksi tapaturmaa: muuan sukeltaja tuli mielenvikaiseksi, kilpailtuaan liian kiihkeästi urakkavauhtia, toinen taas hukkuu aallonmurtajatyössä, lyötyään veden alla sukellus-

» — — — rannikolla kuumeisesti raivataan metsää ja karrattaan täytemaata — — — »

Uraan vanhaa satamaa

Albetamin ruoppaja
Paalurana
Mouritzenin hiekan-imuri

kypäränsä lasiluukun kuuppavaunuun. Asiasta syntyi oikeusjuttu, mutta onnettomuus todettiin silkaksi tapaturmaksiksi ja työmaan vastaava mestari vapautettiin edesvastuusta.

Kesän kuluessa kaupungin tarkastajat arvelivat, että laiturin paaluseinä kaipaisi lisävahvistusta. Se oli piirustusten mukaisesti varustettu kahdella, toisistaan 1,75 metrin etäisyydellä olevalla vaakasuoralla suojustarrulla. Päätettiin vahvistaa rakennelmaa kiinnittämällä niiden keskivälille kolmas samanlainen, mikä lisätyö syyskuussa tilattiin Pyramidilta noin 58.000 markalla.

»Se oli kevyesti ja halvalla tehty laiturin», toteaa rakentaja nyt parin vuosikymmenen kuluttua; »vedenalainen lava kesti hyvin, eikä sitä ainakaan vuoden 1944 syksyyn mennessä tarvinnut korjata.»

Muuan noihin aikoihin Uuraan satamarakennustyömaalla käynyt havainnoitsija ihmettelee siellä vallitsevaa työn vauhtia. — »Hevoset vetävät tukkeja paalutuspaikalle, junttamiesten laulut kaikuvat pitkin päivää, junttia käyttävien moottorikoneiden äänet säestävät miesten lauluja, ja rannikolla kuumeisesti raivataan metsää ja karrätään täytemaata. Sukeltajat työskentelevät syvällä veden alla, ja pistolaiturien päällysparrujen kiinnittäminen lisää vauhdikkuutta.»

»Fervet opus», työ kiehuu... Ollakseen lähempänä sitä Kiikka osti maapalstan Lihaniemestä, joka on leveän lahden Uuraasta erottama seuraava suuri niemi Viipuriin päin. Palstalla oli hyvä huvila ja hyvä ranta. Kiikka rakensi sinne laiturin sekä hankki moottoriveneen, jolla nopeasti pääsi työmaalleen.

Muuan Uuraassa kävijä muistelee vielä, miten insinööri Kiikka ennätti joka paikkaan. »Hän puhui vähän, mutta näki sitä enemmän, ja tuntui tartuttavan tuohon isoon miessakkiin omaa sähköistä vauhtiaan. Tahti oli kiinteä, mutta kaikesta pikkumaisuudesta vapaa. Tältäkin työmaalta katosi silloin tällöin työkaluja ja laitteita, mutta

potkut kuittasivat ne kaikki ykspuolisen suurpiirteisesti, että 'Mereen meni . . .' Ja kuta pitemmälle työ edistyi, sitä paremmin se sujui.»

Meren vihdoin auettua oli Uuraaseen saapunut myös Albetamin suuri hollantilainen ruoppaaja sekä sen mukana kaksi hinaajaa ja kolme proomua. Viipymättä aloitettiin nämäkin työt, aluksi Tapolanlahden itäisessä satama-altaassa, ja niin nopeasti ne kesän ja syksyn kuluessa edistyivät, että molemmat avarat altaat oli ruopattu täyteen syvyyteensä lokakuussa, vaikka määräaika meni umpeen vasta joulukuun 1 p.

Kesäkuun loppupuolella ilmestyi näyttämölle kolmaskin tekijä, Mouritzenin tanskalainen hiekanimijä, joka ensin puolen metrin paksuilla putkillaan imi hiekkaa meren pohjasta ja sitten puhalsi sen valmistuneen rantalaiturin seinämän taa, minne varastoalueiden tasoituksesta saatua täyteä riitti laskettua vähemmän, niin kuin tuonnempana käy ilmi. Mouritzenin imuri otti hiekkaa osaksi Tapolanlahden läntisestä satama-altaasta, siten Albetamin ruoppausurakkaa helpottaen, osaksi Mäntsinsaaren edustalta Suonionsaaren ulkopuolella, missä sora on hyvää ja karkeata.

Tämä meillä ennennäkemätön »sandsugari» työskenteli voimakkaasti. Syntyi kuoppia meren pohjaan ja virtausten suuntakin osin muuttui, joten muutamat Pyramidin tihtaa-leista nousivat irti. Kaikkiaan se puhalsi työmaalle lähes 300.000 kuutiometriä hietaa, joskin osa siitä pyrki juoksemaan veden mukana ulos saumoista.

Kaiken kaikkiaan saattoi tarkastava insinööri Järvinen todeta, että »työn järjestely ja meno on onnistunut ja luottomusta herättävä». — Mutta Kiikka ei ollut tyytyväinen. — Albetamilla ja Mouritzenilla kaikki oli koneellista ja halpaa, Pyramidin oli miesvoimin tasattava ja täytettävä, kaivettava ja kärrättävä satoja tuhansia kuutioita — vieläpä paljon kauempaa, kuin mitä alkuperäiset laskelmat edellyttivät. Leikkaussuuruuden syventyessä kävi kaivin-

koneen sekä kenttäradan, veturien ja vaunujen tarve yhä ilmeisemmäksi. Ostaa näitä ei voinut, kotimaasta ei saanut vuokrata; ennen pitkää Kiikka oli matkalla Tanskaan, mukanaan kaupungininsinööri Stenberg, jonka kanssa tuo pieni maa läpikotaisin koluttiin. Tanskalaiset olivat vieraanvaraisia ja ystävällisiä isäntiä, matka oli sinänsä elämys, mutta kaikkia tarvittavia koneita ja kalustoa ei ollut saatavissa — oli palattava kotimaahan.

Leikkaukset syvenivät, konevoiman puute kävi yhä huolettavammaksi, ja vielä samana kesänä Kiikka ja Stenberg matkustivat Wiesbadeniin, missä Albetamin sisaryhtiöllä oli konttori, josta käsin se hoiti suuria saksalaisia työmaitaan.

Tämä käynti oli tuloksellinen, ja siitä muodostui samalla harvinainen opinto- ja virkistysmatka kesken Uuraan hiki-sen urakan. Perille saavuttuaan suomalaiset saksalaisen isäntänsä opastamina tekivät puolisen viikkoa kestävä matkan Reinillä ja sen varsilla, laivassa ja junassa sekä autolla. Elettiin silloinkin englantilaisten miehitysaikaa, ensimmäisen maailmansodan painajaisesta päässyt kansa huvitteli ja hummasi. Viikonloppu alkoi lauantai-iltana Wiesbadenin kasinossa, jossa katseltiin tanssikilpailuja, rulettipeliä ja muuta suuren maailman huvittelua. Varhain sunnuntai-iltana alkoi matka Reiniä alas. Oli kaunis kesä, virtaa kirjavoivat tasapohjaiset rataslaivat täynnä laulavia huvimatkailejia, jotka palasivat illalla kotiin viinin ja elämänilon humalassa, laivamiesten ja junailijoiden paimentamina.

Sivuutettiin laulava ja laulettu Loreley, maanantaina jatkettiin matkaa Neckar-joelle, jossa suuret kanavoimistykset olivat käynnissä. Täällä suomalaiset saivat tutustua nykyaikaiseen rakentamiseen. Nähtiin työtä ja aikaa säästävää, valtavan suuri betoninvalmistuskeskus. Siinä oli tunnelissa sorakan alitse menevä hihnakuljetus, joka vei sementtiä, soraa ja sepeliä automaattisiin mittauslaitteisiin. Näistä ne määräsuhhteessa putosivat betoninsekoittajiin ja täältä val-

miina massana kuljetettavaksi Neckarin kanavoimistytö-
maalle. Merkille pantiin myös suuret konttori- ja ravintola-
rakennukset, jotka olivat upeat ja hyvin varustetut, vaikka
ne olikin tehty väliaikaista työkautta varten.

Suomalaiset oppaineen kulkivat pitkät matkat, tutus-
tuen teollisuuskaupunkeihin ja tehdasalueisiin Reinin var-
rella. Palattuaan Wiesbadeniin yhtymän pääjohtajan pu-
heille he saivat aikaan sopimuksen hullujussi-kaivinkoneen
sekä kenttärataveturien, vaunujen ja kiskojen vuokraami-
sesta, joita Pyramidin ohella myös Viipurin kaupunki tar-
vitsi omia töitään varten. — Tottuneita ulkomaisia teknik-
koja saapui koneiden mukana Suomeen.

Tämän jälkeen tuli Pyramidin töihin Uuraan ulkosata-
massa sellainen vauhti, että maaleikkaustyöt odottamatto-
mista esteistä huolimatta saatiin loppuun suoritetuiksi lähes
vuotta ennen määräaika, joka oli 1. 12. 1927. Tämän joh-
dosta Viipurin kaupunginvaltuusto maksoi lisäkorvauksena
Pyramidille 150.000 markkaa siitä 850.000 markan sum-
masta, jonka se arvioi kaupungin saavan varastoalueiden
yhtenä ylimääräisenä vuosivuokrana.

Pyramidin aallonmurtajatyö sen sijaan viivästyi. Valtio
ei ajoissa lähettänyt ruoppaajaansa syventämään Teikarin
selältä Uuraan salmeen johtavaa väylää, joten aallonmur-
tajan kärkiosien rakentamiseen ei voitu ajoissa ryhtyä. Toi-
seksi tämä työ myöhästyi siitäkin syystä, ettei kaupungilla
ollutkaan selvänä sopimus valtion kanssa vesioikeudesta.
Kiikka suostui kuitenkin odottamaan, saatuaan kaupun-
gilta yllä mainitun lisäkorvauksen.

Lokakuun puolivälissä 1926 Tapolanlahden satamara-
kennustyömaalla käynyt Karjala-lehden edustaja kuvailee
näkemänsä suurtyön mittasuhteita. — »Lastausalueita ta-
sattaessa on poistettava 240.000 kuutiometriä maata, mistä
määrästä jo on otettu noin puolet. Hullujussi kaivaa,
hevokset ja veturit kuljettavat maan pois kaatovaunuissa. —
Toista kilometriä pitkään laituriseinämään on juntattu
2.800 paalua, yhteensä 33 juoksukilometriä, 5—13 metrin

syvyyteen lahden pohjamaahan ja aina 16 metriä syvään veden pinnasta lukien. Parruja on käytetty yli 10 juoksu-kilometriä, ja 3 tuuman ponttilankkuja runsaat 65 juoksu-kilometriä. Pultteja on tarvittu 47.000 kg ja nauvoja 15.000 kg. — Vedenalaisen lankkulavan päällystä ja koko laiturin tausta on täytettävä maalla. Sitä on osaksi tuotu tasatavilta ranta-alueilta, osaksi muualta hiekanimijän avulla, joka 65 sentin läpimittaisella torvellaan ottaa kerrallaan 515 kuutiometrin suuruisen kuorman, jonka se sitten 50 minuutissa puhaltaa maalle. — Nytemmin on laituriseinäjä jo valmis. Samoin on sen taustakin suurimmalta osalta täytetty, ja ihmetellä täytyy siihen pumpatun maan kiinteyttä. Vedensekaisena paikoilleen joutuessaan se tiivistyy miltei sementtimäiseksi. — Suurien ruoppauslaitteiden on satama-altaista kaikkiaan poistettava lähes 800.000 kuutiometriä. Tähän mennessä on jo siirretty pois noin 650.000 kuutiometriä. Hollantilaisen ruoppaajan ja tanskalaisen imurin lisäksi on Tapolanlahdella työssä valtionkin suuri mutauskone väylää syventämässä, ja sen nostokuoppien mukana kohoaa suuria kiviä syvyydestä. — Aallonmurtajien paalutus on sekin vilkkaassa käynnissä. Näihin tarvitaan 860 paalua sekä 18.000 kg ankkuri- ja pulttirautoja, 13 juoksu-kilometriä parruja, 21.000 kuutiometriä soraa ja kiviä sekä 2 1/2 juoksu-kilometriä lankkuja. Noin 1.000 paalua käytetään sen lisäksi satama-altaiden äärelle rakennettaviin kiinnitystihtaaleihin.

Työväkeä on tällä suurtyömaalla ollut keskimäärin noin 300 henkeä, kaupungin ja valtion työväkeä lukuunottamatta. Kesällä työskenneltiin 3:ssa vuorossa, nyt 2—3:ssa. Konevoimaa käytetään mahdollisuuksien mukaan. Niinpä kulkevat junat suureksi osaksi sähköllä sekä polttomootto-reilla, ja myös porissa, niin vedenpäällisissä kuin -alaisisakin, käytetään sähkövoimaa. — Työ suoritetaan huomattavaksi osaksi veden alla.»

Toukokuun puolivälissä 1927 sama Karjala-lehti toteaa, että »Pyramid on toiminut amerikkalaisella vauhdilla.

Laaja varastoalue pitkine laituriseinämineen oli täydessä kunnossa helmikuun puolivälissä. Nykyisin suoritetaan töitä enää vain aallonmurtajalla sekä selkäraiteilla, joita järjestellessä ilmaantui odottamattomia kallioesteitä. Viimeksimainitut on tarkoitus saada louhituiksi ensi kuun alkupäiviin mennessä, ja koko 3.200 metrin pituinen selkäraide 15:ne vaihteineen valmiiksi kesäkuun loppuun. — Kun mainittuja kallioita ei ollut merkitty pohja- eli pliktauskarttaan, oli kaupunginvaltuusto 29. 3. 1927 rahatoimikamarin ehdotuksesta myöntänyt Pyramid-yhtiölle 250.000 markan lisäkorvauksen ylimääräisistä lousintatöistä. — Samoin kuin aikoinaan Viipurin Pamppalan ja Helsingin Keskuslaboratorion perustustöissä, joutui Kiikka jälleen toteamaan tarkkojen pliktauskarttojen merkityksen työn taloudelliselle onnistumiselle rakentajan kannalta katsottuna. Viipurin kaupunki vain oli menetellyt noita aikaisempia rakennuttajia oikeamielisemmin. Eikä Kiikka puolestaan halunnut tuottaa ystävilleen ikävyyksiä, huomattuaan Uraan kartoissa vielä pahemman virheen, johon kuitenkin kaupungininsinööri oli viaton. — Tuota kolmenkymmenen hehtaarin laajuista varastoaluetta tasoitettaessa näet olisi poisotettavan maan määrä punnituskartan mukaan laskien tullut niin suureksi, ettei se olisi kaikki mahtunut laiturin täytemaaksi. Jotta välttyttäisiin kalliilta poisuljetuksilta pitkien matkojen taa, mikä olisi urakkasummaa tuntuvasti korottanut, täytyi sijoittaa tuo toista kilometriä pitkä laiturin kuutisen metriä sille muuten soveliaimasta paikasta ulospäin. Mutta töiden jo edistyttyä korjaamattoman pitkälle havaittiin kartassa metrin punnitusvirhe, joten täytyikin kaukaa tuoda täytemaata sen lisäksi, mitä tuli laiturin kohdalla olevasta leikkauksesta sekä sen, minkä Mouritzen meren pohjasta imi ja laiturin taakse puhalsi.

Näin Pyramid joutui kärsimään silkkää tappiota tästä urakkansa osasta, maaleikkauksesta; mutta kun laiturin rakentaminen muuten kannatti, samoin kuin aallonmurtajatyökin, jäi urakka kokonaisuudessaan verraten edulliseksi.

Odottamattomista lisätöistä huolimatta oli rakentaminen edistynyt niin vauhdikkaasti, että uusi satama oli käyttökunnossa jo keväällä 1927 alkaneen purjehduskauden aikana, ja liikenne saavutti uuden ennätyksen. Kaupungin kahden pistolaiturin käyttö oli muodostunut »sietämättömän vilkkaaksi», ja kahdelletoista toiminimelle oli niiltä varattava viiden rautatievaunun mittainen purkausala kullekin. Näillä molemmilla laitureilla purettiin yhteensä yli 240 vaunulastia vuorokaudessa. Mutta ainoastaan kaksi toiminimeä oli vuokrannut varastoalueen tähän tarkoitukseen tasoitetun kentän vastakkaisista päistä. Niillä kohosivat lautatapulien rintamat, mutta sitäkin ammottavammalta näytti niiden välinen, 18 hehtaarin eli kuuden varastoalueen laajuinen tyhjä aukio mitä soveliainta maastoa. Sillä välin oli valtio omalta Pinkelin patterin alueeltaan huokein ehdoin antanut varastotilan vuokralle parille toiminimelle.

Liikemiehet väittivät, että Viipurin kaupunki pyrki varastovuokrilla liikaa ansaitsemaan. U. Tolonen, Uraan keisari, rakensi ystävineen kilpailevan sataman Makslahteen, jota pidettiin sopivana erikoisesti propsin vientiin, ja myös Koiviston vastavalmistunut valtionsatama veti liikennettä puoleensa. Joulun alla 1927 Viipurin kaupunginvaltuusto satamahallituksen ja rahatoimikamarin ehdotuksen mukaisesti alensi varastoalueidensa vuokria Uraan ulkosatamassa.

Uraan töiden valmistuttua ulkomaiset urakoitsijat antoivat hotelli Andreassa juhlan, jonka kaltaista ei Viipurissa ollut ennen nähty. Viipurin teatterin näyttelijättäret esittivät hollantilaispukuisina hollantilaisia tansseja, ja kaupungin johtavat miehet antoivat tilaisuudelle loistoa. Päivällispöytää koristi marsipaanista ja suklaasta valmistettu ruoppaajan pienoismalli, ja illan isännät kertoilivat muistelmia Balkanin maissa, Buenos Aireksessa ja Afrikassa suorittamistaan suururakoista. Kapteeni Mouritzen oli ensimmäisen maailmansodan aikana kuljettanut torpeedoveneen

..naitse neekerien voimalla erääseen Afrikan sisäjärveen, ja sinne mustien maahan hän myös rakensi ison patolaitteen. Työn päätyttyä neekerit tapansa mukaan vaativat sitä juhlisttavaksi ihmisuhrein, ja kun Mouritzen kieltäytyi, löysi hän seuraavana aamuna padolta päättömän neekerin. — Uuraan uhreja olivat nuo molemmat sukeltajat, joista yllä kerroimme.

Paras tunnustus tunnollisesta työstä on jatkuva työmahdollisuus. Pyramid sai Viipurin kaupungilta vielä useita merkittäviä tehtäviä. Albetam ruoppasi myös Maksлахdessa, ja juhannuksen alla 1927 allekirjoitettiin Viipurin kaupungin kanssa sopimus, jonka mukaan Albetam sai Uuraan ja Viipurin välisen sisäväylän ruoppaamisen 21 jalan syvyiseksi ja 60 metrin levyiseksi, miltei tuon yllä kuvatun Uuraan-urakkaosuutensa veroisen uuden työn.

PULAN KOURISSA

Talospulia pidetään vapaan yhteiskuntajärjestyksen välttämättöminä rasituksina, ja sitä ne epäilemättä ovatkin. Osaksi ne ovat talouselimistön kuumekohtauksia, jotka automaattisesti palauttavat luonnolliseen tasapainotilaan siitä poikenneet elintoiminnot ja perkaavat pois kelvottomia yrityksiä. Osaksi ne merkitsevät puuttuvaa suunnitelmallisuutta kuntien ja valtion taholta, jotka useasti rakentavat liian kalliisti ja juuri sellaisina kausina, jolloin tuotantoelämän kasvu ilmeikään vaati laajaa tuotannollista uudisrakentamista, eivätkä riittävästi sovita sosiaalista rakenteluun lamakausina tapahtuvaksi ja näitä tasoittamaan.

Vuosi 1928 alkoi entistä voimakkaamman taloudellisen nousun merkeissä. Yleinen rahanrunsas ja leuto talvi kiihoittivat rakentamista etenkin pääkaupungissa ennen näkemättömään huippuun. Niin kuin yleensä hyvinä aikoina, koettivat rakennustyöläiset lakkojen avulla nostaa tai ylläpitää korkeita työpalkkoja. Työnantajat vastasivat lujittamalla järjestäytymistään ja kouluttamalla lisää muurareita ja rappareja ynnä muita alan ammattimiehiä. Viipurissa syntyi korkeasuhdannekauden viimeisenä vuonna toukokuussa 1928 sitkeä, joulun saakka kestänyt lakko, josta tuloksena oli palkkatason vähäinen lasku. — Tällä välin olivat yleistaloudelliset voimat puuttuneet asiain kulkuun. Syksyllä alkoi rahanrunsas muuttua kireydeksi, Suomen

Pankki kieltäytyi rediskontoimasta liikepankkien uusia rakennusvekseleitä, ja rakennuskiihko tasaantui, pian painukseen syväksi aallonpohjaksi. Korkeat työpalkat ja vuokrat alenivat, esiintyi vararikkoja, työttömyyttä ja hättää. Työvoima ja pääoma hakeutui suhdanneherkältä rakennusalalta muualle, mutta heikolla menestyksellä, sillä vientiteollisuuden jouduttua vaikeuksiin talouspula laajeni muillekin aloille.

Ne, joilla oli sijoituksia tai sitoumuksia asuntoyhtiötaloissa, kärsivät vahinkoa, jos hätääntyivät tai jos heidän sitoumuksensa olivat niin suuret, että he eivät kyenneet asioitaan hoitamaan. Vuokralaiset painoivat vuokria, ja tyhjinä olevia asuntoja oli runsaasti, sillä asuntovaranto eli -reservi oli hyvänä aikana kasvanut, mutta huonona osaväestöä hakeutui muualle — rakennustyöläiset ennen muita. Monet talonomistajat joutuivat vaikeuksiin.

Kiiikka Pyramideineen sai taistella tälläkin rintamalla. Vuokralaiset olivat perustaneet yhdistyksen etujansa valvomaan. Viipurin keskikaupungin talonomistajat pitivät kokouksen Pamauksessa ja päättivät hekin lujittaa rintamaansa. Viipurissa toimi maamme kenties vanhin talonomistajayhdistys, mutta kun se käsitti myös laitakaupunginosien pikku talot, joista monet olivat vuokratonteilla ja joiden edut muutenkin olivat toisenlaatuiset, katsottiin paremmaksi perustaa oma yhdistys keskikaupungille ajamaan suurempien talojen yhteisetuja.

Ajat olivat vakavat talonomistajille. Kukaan ei halunnut ryhtyä uuden yhdistyksen puheenjohtajaksi, sillä joutuihan tämä vuokralaisten ja heidän yhdistyksensä silmätikuksi. Se oli sitä ikävämpää, kun useissa taloissa oli kova puute vuokralaisista, joita piti oikein kalastella.

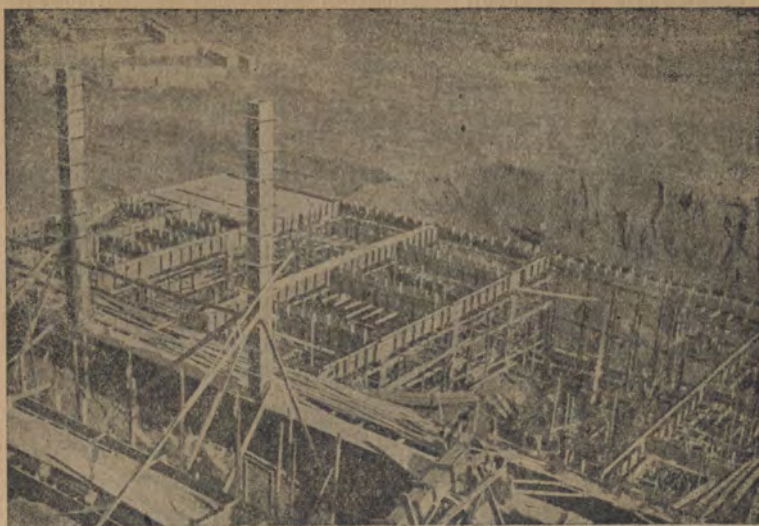
Varatuomari Eino Nevalainen ajoi näissä puuhissa talonomistajain asiaa, ja Kiiikka, jolla oli Pyramidin oma-aloitteisen rakentamisen johdosta huomattavat edut valvottavinaan, ryhtyi hieman vastahakoisesti uuden yhdistyksen puheenjohtajaksi, kaikkien toisten kieltäydyttyä. — Tämä

Viipurin Keskikaupungin talonomistajayhdistys jatkoi toimintaansa siihen saakka, kunnes Viipurista oli toistamiseen lähdettävä, ja vähän senkin jälkeen. Tuttuun Kiikan Antin tapaan se on pyrkinyt ajamaan asioitaan tasaisesti ja maltillisesti, kohtuuden rajoissa pysyen ja omia jäseniäänkin valvoen, milloin nämä yksityisten etujensa vuoksi ovat yhteisiä sopimuksia yrittäneet kiertää. Yhdistys on tuottanut Viipurin talonomistajille hyötyä myös siten, että he siinä ovat joutuneet kiinteään kosketukseen samoja asioita ajavien helsinkiläisten kanssa, varsinkin sen jälkeen kuin oli ryhdytty yhteistyöhön Suomen Asuntokiinteistöliiton kanssa, liittymällä sen jäseneksi.

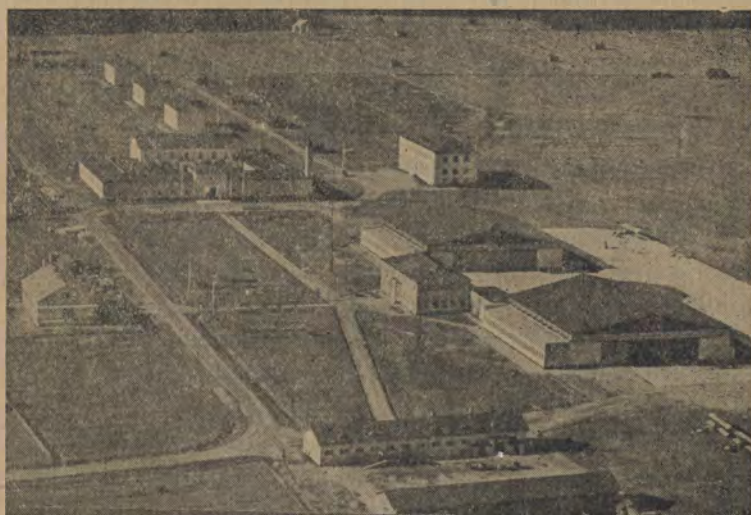
Viipurin talonomistajia valistamassa kävi moni helsinkiläinen esitelmänpitäjä, kuten valtioneuvos Väinö Kivi, johtaja Oiva Suvanto useitakin kertoja, tohtori Kalle Huhtala ja insinööri Y. Rannikko ynnä lääninneuvos Yrjö Eskelä, sekä vihdoin Suomen Asuntokiinteistöliiton asiamies J. Savola. Saatiin valistusta käytännöllistä talojenhoitoa ja vuokratilittikkaa koskevista seikoista. Kokouksissa pitivät esitelmiä myös Viipurin omat tekijämiehet, kuten kaupunginjohtaja A. Tuurna ja kamreeri E. Koponen.

Rakennusteollisuuden aallonpohja saavutettiin vuonna 1933. Niilo Mannio arvioi koko maan asuinrakennustuotantoon kymmenvuotiskautena 1919—1928 sijoitetun pyöreän luvuin 10 miljardia markkaa, ja ensimmäisenä vuosinaisena pulavuotena 1929 valmistui vielä joukko aikaisemmin aloitettuja rakennustöitä, mutta koko seuraavan viisivuotiskauden 1930—1934 yhteissumma ei vastannut edes tuon yhden ainoan huippuvuoden, 1928, saavutusta, ainakaan mitä asuntotuotantoon kaupungeissa tulee.

Kaikki rakennusliikkeet kärsivät tuona pulakautena, monet vanhat ja vakavat menivät kumoon tai joutuivat pankkien valvontaan. Säästäväisyydestä huolimatta ei Pyramidillakaan riittävän suuria pääomia ollut, mutta kokemus ja harkinta sekä hyvät suhteet sen pahemmista vaurioista pula-ajan läpi veivät.

Kauhavan lentokenttää rakennusvaiheessa

Lentokonehallit ja kasarmirakennuksia

Saatuaan Valkjärven kasarmien putkityöt Hydro-yhtiölleen Kiikka huomasi tämän urakan siksi edulliseksi, että uskalsi käydä Stenin kanssa kilpailemaan Kauhavan lentotase-
man rakennusurakasta. Hintoja alennettiin alle kannattavuusrajan, mutta Pyramid otti uhallakin työn. — Piirustukset oli laadittu Puolustusministeriön piirustuskonttorissa arkkitehtieversti Torsten Elovaaran johdolla. Rakennusaineena Kiikka käytti osittain pyramid-tiiliä, valmistaen koristeet ja muut lisät rappauksesta.

Työ oli hankalaa. Alkavasta pulasta huolimatta rakennettiin näinä aikoina vielä verraten paljon, joten oli vaikeata saada hyviä ammattimiehiä riittävästi. Toiseksi tuotti suurta haittaa se, että rakennukset sijaitsivat hajallaan laajalla alueella ja maaperä oli savea, johon sadesäällä autot juutuivat ja kärryt vajosivat akselia myöten. Oli tehtävä lankkuteitä ja vedettävä pitkät vesijohdot, sillä tarvittavia vesimääriä ei voinut edullisesti kuljettaa saviliejussa, eikä kaivoista saatu riittävästi. Poudalla taas saviraiteet kuivuivat kivikoviksi.

Rakennuttajan vaatimukset myös olivat tavallista ankarimmat, turhistakin asioista oli ylimääräistä hälyä ja kuluja, ja lopuksi paikkakuntalaisetkin esittivät joukon korvausvaatimuksia, joille silloinen puolustusministeri ja Kiikan vanha luokkatoveri antoi kannatuksensa.

Kun Kauhavan urakkaan sisältyi kaksi avaraa lentokonehallia eli hangaaria, kasarmirakennus sairaaloineen, pari kolme upseerirakennusta sekä iso autovaja, on ymmärrettävää, ettei 9 miljoonaa markkaa, johon huutokauppaa muistuttava kilpailu oli Pyramidin lopputarjouksen puristanut, ollut riittävä urakkahinta. Yli puolen miljoonaa markkaa selvää tappiota tämä lysti Kiikalle maksoi. — Ei se silti puolustusvoimien ja hänen välejänsä rikkonut; jäljestäpäin hän rakensi Kauhavan kentälle uudella urakalla vielä pari kolme rakennusta, sekä Sortavalaan sotilassairaalan ja asuinrakennuksen ynnä muuta, ja Lennart Holmberg-yhtiön takaamalla sopimuksella marraskuun 4 p:ltä

1932 Käkisalmen lentoaseman alueelle kasarmirakennuksen, lentohallin ja esikuntarakennuksen.

Kauhavan ensimmäisen urakan aikoihin Kiikka jatkoi Helsingin-rakentamistaan, joka niin ikävästi oli alkanut tuolla Keskuslaboratorion urakalla. Tällä kertaa oli kysymyksessä Sihvonlinnaksi nimitetty suuri uudisrakennus, piirtänyt arkkitehti E. A. Elo, taitava mies. Vastaavana mestarina Kiikalla oli rivakka helsinkiläinen rakennusmestari Juho (Janne) Alén; rautabetoniset välipohjat teki alurakoitsijana Jalo N. Syvähuoko. Rakennustarkastajana toimi Anton Hasari, asioihin oikealla tavalla suhtautuva herra.

Kun Kiikka otti urakan, oli kallio jo louhittu perustusta varten, hiukan oli tasoitus- ja tarkkuusampumista jäljellä. Sihvonlinna tehtiin komea, paksuista norjalaisista julkisivutiilistä. Saumalaastin epätasaisuuden vuoksi ei siitä alussa oikein yksiväristä tullut, mutta aika on sävyn tasoittanut. — Niin kuin Outokummussa muutettiin täälläkin suunnitelmia kesken rakennustyön, mutta toisesta syystä. Ensin eräät osakkaat — ja sitten se tuli muodiksi — halusivat huoneistoihinsa uudenaikaisia halleja ja muuta mukavuutta. Tällaiset kesken työtä tehtävät muutokset nostavat kustannuksia suhteettomasti. Upeasti rakennettiin tämä iso talo kuparipäälysteisin pylväin, mutta rahoitusvaikeuksien vuoksi Kiikka ei saanut täyttä suoritusta, joskaan ei tappiotakaan tullut. — »Se oli lennokasta hommaa; mutta kenraali Sihvo itse käyttäytyi herrasmiehen tavoin.»

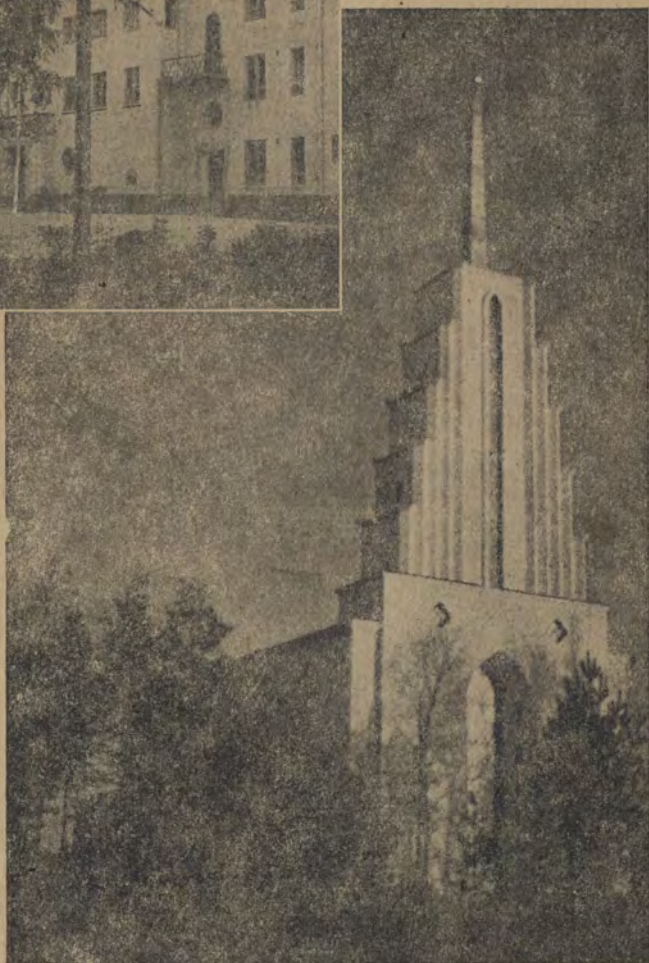
Sihvonlinnan valmistuttua Kiikka otti seuraavana vuonna SOK:lta urakalle Elonvaran uudisrakennuksen Kaisaniemenkadun 13:ssa, ison rakennuksen, johon myös tuli hotelli Kaisaniemi. Tässäkin työssä oli rakennusmestarina Alén ja alurakoitsijana Syvähuoko. Kun Sihvonlinnan urakasta oli jäänyt julkisivutiiliä, hyväksyi SOK:n arkkitehti Yrjö Lindegren — hän, joka Stadionin piirustuskilpailussa sai I palkinnon — ne tähän Elonvaran rakennukseen; lisäksi otettiin ohuempia Riihimäen tiiliä. Sihvonlinnan runsaasta

telinetavarasta sen sijaan melkoinen osa haihtui tuntemattomalla tavalla, joten sitä oli ostettava lisää.

Tämä urakka oli vielä epäedullisempi kuin Sihvonlinna. Rakennustöitä valvoi SOK:n johtaja Wald. Lehtinen. — »Muutin nimeni Lehtiseksi», hän sanoi leppoisasti, »koska Lehtiset olivat siihen aikaan muodissa.» SOK:n johto oli tiukka sekä lopputarkastuksessa että tilityksessä, ja Kii-kalle tämä urakka tuotti jonkin verran tappiota. »Rakennusmiesten kesken vallinneen käsityksen mukaan kaikki SOK:n urakoitsijat ovat hävinneet...» — Lämpö- ja vesi-johdot tähän taloon asenti Hydro-yhtiö, niin kuin kaikkiin muihinkin Pyramidin tänä aikana rakentamiin.

Sillä välin Kiiikka oli toiminut myös maaseudulla, rakentaen Lahdenpohjaan opistorakennuksen Jaakkiman kristillisel- le kansanopistolle, sekä Ylistaron osuuskaupalle varas- torakennuksen, minkä jälkeen hän kävi uhkarohkeaan työhön kotikaupungissaan, ottaen urakalle Talikkalan eli ns. Pärssisten koulun rakentamisen arkkitehti Otto I. Meur- manin piirustusten mukaan. Sen valmistuttua pidetyssä avajaisjuhlassa Kiiikka sai tunnustusta siitä, että »uskalsi käydä rakentamaan, vaikkei meillä alussa ollut puupeniä». Mutta sitten koulu sai valtioapua ja lainan eräältä palovakuutusyhtiöltä; loput maksettiin Kiiikalle vekseleillä. — »Pärssiset olivat kunnan väkeä, ja minä sain lopulta omani pois.» — Tämä talo rakennettiin Viipurin lakon aikana, joten ainoa muuraustaitoinen mies työmaalla oli rakennusmestari Viljo Laitinen. Yksi nurkka tulikin viis- toon muuratuksi.

Vuonna 1930 pula jo tuntui kaikessa ankaruudessaan. Hinnat laskivat, korkokanta nousi rahan niuketessa, työt- ömyys lisääntyi. Tuona Lapuan kesänä työehtosopimuk- set ja ammattijärjestöt lakkautettiin. Talouselämän vapaa automaattisuus häiriintyi samalla tavalla kuin työsuhteiden kehitykseen diktatoorisesti puututtaessa toisen sopimuspuo- len painostamiseksi, mistä myös on varottavia esimerk- kejä. — Palkkoja alensivat eniten samat sivulliset, järjes-

Yläkuvassa: Jaakkiman kristillinen kansanopisto
Alla: Äyräpään kirkko

tymättömät työantajat, jotka niitä nousukauden kilpakiikhossa eniten olivat nostelleet.

Näihin aikoihin Pyramid sai rakentaakseen Viipurin vesitornin. Sen piirsi arkkitehti Väinö Keinänen, ja se on hyvä esimerkki kauniista hyötyrakennuksesta. Se sijaitsee Patlerinmäen itäpäässä Aionkadun puolella kuin aito pilvenpiirtäjä, ja sen huipulta aukeaa suurenmoinen näköala. Vesisäiliön siihen suunnitteli insinööri J. I. Packalén; se on ns. Intzetyyppiä, lajiaan maailman suurin. Meillä onkin raudan puutteessa rautabetonitekniikka hyvin kehittynyt.

Korkeiden pilarien varassa seisovan pyöreän säiliön halkaisija on 17 metriä ja korkeus yli 10 metriä, ja siihen mahtuu yli 2 miljoonaa litraa vettä. Toisen yhtä suuren, tulevaisuudessa valettavan säiliön jalusta rakennettiin jo valmiiksi.

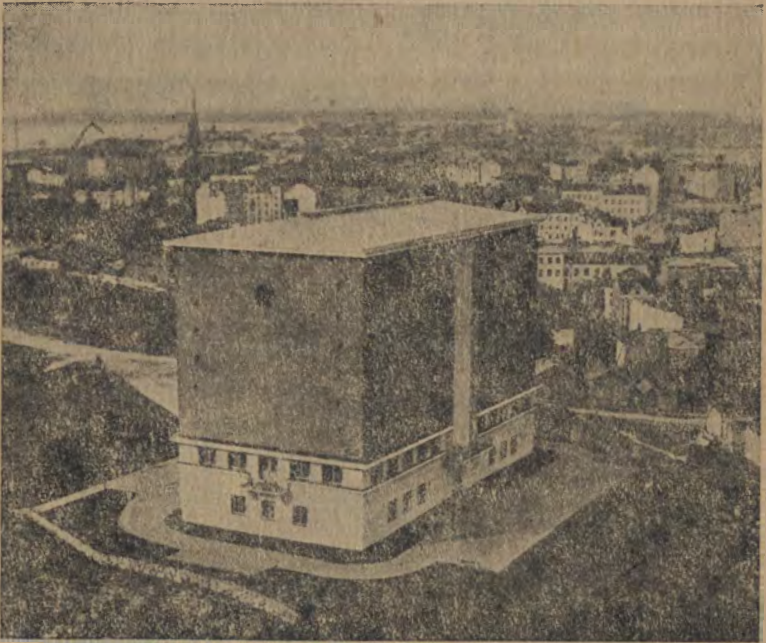
Urakkasumma oli 2.925.000 markkaa, ja työ rautabetonin alan vaikeimpia. Saumojen välttämiseksi suoritettiin betonin valaminen yhtäjaksoisesti yötä päivää pyhät aret kahdeksan vuorokauden aikana, ja se onnistuikin kiitettävästi . . .

Pula kiristyi. Lokakuun 12 p. 1931 Suomen Pankki lakasi lunastamasta seteleitään kullalla, ja yritteliäisyys yhä heikkeni. Lamakausi koski etupäässä suomalaisiin rakennusliikkeisiin, joista eräät huomattavimmatkin, kuten Constructor, Syvähuoko, Tektor ja Vilamo, joutuivat vaikeuksiin. Ne toimivat niin sanoen vapailla vesillä, jota vastoin johtavilla suomenruotsalaisilla tämän alan liikkeillä, kuten Kreuger & Toll, A. W. Liljebergin johtama Skånska Cementgjuteriet, Nikander sekä Palmberg, oli vauraat, uskolliset kanta-asiakkaansa, joten niiden ei ollut tarvinnut niin kovasti kilpailla. Nämäkin rakennusliikkeet olivat luotettavia ja hyvin johdettuja, minkä lisäksi meillä ruotsalaiset toisiansa tukevat, suomalaiset sitä vastoin syövät omiansa — riippuneeko tämä sitten nuoresta sivistyksestämme, vai lieneekö aito rotupiirre?

Kun urakoitsijain yhteistyö oli alkeellista, ei heillä ollut

Viipurin kunnallissairaala

Viipurin vesitorni Patterinmäellä

keskinäistä luotto- ja vakuutuslaitostakaan, joten he lama-kauden kiristyessä olivat luisumassa pankkien armoille; ja tiedetäänhän, minkälaista luottopolitiikkaa eräät näistä pula-aikoina ovat harjoittaneet.

Toinen hankaluus suurilla rakennusliikkeillä pula-aikana on se, että isot urakat ovat harvinaisia ja pienistä kilpailevat hanakasti pikku yrittäjät, joiden yleiskulut ovat vähäiset ja jotka eivät käytä kalliita ammattimiehiä. Heidän työnsä laatu on sen mukainen, ja rakentaminen voi jäädä kesken, ellei työn tilaaja suorittale lisämaksuja yli alkuperäisen sopimuksen. — Näin kävi Viipurin Toukolan seuratalon, joka rakennettiin Kolikkoinmäelle paroni Paul Nicolayn säätiön varoilla. Johtokunta hyväksyi epäpätevän työnjohtajan tekemän halvimman tarjouksen, ja takausmiehet joutuivat lopulta maksamaan ylivoimaisen yrityksen. Muiden selkkausten lisäksi sattui sellainen onnettomuus, että rakennuksen valmistuessa sen katolta putosi parrunpätkä, tappaen työtä tarkastavan papin, Toukolan johtajan. Näyttää siltä, kuin vetäisivät hatarat hommat puoleensa kohtalon ylimääräisiäkin iskuja . . .

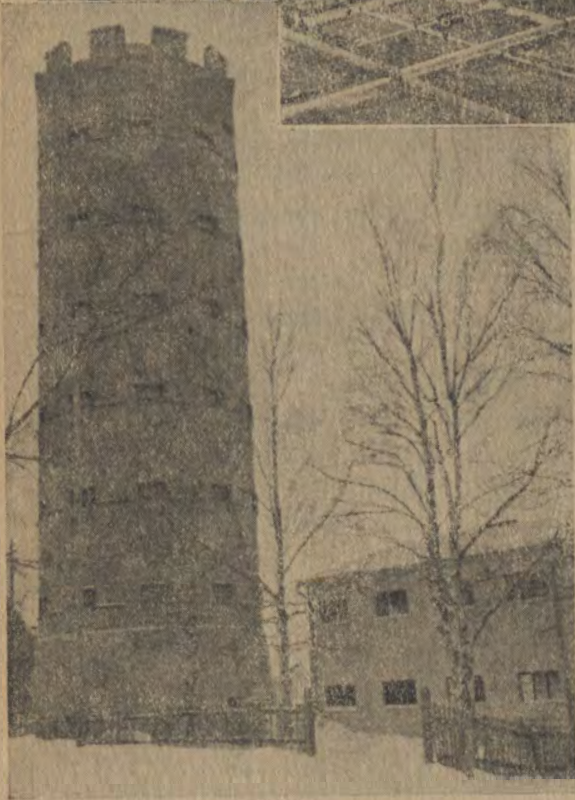
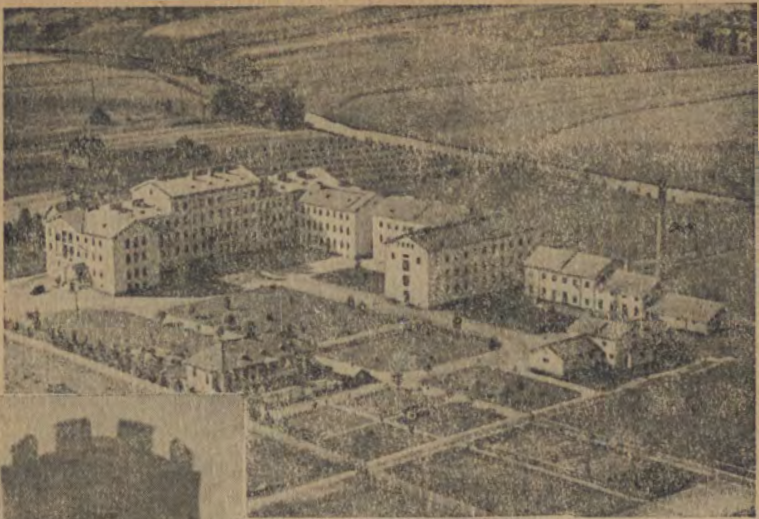
Kiikan varovasta rahapolitiikasta huolimatta pula kolhi ankarasti myös hänen yhtiöitään. — Maaliskuussa 1928 Kiikka oli Viipurin kaupungilta ostanut »perustettavaa yhtiötä varten» rakentamattoman tontin Brahenkadun ja Myllyaukion kulmassa hiukan yli 900.000 markan hinnasta, josta hän suoritti kolmanneksen käteisellä. Perustusten kaivamistöiden aikana rahatilanne tiukkeni ja työt viivästyivät, kun luotonsaanti oli kireällä. Pari vuotta aikojen paranemista odotettuaan Kiikka suunnitteli tontille julkista rakennusta, johon tulisi konserttisali 1.000 hengelle ynnä musiikkiopisto, taikka sitten urheilutalo: uimahalli saunoinen, tennis- ja voimisteluhalleineen sekä keilaratoineen. Yleinen sauna olisi vielä mahtunut rakennukseen sekä pesu- ja silityslaitos jne. Arkkitehti Ullberg teki luonnospiiuruksia, ja paikallisissa sanomalehdissä mainostettiin yritystä.

Keskeisen asemansa ja edullisen maapohjansa vuoksi tontti näytti sopivalta tähän tarkoitukseen, eikä se olisi kaupungillekaan rasittavaksi käynyt, sillä Kiiikka sitoutui tulevalle uimahalliyhtiölle lahjoittamaan suunnittamansa kauppahinnan-osan sekä kaupungille maksamansa korot ja leimamerkkeihin ynnä perustustöihin käyttämänsä varat, kaikkiaan hiukan yli 600.000 markkaa, jos kaupunki puolestaan lahjoittaisi samaan tarkoitukseen jäljellä olevan kauppahinnan osan sille juosseine, vielä maksamattomine korkoineen, mikä nousi suunnilleen samaan summaan. Vaikka voimistelu- ja urheiluseurat kannattivat hanketta, jota varten niillä oli pieni säätiö käytettävänä, raukesi suunnitelma, ja tontti joutui myöhemmin suojeluskunnalle.

Kovan ajan koittaessa Pyramid sai suuren ja verraten edullisen urakan Pohjanmaalta, Vaasan lääninsairaalan rakentamisen Seinäjoelle. Sen paikka oli hyvin valittu: pieni kumpare joen rannalla, liikenteestä sivussa ja kuitenkin lähellä rautatieasemaa. Sattui maapohjakin olemaan tiivistä, hienoa hietaa, Seinäjoella harvinaista.

Urakasta kilpaili kovimmin Vaasan Rautabetoniyhtiö, joka myöhemmin teki vararikon Härmän keuhkotautiparantolaa rakentaessaan. Mutta Pyramid sai työn, ja hyvin se menestyi, kun oli hyvät mestarit. Perustustyöt aloitti työnjohtaja A. Torro ja saattoi loppuun Erkki Pesonen. Päämestarina toimi sitten Uuno Teräslinna, hyvä ja säästäväinen mies. Hänellä oli apulaisena tunnollinen Eino Antikainen, joka oli Kiikan töissä jo teollisuuskoulua käydessään.

Suurrakentamisella maaseudun oloissa on omat vaaransa. Ylijohtaja Yrjö Sadeniemi varoitti Kiiikkaa ns. kalkkiampumista, sanoen että heillä oli Hämeenlinnassa vastikään saatu niistä ikäviä kokemuksia. Niillä tarkoitetaan sammumattomien kalkkirakeiden valmiissa rappauksessa maalauksenkin läpi poksahdellessa aiheuttamia repellyksiä. Niitä ei tarvitse pelätä Helsingissä, missä valmis laasti saadaan Parraisten isosta laastikeskuksesta. Seulomalla kalkki hyvin

Seinäjoen vesitorni. Vaasan lääninsairaala Seinäjoella

ja liuottamalla sitä vedessä kolmatta viikkoa sekä pitämällä silmällä, ettei sammutuslaatikkoihin jäljestäpäin päässyt sammuttamaton kalkkia ripajamaan, Pyramidin mestarit selviytyivät Seinäjoellakin kaikella kunnialla. — »Rakennustyöt valmistuivat ajoissa ja tulivat hyvin suoritetuiksi. Joskin sairaalan tilavuus, 49.700 kuutiometriä, oli alle 20 miljoonan markan urakkasummaan katsoen suuri, sattui onneksi halpa aika, joka tasoitti, joten työstä jäi kohtuullinen ansio.» — Sairaalan lämpö-, vesi- ja viemärijohtotyöt oli saanut Hydro-yhtiö. Näitä töitä pidettiin siihen aikaan paremmin kannattavina kuin varsinaista rakentamista, ainakin urakkasumman suuruuteen katsoen. — »Sairaalan vihkiäisjuhla oli komea, ja Suomen koko lääkärikunta edustettuna.»

Kun on paheksuttu valtiomme ylellistä rakentamista, on Seinäjoen sairaalaa sekä sanoin että kuvin esitetty malliesimerkkinä köyhälle maalle sopimattomasta komeilusta, varsinkin sen leveitä käytäviä on moitittu. — Joka tapauksessa Seinäjoen sairaala tuli hyvin halpa kokoonsa katsoen, niin kuin yleensä työt, joita valtio ei itse rakennuta vaan antaa urakalle. — »Kun valtio rakentaa, voi tulla 'susia', eikä niitä raski repiä; mutta urakoitsijoita valvotaan ankarasti», kertoo Rakennushallituksen entinen ylijohtaja Y. Sadeniemi. — »Toisaalta urakoitsijat mielellään ottavat valtion töitä halvallakin, sillä valtio on varma maksaja, ja he tekevät pula-aikoina mieluummin huonosti kannattavaa työtä, kuin lopettavat koko toimintansa. — Kovin suurten koulutalojen rakennuttaminen on käsitykseni mukaan harhasuunta, sillä esimerkiksi kulkutautien sattuessa ne täytyy monine osastoineen kokonaan sulkea...»

Seinäjoen sairaalan piirsi yliarkkitehti E. A. Kranckin alaisena virolainen arkkitehti Konstantin Bööläu (Boelau), taitava mies, joka myös paikan päällä Seinäjoella alussa oli töitä valvomassa. Kesken töiden hän ikävä kyllä palasi Viroon, jossa sai korkean valtionviran. Hänen tilalleen Seinäjoelle tuli nuori, huonerakennusalalla kokematon raken-

numestari, joka oli teollisuuskoulussa suorittanut tie- ja vesirakennusosaston kurssin. Hän oli nyhtyri, pirteä ja tehtävänsä innostunut, mutta hänen nuori tarmokkuutensa aiheutti valtionkin kannalta tarpeetonta lisätyötä. Yleisten töiden ylihallituksen ohella sitä paitsi Lääkintöhallitus sekaantui varsinaisiin rakennustöihin, mistä kaksinaisuu-desta työt niinikään kärsivät.

Yllämainittuun urakkasopimukseen kuului vesitornin rakentaminen sairaalalle. Vesi aiottiin ottaa joen toisella puolen olevasta lähteestä. Kun tämä on vähävetinen, ehdotti Kiiikka, että sairaala liittyisi Seinäjoen Vesiyhtiöön, joka otti veden Seinäjoesta Törnävän kosken yläpuolelta. Kun tämä vesi on ruskeata ja alkeellinen puujohto nosti sen vain yksikerroksisiin taloihin, mutta sairaala oli osaksi nelikerroksinen, olisi ollut edullisinta yhdessä rakentaa uusi, ajanmukainen vesitorni ja vedenpuhdistuslaitos. Tämän luontevan suunnitelman hyväksyivätkin Seinäjoen kauppala ja Yleisten töiden ylihallitus. Mutta silloin puutui asiaan ties mistä syystä Lääkintöhallitus ja tahtoi antaa vesitorniurakan toiselle rakennusliikkeelle.

Kiiikka makasi tällöin Viipurin lääninsairaalassa Tenholan auto-onnettomuudessa katkennein käsin, mutta hän sisuuntui ja matkusti Helsinkiin. Yleisten töiden ylihallituksen ja Sisäasianministeriön puututtua asioihin viimeksimainitun alainen Lääkintöhallitus luopui aloitteestaan.

Näin saatiin lopultakin Seinäjoelle kunnan vesitorni painesäiliöineen, josta vesi kloorikäyttöisen puhdistamon kautta menee mannesmann-putkissa sairaalaan ja eri puujohtohaaraa myöten kauppalaan.

Seinäjoen sairaalaurakan jälkeen Pyramid kilpaili Kangasalan keuhkotautiparantolan rakennusurakasta, joka kuitenkin kalliimmalla joutui tamperelaiselle. Nämä ovat suuria paikallispatriootteja, joten ei siellä toisipaikkakuntalaisten kannata kilpailla. — Ja sikäläiset rakennusmestarit kouluttavat poikansa insinööreiksi ja arkkitehdeiksi, yhteiseen rintamaan . . .

Muista Pyramidin senaikaisista töistä mainittakoon Iisalmen yhteislyseon koulutalo sekä Viipurin radioasema ynnä Antti Kiikan ja hänen Holmberg-yhtiönsä takaama Viipurin Maaskolan kunnalliskodin paviijonkirakennusrakka, joka valmistui elokuussa 1932.

Rauhan piirimielisairaalan laajennusohjelmaan sisältyvistä kahdesta väliurakasta on jo aikanaan mainittu. Edellinen näistä sopimuksista tehtiin juhannuksen alla 1932 niinikään Kiikan ja Holmberg-yhtiön takuulla, ja työn lopputarkastus suoritettiin joulukuussa.

Saman vuoden elokuussa Pyramid sai suorittaakseen Viipurin lääninsairaalan talousrakennuksen laajennus- ja muutostyöt, joihin kuului sen korottaminen yhdellä kerroksella. Lopputarkastus suoritettiin helmikuussa 1933.

Marraskuussa 1932 sovituista urakkatöistä Käkisalmen lentokentällä on myös edellä mainittu. — Urakoita ei kuitenkaan tänä pulakautena ollut riittämiin. Tehtiin välillä »omia töitä». Vanhalle tontille Kinolinnan yhteyteen rakennettiin asuintalo Asunto-osakeyhtiö Pellervonkatu 3:a varten, joka rahoitti työn antamalla Pyramidille neljän miljoonan markan velkakirjan sekä yhtä suurella summalla asunto-osakkeita, joita Kiikka v. 1932 möi Pyramidin laskuun yhteensä 42 huoneistoa. Näin tämä asuntoyhtiö huonona aikana tuki perustajaansa, joka puolestaan oli sen taloudellisesti rakentanut, niin että vuokrat olivat hyvin kohtuulliset. — Tämän asunto-osakeyhtiön sääntöjen ja osakkeiden kauppaa koskevien paperien laatimisessa Kiikka auttoi koulutoveri Vaasan ajoilta, hovioikeudenneuvos Artturi Järvilehto, reilu pohjalainen.

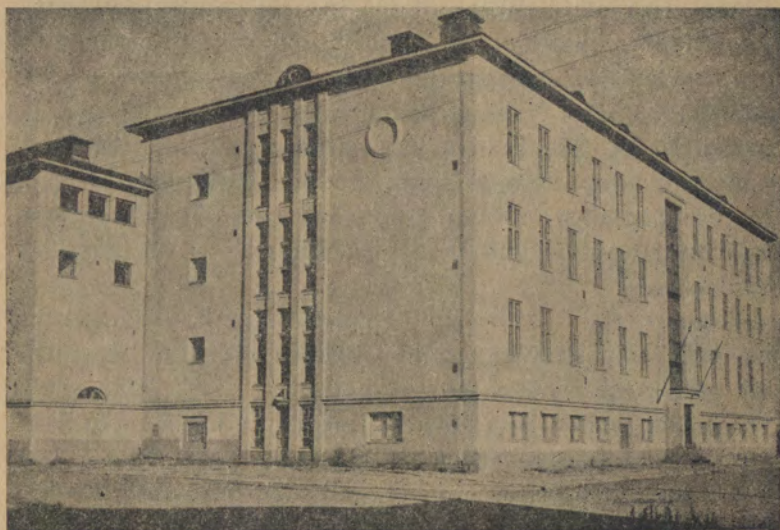
Mutta ei tämäkään työ riittänyt. Aika yhä paheni, varatut reservit oli kulutettu, vuositilit eivät venyttämisestä parantuneet, ja vuodelta 1933 Pyramid-yhtiön täytyi tunnustaa noin 700.000 markkaan nouseva tappio, kun ylempänä mainittu, perustettavalle uimahalliyhtiölle ostettu tontti joutui tänä vuonna myytäväksi. Tilanteeseen ei paljon vaikuttanut sekään omien yhtiöiden keskeinen järjestely, että

Pyramid kesäkuun lopulla 1933 möi 70.000 markalla Holmberg-yhtiölle ylempänä mainitulla Siro-tehtaan entisellä tontilla Viipurin ratapihan luona sijaitsevan korjauspajansa. Samana vuonna myytiin 250.000 markalla Pyramidin Tienhaarassa oleva palsta korjauspajoineen, puisine varastomakasiineineen ja pyramid-tiilistä mallitaloksi rakennettuine työnjohtajan asuntoineen. — Edelleen Holmberg-yhtiön ylimääräinen yhtiökokous päätti ottaa puolen miljoonan markan kiinnitykset, jotta Kiikka niitä takuuna käyttäen voisi ottaa pankkilainan ja välttyä myymästä Kinnolinnan elokuvateatterihuoneistoa, joka olisi ollut edullinen pitää. Mutta lainan saanti ei onnistunut, kiinnekirjat jäivät kassakaappiin, »ja minä möin elokuvateatterin Adamsille halvalla, 650.000 markasta, sekä muita liikehuoneistoja samasta talosta ekonomi Olavi Kauraselle niinkään 650.000 markasta. Tämä auttoi huonona aikana, kun pankki kitaji; mutta kun ajat paranivat, kiihoitti se minua ison Braahenlinnan rakentamiseen ynnä muihin uusiin yrityksiin, joihin muuten tuskin olisin ruvennut. Vanha koulutoveri ja hyvä ystävä Ilmajoen ajoilta, Kansallispankin pääjohtaja Mauri Honkajuuri on Pyramidini koko olemassaolon ajan minulle monta hyvää neuvoa antanut. Hän on myös minua auttanut niin paljon kuin ihminen ja pankinjohtaja tuttavaansa auttaa voi, ja aina pitänyt enemmän kuin mitä on luvannut. Tarkoin asiani tutkittuaan hänellä on ollut tapana sanoa, että no katsotaan nyt, ehkä siihen voidaan jotakin myöntää, käänny nyt sen ja sen johtajan puoleen... Ja asiani on ollut sillä selvä.»

Pula pyrki Kiikan kohdalta muodostumaan Talikkalan markkinoiksi: Pyramidin aallonpohjatöitä oli vielä Talikkalan Saunaosuuskunnan saunarakennus ja Talikkalan yhteiskoulun laajennus.

Kaltimon silta

Iisalmen yhteislyseo

UUTTA NOUSUA

Englannin rakennustoiminnan elpyessä virkistyivät meidän vientimarkkinamme, ja taloudellinen nousu levisi puunjalostusteollisuutemme kautta muillekin tuotannon aloille.

Myös rakennustoimintamme osoitti elpymisen merkkejä, sementin kulutus maassamme v. 1934 oli lähes 40 prosenttia suurempi kuin edellisenä vuonna.

Työpalkat alkoivat nousta, mutta kun korkokanta sen sijaan aleni, alkoi rakennuttajan indeksi nousta vasta vuodesta 1936 alkaen, jolloin tilanne jo oli vakiintunut.

Taloudelliseen nousuun liittyivät nytkin työtaistelut. Keväällä 1934 alkoi Helsingissä huomattava muurarien ja rapparien lakko, joka kesti kautta parhaan rakennusajan toukokuun loppupuolelta elokuun lopulle. Useimmat työmaat saatiin tilapäisin voimin pysymään osaksi käynnissä, ja työnantajat pitivät jälleen rapparikoulua, jossa oli noin 200 oppilasta.

Lapuan vuosina hylätyt työehtosopimukset korvattiin ns. palkkalupauksilla: rakennuskauden alkaessa työnantajat sopivat keskenään tietyistä palkkamääristä, jotka sitoivat heidän omien järjestöjensä jäseniä, ja joista myös työväenjärjestöille ilmoitettiin.

Seuraava kehitysvaihe oli se, että noita lupauksia laadittaessa neuvoteltiin työväen edustajien kanssa, ja että niissä käsiteltiin myös urakkahintoja koskevia teknillisiä kysy-

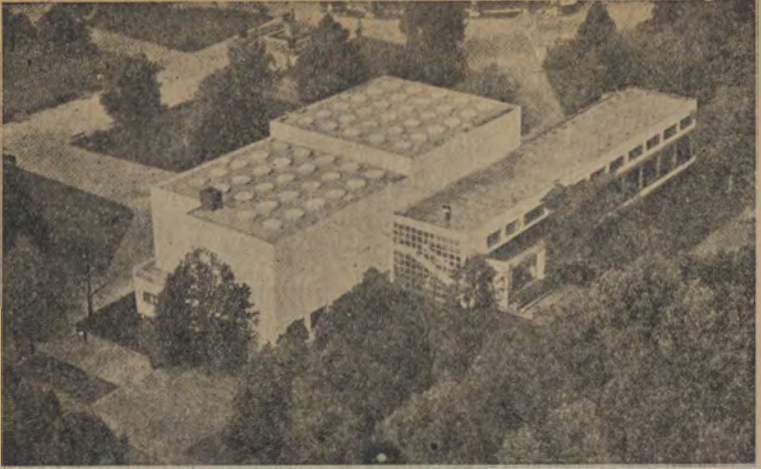
myksiä. Näin alkoivat yhteisneuvottelut rakennusalalla useita vuosia ennen kuin varsinaisessa teollisuudessa. Mutta aitoja työehtosopimuksia luottamusmiehineen ja välitysoikeuksineen ne eivät vielä olleet.

Tämä palkkalupausjärjestelmä ei alussa käsittänyt kaikkia rakennustoiminnan aloja, mutta siihen siirryttiin yhä yleisemmin. Toisissa tapauksissa, kuten maalarityön alalla, siirtymistä edelsi työtaistelu. Yleensä kuitenkin rauhalliset työolot jatkuivat, ja aikojen muuttuessa nuo jokavuotiset palkkalupaukset merkitsivät kukin noin 10 prosentin palkankorotusta. Tämä ei vielä ollut inflatiota, vaan olojen normaalia paranemista.

Kun Rauhan piirimieksairaalan jälkimmäinenkin väliurakka oli päättynyt vuoden 1934 alussa, tarjoutui Kiikka vuokrahuoneissa toimivaa Viipurin teollisuuskoulua varten pyramid-tiilistä rakentamaan talon, jonka se saisi vuokrata silloista huoneistoaan halvemmalla. Piirustusluonnokset tehtiin, mutta tarjousta ei hyväksytty. Se joudutti sentään koulua saamaan oman, uuden talon, johon myös Viipurin sahakoulu sijoitettiin.

Sen sijaan Pyramid sai toisen huomattavan tehtävän, joka oli vuosikymmenen ajan ollut suunnitteilla, mutta jonka toteuttaminen meikäläisen politiikan mukaisesti oli siirtynyt lamakauden yli parempaan aikaan: Viipurin kirjastotalon rakentamisen kauniiseen Torkkelin puistoon kaupungin keskustassa. — Urakka oli vähällä mennä saksalaisten silloiselle tytäryhtiölle Cyklopille, mutta Pyramid voitti Cyklopin, ja toukokuun 8 p. 1934 allekirjoitettiin urakkasopimus.

Tämä funkistalo rakennettiin tunnetun arkkitehtiprofessori Alvar Aallon piirustusten mukaan. Se tekee nokkelasti suunniteltuine sisätorneineen käytännöllisen vaikutuksen, ja sen eripaksujen ulkoseinien pitäisi kuuleman mukaan edustaa miehistä ja naisekasta perusolemusta. Vanhaan tyyliin tottuneesta tuollainen rajunpuolinen funkis tuntuu hieman oudolta hiljaisen kirjastotalon piirteissä, vaikka se

Viipurin kaupungin kirjastotalo ilmasta nähtynä

Kirjaston lainaussali

muuten onkin varsin kaunis. — Tämä talo antoi aikanaan sekä sijaintinsa että tyyliinsä puolesta paljon pohtimisen aihetta kunnan viipurilaisille. Siitä puhuttiin seurapiireissä, kirjoitettiin lehdissä puolesta ja vastaan. Eugen Wolffin aloitteesta kerättiin nimiä vastalauseadressiin; niin vakavasti sen paikka ja tyyli koskivat Viipurin vanhojen herrojen mieliin. Heidän käsityksensä mukaan se loukkasi Torkkelin puiston koskemattomuutta ja vanhaa, hyvää rakennustyyliä tässä Jac Ahrenbergin kaupungissa. Mutta uudet suuntauokset voittivat. Kulkiko siinä kehitys oikeaan vai väärään, ratkaiskoon ken taitaa.

Rakennus vaurioitui sitten talvisodassa, mutta väliaikaisesti korjattuna se taas pian kelpoutui tarkoitukseensa, ja sen avarassa sanomalehtikellarissa oli mukavaa pitkäksi venyneen kesäsodan viimeisenä talvena syventyä Viipurin ja Karjalan rakennushistoriaan.

Myös Puolustusministeriö antoi Pyramidille monta uutta urakkaa: varastorakennusryhmät Antreaan, Kivennavalle, Kuolemajärvelle, Pölläkkälään ja Rautuun, sekä harjoitustalo Rautuun. Rakennushallituksen kautta saatiin upseeri-asuinrakennuksen ja tallirakennuksen urakoiminen Pitkärantaan.

Yhtärintaa maallisen puolustusrakentamisen kanssa kulki vastaava toiminta hengellisellä rintamalla; Pyramid sai rakentaakseen Saaren ja Äyräpään kirkot sekä Ruokolahden seurakuntatalon. Tähän toimintaan liittyi Viipurin kreikankatolisen seurakunnan pienen kappelikirkon rakentaminen Ristimäen kaupunginosaan, mistä sopimus tehtiin heinäkuun alussa 1935.

Viimeksimainittuna vuonna talouselämän nouseva suunta jatkui; koko maan sementinkulutus oli noin 25 prosenttia suurempi kuin v. 1934. Samaten jatkui Pyramidin toiminta valistuksen palveluksessa: 1935 se rakensi Lauritsalan kauppalan jatkokoulun sekä laajensi Luukkaan kansakoulu, minkä lisäksi tuli nykyajan valistuksen aito temppele:

Lahden uusi radioasemarakennus, sinänsä verraten vähäinen, mutta sitä tärkeämpi työ.

Suur-Merijoelle tehtiin upseerien ja aliupseerien asuinrakennukset, Viipurin Tammisuolle OTK:n lihanjalostamo, ja tohtorinrouva N. Sokolovin talossa N:o 4 Pantsarlahdessa suuret muutos- ja korjaustyöt; myös taloa, jossa Continental-hotelli sijaitsi, muutettiin ja uudistettiin perin pohjin. Ja vihdoin rakennettiin Vuoksenniskan rautatehtaan henkilökunnalle uudenaikainen puinen asuintalo.

Nämä työt olivat suhteellisen vähäisiä verrattuna Rauhan piirimielisairaalan toiseen suureen rakennusvaiheeseen, josta ylempänä on tehty selkoa; se, niin kuin muistamme, aloitettiin syksyllä 1935, mutta sen pääosa suoritettiin vuoden 1936 kuluessa, vastaanottotarkastuksen ollessa saman vuoden lokakuussa.

Rakennustoiminta vilkastui edelleen vuonna 1936. Työpalkat nousivat, samoinkuin rakennustarvikkeiden hinnat, ensin puutavaran, sitten raudankin. Vuoden lopulla hintataso vakiintui, ja betoniraudan sekä rakennuspuutavaran hinnat jopa hiukan laskivat.

Viipurin kaupungin kunnallissairaalan urakoimisesta on yllä ollut puhe. Kaupunki myöhemmin sitä laajensi, rakentaen siihen tuberkuloosiosaston, joka sekini tunnelilla yhdistettiin lämpökeskukseen. Mutta kaupunki ylitti suuresti ammattimiesten laatiman kustannusarvion; kun sitten v. 1936 käytiin samaan keskukseen rakentamaan naisten sairaalaa, annettiin se jälleen Pyramidille urakkatyönä.

Kaupunki itse teki tälläkin kertaa perustustyöt. Sairaala on iso ja uudenaikainen; se valmistui ennen talvisotaa, jossa se vaurioitui, ollen kuitenkin suhteellisen helposti korjattavissa.

Vuonna 1937 nousua jatkui, varsinkin maaseudulla, missä rakennustoiminta ylitti entiset ennätykset. Pyramid rakensi sekä maaseudulla että Viipurissa. Imatralla se urakoi Kansallis-Osake-Pankille liike- ja asuinrakennuksen sekä Shell Oy:lle huolto- ja toimistorakennuksen, Joen-

Viipurin naistensairaala

Asunto Oy Braahenlinna

suussa Itä-Suomen vaneeritehtaalle sirkkeliosaston lisärakennuksen, ja Kirvussa Sairalan evankeliselle kansanopistolle uuden päärakennuksen. — Kauhavan lentokentän parista uudisrakennuksesta on yllä mainittu.

Viipurissa Pyramid naistensairaalan ohella rakensi Helsingin Osake-Pankille edustavan liiketalon, ja sitten Kiikka perusti uuden, suuren asunto-osakeyhtiön, ylempänä jo keran, pari mainitun BraaHENlinnan.

Kiikka itse suunnitteli tämän talon, haluten saada siitä mahdollisimman tarkoituksenmukaisen ja taloudellisen, eikä tällä kertaa ollut vieraan rakennuttajan tahto määräämässä. Vaikka rakennuksen tilavuus on 30.000 kuutiometriä, on porraskäytäviä ainoastaan kolme kappaletta eikä viisi tai vähintään neljä, niin kuin asiantuntijat esittivät. Tälläkin keinoin painettiin kustannuksia alas ja kannattavaisuutta nostettiin, sillä portaista ei vuokraa makseta.

Alhaisista vuokrista huolimatta talosta tuli mainio liikeyritys. Pyramid oli siihen saakka rakentanut toisille niin edullisesti kuin tilaaja ja muut olosuhteet sallivat, tai milloin itselleen rakenteli, oli piankin myynyt osakkeet, lisää käyttöpääomaa saadakseen. Tällä kertaa se itse sai kauemmin nauttia töittensä hedelmiä. BraaHENlinnan valmistuttua Kiikan rahataloudellinen asema vakiintui.

Vuonna 1938 saavutettiin Helsingissä itsenäisyyden aikamme rakennustoiminnan toinen huippu, niin kuin ensimmäinen oli saavutettu tasan kymmenen vuotta aikaisemmin. Samaten oli asian laita eräissä maaseutukaupungeissa, kuten Tampereella, Viipurissa ja Vaasassa; näissä oli asuntotuotanto etualalla. Pyramid-yhtiö sai vuodelta 1938 voittoa melkein saman verran kuin vuosi 1933 oli tuottanut tappiota; vuosivaihto 1938 arvioitiin noin 27 miljoonaksi markaksi, mihin tuli Holmberg-yhtiön vuosivaihto 2,8 miljoonaa, eli yhteensä lähes 30 miljoonaa.

Vuonna 1938 Pyramid jälleen perusti asunto-osakeyhtiön, Linnankatu 49, laajensi Viipurin Valssimyllyn tehdasrakennusta sekä rakensi Viipurin Satamatyömieskun-

nalle autovajan toimistoinen, ja teki Ensossa kansakoulu-
rakennuksen.

Itsenäisyysaikamme talouselämän toinen nousu, viisivuo-
tiskausi 1934—1938, perustui viennin vahvistumiseen ja
hyviin satoihin. Hinnat kiintenivät, elintaso kohosi, ja tuo-
tantolaitoksia rakennettiin ja laajennettiin varsinkin vuo-
sina 1935—1937, minkä jälkeen asuntotuotanto jatkui ver-
raten vilkkaana vuoden 1939 syksyyn saakka. Mutta uuden
suursodan tuntua alkoi olla ilmassa, vienti vaikeutui, työ-
palkkojen nousu hidastui, ja rakennusalalla alkoi vuoden
1938 lopulla tuntua laskusuunta.

URAKKAJÄRJESTELMÄMME

Ennen vanhaan meillä jokainen rakensi talonsa itse, omin väin tai tarpeellista apuvoimaa pestaten. Valtatiet, sillat ja satamat, julkiset rakennukset, linnat, kirkot ja pap-pilat pystytettiin pakkotöin tai talkoilla, taikka annettiin urakalla vähimmän vaativalle, useinkin kirkossa kuulutta-malla. Varsinkin siltojen ja kirkkojen urakoitsijoina saa-vuttivat pohjalaiset rakennusmestarit mainetta.

Luontoistaloudesta rahakannalle siirryttäessä urakoimi-nen meillä yleistyi, vaikka sen rinnalla on sitkeästi säily-nyt vanha järjestelmä, semminkin mitä puurakennelmiin tulee. Vielä viime vuosisadanvaihteessa pystytettiin eräitä suomalaisia oppikoulutaloja Pohjanmaalla talkotoimin, maanisäntien tuodessa hirsikuormia ja tehdessä ilmaisia päivätöitä; tällä tavoin on myöhemminkin saatu aikaan moni yhteisrientoja palveleva talo.

Urakoimisen kehitys ja tulevaisuus liittyy eräänä ydin-tekijänä sosialisoidumiskysymykseen. Toiselta puolen pit-källe menevän työnjaon ja suurten, koneellista työtä suo-rittavien kansanjoukkojen todelliset tai kuvitellut edut, toi-saalta vapaan aloitteen ja työn hedelmällinen tyydytys. Tämä näyttää määräävän valtion välittömästi hoidettaviksi mielummin vanhat ja vakiintuneet tai kykenemättömästi ja liian itsekkäästi johdetut joukkotuotannon alat, kuin uudet ja vielä vakiintumattomat, tai yksilöllisen laatutuo-tannon.

Näihin viimeksimainittuihin aloihin kuuluu melkoinen osa rakennustoimintaa, missä taitava teknikko ja organisoija saattaa satakertaisesti säästää sen ehkäpä suuremkin määrän palkastaan tai voitostaan, jonka hän itse kuluttaa, ja päinvastoin puolue- tai virka-ansioilla tärkeään toimeen päässyt johtohenkilö voi taloudellisella, taitamattomuudellaan antaa mennä miljoona-arvoja hukkaan. Tämä voi olla sitä kohtalokkaampaa, kun rakennusteollisuus ei tuota lyhytkäyttöisiä kulutustarvikkeita, jolloin »susi» on yhtä pian syöty kuin saatukin, vaan sen viat ja virheet kestävät pitkän aikaa, yhä uusia kustannuksia ja kalliita oikaisemisia vaatién.

Virkavallan ja kaikkinaisten aatteiden luvattuna maana Suomi on edelläkävijänä kuulunut niihin, missä valtio pyrkii aloille, joita se ei pysty hallitsemaan yhtä hyvin kuin yksityiset. Tämän johdosta valtio muodostaa monet yrityksensä yksityisliikkeiden tapaan johdetuiksi, ns. yhdenmiehenosakeyhtiöiksi, näin tunnustaen vapaan talousmuodon tavallista virastotaloutta joustavammaksi ja edullisemmaksi.

Alusta pitäen valtio on meillä vaihtelevin menestyksin itse rakennellut rautatiensä, samalla kun moni vauraampi maa on teettänyt valtionratansa tai osan niistä yksityisurakoitsijoilla, jotka useissa tapauksissa ovat osia niistä alurakoitsijoille jakaneet, koko työn mennessä pääurakoitsijan vastuulla. — »Meillä ei ole varaa rakentaa teitä virastotoinä», huomautettiin eräässä valtiojohtoisessa suurmaassa vieraillevalle suomalaiselle insinöörille; ja hänen ihmetellessään tuon maan tavatonta teknillistä kehitystä, sanottiin siihen, että se varmaan olisi vielä suurempi, jos valtion muidakin rakennustöitä olisi siellä enemmän annettu päteville yksityisille yrittäjille.

Tosin valtio meillä yleensä rakentaa hyvin, ja usein nopeastikin. Mutta taloudelliseen rakentamiseen sillä ei ole samoja mahdollisuuksia kuin tehtävänsä tasalla olevalla yksityisellä rakentajalla. Valtion toimintaa haittaa virasto-

komento ja kankeus ja siltä puuttuu kilpailu sekä muu sellainen kiihoke kuten tappion pelko tai voiton mahdollisuus, joka pitää vireessä yksityisyrittäjiä. Ja valtion kirjanpidossa siloitetaan tarpeeton tuhlaus näkymättömiin: miten paljon onkaan esimerkiksi valtionrautateiden huonerakennusten, rumpujen ja siltojen ynnä muiden sellaisten liikahintaa ainakin ennen vanhaan viety »maakivien» ja »pengerpaimien» litteroille, kirjaimellisesti suohon upotettu, mistä ei sitä tarkinkaan syrjäsilmä nosta! Kavallusta tämä ei ole, kaukana siitä. Tällaisella litteroimisella menetetään sen tarkoitus päästä selville siitä, mitä mikin työ todellisuudessa on tullut maksamaan, mutta se on loogillinen seuraus varovasta virastojärjestelmästä. Tällaiseen itsensä pettämiseen yksityisellä ei ole syytä eikä varaa.

Ensimmäisen ja kenties ainoan vakavan yrityksen kokeilla maassamme mannermaista urakkajärjestelmää rautatierakennuksen alalla teki Antti Kiikka.

Pjän Viipuriin-muuttonsa jälkeen hän helmikuun 15 p. 1921 lähetti Rautatiehallitukselle kirjeen, jossa vastaperustetun Pyramid-yhtiön nimissä tarjoutui suorittamaan suunnitellun Viipurin—Koiviston radan suunnan tutkimustyöt. Rautatiehallitus vastasi jo saman kuun 18 p., ilmoittaen olevansa periaatteessa suostuvainen antamaan tämän tutkimustehtävän Kiikalle henkilökohtaisesti, pyytäen hänen tarjoustaan. — Ehdoista sovittiin, ja maaliskuun 1 päivästä lukien hän piiri-insinöörin virka-asemassa ja 3.500 markan kuukausipalkalla sai suorittaakseen tämän tutut tehtävän, jota kunnolliset venäläiset topografikartat helpottivat. Vaikka Kiikalla ennestään oli sikuritehtaansa ja Pyramidinsa, joka mm. oli saanut linnoitustöitä suorittaakseen, selviytyi hän lisääntyvistä tehtävistään hankkimalla uusia, taitavia apulaisia, eikä haitallisia ruuhkaantumia ilmennyt. Päinvastoin työt sujuivat iloisesti ja nopeasti, ja pian oli tuo hiukan yli 40 kilometrin pituinen ratasuunta selvitetty. Asiaa harkittiin sitten Helsingissä, ja toukokuun viimeisenä päivänä 1922 valtioneuvosto vahvisti ratasuun-

nan. — Kului taas aikoa vähäisen, pirahdelti pikkaraisen, ja vuoden 1923 alussa rata oli kypsytetty rakennettavaksi. (Terijoen—Koiviston v. 1916 liikenteelle avattu rata lienee rakennettu keisari Nikolai II:n henkilökohtaisilla varoilla, hän kun toivoi Koivistolta löytävänsä terveellisen olinpaikan sairaalle Aleksei-pojalleen.)

Tällöin valtionratojen rakentaminen siirtyi Tie- ja vesirakennushallitukselta Rautatiehallitukselle; mutta Kiikalla oli Koiviston rataan nähden omat suunnitelmansa. — Tammiukuun 8 p. 1923 Pyramid-yhtiö jätti Rautatiehallitukselle kirjelmän, jossa se toteaa ratarakennustemme varsinkin viime aikoina tulleen kalliiksi. Tämän syitä tutkiva valtionkomitea ei ollut saanut mitään aikaan. Pyramidin käsityksen mukaan yksityinen urakoitsija voisi rakentaa halvemmalla, ja työkin tulee moitteetonta, sillä valvotaanhan sitä valtion puolesta ja jättäähän urakoitsija takauksenkin. Tähän katsoen yhtiö ehdotti, että se koetteeksi saisi rakentaa Kiikan tutkiman Viipurin—Koiviston rataosan. — Ehdotus oli periaatteellinen; yhtiö edellytti, että myönteisessä tapauksessa muutkin asiasta kiinnostuneet liikkeet saisivat tehdä tarjouksensa.

Ajatus oli meidän oloissamme kumouksellinen. Tuollaisia täysurakoita ei byrokratiamme tuntenut, vain urakatyötä olivat työmiehet ja työkunnat suorittaneet rautatierakennuksilla. Kolmisen viikkoa asiaa harkittuaan Rautatiehallitus helmikuun 2 p. julisti yksimielisen, hylkäävän päätöksensä; se ei halunnut kokeiltavankaan tällaisella mannermaisella uutuudella. Tosin ensin näytti siltä, kuin mahdollisuuksia olisi löytynyt, mutta sitten joidenkin »ystävien» taholta taisi tulla mukaan vaikutteita, jotka muuttivat suunnan päinvastaiseksi.

Asian tärkeyden vuoksi ja tukahduttaakseen alkuunsa tämäntapaiset perinteitä loukkaavat suunnitelmat, Rautatiehallitus samalla kertaa Suomen Tietotoimiston välityksin julkisuudessa verraten laajalti perusteli hylkäävää kantansa. — Kun tämä julkilausuma valaisee useita talous-

tieteen ydinkysymyksiä ja ikinuorta sosialisointiprobleemaa, on sillä alati ajankohtainen merkityksensä, minkä vuoksi on syytä sitä tässäkin selostaa, semminkin kun se oli Antti Kiikan omaperäisen aloitteen aiheuttama.

Tuosta virastolausumasta kuultaa dogmaattinen valtiotaloustieteellinen kanta, jossa ei aina tunnu tehtävän riittävää eroa kansan- ja yksityistaloudellisten näkökohtien välillä, minkä sentään pitäisi olla juuri tämän suunnan vahvimpia puolia. — Mutta käykäämme asiaan, esittämällä Rautatiehallituksen huomautusten ohella niiden aiheuttamat ajatukset.

Urakkajärjestelmän käyttö rautatierakennuksessa edellyttää, Rautatiehallitus sanoo, että maassamme löytyisi ainakin kaksi tarpeeksi varakasta yhtymää, jotka voisivat kilpailla tällaisen rautatieurakan saamisesta. — Mutta ensinäkään ei 40 kilometrin rataosan aikaansaaminen helppoa maastossa taivaita hipova suuryritys ole; ja toiseksi riittäisi suuremmankin urakan tarjoamiseen yksi ainoa tarpeeksi varakas yhtymä: ellei hinnasta ja muista ehdoista sovittaisi, voisi Rautatiehallitus itse ottaa sen rakentamisen suorittaakseen; jos se taas pitäisi tarjousta kansantaloudellisesti edullisempänä, olisi urakka tietenkin tuollaiselle ainoallekin yhtymälle annettava.

Edelleen huomautetaan, että urakkasummat voisivat nousta satoihinkin miljooniin markkoihin, joten pankkitakuu voisi tulla urakoitsijalle maksamaan jopa useita miljoonia, jotka valtio viime kädessä saisi suorittaa. — Tällöinkään ei ole otettu huomioon, ettei pankkitakuu ilman muuta ole kansantaloudellinen menetys; jos yksityinen rakentaja suorittaa työn huomattavasti halvemmalla, on kansantaloudelle kuta kuinkin yhdentekevää, kuka tuon takuun viime kädessä suorittaa.

Työt uusilla rautatierakennuksilla eivät joka vuosi voi jatkua samassa laajuudessa, vaan ovat riippuvaiset eduskunnan kulloinkin myöntämisestä määrärahoista. — Tämä tietenkin on paha epäkohta; tässä tarvittaisiin suurempaa

suunnitelmallisuutta juuri valtiovallan taholta, ellei kerrassaan totalitaarisia pjaliletkoja; ja jos urakkajärjestelmän kautta tähän saataisiin korjaus, olisi se huomattava kansantaloudellinen voitto.

Sitten on työttömyyskysymys: 'valtio ottaa ratatöihin huonoakin aineista, josta tuskin yksityinen urakoitsija huolii. — Tässäkin on sekoitettu näkökohtia: jos valtio sosiaalisista syistä pitää töissään työmiehiä, joille ei yksityisen kannata yhtä suurta tai mitään palkkaa maksaa, on edullisempaa korvata tuo ylihinta urakoitsijalle tai suorittaa suoranaista työttömyysavustusta, jos urakoitsija muuten toimii tehokkaammin ja taloudellisemmin kuin valtio itse.

Tärkeänä tekijänä mainitaan sekin seikka, että valtio vuosien kuluessa on hankkinut itselleen suuret määrät rautatierakennusvälineitä, kuten kaivinkoneita, kapearaiteisia työrautateitä ym., mitä ilman ei toimeen tulla. Urakoitsijan täytyisi myös hankkia tällaiset välineet ja ottaa nämä kustannukset huomioon urakkasummaa määrätessään, joten valtiolle aiheutuisi suuria, tarpeettomia lisämenoja. — Tähän voidaan huomauttaa, että yksityiset paljon joustavammin kuin valtio hankkivat uudenaikaisia työkoneita. Ja mikäli valtion vanhat koneet ja laitteet ovat käyttökelpoisia, on kansantaloudellisesti edullista vuokrata ne urakoitsijalle, jos tämä muuten toimii valtion omia laitoksia tehokkaammin ja taloudellisemmin.

Toisinaan on liikenne vanhoilla radoilla niin kovasti vilkastunut, että niille on otettu liikkuvaa kalustoa puolivalmiilta rautatierakennuksilta, joiden työt ovat vastavasti hidastuneet. Tällaisesta viivytyksestä urakoitsija voisi vaatia korvauksen. — Voisi tietenkin; mutta jos on kansantaloudellisesti edullista noin menetellä, kannattaa se ilmeisesti riippumatta siitä, kuka rakentaa. Ja valtiokin voisi varoa hidastuttamasta uudisrakennustyötä, jos se ottaisi huomioon korkotappiot ja muut häiriöt.

Eräässä virallisessa sanomalehtihaastattelussa vielä ylimalkaisesti esitetään, että rautatierakennukset ovat hil-

jattain siirtyneet Tie- ja vesirakennusten ylihallitukselta Rautatiehallitukselle, joka voi käyttää liikennevälineitään, koneita, vaunuja ym. sekä varastojaan rakennustoiminnassa, joten ratojen rakentaminen tulee Rautatiehallitukselle paljon halvemmaksi kuin yksityiselle yhtiölle, jolla ei ole näitä työvälineitä käytettäväänään; samalla saavutetaan työssä parempia tuloksia. — Tällöinkään ei ole otettu huomioon, että kansantalouden kannalta katsoen täytyy Rautatiehallituksen laskea noille »ilmaisille» laitteilleen korko- ja kuoletusmenoja, verratessaan omakustannuksiaan yksityisurakoitsijan kannattavaisuuslaskelmiin, joten kansantaloudellisesti ajatellen on paljon edullisempaa vuokrata tai vieläpä ilmaiseksi lainata ne yksityiselle, jos tämä muuten voi rakentaa taloudellisemmin. Ja mitä noihin Rautatiehallituksen parempiin työtuloksiin tulee, niin niistä toki voi puhua vasta silloin, kun joku yksityinen on suorittanut valtiolta saamansa ratatyöurakan. Ulkomailla saavutettu kokemus ei puhu Rautatiehallituksen enakkokannan puolesta. Ja ratkaiseva tekijä, pystyvä insinööriainees, on meillä valtion palvelukseen eksyttyään kaiken aikaa etsiytynyt parempipalkkaisiin yksityistöimiin — ainakin sivutehtävinä, milloin syystä tai toisesta ei ole halunnut vaikutusvaltaisesta valtionvirasta tykkäänään luopua.

Kun vihdoin puhutaan rautatierakennuksilla kesken työn sattuvista lukuisista suunnitelmien muutoksista, niin ne kai ovat kansantaloudellisesti yhtä edullisia tai epäedullisia rakentajasta riippumatta. Yksityisen vain, jolla ei ole veronmaksajan syvää kukkaroa tukenaan, on pakko laatia ohjelmansa niin huolellisesti, että hän välttyy tarpeettomilta keskenmenoilta, ja tehdä välttämättömät muutokset mahdollisimman joustavasti ja taloudellisesti.

Käsityksemme mukaan vasta vapaa ja tasavertainen kilpailu eri talousmuotojen kesken voi ratkaista kysymyksen siitä, mitkä tuotannon ja toiminnan alat kummallekin paremmin soveltuvat.

Terve kehitys edellyttää myös vapaata ja tasavertaista kilpailua työntajain ja -tekijän kesken. Totalitaarisissa diktatuureissa, joissa keskittynyt valtiovalta on suurin tai ainoa työnantaja ja muonittaja, saattaa toinen vastapuoli, työtätekevien suuri joukko, joutua tosiasiallisesti täysin oikeudettomaan asemaan, ilman lakkomahdollisuuksia ja muita vapauksia, joiden selitetään olevan sille tarpeettomia. Luonteenomaista on, että tähän tilaan helposti joudutaan päinvastaisen tilan kautta, jossa työtätekevä massa valtiiovallan välityksin ensin yksipuolisesti sanelee tahonsa työnantajille, nopeasti vieden kehityksen hillittömään inflatioon, taloudelliseen romahdukseen ja diktatuuriin.

Suuri osa sadan vuoden taloudellisesta edistyksestä pohjautuu vapaasti taistelevaan ammattiyhdistysliikkeeseen. Nostamalla suurten työtätekevien joukkojen palkka- ja elintasoa tämä liike on lisännyt niiden ostokykä ja täten luonut nykyaikaisen suurteollisuuden tarvitsemat menekki-markkinat. — Mutta työntekijäin vapaus edellyttää työntajain vastaavaa vapautta, ellei haluta joutua yllämainittuun diktatuuriin.

Suomessa on työväenliikkeellä vanhat perinteet. Perustettiin sekamuotoisia työväenyhdistyksiä, joita seurasi yhä kasvava joukko ammattiyhdistyksiä ja -liittoja; rakennusalalla toimii Suomen rakennustyöläisten liitto. Suurlakko-kuohunnan jälkeen perustettiin v. 1907 keskuselimeksi Suomen Ammattijärjestö, nykyinen suuri Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliitto eli SAK.

Myös työntajain järjestäytyminen tapahtui paikallisyhdistyksistä käsin edeten, ja tämäkin toiminta oli alussa sekamuotoista. V. 1897 perustettua Helsingin Rakennusmestariklubia seurasi joukko muita rakennusmestariyhdistyksiä, jotka aikanaan liittyivät v. 1905 perustettuun Suomen Rakennusmestariliittoon. Tämä suuri ja voimakas yhtymä ei kuitenkaan ollut puhdas työnantajajärjestö, sillä vaikka sen tehtäviin sisältyikin palkka- ja työaikapoliitikan hoitaminen, kuului siihen myös joukko työnjohtajia, joiden

edut mm. työpäivän pituuteen nähden olivat samat kuin varsinaisen työväen. Liiton ulkopuolelle jäi sitä paitsi joukko insinöörejä ynnä muita korkeampia teknikoita sekä useita muita rakennusalan työnantajia. Rakennusmestari-liiton aloitteesta perustettiin keväällä 1907 Yleinen Rakennustyönantajain liitto, joka kuitenkin jäi lyhytikäiseksi.

Puhdas työnantajayhtymä sen sijaan oli v. 1898 perustettu Viipurin Rakennustyönantajain liitto, mutta sen merkitys oli vain paikallinen. Järjestäytyminen sai toiset mittasuhteet, kun helmikuun lopulla 1920 perustettiin Suomen Rakennusteollisuuden Työnantajaliitto, josta v. 1924 tuli Suomen Rakennustyönantajaliitto.

Tämän uuden järjestön aloitteentekijä oli Helsingin nykyinen raatimies Yrjö Similä, maamme kaikkein huomattavimpia rakennuspoliitikkoja, josta myös tuli liiton asiamies, samalla kevääseen 1921 saakka jatkaen vanhaa tehtäväänsä Suomen Rakennusmestari-liiton toiminnanjohtajana. Keväällä 1927 Similä jätti asiamiehenpaikkansa insinööri Paavo Kyreniukselle, jolta sen toisen maailmansodan aikana vuorostaan peri viimeksimainitun vävy, insinööri Väinö Hintikka, niin että tämä rakentajille tärkeä toimi on jatkuvasti ollut teknillisesti ja poliittisesti katsoen pätevissä käsissä.

Similän rinnalla toimi Rakennustyönantajaliiton kokoavana voimana rakennusmestari K. J. Rousti-vainaja, sekä hänen jälkeensä toinen tunnettu tekijä, yli-insinööri M. M. Muoniovaara. Tähän liittoon yhtyi myös Kiikka Pyramidin perustamisvuonna 1921, jonka päättyessä siihen kuului 69 maamme huomatuinta rakentajaa. Sen johtokunnan monivuotisena jäsenenä Kiikka on tehokkaasti osallistunut sen toimintaan, tapansa mukaan enemmän työllä kuin puhumisella.

Liiton pääasiallinen tehtävä on palkkapolitiikan hoitaminen. Meikäläiset rakennustyönantajat ovat varsinaisia teollisuusmiehiä suopeammin suhtautuneet työehtosopimuksiin, koska ne paremmin takaavat työrauhan, joskin ne

toisaalta sikäli ehkäisevät edistystä, että kykenemättömämpi ja hitaampi työntekijä voi saada suhteellisesti korkean palkan paremman työoverinsa kustannuksella.

Ohjelmaansa toteuttaakseen tämä rakentajain yhtymä liittyi SAK:n vastapainoksi v. 1907 perustettuun Suomen Yleiseen Työnantajaliittoon, joka v:n 1918 'alussa uudelleen järjestettynä sai nimekseen Suomen Työnantajain Keskusliitto, ja jossa rakentajia on edustanut Suomen Rakennustyönantajaliiton monivuotinen varapuheenjohtaja, insinööri A. W. Liljeberg. — Järjestymistä ja keskittymistä jatkui edelleen, ja jokin aika sitten rakentajaliitot perustivat yhteiseksi elimekseen Rakennusteollisuuksien Keskusvaltuuston.

Myös toista linjaa lähti rakennusmiesten järjestäminen kulkemaan. Paitsi suhteita työväkeen oli hoidettava suhteet ammattitovereihin koti- ja ulkomaille, rakennuttajiin ja viranomaisiin. Terveen hinnanmuodostuksen välttämätön säätäjä, vapaa kilpailu saattaa mennä liiallisuuksiin. Meidän alkeellisissa oloissamme oli varsin tavallista, että urakkatarjouksia pyydettiin sellaisiltakin, joilla ei ollut edellytyksiä laskea kustannusarvioita ja tuskinpa edes rakentaa kunnollisesti, vaikka hinta olisi kohtuullinenkin. Painamalla hintaa alle kannattavaisuusrajan tällainen rakentaja saattoi ottaa suorittaakseen tehtävän, josta sekä hänelle itselleen että teettäjälle aiheutui vahinkoa kehnon ja myöhästyneen työnsuorituksen vuoksi, oikeudenkäyntejä sekä eräissä tapauksissa takausmiestenkin vararikko. Etenkin maaseuturakennuttajat olivat halukkaita ilman muuta antamaan urakan vähimmän vaativalle, jonka sitten saattoi olla pakko tehdä huonoa työtä, tappiolta välttyäkseen. — Edelleen haittasivat pätevienkin rakentajien toimintaa pitkävetäisen epäselvät sopimuskaavakkeet, joissa ei ollut otettu huomioon maapohjakarttojen pätevyttä, rakennuttajien suunnitelmien muuttumista kesken työn eikä inflation vaikutusta hintoihin rakennusajan kuluessa jne. Vielä oli valtiovallan ja kuntien, jopa yksityistenkin tilaa-

jien suhtautuminen urakkajärjestelmään vähemmän suo-
pea kuin muiden Pohjoismaiden ja mannermaan kehitty-
neemmissä oloissa.

Oli syytä aloittaa voimakas ja sitkeä propaganda, ennen
kaikkea rakennusmiesten omissa, valistamista kaipaavissa
riveissä. Asia kypsyi ankan lamakauden kourissa, ja
marraskuun 5 p. 1934 pidettiin Suomen Rakennusurakoit-
sijayhdistyksen perustava kokous. Saapuvilla oli parikym-
mentä toiminimeä, ja Pyramid-yhtiötä edusti Antti Kiikan
lisäksi vanha tuttavamme Iivari Fröjdman, koska, niin
kuin Kiikka sanoi, »tärkeissä tilaisuuksissa on hyvä pitää
lakimies mukanaan».

Aloitteentekijänä oli tälläkin kertaa raatimies Yrjö
Similä, joka valittiin yhdistyksen asiamieheksi ja sen halli-
tuksen puheenjohtajaksi. Muiksi varsinaisiksi jäseniksi tuli
seitsemän tunnettua helsinkiläistä rakentajaa, Juho L. Aalto,
Anton Hasari, Aaro Kangasmaa, A. W. Liljeberg, Arth. E.
Nikander, Bertel Svedlin ja Oskari Vilamo. Helsinkiläisiä
oli niinkään kolme varajäsentä, M. M. Muoniovaara, Gud-
mund Welroos ja Otto Wuorio, ja laajaa maaseutua edusti
ainoana miehenä Antti Kiikka. Vaikkei hän viipurilaisena
voinutkaan puuttua yhdistyksen juoksevien asioiden hoi-
toon, saapui hän kuitenkin aina tärkeisiin kokouksiin,
»maakuntaa edustaen ja osaltaan yhdistyksen perinteiden
mukaisesti kohottaen sen heikohkoa liikemoraalia. Ura-
koitsijain yhteistyö on vielä varsin alkuperäisellä kannalla
ulkomaihin verrattuna; se on kirjavaa joukkoa, koettaen
etuilla missä voivat, rakennuttajien — valtion, kuntien ja
yksityisten — painaessa usein hintoja laadun kustan-
nuksella».

Rakennusurakoitsijayhdistyksen tärkeimpiä tehtäviä oli
vakiinnuttaa alansa sopimuskäytännöt ja yleiset tavat,
jotta välttyttäisiin tarpeettomilta erimielisyyksiltä, joita
itsenäisyytemme alkuaikoina tuhka tiheään esiintyi. Tämä
oli sitä tärkeämpää; kun Suomessa ei rakennusurakasta ole
voimassa itsenäistä lainsäädäntöä, ja kun vanhanaikainen

urakkatyö yhä enemmän on kehittymässä hankintasopimuksen luontoiseksi työurakaksi, jossa rakentaja myös hankkii rakennusaineet.

Urakkasopimuksen johtavana periaatteena on pidettävä täyttä selvyyttä sen velvoituksista jo työhön ryhdyttäessä. Täten voidaan helpommin välttyä sovinto-oikeuksilta, joista liikkeen maine kärsii yleisön silmissä, silloinkin kun tuomio on sille edullinen. Arat teettäjät saattavat pelästyä, mahtavat taas, kuten valtio, voivat sen jossakin yhteydessä kostaa, ja ainakin lopettaa liikesuhteensa voitolliseen vastapuoleen.

Erikoisen suhdanneherkkänä rakennusala inflatio- ym. vaihtelujen aikana voi aiheuttaa suuria ali- ja yliarviointeja. Tappion ja kohtuuttoman voiton vaara on osittain vältettävissä soveltamalla ulkomailla yleisesti käytettyä liukuvaa eli sliding-scale-järjestelmää, jolloin urakkahinta automaattisesti muuttuu tavaranhintojen, työpalkkojen ja muiden rakennushintatekijäin vaihtelujen mukaisesti, ilman että tällä kuitenkaan olisi siirrytty niinsanottuun laskuunrakentamistapaan, joka eräissä maissa on kielletty: kun urakoitsija sen mukaan joka tapauksessa saa maksun omista todellisista kustannuksistaan, laukeaa hänen mielenkiintonsa työhön ja säästäväisyyden ylläpitämiseen, vaikka tällöinkin toivo tulevista tilauksista saattaa häntä kannustaa enemmän kuin vakinaista virkamiestä.

Kiikan monet huonot kokemukset pohjatutkimus- eli pliktauskarttojen pätemättömyydestä eivät olleet outoja yhdistyksen muillekaan jäsenille. Kysymys oli vireillä usean vuoden ajan, ja pyrittiin meilläkin saamaan käytäntöön Ruotsin vastaavat ohjesäädökset, jotka siellä sittemmin sisällettiin »Yleisiin määräyksiin urakoita varten huone- rakennus- sekä tie- ja vesirakennusosalalla»: »Tilaaaja on vastuussa niiden karttojen, tutkimusten ja tietojen luotettavuudesta, jotka hän on luovuttanut urakan perustaksi. Mitä erikseen pohjatutkimuksiin tulee, on tilaaaja niinmuodoin vastuussa mainittuun tarkoitukseen jättämistään tie-

doista, jotka koskevat maaston korkeussuhteita sekä kallio-
muodostuksen esiintymistä tai muuta kiinteätä pohjaa, kiin-
teän pohjan kantavuutta suhteessa sille tulevaan kuormituk-
seen, ynnä pohjavesipinnan korkeutta ja maakerrostumia
sekä niiden kantavuutta. Jos poraussyvyys maanpinnan
alla poikkeaa 5 prosenttia todellisuudesta, on se vielä kat-
sottava oikeaksi.» — Urakkavälikirjakaavakkeen jatku-
vassa kehittämisessä rakentajia meillä on avustanut Arkki-
tehtiliitto.

Ohjelmansa mukaan yhdistyksen johto myös etsii yhteis-
toimintaa ja laatii sitä koskevia sopimuksia maan muiden
urakoitsijayhdistysten ja -yhtymien kanssa. Tätä silmällä
pitäen käytiin neuvotteluja putkiasentajain, sähköliikkei-
den, rakennuspuuseppätehtaiden ja rautakauppiaiden jär-
jestöjen kanssa, eräitä tuloksia saavuttaen.

Rakennusurakoitsijayhdistyksen muista aloitfeista, joiden
laatimisessa ja toteuttamisessa Kiiikka oli mukana, mai-
nittakoon retkeilyt rakennusainetehtaille sekä koti- ja ulko-
maisilta ammattimiehiltä tilatut esitelmät. Nämä pidettiin
tavallisesti raatimies Similän erittäin taitavasti valtioneu-
voston jäsenille ja rakennusvirastojemme johtomiehille
viime vuosikymmenvaihteen maissa järjestämissä neu-
vottelutilaisuuksissa, joissa läsnäolijat esitelmistä ja kes-
kusteluista saivat selvitystä alan tärkeimpien kysymysten
kehityksestä, samalla kun ne muodostuivat vapaan urakka-
järjestelmän arvokkaaksi mainostukseksi.

Kenties kiintoisin noista esitelmistä oli raatimies Similän
22. 5. 1940 pitämä, jossa hän osoittaa valtion huone-
rakennustoiminnan meillä jatkuvasti epäkeskittyneen. Ra-
kennushallituksen nimellä v. 1935 uudistettu Yleisten
rakennusten yllähallitus on yhä menettänyt merkitystään.
Sen rinnalla oli Lääkintöhallitus jo v. 1931 saanut raken-
nusoikeuden ja vähitellen paisunut suureksi rakennus-
virastoksi. Muita rakentavia virastoja ovat Vankeinhoito-
hallitus ja Sosiaaliministeriö, joiden rakennustyöt v. 1937
nousivat yhteensä 1,6 miljardiin markkaan. Kun lisäksi

Puolustusministeriöllä tuona rauhanvuonna oli 1,7 miljardin rakennustyöt, ja Rautatiehallituksella, Tie- ja vesirakennushallituksella, Merenkulkuhallituksella, Maatalushallituksella sekä vihdoin Rajavartiostolla ja Helsingin yliopistolla oli omat suuret rakennustyönsä, ei Rakennushallituksella, vanhalla, päteväällä ammattivirastolla, viimeksimainittuna vuonna liene ollut enää neljättäkään osaa kaikista valtion huonerakennustoista. Tällaisen suunnitelmatalouden vallitessa valtiolla on eräillä paikkakunnilla kuusikin erillistä työmaakonttoria varastoineen ja henkilökuntineen; suunniteltiinpa sitten omaa keskusvirastoa jälleenrakennustoimintaakin varten...

Neuvottelukokouksessa 28. 4. 1941 Rakennushallituksen taholta ilmoitettiin sen siirtyneen urakkajärjestelmään, saatuaan kokeiluistaan omajohtoisesta rakentamisesta kielteisiä tuloksia. Tie- ja vesirakennushallitus puolestaan uskoi oltavan kulkemassa käännettä kohti: on suuri puute rakennusinsinööreistä, koska he siirtyvät valtion toimista paremmin palkattuihin tehtäviin. Oletettiinpa, että »suunnittelu-työtkin on lähitulevaisuudessa luovutettava urakoitsijoille».

Myös Tampereen kaupunki oli aikaisemmin tavan takaa kokeillut omajohtoista rakentamista, mutta epäonnistuttuaan ottanut jo kaksikymmentä vuotta sitten käytäntöön halvemmaksi havaitun täysurakkajärjestelmän. Sosiaalisia-kaan haittoja ei tästä järjestelmästä ole aiheutunut, kun urakoitsijoiden on sitouduttava maksamaan työehtosopimusten mukaisia palkkoja sekä ottamaan tarvitsemansa työvoima kaupungin työnvälitystoimiston kautta. Tärkeä näkökohta on sekin, ettei töitä aina ole annettu halvimmalla tarjouksen tekijälle. — Kiikka puolestaan kertoo, että hänen kotikaupunkinsa Viipuri oli siirtynyt laskuunrakentamisen kannalle, joka toistaiseksi oli saavuttanut sielläkin enemmistövallassa olevien sosialistien suosion. Tämä siirtyminen oli aiheutunut lähinnä siitä, että kaupunki oli saanut palvelukseensa erään rakennusurakoitsijaliikkeen kasvattaman taitavan insinöörin, joka tunsu alan.

Toisissa Pohjoismaissa on urakkajärjestelmä yleisemmässä käytännössä kuin meillä. Siellä onkin maailmankuuluja insinöörejä, jotka urakalla rakentavat rautateitä ja muita suuria laitoksia merentakaisiin maihin. Onpa Ruotsin Urakoitsijayhdistyksen palveluksessa insinööri, jonka ainoana tehtävänä on tutkia vastaavia oloja ulkomailla ja tuoda niistä kotiin oppia.

Ruotsalainen insinööri Ahlén kertoi neuvotteluissa 21. 5. 1942 helsinkiläisille isännilleen, että rakennusolot hänen kotimaassaan kehittyvät entistä suurempaa urakoitsijoiden käyttöä kohti erilaisissa rakennustehtävissä. Sellaisetkin valtion virastot, jotka raskassoutuisina kulkevat vanhoja reittejä ja suorittavat enimmäkseen tie- ja vesirakennustyönsä omajohtoisesti, käyttävät aina huonerakennustöissään urakoitsijoita. Myös maantiet ja sillat rakennetaan urakalla, joten sikäläinen Tie- ja vesirakennushallitus on pelkkä tarkastusvirasto.

Tunnettua on, että vasemmistojohdoinen Tukholman kaupunki teettää meikäläisen punaisen Tampereen tavoin huonerakennuksensa urakalla, ja on jopa suunnitellut katukonttorin alaisten töiden luovuttamista tieurakoitsijoille, »vaikka luulisi olevan enemmän toverihengen mukaista määrätä ne tehtäviksi laskuun, hitaasti ja korkeilla palloilla». Yhtenä syynä lienee se, että kaupungin suorittamat työläiseläkkeet ennen sotaa nousivat jo miljoonaan kruunuun vuodessa, minkä lisäksi oli havaittu, että »periaate 'tehdä itse ja säästää urakoitsijavoitot' on yhtä epätaloudellinen kuin esimerkiksi jalkineitten puolipohjaamisen ollessa kysymyksessä». — Ulkomaalaiset tietävät lisäksi kertoa, että valtiovalta Euroopan suurissa rakentajamaissa turvautuu urakoitsijajärjestelmään siitakin syystä, että joskin rakennusteknikot valtion töissä saavat riittävää työkokeemusta, jäävät he niissä vaille taloudellisen ajattelun kykyä; sama haitta, joka muutenkin pyrkii painamaan valtion monopoolitaloutta: hintatekijä kilpailuineen puuttuu.

Olemme suhteellisen laajasti selostanut näitä kysymyk-

siä, jotka luovat lisävalaistusta sekä Antti Kiikan elämäntyöhön että yhteiskunnan taloudellisen kehityksen ydinedellytyksiin. — Palatkaamme vielä hetkeksi kotimaisten rakennusmiestemme pariin.

Kun Suomen Rakennusurakoitsijayhdistystä perustettaessa sen sääntöjen 1 §:ään otettiin määräys siitä, että yhdistyksen tehtävänä on edistää kunnollisten ja lojaalisten liikeperiaatteiden noudattamista rakennusalalla, todettiin suorasukaisesti, että tässä odotti rajaton työmaa, »sillä liikeperiaatteet ovat alhaiset ja jäsenten välisessä yhteistyössä on lojaalisuus miltei tykkänään vieras käsite, koska kilpailukiihko on rajaton». — Ilmeistä kuitenkin on, että tämä moite vähemmän kohdistui yhdistykseen liittyneisiin suurliikkeisiin kuin maaseudun pieniin, kirjavanlaatuisiin tekijöihin. Joka tapauksessa näyttää yhdistyksen toiminta melko lailla tervehdyttäneen oloja, muun muassa kehittämällä urakkasopimuskaayakkeita suurempaan selkeyteen ja toimimalla mahdollisuuden mukaan riitaisuuksien vaimentajana. Keskinäinen kanssakäyminen yhteisiä etuja valvottaessa ja tutustuminen vastaaviin oloihin suuressa maailmassa lähensi ammattiveljiä toisiinsa. Ja niin kuin useasti sattuu, löysivät umpimieliset suomalaiset toisensa parhaiten ulkomaanmatkoilla.

Rakennusmiesten ohjelmaan kuuluivat opinto- ja virkistyskäynnit naapurivaltakunnissa, ja niiden johtaja, ennen mainittu raatimies, muistelee erikoisesti matkaa Tukholmaan Pohjoismaiden rakennuspäiville 1928. Mukana oli alan tunnetuimpia nimiämme, Kahelin, Kangasmaa, Kiikka, Kyrenius, Muoniovaara, Nikander ja Syvähuoko ym. Avajaiset pidettiin komeassa konserttitalossa, kuninkaallisten istuessa lehterillä. Opettavien esitelmien ja kiertokäyntien lomassa syötiin lounaita yksityiskodeissa, Tukholman kaupunki tarjosi kahvit kauniissa káupungintalossaan, ja ruotsalaiset isännät juhlaillalliset Oopperakellarissa. Ensimmäisen maailmansodan köyhdyttämät itäiset vieraat ihmet-

telivät taas kerran kaikkea tätä loistoa ja yltäkyläisyyttä, kunnes viikon viertyä palattiin sinne köyhään kotihin.

Vaikka jääesteet viivyttivät laivaa neljä vuorokautta, oli retki ollut suurenmoinen, niin kuin ainakin kovien työmies-ten lyhyet lomat. Muonaa riitti, pidettiin puheita ja laulettiin, olihan mukana vanha Pohjanmaan Köörin jäsen, lempeä Einar Kahelin, Paraisten apulaisjohtaja. — Monenlaisia ihmisiä nähnyt raatimies muistelee mielihyvin hyttitoveriaan, »lyhytvartaloista mutta suurpiirteistä, kaikesta pikkumaisuudesta kemiallisen puhdasta pohjalaista».

Mainittaneen vielä, että Antti Kiikkaa on käytetty alansomien muidenkin järjestöjen luottamusmiehenä. Niinpä hän, niin kuin jo kerroimme, on ollut Viipurin Keskikaupungin kiinteistönomistajayhdistyksen jäsen ja puheenjohtaja sen perustamisesta lähtien, sekä Suomen Asuntokiinteistöliiton keskustoimikunnan monivuotinen jäsen. Sittenkun viipurilaisten edut tunnetusti ovat eräissä suhteissa menneet ristiin muun Suomen pyrkimysten kanssa, on Kiikka halunnut vetäytyä syrjään aktiivisesta osallistumisesta tämän keskustoimikunnan töihin. — Edelleen hän on Palovakuutus Oy Karjalan hallintoneuvoston monivuotinen varapuheenjohtaja sekä Tapaturmavakuutus Oy Ilmarisen perustajajäsen ja sen hallintoneuvoston monivuotinen puheenjohtaja, Suomen Rakennustyönantajaliiton johtokunnan jäsen, jne.

Lopuksi saattaa olla kiinnostavaa nähdä lyhyt elämäkerrallinen maininta eräistä Kiikan työtovereista rakentajajärjestöjen johdossa. Niin kuin hän ovat hekin vaatimattomista oloista nousten rakentaneet kauniin elämäntyönsä. — Aapillisessa järjestyksessä —

Anton Hasari, vuonna 1879 syntynyt Amerikan-kävijä, käytetty välimies rakennuttajain ja rakennusurakoitsijain välisissä asioissa, Helsingin Rakennusmestariyhdistyksen monivuotinen puheenjohtaja. Kuoli 1947.

Rakennusneuvos Manne Matias Muoniovaara, syntynyt vuonna 1883, nimi alkuaan Knoblock, lukkosepän poika

Kemistä. Suku saapunut Walesista Norjan ja Ruotsin kautta. Geodeetti, maamme sillanrakennuksen uranuurtajia, sitten erikoistunut betonialan suunnittelu-, valvonta- ja työnjohtotehtäviin. Constructor-yhtiön perustaja, Suomen Rakennustyönantajaliiton perustajia ja johtomiehiä.

Rakennusmestari Kyösti Jaakko Rousti, vilkas, älykäs ja sanavalmis, aloiterikas ja toimelias. Syntynyt katovuonna 1865 oululaisen merimiehen Skopan poikana, kuollut 1930. Toiminut Suomen Rakennusmestariliiton keskushallituksen varapuheenjohtajana, oli Suomen Rakennustyönantajaliiton perustajia ja sen ensimmäinen monivuotinen puheenjohtaja.

Rakennusmestari Artturi Sola, syntynyt Tampereella 1882 kirvesmies Santeri Frimanin poikana. Aloitti rakentajan uransa muurarina; on sataprosenttinen hämäläinen, harkitseva ja luotettava. Asettui rakennusmestariksi valmistuttuaan kotikaupunkiinsa, josta käsin on ulottanut urakoitsijatoimintansa monille paikkakunnille, myös pääkaupunkiin. Nauttii rakentajapiireissä suurta arvonantoa.

Rakennusneuvos Jalo Nikolai Syvähuoko, syntynyt vuonna 1886 Kärkölässä maanviljelijän poikana. Valmistui 1908 vuosikurssinsa parhaana oppilaana. Suurimpia rautabetoniuurakoitsijoitamme, rakentanut mm. Helsingin stadionin. Ansioitunut erikoisesti kotimaisten rakennustyökoneiden suunnittelijana ja valmistajana. Rakennuskonepaja Oy:n toimitusjohtaja.

Talousneuvos Oskari Ruupert Vilamo, syntynyt vuonna 1880 kyläsepan poikana Mäntsälässä. Elättänyt itseään viisivuotiaasta, aluksi tulitikkurasioita valmistamalla. Rakennuspiirtäjä, oli ensimmäisessä maailmansodassa venäläisten linnoitustöiden urakoitsija; Helsingin uuden postitalon urakoitsija, Suomen Rakennustyönantajaliiton hallituksen puheenjohtaja vuosina 1933—1945.

Otto Wilhelm Wuorio, syntynyt vuonna 1887 nurmijärveläisen mäkitupalaisen Nyqvistin poikana. »Otto Suuri» rakentaa laulaen, on Finlandia-kuoron jäsen ja suururakoitsija.

VAINOVUOSIA

Rakennustuotannon toisen nousukauden huippuvuotena 1938 alkoi jo tuntua herpaantumista, jota seuraavana jatkui, ilman että varsinaista laskua vielä alkuvuodesta olisi voitu havaita. Pyramid-yhtiöllä oli laajasuuntaisia töitä, alilääkärien asuinrakennukset Rauhan piirimielisairaalaan sekä läheisen Tiuruniemen keuhkotautiparantolan suururakka, joka parahiksi valmistui ennen talvisotaa, niin kuin ylempänä mainittiin.

Valtion laitosten töitä Pyramidilla oli Lapinjärven alkoholiparantolan rakennusryhmä sekä R. T. 2:n mittaus-torni Alvatissa.

Perustipa Pyramid vielä uuden asunto-osakeyhtiönkin Brahenkatu 6:een ja pystytti sille asuinrakennuksen.

Keväällä 1939 yhtiön palveluksesta erosi Kiikan monivuotinen hyvä työtoveri, rakennusmestari A. Juhala, mutta liikkeen toiminta meni vanhaa varmaa latuaan diplomi-insinööri Torsten Fredriksonin ollessa apuna, kunnes sota syttyi. Vuosivaihdoksi 1939 merkittiin 20,2 miljoonaa ja vuosivoitoksi 0,77 miljoonaa markkaa, sekä Lennart Holmberg-yhtiölle 2,5 vast. 0,14 miljoonaa.

Syksyn tullen uusi suursota loi ennakkovarjonsa yli maan: miehet joutuivat ylimääräisiin kertausharjoituksiin, ja rakennustyövoiman niuketessa vaikeutui myös rakennus-

aineiden saanti. Erikoisesti teollisuuslaitosten rakennustyöt olivat tuntuvasti supistuneet vuoteen 1938 verrattuna.

Kolme huomattavaa urakkaa Kiikalla oli tekeillä talvisodan puhjetessa. Raskain ja pisimmälle ehtinyt niistä oli Starckjohannin konttori- ja tavaramakasiinirakennus Viipurin satamassa Mannerheiminkadun päässä. Urakkasumma oli vain noin 6 miljoonaa markkaa, mutta rakennus siihen verrattuna hyvin suuri, 32.000 kuutiometriä, ja jyrkävatekoinen; niinpä pohjakerroksen holvien kantavuus on 1.000 kiloa neliömetrille, vastaten 250 kiloa tavallisissa asuinrakennuksissa, joten betonirautaa meni paljon, koska jännevälit olivat huomattavan pitkät.

Rakennus ei ollut aivan valmis, kun talvisota syttyi. Inflatiovaikeuksista huolimatta teettäjä ei suostunut urakkasummaa korottamaan. Suuremmilta tappioilta vältyttyäseen Pyramid yritti jatkaa töitä sodan puhjettuaakin. Kiikka oli vuoroin konttorissa, jossa kassanhoitaja työväen palkkuspuseja lopputiliä varten täytteli, vähän väliä muun konttoriväen kanssa hälytyksen yhtä mittaa jatkuessa etsien suojaa huoneen nurkista tai alakerroksesta, vuoroin taas uudisrakennuksella, odotellen työmiesten kanssa suurten pilarien takana pommikoneiden ohilentoa. Leikkipä siellä pieni evakkotyttönenkin äitinsä turvassa, huolettomana...

Toinen iso urakka oli Vakuutus-Karjalan uudisrakennus, 19.000 kuutiometrin suuruinen, 11-kerroksinen pilvenpiirtäjä, jonka kustannusarvio oli 16 miljoonaa markkaa. Tämänkin työn Kiikka koki saattaa sopivaan valmiusvaiheeseen, minkä ilmahälytyksiltä taisi. Helsingistä asti hankittiin väliseinäntekijöitä, jotka karjalaisia pelkuruudesta moittivat, kun nämä alkoivat tavaroitaan Viipurista evakuoida; mutta olivatpa pääkaupungin miehet itse ensimmäisiä suojautumaan hälytyksen tullen ja kokoomaan tavaransa sekä pyytämään lopputiliä. — Rakennus kuitenkin valmistui vesikattoon, ja palveli sitten korkeutensa vuoksi sodan aikana tähystystornina vuorotellen meikäläisillä, vuoroin Venäjän väellä.

Enson kansakoulu

Enson kirkko maaliskuussa 1940

Keskeneräiseksi jäi vihdoin Ensossa Jääsken pitäjän kirkkorakennus, jonka korkea torni sai venäläiset luulemaan sitä tehtaaksi. Pyramid oli huhtikuun alussa 1939 saanut sen urakalle 5,4 miljoonalla markalla. — Vähän välirauhan solmiamisen jälkeen levisi tieto, että Ensokin menetetään. Kiikka itse jäi Jyväskylän rauhkaan, missä tapasi konttoripäällikkönsä Kauko Kovasimen. Täältä sähkötettiin Rauhan parantolan taloudenhoitaja Heiskalalle, ja hänen avullaan järjestettiin retkikunta autoilla pelastamaan Pyramidin tarvikkeita ja työvälineitä tuolta luovutettavaksi joutuvalta kirkolta. Loppuselvitys seurakunnan kanssa tapahtui välirauhan aikana sovittelujen tuloksena. Keskuslämpö-yhtiölle, joka kirkkoon lämpölaitteet asenti, Kiikka puhelimitse ilmoitti, mitä oli kuullut Enson kohtalosta, jolloin myös tämä liike lähetti sinne insinööriinsä.

Yleensäkin olivat vuoden 1940 alussa vielä siihen saakka käynnissä olleet rakennustyömaat joutuneet pysähdyksiin. Rauhanteon jälkeen jatkettiin keskeneräisiä rakennustöitä muualla paitsi luovutetussa Karjalassa, missä niihin päästiin vasta kesäsodan aikana. Loppuvuodesta 1940 valmistettiin myös uudisrakennuksia siirtoväelle, ja korjailtiin pomimaurioita. Raaka-aineiden saanti oli yhä vaikeaa ja hinnat nousivat; vain sementin hintakehitys on ollut ihmeteltävän tasainen. Työpalkkojen nousu ei alussa ollut niin suuri kuin hintojen, mutta työteho aleni, joten rakennuskustannukset todellisuudessa kohosivat enemmän, kuin mitä rakennuskustannusindeksi osoittaa.

Evakkoaikana pantiin Kiikan liikkeistä pystyyn Helsingissä ensin Holmberg-yhtiö, jolle hankittiin vuokratontti Pitäjänmäen aseman luota. Kiikka ajatteli myös ostaa sille oman tontin Hyvinkäältä; »mutta valitettavasti en tuota ajatusta toteuttanut». Ylimääräisessä yhtiökokouksessa juhannuksen alla 1940 sen kotipaikaksi päätettiin virallises-tikin ottaa Helsinki, ja samalla siitä tehtiin Lennart Holmberg Osakeyhtiö vanhan Aktiebolagin asemesta.

Tasan kuukautta myöhemmin myös Pyramid-yhtiö vi-

rallisesti siirtyi Helsinkiin. — Kiikka oli sillä välin alkanut omissa nimissään tehdä puolustuslaitosta varten linnoitustöitä Lappeenrannassa, vaikka tilit sitten päätettiin Pyramidin puolesta. Työt tehtiin urakalla, ja ne olivat aivan toista tyyppiä kuin Kiikan kaksi vuosikymmentä aikaisemmin rakentamat. Näihin töihin oli insinööri Martti Suurpääkin jo saapunut rauhan tultua. — Pelkkiä miehistösuojia ei enää tehty, ne sisältyivät suuriin tulikorsuihin, jotka olivat keskenään yhteydessä ampumahaudoitse. Nykyaikaisissa tulikorsuissa on 12—15 tonnin painoiset valuteräksiset tähystyskuvut, joissa saattavat olla myös konekiväärit. — Pommikoneiden kehitys näyttää tehneen tuollaisetkin hirmulaitteet melko turvattomiksi . . .

Ihmistyövoiman tehon alenemista on osaltaan korvannut työn rationalisointi. Nimenomaan on betonin käyttö itenäisyytemme aikana suuresti kehittynyt. Esimerkiksi alettiin raudalle sallia entisen 1.000 kilon asemesta 1.400 kilon veto neliösenttimetriä kohti, mihin siihenkin sisältyy moninkertainen murtovarmuus, ja mikä tietenkin halventaa työtä. Kiikka myös niin kuin muutkin käytti betonivalmistuskusta, josta raakabetoni autoissa kuljetetaan eri betoninlaskupaikoille. Olihan hän nähnyt sellaisia jo Hiittisten patteritöissä ja myöhemmin Uraan-urakan aikana Neckaria kanavoitaessa.

Edelleen yleistyi kallioitöissä kompressorien käyttö, samoin kuin betonoimistöissä vibraattorien, varsinkin sauva-vibraattorien käyttö. Näiden pääosana on lähes metrin pituinen ja suunnilleen ranteen paksuinen terässauva, joka tekee noin kymmenen tuhatta värähdystä minuutissa, ja muotissa olevaan betonimassaan pistettynä tärisyttää tiiviisti paikoilleen betonin ainesosat, joten voidaan tietyn lujuuden saamiseksi käyttää laihempaa ja kuivempaa betoneista. Ei liioin ole tarvis käyttää miessakkia tamppauksessa yötä päivää, kun yksi tuollainen värähdyssauva korvaa monen miehen työn, ja lisäksi suorittaa sen paremmin. Mahdollisimman suuren lujuuden saavuttamiseksi olisi be-

toniseoksen oltava kuivaa, mutta tällaisen tamppaaminen muotin kaikkiin kulmauksiin ja betonirautojen ympärille on hankalaa. Myös tällöin vibraattorit antavat avun »pehmittämällä» kuivankin massan. — Paljon muun ohella Pyramidilta jäi Viipuriin tällaisia laitteita kahdeksan, jotka aikoinaan olivat sähkömoottoreineen ja muuntajineen maksaneet 35.000 markkaa senaikaista rahaa kappale, eikä uusia ollut helppo hankkia.

Myös on meillä eräissä töissä viime aikoina käytetty ns. imubetonimenetelmää saman tuloksen saavuttamiseksi. Tällöin käytetään osittain joustavia kumimuotteja. Seos on vallettaessa täysin vetelää ja menee tiiviisti kaikkiin rakosiin ja betonirautojen ympärille. Valun jälkeen imetään liika vesi pois kompressoreilla. Näin saavutetaan optimaalinen vesisementtisuhde.

Äkkimuutto vanhasta, vakiintuneesta elämän tukikohdasta, jonne jäi Pyramidin ja Kiikan oma osuus neljännesvuosisadan uutterasta työstä, nimittäin omat, hyvätuottoiset kiinteimistöt, sekä enin osa samana aikana koottuja työvälineitä ynnä vanhat työsuhteet, oli katkera pala. Alusta aloittaminen uusissa oloissa painoi alkavasta inflatiosta huolimatta Pyramid-yhtiön v:n 1940 vuosivaihdon 11,9 miljoonaan markkaan, ja kirjoihin merkitty voitto jäi 0,7 miljoonaan, samalla kun Holmberg-yhtiölle merkittiin tappiota 0,06 miljoonaa markkaa.

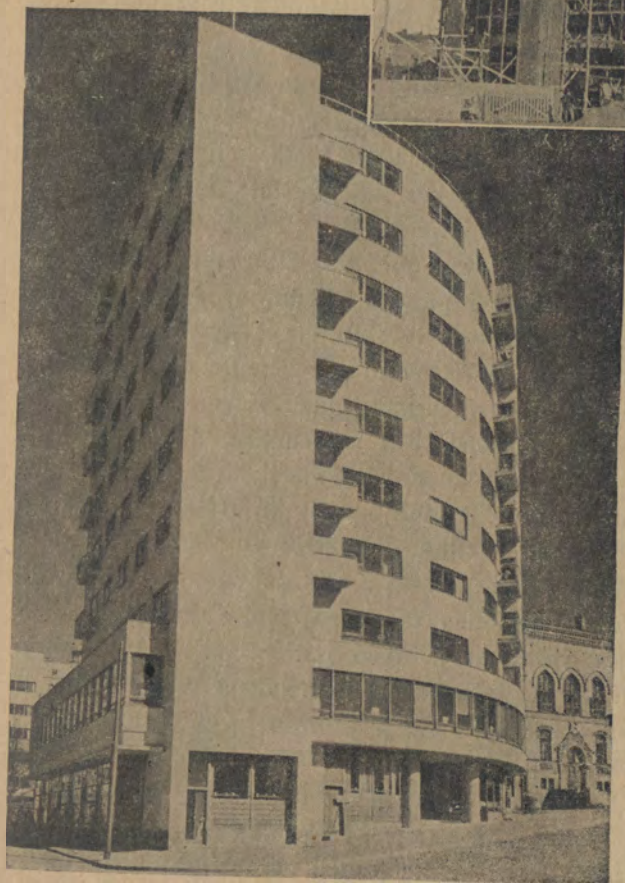
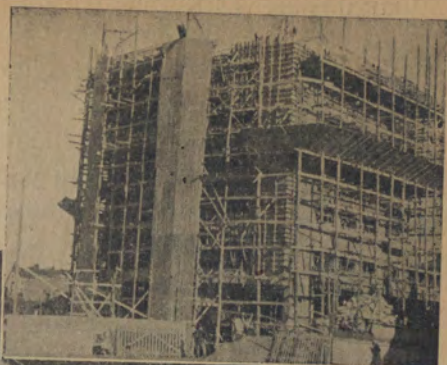
Joustavasti tapahtui sentään mukautuminen vieraisiin oloihin ja ikävään aikaan: linnoitustyöt jatkuivat entistä paremmalla vauhdilla, ja seuraavan vuoden 1941 vaihdoksi merkittiin jo 19,4 miljoonaa markkaa sekä voitoksi 1,2 miljoonaa, hyvä tulos, kun Holmberg-yhtiönkin tappio supistui nimelliseen 6.000:een markkaan. Rahapolitiikassaan Kiikka oli järkkymätön: voitot varattiin tuleviin tarpeisiin, nyt sitäkin suuremmalla syyllä, kun tulevaisuus näytti epävarmalta ja korvauksen saamisen aika ja reaalisumma Karjalaan jääneestä omaisuudesta oli ratkaisematta.

Päästiinpä sitten takaisin vanhaan Viipuriin, vaikka vain

pariksi vuodeksi. Uusia töitä ei toistaiseksi otettu; vuosi 1942 meni jälleenrakentamiseen, korjattiin omia asunto-osakeyhtiötaloja Brahenkatu 6, Linnankatu 49 ja Braahenlinna, Holmberg-yhtiön toiminnan ollessa tämän vuoden ajan pysähdyksissä. Karjalaan perustettiin tänä vuonna valtion toimesta arkkitehti Martti Välikankaan johtama suuri maaseudun jälleenrakennustoimisto. Kilpajuoksu rakentajien kesken töistä ja työväestä kiihtyi miesten jouduessa rintamalle ja kuljetusvaikeuksien lisääntyessä; Pyramid-yhtiön vuosivoitto aleni 0,3 miljoonaan markkaan. — Kun Viipuriin takaisin siirtyneille yhtiöille luvattiin verohelpotuksia, päätettiin vuoden 1942 lopulla, että Kiikan molemmat yhtiöt sinne virallisestikin kotipaikkansa palauttaisivat.

Seuraavana vuonna, 1943, Pyramidilla oli vanhassa kotikaupungissaan melkoisia jälleenrakennustöitä Kansallis-Osake-Pankin toimitalon ja Karjalan kirjapainon komean asuin-, liike- ja tehdasrakennuksen kunnostamisessa. Talvisodan alussa kesken jäänyt Vakuutus-Karjalan suuri uudisrakennus saatettiin myös päätökseen, ja vuosivoitto nousi jälleen 1,2 miljoonaan markkaan Pyramidin, sekä 0,09 miljoonaan markkaan Holmberg-yhtiön kohdalta vuodelta 1943, kaikki jatkuvasti tilille eikä osinkoihin.

V. 1944 oli jälleen linnoitustöitä, tällä kertaa kotinurkilla. Lagus-kenraalin miehet kaivoivat ampumahautoja, ja Viipurin tytöt laagustivat, niin kuin siihen aikaan sanottiin. Muuten oli puolustuslaitos vuosina 1942 ja 1943 ollut siirtymässä urakalle-antamisesta takaisin omajohtoiseen työhön, niin hyvän kokemuksen kuin kenraali E. Hanell ilmoittikin saaneensa urakoimisesta, jonka numeromiehet arvioivat tällä alalla tulevan jopa 50 prosenttia halvemmaksi valtion omaa työskentelyä. Tähän epätaloudelliseksi havaittuun perääntymiseen ilmoitettiin syyksi liikennevaikeudet ja se seikka, että linnoitustoimiston omien muodostelmien oli annettava työtä kansalaisluottamusta vailla oleville ja hermostärähtäneille sotamiehille, itäkarjalaisille naisille, sekä epä-

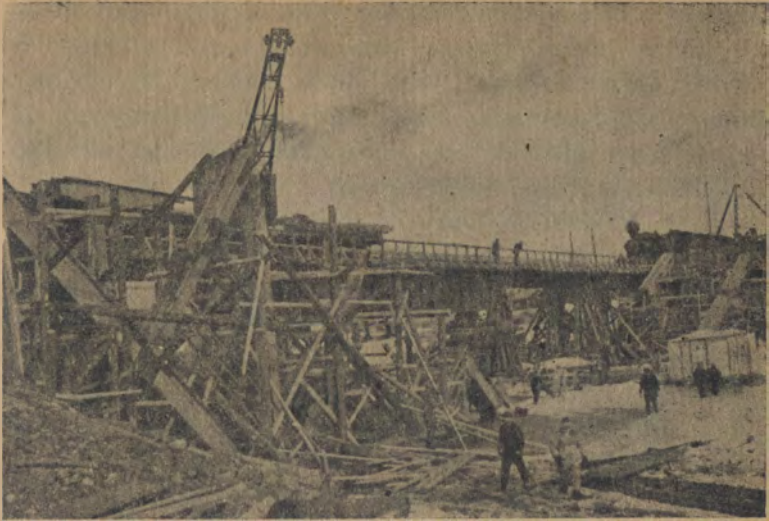
Vakuutus-Karjalan »pilvenpiirtäjä» tekeillä ja valmiina

kansallisille, keskitysleiriläisille ja kuritushuonevangeille. Kun näiden muodostelmien joukossa tarvittiin ammattimiehiä ja työnjohtajia, »koska työnteosta muuten ei olisi tullut mitään», joutuivat rakennusurakoitsijat luovuttamaan sinne myös parhaan työvoimansa, samalla kun rakennuslupien antamista siviilitöihin ymmärrettävästi tiukennettiin.

Sotilasviranomaisten mielipide sitten jälleen tarkistui, osa töitä tarjottiin taas urakalle, ja Kiikka joutui hiukan vastahakoisesti alkuvuodesta 1944 ottamaan rakentaakseen viisi-toista kappaletta tuli- ja miehistökorsua Viipuriin. Insinööri Suurpää laski, ja rakennusmestari Juho Eskelinen pestasi miehiä, joita oli hankala saada. Vielä helmikuun loppupuolella niitä oli koossa vasta kaksitoista. Tehtävä ei muutenkaan ollut edullinen, joten Kiikka olisi mieluummin päässyt siitä irti; näkipä varounenkin, että »tämä ei hyvään pääty». — Niin kuin ei päättynytkään. — Ja Ristimäelle, Viipurin maaseurakunnan hautuumaalle kaivetusta korsumontusta löytyi vanha 70 arkun yhteishauta espanjantautikaudelta ensimmäisen maailmansodan jälkeen...

Rahallisesti tämä vuosi 1944 jälleenrakentamisineen kuitenkin oli sikäli edullinen, että vuosivoitoksi Pyramidin kohdalta merkittiin 2,1 miljoonaa ja Holmberg-yhtiölle jopa 0,6 miljoonaa markkaa. Edellisiltä vuosilta Pyramidilla oli jakamatonta voittoa lisäksi 2,7 miljoonaa, ja varsinaista vararahastoa 3 miljoonaa markkaa; Holmberg-yhtiöllä oli jakamattomia voittovaroja 0,25 miljoonaa. — Pyramidin kohdalta oli korvauslain alaisia menetyksiä v. 1944 kirjanpitoarvoltaan 6,1 miljoonaa, ja Holmberg-yhtiöllä 1,5 miljoonaa markkaa.

Milloin, kuinka suurena ja minkälaisena rahana nuo menetykset lopulta korvattaneen? — Joka tapauksessa ovat nuo miljoonat siihen saakka poissa näiden yhtiöiden käyttöpääomasta. — Ja millaiseksi muodostunee lähin tulevaisuus? — Vuonna 1945 alkoi Viipurista Helsinkiin toisen kerran siirtynyt Pyramid-yhtiö rakentaa paria asuintaloa

Kiehimäjoen sillan korjausta saksalaisten jäljiltä
(Valok. Martti Viluksela)

Meilahteen ja korjailla Pohjoissuomen siltoja ynnä muita saksalaisvaurioita.

Ei luulisi tekijältä työn loppuvan. Syyskuun 22 p. 1945 saatiinkin suuri urakka, valtionrautateiden keskuskonepaja Hyvinkäällä. Urakka on Pyramidin ja Tampereen Sementti-valimo- ja Rakennusosakeyhtiön, Taseran, yhteinen. Sen ja Pyramidin tarjous oli paljon halvempi kuin kilpailijain. Alku-urakka tekee satakunta miljoonaa markkaa, ja veturi-konepajan on määrä valmistua vuoden 1947 loppuun mennessä. Jos myöhemmin suunnitelluista laajennuksistakin tulee tosi, noussevat valtion kokonaiskustannukset pariin miljardiin markkaan kevään 1947 rahaa.

Urakasta neuvoteltaessa johtui puhe rautateiden omaan, kalliiseen joskin hyvään rakentamiseen, jonka Kiikka omilta ratamiesvuosiltaan hyvin tunsii. — »Olemmé sen itsekin huomanneet. Siksi annamme nyt tämän työn urakalle», vastasi avomielisesti korkea virkamies.

Niin kuin arvoisa lukija lienee huomannut, on Kiikan Antti työn eikä pitkien puheiden mies. Sallittaneen kuitenkin antaa hänen karusta kaunopuheisuudestaan muuan näyte, hänen puheensa Pyramidin ja Taseran Rautatiehallituksen ja Sotevan herroille Hyvinkään urakan johdosta antamalla päivällisillä, siinä kun eräitä kaikille rakentajille tärkeitä kysymyksiä kosketellaan.

»Herra Pääjohtaja, herra Yli-insinööri, hyvät herrat!

Yhtyen ystävänä insinööri Huttusen lausumiin sanoihin pyydän minäkin puolestani lausua Teidät sydämellisesti tervetulleiksi, toivoen Teidän viihtyvän parissamme nämä iltahetket.

Rautatiehallitus on antanut Hyvinkään suuren konepajansa urakalla rakennettavaksi. Tämä merkitsee käännekohtaa tämän arvovaltaisen keskusviraston rakennuspolitiikassa. Meille, Taseran Osakeyhtiölle ja Rakennusosakeyhtiö Pyramidille, joille työ on uskottu, se merkitsee sitäkin suurempaa luottamuksen osoitusta.

Sotevan mukanaolo tässä yrityksessä on omansa takamaan nykyään niin vaikean rakennusaineiden saannin, samalla kun tämä rakennus valmistuttuaan vuorostaan tulee helpottamaan Sotevaa sen raskaassa työssä isänmaan hyväksi historiamme ankarimpana aikana.

Rautatielaitos on maamme suurin kuljetusliike. Niin kuin jo sen alkuaikoina tiedettiin, on sillä »hevokset raudasta, höyrystä henki, ja kiskoilla kengitetty» — eikä niitä korjaillakaan tavallisessa remonttitallassa, vaan sellaisessa, joka vaatii hehtaarikaupalla maata ja sellaiset traverssipalkit, että niiden varassa koko teräshepo voidaan nostaa ilmaan kiikkumaan.

Koska meillä viime aikojen myllerryksissä on paljon vetureita menetetty ja toiset ovat liikarasiuksesta pahoin kulu-neet niin kuin loppuunnäännytetety luuskat, on korjauspaja huutava ajan tarve eikä mikään kamariherrojen päähänpisto. Ei tarvinne sanoa, että ellei rautatielaitos toimi tyydyttävästi, ruuhkaantuu maamme koko tuotannollinen toi-

minta. Sen vuoksi sodan aikana tarvittiin sotilas pitämään sitä käynnissä; ja rauhakin on sotaa toisissa muodoissa.

Näin suuren rakennuksen aikaansaaminen ei nykyoloissa ole helppo tehtävä. Vain Rautatiehallituksen ja Sotevan kiinteän kannatuksen varassa se on ylipäänsä mahdollinen — tämä yhtä vaikea ja välttämätön tehtävä kuin sotakorvaussuoritusten ja liikenteen jatkuminen ylipäättään.

Tällaista täysurakkaa saattaa moni järkevä mies pitää uhkarohkeana yrityksenä.

Kun tämä rakennustyö on kuitenkin ollut pantava alulle ja saatava määrääjassa valmiiksi, on ollut valittavana kolme eri mahdollisuutta:

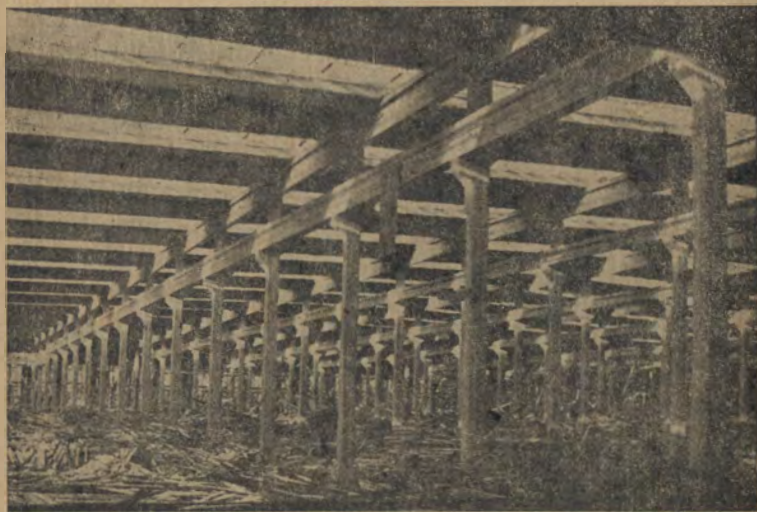
- 1) valtion itsensä rakentamana,
- 2) laskutyönä; ja
- 3) täysurakkana.

Valtion töitä — puhun vanhana rautatierakentajana ja virkamiehenä — haittaa parhaissakin tapauksissa tietty virastokankeus, ja ne pyrkivät tulemaan kalliiksi. Laskutus-työkään ei voi parasta mahdollista tulosta antaa, sillä pääkiihoke, tappionvaara, jää pois. Kokemus sekä ulkomailla että meillä onkin osoittanut työn teettäjälle edullisimmaksi kolmannen vaihtoehdon, täysurakan. Työstä kilpailevat liikkeet laskevat hinnan mahdollisimman alhaiseksi, ja urakan saajan on sitten tehtävä tehokasta ja tarkoituksenmukaista työtä. Virasto- ja laskutustyössä mahdollinen leppoisuus ei tässä käy laatuun.

Halvimman tarjouksen tehnyt ja työn saanut urakoitsija on alituisessa vaarassa. Mutta vaara vetää suomalaista puoleensa, ja nykyaikoina urakalla rakentaminen on erikoisen mielenkiintoista, siinä kun voi — ja on suorastaan pakko — jännittää kaiken järjestely- ja keksimiskykynsä aivan toisella tapaa kuin virkamiehenä. Vain tällä edellytyksellä voi kunnialla ja kuta kuinkin ehjin nahoin toivoa selviävänsä halvaksi painamastaan urakasta.

Valtion rautateiden keskuskonepaja Hyvinkäällä
Harjannostajaiset

Konepaja sisältä

Tehtävämme onnistumismahdollisuuksia — ja ehkäpä hiukan jännittävyttäkin — on omansa lisäämään se seikka, että tämä täysurakka samalla on kahden itsenäisen liikkeen yhteinen. Aivan uutta se ei sentään meille ole. Tasera on yhdessä parin muun tamperelaisen rakennusliikkeen kanssa suorittanut huomattavan valtiontyön hyvällä menestyksellä. Pyramidinkaan historiassa tapaus ei ole ensimmäinen laatuaan; Uuraan ulkosataman suuren laajennuksen vuosina 1926—1927 Pyramid-yhtiö suoritti mitä parhaassa yhteistyössä kahden maailmanliikkeen kanssa.

Tämä Hyvinkään työ on suuri sekin, ja paljon vaikeammassa oloissa suoritettava. Se vaatii sitäkin ehdottomammin hyvää sopua ja yhteisymmärrystä sekä molempien työ-kumppanien kesken että näiden ja arvoisan työnantajamme välillä.

O^masta ja tamperelaisen rakentajatoverini puolesta uskal-lan vakuuttaa, että me oman etumme nimessä tulemme tekemään kaikkemme, jotta meillä on oikeat miehet oikealla paikalla, ja että jokainen meistä rehellisesti ja tunnontar-kasti tekee velvollisuutensa, viimeisestä työmiehestä johta-jaan saakka.

Tämän sovun, velvollisuudentunnon ja työnilon kunniaksi kohotan maljani.

Hyvät herrat!

Hyvinkään malja! »

Kaikesta päättäen Kiikan kokemuksessa kypsyneet aja-tukset herättivät läsnäolijain mielissä vastakaikua. Ainakin Rautatiehallituksen pääjohtaja, kenraalimajuri H. Roos aloitti puheenvuoronsa sanoen, että noin hyvään puheeseen on vaikea vastata . . .

Hyvinkään urakasopimuksessa on kohta, joka osoittaa rakennuttajan, Rautatiehallituksen kaukonäköisyyttä: Sel-laiset rakennuttajan hyväksymät muutosehdotukset, jotka aiheuttavat työn tai rakennusaineiden säästöä ja jotka eivät

kuitenkaan huononna rakennusta, saa urakoitsija lukea hyväkseen.

Työn laatu on täten kaksinkertaisesti turvattu, koska muutosehdotuksiin vaaditaan rakennuttajan hyväksyminen. Urakoitsijalle tämä pykälä voi merkitä alhaiseksi kilpaillun tehtävän kannattavuisuuden parantamista — puhumatta-kaan tällaisten säästömenetelmien koko rakennustekniikalle merkitsemistä, pysyvistä saavutuksista.

Keskeneräisestä työstä on ennen aikaista yksityiskohtia esitellä. Mainittakoon vain, että täällä, niin kuin aikoinaan Pyramidin Uuraan-työssä, on jo sopimuksentekovaiheessa koetettu työmenetelmiä tehostaa ja yksinkertaistaa. On tieteellisellä tarkkuudella tutkittu maapohjan kantokykyä, on otettu huomioon kuivan soramaapohjan vaikutus perustusten syvyyteen sekä lattioiden ja kellarien eristykseen nähdessä, ja niin edelleen. Erikoisesti kattorakenne tällä yli 1,6 hehtaarin lattiapintaisella rakennuksella on tutkimusten ja laskelmien kohteena. Ehdotuksia ovat tehneet alan erikoisammattimiehet professoreista alkaen. Tekniikan uusimmatkin saavutukset huomioidaan — niitä vielä mikäli mahdollista tehostaen.

Rakennusaineista köyhä nykyhetki tukee näitä pyrkimyksiä ja suorastaan pakottaa niihin, ja eräitä tuloksia alkaa jo näkyä. — Samanlaisten tutkimusten kohteiksi tulevat vuorollaan tämän suuren rakennuksen muutkin osat. Oikealla tavalla suhtautuen voinee ankarasta pula-ajastakin saada pysyvää hyötyä vastaisen varalle. Heikko kansa ja yritys sen kourissa sortuu, elinvoimainen sitkistyy.

Maamme yleiskehitys nyt todella kamppailee kouristuksissa. Taloudellinen ajattelu meillä on heikko, ei tahdota alistua elintason alenemiseen ahdistuneissa olosuhteissa, mutta ainoaan tehokeinoon, työn laadun ja määrän parantamiseen, ei riittävästi luoteta. Tahdotaan nostaa palkat ja niiden mukana hinnat yhä korkeammalle, uskoen tämän ilman muuta merkitsevän sotaa edeltänyttä elintasoa, mikä tällä kertaa vielä on matemaattinen mahdottomuus. Logii-

kan, luonnon ja talouden rautaiset lait tällöin aiheuttavat joukoille tuotannon jatkuvan supistumisen, joka noihin lakeihin alistumattomuuden jatkuessa vain vie hillittömään inflatooriseen kilpajuoksuun tervatulla sillalla, tuotannon ja elintason jatkuvaan kiristymiseen.

Historiallista kehitystä tarkaten voimme erottaa kaksi varsinaista suurtalousjärjestelmää: toinen elimellisen vapaa, toinen koneellisen diktatoorinen, joilla kumpaisellakin on valo- ja varjopuolensa sekä moninaiset muuntelunsa. Ne eivät ole pysyviä, vaan muuttuvat jatkuvasti, pääasiallisesti väestösuhteiden ja tekniikan kehityksestä riippuen. Useasti ne alkavat tai päättyvät anarkialla, sodalla ja kumouksella.

Viimeksi kuluneet satakunta vinhaa vuotta sisältävät tätä kaikkea kirjavana vyyhtenä; mutta pääosa tänä aikana tapahtuneesta kansanjoukkojen elintason suuresta noususta on sittenkin toteutunut vapauden jumalattaren soihdun valossa. Tämän elämänmuodon vallitessa taloudelliset ja logiikankin lait pääsevät automaattisemmin toteutumaan, yhä uusia raskaita joskin puhdistavia pulia ja kärsimyksiä aiheuttaen, mutta sittenkin yleistä elintasoja kohottaen; ja hallitusvalta puuttuu aidon vapauden aikana taisteluun vain turvatakseen tämän vapauden — muun muassa työväen lakkovapauden.

Diktatoorinen talousjärjestelmä, joka myös monen muun nimisenä tunnetaan, sitä vastoin käy voimakeinoin kannattamaan milloin mitäkin talousluokkaa, päätyen joko suoraviivaisemmin tai anarkian kautta virkavaltaan ja aina lopulta suurten joukkojen hillitsemiseen, koska näiden vaatimukset pahiten voivat johdon ympyröitä sekoittaa ja jatkaa tuota inflatoorista kilvoittelua. Ei tunnetakaan mitään vakiintunutta diktatuuria, jossa vallitsisi esimerkiksi työväen lakkovapaus.

Maamme raskas jälleenrakentaminen edellyttää rauhallisia oloja. Taloudellisen ajattelun ulottaminen kaikkien aatesuuntien piiriin on nyt tärkeämpää kuin milloinkaan ennen. Ellemme tahdo noudattaa järjen teitä, pakottaa

luonnon laki meidät siihen yhä uusien, katkerain koke-
musten hinnalla. Asioissa itsessään piilevän logiikan täytyy
aina lopulta voittaa. Alistumattomuus ja taistelu sitä vas-
taan aiheuttaa ylimääräistä kärsimystä koko kansalle.
Vain utterra työ luo taloudellisia arvoja ja hyvinvointia, ja
tehokasta työtä eniten suosiva järjestelmä on paras kaikista.

LOPPUSANAT

Jäyhä pohjalainen rakentaja viehättyi jäämään Karjalaan, jossa oli laaja työmaa, ja jonka kansan eloisasta luonteesta puuttuu epäluuloinen itsepäisyys, ihmisten keskinäistä kanssakäyntiä vaikeuttava.

Kun hänen karjalaiset ystävänsä tammikuun puolivälissä 1945 viettivät hänen hiukan myöhästynyttä 65-vuotispäiväänsä Helsinkiin siirtyneessä viipurilaisessa Espilän ravintolassa, sai illan kuluessa ilman viinin totuuttakin tuntea, että tuo kiintymys on ollut molemminpuolinen.

Parisen vuotta aikaisemmin kokoontui Helsinkiin muinaisia muistelemaan Vaasan lyseosta vuosisadan alussa tulleen ylioppilasluokan jäämistö, vuosikymmenien apuharventama jo, puolen tusinan verran elämän jatkokoulua käyntyttä miestä.

Kun tuossa pari vuorokautta kestäneessä tilaisuudessa todettiin Antti Kiikan ulkonaisenkin olemuksen pysyneen ihmeesti entisellään, voinee tämän tulkita johtuvan sisäisestä tasapainosta, joka on täyttänyt hänen kiihkeätä urheiluvauhtia edenneen elämänsä. Se on ilmajokista perua olevaa tervettä talonpoikaisjärkeä, joka ei palvele kuvia eikä salli kangastusten riistää utteran työn tuomaa tunnonrauhaa ja lepoa ajallansa eikä tervehtymistä luonnon riemukkailla, ikinuorilla reiteillä.

»Sattuma on monessa kohtaa johtanut elämäni, mutta

parhain päin näyttää kääntyneen. Sattuma oli sekin, että minä, rautatierakentaja, yksityisiin liiketoimiin jouduin.

Isäni ilona oli istuttaa puita ja niiden kasvua katsella. Liittyminen luonnon elämään on tyytymyksen lähde. On myös hyvä nähdä kättensä alta nousevan koteja ja kaupunkkeja, rautateitä, siltoja ja satamia, tehtaita, parantoloita ja uljaita kirkkoja harmaata maankamaraa kirjavoimaan.

Rakentamisen ilo on heijastusta luonnon omasta suuresta luomisvoimasta, se on ylin ihmiselle suotu onni ja ikuisen elämän esimaku.

Olen vaellukseni vuosina, kulkijana ja suurten työmaiden hoitajana tavannut miestä monenlaista, työläistä ja herraa, rikasta ja köyhää, ja hyvin tullut toimeen kaikkien kanssa.

Moni asia olisi saanut toisin mennä, mutta suurin piirtein olen elämään tyytyväinen. Taloudellinen tulos, jota ilman ei liiketoimintaa voida harjoittaa, on sekin ollut tyydyttävä, vaikka paikoin on hiukan hajanaisuutta ilmennyt . . . »

Se on paras ollut, kun se on työtä ja vaivaa ollut — vai miten sanoikaan tuo viisas juutalaisten kuningas?

SISÄLLYS

	Sivu
Alkulause	5
Joen kansaa	7
Talvitien suku ja talo	19
Omaiset ja lapsuus	33
Vaasan lyseossa	46
Vauhdin hurmaa	67
Kypsymisvuosia	83
Vaellusvuosia	101
Rakentamista ja repimistä Ahvenanmaalla	127
Viipurissa	137
Vapaata rakentamista	157
Tahti tihenee	175
Uurastusta Uuraassa	191
Pulan kourissa	210
Uutta nousua	228
Urakkajärjestelmämme	236
Vainovuosia	254
Loppusanat	271

Toivo T. Kailan teos

"Pohjalainen rakentaja ja hänen viipurilainen Pyramidinsa" kertoo pohjalaisesta insinööristä, josta on tullut eräs Suomen suurimpia rakentajia – hänen työnsä tuloksina on syntynyt valtava joukko linnakkeita, asuinrakennuksia, tehtaita, kirkkoja, kouluja, parantoloita, satamia, siltoja, rautateitä, maanteitä ym. eri puolille maata, varsinkin Karjalaan. Tämä komea rakentajanelämän kuvaus on samalla mielenkiintoinen kulttuurihistoriallinen teos, jossa Ilmajoki – suur-rakentajamme kotiseutu – saa oivallisen kuvauksen.

Tunnettu rakentaja-raatimies Yrjö Similä kirjoittaa teoksen alkuluonnoksesta antamassaan lausunnossa:

" 'Joen kansaa' on komea luku. Vaasan aikaa ja oloja kuvaava sivistyshistoriallinen esitys vetää lukijaa mukaansa kuin paras romaani. Rakennusmiestä kiinnostaa tietysti eniten teoksen loppupuoli. Tietääkseni tämä on ensimmäinen kirja, jossa rakennustoimintaa ja -teollisuutta kuvailaan tuolta kannalta. Siinä suhteessa Kaila on todella tehnyt palveluksen 'avainteollisuudellemme'. Maamme rakennusväki on näihin aikoihin asti tuntenut itsensä syrjäytetyksi, sen eturivin miehiä kun on suhteellisesti vähän julkisuudessa huomattu. Ja kuitenkin: mitä olisi maamme ja kansamme ilman nykyaikaista rakennuskulttuuriamme?

Loppulukujen kestävä talousfilosofia päättyy kauniiseen, lukijan silmää ihan kostuttavaan finaaliin. Tyyli on kuvarikasta, sitovaa ja turhia sanoja välttelevää, niin kuin ainakin Kailalla."

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ